

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการศึกษาและถอดบทเรียนตัวแบบการจัดการเชิงระบบ
การคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่

โดย สรรชัย หนองตรุด และคณะ

ธันวาคม 2560

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการศึกษาและถอดบทเรียนตัวแบบการจัดการเชิงระบบ การคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่

คณะผู้วิจัย	สังกัด
1. นายสรรัชย์ หนองตรุด	สถาบันรามจิตติ
2. นายจิรศักดิ์ อุดหนุน	สถาบันรามจิตติ
3. นายธนาวัฒน์ วายจตุ	สถาบันรามจิตติ
4. นางสาวภัทรา วายจตุ	สถาบันรามจิตติ
5. นางสาวอรอุษา หนองตรุด	มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี

ชุดโครงการการสร้างความรู้ความคุ้มครองทางสังคมในกลุ่มเด็กและเยาวชน

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกว. ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร (Executive Summary)

โครงการศึกษาและถอดบทเรียนตัวแบบการจัดการเชิงระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่ มีวัตถุประสงค์ 3 ข้อ ได้แก่ 1) เพื่อศึกษาและถอดบทเรียนความรู้เกี่ยวกับตัวแบบการจัดการเชิงระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่ และแนวทางการพัฒนาจากกรณีศึกษา 5 จังหวัด ใน 5 ภูมิภาค รูปแบบการวิจัยเป็นเชิงคุณภาพ โดยแบ่งการศึกษาเป็น 3 ระยะ ได้แก่ ระยะเตรียมความพร้อม เป็นการศึกษาทบทวนองค์ความรู้และกรอบการทำงานโครงการ วางแผนออกแบบกระบวนการศึกษาและเกณฑ์การคัดเลือกพื้นที่กรณีศึกษาในจังหวัดนำร่อง ระยะดำเนินการ เป็นการลงศึกษาภาคสนามในพื้นที่กรณีศึกษาที่คัดเลือกไว้ เพื่อถอดบทเรียนความรู้เกี่ยวกับตัวแบบการจัดการเชิงระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่ และระยะประมวลและสรุปองค์ความรู้ เป็นการประมวลบทเรียนจากฝ่ายต่าง ๆ เพื่อให้ข้อสรุปงานวิจัย และสังเคราะห์เป็นความรู้เกี่ยวกับตัวแบบการจัดการเชิงระบบ และข้อเสนอเชิงนโยบายเพื่อพัฒนาระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่ ใช้ระยะเวลาในการศึกษาทั้งสิ้น 15 เดือน (กรกฎาคม 2559 ถึง ตุลาคม 2560)

ผลการคัดเลือกจังหวัดและพื้นที่นำร่อง ได้แก่ ภาคเหนือ - จังหวัดเชียงราย, ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ - จังหวัดอุบลราชธานี, ภาคกลาง - จังหวัดนนทบุรี, ภาคตะวันออก - จังหวัดระยอง และภาคใต้ - จังหวัดยะลา) ซึ่งแต่ละจังหวัดมีพื้นที่กรณีศึกษาที่คัดเลือกตามเกณฑ์จังหวัดละ 2-3 พื้นที่

ผลการวิจัยจำแนกตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. ผลการศึกษาและถอดบทเรียนความรู้เกี่ยวกับตัวแบบการจัดการเชิงระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่

ตัวแบบการจัดการเชิงระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่ ซึ่งจะมีทั้งตัวแบบระดับจังหวัด ที่ขับเคลื่อนด้วยความร่วมมือและการบูรณาการร่วมกันกับภาคส่วนต่าง ๆ ในจังหวัด โดยอาศัยโครงสร้างของการมีคณะกรรมการคุ้มครองเด็กระดับจังหวัดมาสู่ระบบการจัดการในระดับปฏิบัติการ ในองค์กรหน่วยงานต่าง ๆ เช่น พมจ. อบต. ฯลฯ รวมถึงการมีตัวแบบการจัดการที่ถูกออกแบบใหม่โดยอาศัย “พื้นที่” เป็นตัวตั้ง ทั้งในแง่โจทย์ความต้องการ บริบททางสังคม รวมถึงสถานการณ์และแนวโน้มอนาคตเป็นตัวออกแบบโจทย์และแผนการทำงานของพื้นที่ เช่น ในหลายชุมชนและองค์กรออกแบบการคุ้มครองทางสังคมที่เน้น “การทำงานเชิงรุก” ที่เท่าทันกับปัญหาเด็ก อาทิ สถานการณ์เด็กหลุดจากระบบการศึกษาที่พบมากในเขตชายแดนหรือบนพื้นที่สูง สถานการณ์เด็กเสี่ยงในเขตเมือง เช่น ในจังหวัดนนทบุรี จังหวัดอุบลราชธานี ฯลฯ ที่กลายเป็นโจทย์การทำงานเชิงรุกของพื้นที่หรือหน่วยงานต่าง ๆ ที่นำไปสู่การออกแบบกลไกหรือการจัดการเชิงระบบที่ต้อง “เข้าถึง และเท่าทัน” สถานการณ์เพื่อช่วยเหลือเด็กเปราะบางเหล่านี้เป็นต้น

ทั้งนี้ บทเรียนที่น่าสนใจ คือ ตัวแบบการจัดการเชิงพื้นที่ระดับชุมชนท้องถิ่น ซึ่งสามารถสรุปบทเรียนจากโครงสร้างของระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่ ตามกรอบแนวคิดของการวิจัยนี้ ซึ่งประกอบด้วย ทุนการทำงานในพื้นที่ กลไก กระบวนการ ปัจจัยความสำเร็จ ปัญหาและอุปสรรค ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) ทุนการทำงาน

ทุนการทำงานที่เป็นปัจจัยขับเคลื่อนการทำงานร่วมกันในหลายพื้นที่ จะพบในลักษณะของการ “รวมพลัง” ของภาคประชาสังคม ชุมชน เยาวชนและหน่วยงานต่าง ๆ ที่เข้ามาร่วมเกื้อหนุนการทำงาน โดยพบว่า มีจุด “เชื่อมโยงประสาน” อยู่หลายจุด อาทิ อบต. ที่เป็นหน่วยประสานและสนับสนุนให้เกิดกิจกรรมเชื่อมโยงแผนการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กเยาวชนเข้าไปในระดับท้องถิ่น โรงเรียนสร้างกลไกการดูแลคุ้มครองเด็กในโรงเรียน วัด เป็นสถาบันที่มีบทบาทและศูนย์รวมจิตใจของชุมชน หรือ ศพค. ที่มีหน่วยประสานพลังครอบครัวในการเป็นกลไกคุ้มครองเด็กตั้งแต่ที่บ้าน เป็นต้น รวมถึงทุนการทำงานที่อาศัยวัฒนธรรม ประเพณี ศาสนา เข้ามาเป็นเครื่องมือในการจัดการระบบต่าง ๆ ซึ่งรวมถึงระบบคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนด้วย

2) กลไก

กลไกที่พบในหลายพื้นที่กรณีศึกษา แบ่งเป็น **กลไกความรู้** โดยเฉพาะการจัดทำข้อมูลด้านเด็กและเยาวชนเพื่อศึกษาปัญหาและตัดสินใจวางแผนการทำงานคุ้มครองเด็กและเยาวชน **กลไกคน** ได้แก่ คณะทำงานต่าง ๆ อาสาสมัคร จิตอาสา ระบบพี่เลี้ยง เป็นต้น ซึ่งทำงานตามระเบียบและข้อกำหนดและทำงานตามประเด็นเฉพาะพื้นที่ ทั้งนี้ กลไกคน ยังรวมถึงสภาเด็กและเยาวชน ซึ่งเป็นกลุ่มผู้ที่ได้รับผลประโยชน์โดยตรง ซึ่งมีส่วนสำคัญในการคิด วางแผน และลงมือทำในการคุ้มครองช่วยเหลือเด็กและเยาวชนด้วยกัน **กลไกภาครัฐ** ที่ดำเนินการในลักษณะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กองทุนคุ้มครองเด็กและเยาวชน ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน (สพฐ.) เป็นต้น ที่เป็นผู้ทำหน้าที่โดยตรงตามกฎหมาย และ **กลไกชุมชน** อาทิ บวร (บ้าน วัด โรงเรียน) กลุ่มอาชีพ กลุ่มสตรีมุสลิม เป็นต้น

3) กระบวนการ

บทเรียนด้านกระบวนการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนจากพื้นที่กรณีศึกษา มีวิธีการที่แตกต่างหลากหลายค่อนข้างมาก อาจแบ่งเป็นกระบวนการต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ ได้ดังนี้

- **กระบวนการต้นน้ำ** คือ ขั้นตอนและวิธีการที่เริ่มต้นจากสาเหตุของปัญหาที่เห็นร่วมกันในหลายพื้นที่ คือ การจัดทำข้อมูลเด็กและเยาวชนของพื้นที่เพื่อการตัดสินใจ โดยอาจสำรวจเองโดยตรงในประเด็นที่สนใจ หรือการศึกษาแบบทุติยภูมิจากหน่วยงานต่าง ๆ ในพื้นที่แล้วเชื่อมโยงมาใช้ประโยชน์ในการทำงาน การตั้งคณะทำงานและแบ่งหน้าที่ในการทำงานอย่างชัดเจนเพื่อหาผู้รับผิดชอบหลัก การประชุมร่วมกันของคณะทำงานเพื่อวิเคราะห์หาสาเหตุ การวางแผนการทำงานร่วมกันแบบบูรณาการคน บูรณาการงาน บูรณาการงบประมาณ การคัดกรองและจัดลำดับความต้องการจำเป็นเร่งด่วนของเด็ก เป็นต้น

- **กระบวนการกลางน้ำ** คือ ขั้นตอนและวิธีการที่ใช้จัดการในการคุ้มครองเด็กและเยาวชน ซึ่งมีวิธีการที่หลากหลาย อาทิ การระดมความช่วยเหลือจากคนในชุมชน การจัดกิจกรรมสร้างสรรค์ อบรมให้

ความรู้ การให้เด็กทำงานกับเด็กแบบเพื่อนช่วยเพื่อน การใช้ศิลปวัฒนธรรมและศาสนาเป็นเครื่องมือสร้างสุขภาวะและภูมิคุ้มกันทางสังคม การจัดพื้นที่สร้างสรรค์สำหรับเด็กเพื่อดึงเด็กออกจากความเสี่ยง ระบบประกันตัวรายการนี้ เป็นต้น

- **กระบวนการปลายน้ำ** คือ ขั้นตอนและวิธีการที่ใช้เพื่อประเมินติดตามภายหลังการจัดการคุ้มครองเด็กและเยาวชน ได้แก่ การลงพื้นที่เยี่ยมบ้าน การติดตามและประเมินความช่วยเหลือเพื่อตัดสินใจส่งต่อไปยังหน่วยงานที่รับผิดชอบ การประสานขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานระดับจังหวัด เป็นต้น

4) ปัจจัยความสำเร็จ

ปัจจัยความสำเร็จที่พบจากการศึกษาส่วนใหญ่เป็น **ปัจจัยที่มาจากทุนทางสังคมในพื้นที่** ที่มีอยู่อย่างเข้มแข็ง อาทิ การใช้ยุทธศาสตร์คนในพื้นที่ เห็นปัญหาร่วมกัน ลงทุนร่วมกัน หวังผลสำเร็จร่วมกัน การสร้างพลังอาสาสมัครและจิตอาสาเพื่อทำงาน เป็นกลุ่มที่ทำให้พื้นที่ทำงานต่อเนื่องได้แม้งบประมาณสนับสนุนจะขาดความต่อเนื่อง การมีคณะทำงานแบบบูรณาการที่สามารถบูรณาการคน บูรณาการงาน และบูรณาการงบประมาณมาใช้จัดการการทำงานคุ้มครองเด็กอย่างมีประสิทธิภาพและก่อประโยชน์สูงสุด ผู้นำท้องถิ่นและบุคลากรในท้องถิ่นเห็นความสำคัญของเด็กและเยาวชน การทำงานแบบมีทัศนคติเชิงบวก แม้จะต้องเจอปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ฯลฯ อย่างไรก็ตาม **ปัจจัยที่มาจากแรงสนับสนุนภายนอก** ก็มีส่วนช่วยให้งานสำเร็จ ได้แก่ การสนับสนุนทั้งด้านความรู้ ทรัพยากร และงบประมาณ จากหน่วยงานภาคีภายนอก อาทิ สถาบันการศึกษา มูลนิธิ แหล่งทุนสนับสนุนต่าง ๆ เป็นพลังที่ช่วยให้การคุ้มครองเด็กและเยาวชนขับเคลื่อนไปได้อย่างราบรื่นยิ่งขึ้น

5) ปัญหาและอุปสรรค

มีหลายปัจจัยที่ทำงานให้การทำงานมีอุปสรรค โดยปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญและเป็นตัวขัดขวางการทำงานคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนที่พบในการศึกษามี 4 ประการหลัก ๆ ได้แก่ **ประการแรก** องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเองต้องปรับตัวตามโครงสร้างและนโยบายใหม่ ๆ ที่มีการปรับเปลี่ยนค่อนข้างบ่อยและส่งผลกระทบต่อการทำงานหลาย ๆ อย่าง โดยเฉพาะการวางแผนกับงบประมาณไม่สอดคล้องกับกิจกรรมและกลุ่มเป้าหมาย และขาดความต่อเนื่อง **ประการที่สอง** ความไม่เสถียรของกลไกต่าง ๆ เช่น การตั้งสภาเด็กและเยาวชนระดับตำบลที่ยังขาดกฎหมายรองรับ ทำให้ยากต่อการเสนอแผนเพื่อรับงบประมาณสนับสนุนให้เด็กได้ดำเนินกิจกรรมกันเอง เป็นต้น **ประการที่สาม** คนในพื้นที่เองก็เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนา อาทิ สถาบันครอบครัวอ่อนแอเป็นต้นทางของปัญหา ความไม่เข้าใจและไม่ร่วมมือของผู้ปกครองและเด็ก ปัญหาประชากรแฝง เป็นต้น และ**ประการที่สี่** หน่วยงานภาครัฐเองเพิกเฉยต่อข้อมูลหรือการทำงาน ขาดการลงมาตรวจสอบข้อมูลเชิงประจักษ์

ทั้งนี้ ทุกระดับเน้นการมีโจทย์ ข้อมูลและพื้นที่เป็นตัวตั้ง รวมกับเครื่องมือและกลไกการทำงานที่สามารถเชื่อมต่อบูรณาการได้ทั้งในเชิงโครงสร้างการทำงาน และเชิงความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานองค์กรหรือคนและเครือข่าย

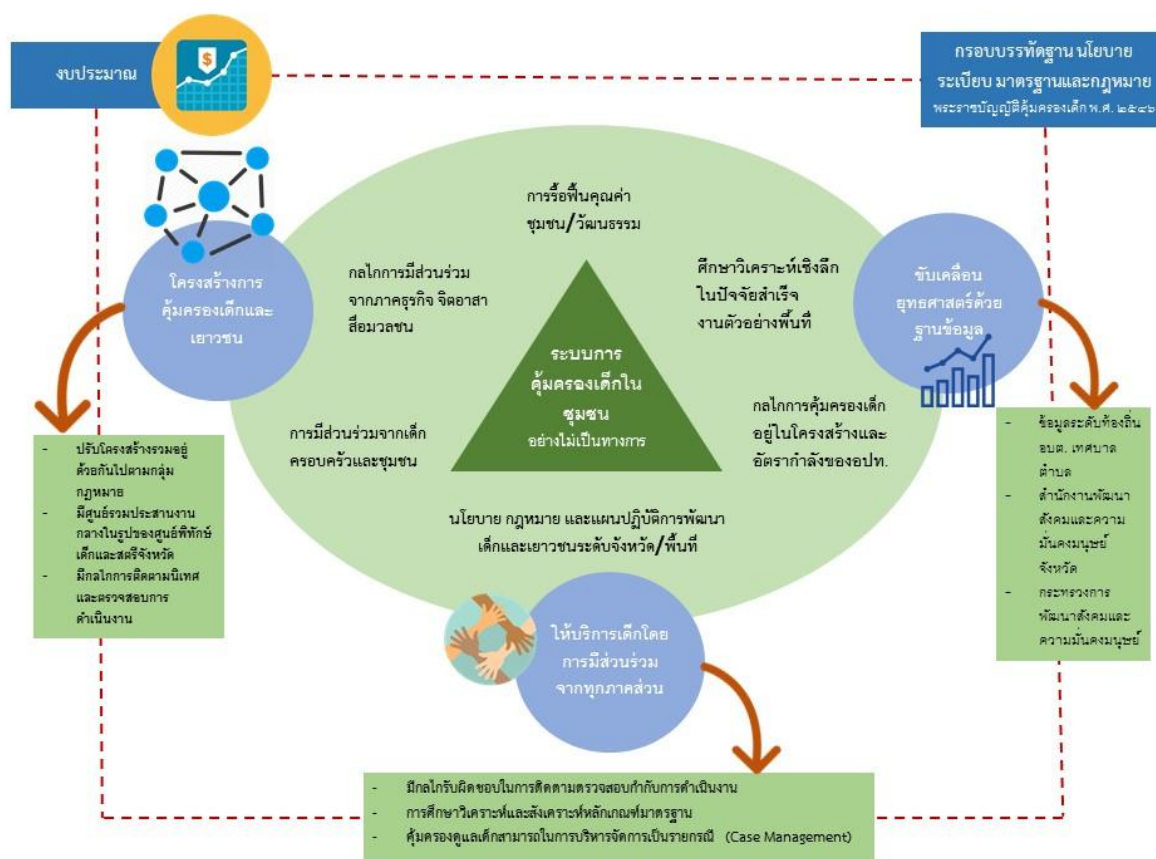
2) ผลการวิเคราะห์และสังเคราะห์องค์ความรู้ที่เกี่ยวกับการจัดการเชิงระบบการคุ้มครองทางสังคม และข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่

2.1) สำหรับความรู้ที่พื้นที่ควรศึกษาในการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชน เป็นความรู้เกี่ยวกับข้อมูล เครื่องมือ และการจัดการข้อมูล ซึ่งประกอบด้วย 1) การจัดทำข้อมูลเบื้องต้น จากการวิเคราะห์เครื่องมือสำคัญของการศึกษาข้อมูลด้านเด็กและเยาวชน พบว่ามี 15 ตัวบ่งชี้ช่วยจับสัญญาณเด็กและเยาวชน (ภาคผนวก ค) 2) การจัดทำเครื่องมือและกระบวนการ ศึกษาสำรวจสถานการณ์ การเยี่ยมบ้าน เก็บข้อมูลและติดตามสถานการณ์ การคัดกรองความจำเป็นเร่งด่วน 3) การสร้างพื้นที่แลกเปลี่ยน-คืนข้อมูล เมื่อสำรวจข้อมูลแล้วนำมาวิเคราะห์ จัดการข้อมูล และเปิดเวทีแลกเปลี่ยนข้อมูลเพื่อสร้างความตระหนักร่วมกัน 4) การส่งต่อข้อมูลสร้างพลังต่อเนื่อง การส่งต่อข้อมูล “ถูกต้อง ถูกทาง ถูกคน” จะนำไปสู่การขับเคลื่อนกลไกที่มีประสิทธิภาพ

2.2) การสังเคราะห์ตัวแบบการจัดการเชิงระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่ จากการศึกษาพื้นที่กรณีศึกษา ประกอบด้วยองค์ประกอบ 8 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) กรอบบรรทัดฐานนโยบาย ระเบียบ มาตรฐานและกฎหมาย โดยการดำเนินงานคุ้มครองเด็กและเยาวชนทั้งในส่วนของภาครัฐหรือของพื้นที่เองก็ตาม ควรมีเป้าหมายไปในแนวทางเดียวกันเพื่อสร้างความร่วมมือและแนวทางขับเคลื่อนไปสู่ความสำเร็จร่วมกัน 2) การขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ด้วยการใช้ข้อมูลเป็นฐานในการพัฒนา ทั้งนี้ ข้อมูลมีความสำคัญในการชี้แจงและแนวทางการทำงาน ตลอดจนเป็นตัวชี้วัดที่ใช้ประเมินผลสำเร็จของการทำงานคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนอีกด้วย 3) การพัฒนาคุณภาพในการให้บริการเด็กโดยการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน โดยเป็นไปเพื่อให้ระบบมุ่งสู่มาตรฐาน มีกลไกการติดตามตรวจสอบ มีเกณฑ์มาตรฐานในการปฏิบัติ มีการพัฒนาขีดความสามารถของผู้ปฏิบัติ มีศูนย์กลางการประสานงาน มีนโยบายส่งเสริมการคุ้มครองเด็กและเยาวชนในทุกหน่วยปฏิบัติ และมีการชักจูงทำความเข้าใจแก่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกภาคส่วน 4) โครงสร้างการคุ้มครองเด็ก ซึ่งมีแนวปฏิบัติ คือ ปรับโครงสร้างคณะกรรมการต่าง ๆ ให้บูรณาการร่วมกันตามกลุ่มของกฎหมายที่ดำเนินการร่วมกันได้ มีศูนย์รวมการประสานงานกลางในรูปของศูนย์พิทักษ์และคุ้มครองเด็กและเยาวชน มีกลไกการติดตาม นิเทศก์ และตรวจสอบได้ 5) การจัดให้บริการแก่เด็กและเยาวชนที่ควรได้รับการคุ้มครอง และพยายามขยายผลแนวปฏิบัติที่ดีที่จะลงไปสู่พื้นที่หน่วยย่อย โดยทำให้ง่ายต่อการเข้าถึงของผู้รับบริการมากที่สุด 6) งบประมาณ มีการวางแผนจัดสรรงบประมาณสนับสนุนการดำเนินงานอย่างเหมาะสมและต่อเนื่อง 7) ระบบการคุ้มครองเด็กในชุมชนอย่างไม่เป็นทางการ เป็นระบบและกลไกตามธรรมชาติ แต่มีประสิทธิภาพและปรับให้เข้ากับวิถีของชุมชนพื้นที่ได้เป็นอย่างดี โดยมีขั้นตอนสำคัญ ได้แก่ การกำหนดนโยบาย กฎหมาย และแผนปฏิบัติการ การสร้างความตระหนักในปัญหาและจัดกลไกการคุ้มครองที่เหมาะสมกับปัญหา ส่งเสริมการมีส่วนร่วมจากเด็ก ครอบครัว และชุมชน ทำงานร่วมกับองค์กร

พัฒนาเอกชน องค์กรสาธารณประโยชน์ ส่งเสริมกลไกอาสาสมัคร และดึงภาคธุรกิจเข้ามามีส่วนร่วมในกลไกการทำงาน การรื้อฟื้นคุณค่าการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในชุมชน โดยใช้ค่านิยม ศาสนา และวัฒนธรรม และ การศึกษาวิเคราะห์เชิงลึกในปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จ และ 8) จัดมาตรการและรณรงค์ให้คนในสังคมเกิดความตระหนักต่อปัญหาเด็กและเยาวชน โดยเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ทั้งข้อมูลและผลกระทบต่อสังคมให้ทั่วถึง ตลอดจนส่งเสริมให้มีการศึกษาวิจัยที่แสดงให้เห็นต้นทุนค่าใช้จ่ายในการดูแล เยียวยาและฟื้นฟูต่อเด็กที่ได้รับผลกระทบ เพื่อให้มีข้อมูลที่แสดงถึงผลกระทบทางด้านสังคม

ทั้งนี้ การสังเคราะห์ตัวแบบการจัดการเชิงระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่ สรุปได้ดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ ก ผลการสังเคราะห์ตัวแบบการจัดการเชิงระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่

2.3) ข้อเสนอแนะแนวทางการทำงานด้านระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่ ข้อค้นพบภาพรวมของการศึกษา ชี้แนวทางการพัฒนาและขับเคลื่อนการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่ว่า จำเป็นต้องมีการออกแบบการจัดการเชิงระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่ไปด้วยดีจำเป็นต้องมีปัจจัยเงื่อนไขสำคัญ ได้แก่ 1) การมีข้อมูลและเชื่อมโยงข้อมูลความรู้สำหรับการตัดสินใจบนฐาน “พื้นที่” 2) การออกแบบการทำงานแบบบูรณาการภาคส่วนบนเป้าหมายร่วม

เดียวกัน 3) การพัฒนากลไกและระบบการจัดการเชิงพื้นที่ที่มีกระบวนการและระบบทำงานต่อเนื่อง เชื่อมโยงทั้งระดับชุมชนพื้นที่ ระดับจังหวัด ป้อนกลับสู่ระดับนโยบายในระยะยาว

บทเรียนสำคัญในการพัฒนาและขับเคลื่อนการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กเยาวชนเชิงพื้นที่ คือ การจัดการให้เกิดการ “บูรณาการและเชื่อมต่อ” การทำงานในส่วนต่าง ๆ ทั้งในระดับนโยบายและระดับปฏิบัติการที่ต้องทำงานเชื่อมโยงข้อมูลและประสบการณ์หรือทุนทางสังคมที่มีร่วมกัน ไม่ว่าจะในแง่มีข้อมูลเพื่อการตั้งโจทย์และตัดสินใจทำงาน จนนำไปสู่การมีข้อมูลตลอดระยะกระบวนการทำงานที่จะมีนัยต่อการประเมินผลความสำเร็จและผลกระทบการทำงานที่เกิดขึ้น การออกแบบร่วมและขับเคลื่อนการทำงานไปพร้อม ๆ กับการสร้างการมีส่วนร่วมและความร่วมมือจาก “บ้าน วัด โรงเรียน กลุ่มเยาวชน และกลุ่มขบวนการทางสังคม” รวมถึงการทำงานที่มีกระบวนการสร้างความต่อเนื่องที่มีพลังได้รับการหนุนเสริมทั้งจากภายในชุมชนและนอกชุมชนเพื่อเกื้อหนุนทั้งในแง่ทรัพยากร เครื่องมือและยุทธศาสตร์การทำงานขับเคลื่อนต่อไปในระยะยาวและยั่งยืน

3) ข้อเสนอเชิงนโยบายการพัฒนาระบบคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่

3.1) มินโยบายด้านข้อมูล

3.1.1) มินโยบายส่งเสริมให้มีระบบฐานข้อมูลเชิงพื้นที่เพื่อการตัดสินใจ ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับจังหวัด ที่ใช้การบูรณาการข้อมูลจากภาคส่วนต่าง ๆ ได้แก่ ข้อมูล จปฐ. ข้อมูลบัญชีครัวเรือน จากกรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย (ซึ่งมีอยู่แล้ว) ข้อมูลด้านสุขภาพ ข้อมูล IQ-EQ (มีบางพื้นที่) จากกระทรวงสาธารณสุข ข้อมูลด้านการศึกษา การอ่านออกเขียนได้ เด็กมีปัญหาตกหล่นออกกลางคัน(มีในบางพื้นที่) จากโรงเรียนทั้งในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการและอื่น ๆ ข้อมูลเด็กที่ต้องเข้ารับการคุ้มครองจากความเสี่ยงด้านต่าง ๆ ทั้งจากกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ บ้านพักเด็กและสถานพินิจรวมถึงข้อมูลด้านอื่น ๆ ทั้งจากภาคประชาสังคม มหาวิทยาลัยและงานวิจัยอื่น ๆ ในพื้นที่ โดยทำให้เกิดพื้นที่กลางเพื่อสร้างการเชื่อมต่อข้อมูลทั้งในระดับจังหวัดและท้องถิ่น ซึ่งผู้ประสานหลักอาจเป็นจังหวัด องค์การบริหารส่วนจังหวัด พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด มหาวิทยาลัยในพื้นที่ หรือสมัชชาสุขภาพ สมัชชาการศึกษาจังหวัด ตามความเหมาะสมของแต่ละพื้นที่

3.1.2) ส่งเสริมให้มีเวทีการแลกเปลี่ยนและเชื่อมโยงข้อมูล ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับจังหวัด เพื่อการได้มาซึ่งข้อมูลที่ถูกต้องและแม่นยำ เห็น “ทิศ ที่ ทาง” ในการวางแผนการทำงานในมิติการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนอย่างชัดเจน

3.2) มินโยบายการบูรณาการกลไกการทำงานคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่ โดยเฉพาะในระดับจังหวัด ให้ทำงานร่วมกันหรือควบคู่ไปกับการพัฒนาระบบฐานข้อมูลจังหวัด บูรณาการการทำงานด้วยการใช้ตัวบ่งชี้การทำงานร่วมกัน ที่หมายถึงการใช้หลักคิดเชิงพื้นที่ (Area-Based) ให้อิสระการทำงานต่อภาครัฐและหน่วยราชการต่าง ๆ ให้สามารถทำงานร่วมกันได้อย่างอิสระ ผ่านการทำ platform จากผู้รับผิดชอบและผู้มีส่วนได้เสียในมิติเด็กและเยาวชน

3.3) มีนโยบายการหนุนนำ (Coaching) จากผู้เชี่ยวชาญหรือทีมงานที่มีความชำนาญมีประสบการณ์ ในการติดตามหนุนเสริมการทำงานของท้องถิ่นทั้งในเรื่องการ

3.3.1) การมีระบบข้อมูลเพื่อการตัดสินใจในระดับท้องถิ่น การแลกเปลี่ยนคืนข้อมูลสร้างความตระหนักร่วมของผู้มีส่วนได้เสียในพื้นที่

3.3.2) หนุนนำให้เกิดกลไกการทำงาน การบูรณาการงานในระดับพื้นที่ โดยเฉพาะการเป็นพี่เลี้ยงสร้างเวที เติมความรู้พัฒนาเครื่องมือการทำงานด้านเด็ก เยาวชนและครอบครัวในระดับท้องถิ่นและมีการติดตามประเมินพัฒนาการเป็นระยะ

3.4) มีนโยบายการสร้างการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน โดยเฉพาะจากครอบครัว ท้องถิ่นและภาคประชาสังคม ให้มีอิสระในการเสนอแนะให้ข้อคิดเห็นผ่าน platform เพื่อร่วมกันกำหนดทิศทาง นโยบาย และเป้าหมายการทำงานด้านการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชน ซึ่งหมายถึงกลุ่มเด็กและเยาวชนเองมีสิทธิและหน้าที่ในการเข้ามาร่วมออกความเห็นและเป็นส่วนหนึ่งของกลไกการทำงาน ทั้งนี้อาจอยู่ในรูปแบบของสภาเด็กระดับจังหวัด สภาเด็กระดับตำบลหรือกลุ่มอิสระอื่น ๆ ได้

3.5) มีนโยบายด้านการจัดสรรงบประมาณ ที่เอื้อให้ภาครัฐและภาคส่วนต่าง ๆ มีอิสระในการบริหารจัดการ อาจอยู่ในรูปของกฎหมายการบริหารจัดการผ่านสมัชชาจังหวัดหรือคณะทำงานที่จังหวัดตั้งขึ้น ทั้งนี้หมายถึงการเปิดช่องทางให้ชุมชนและเครือข่ายจิตอาสาอื่นๆได้เข้าถึงแหล่งทุนในการทำงานได้มากขึ้นในรูปแบบของกองทุนการทำงานต่าง ๆ ของจังหวัด

บทคัดย่อการวิจัย

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อ 1) ศึกษาและถอดบทเรียนความรู้เกี่ยวกับตัวแบบการจัดการเชิงระบบการคุ้มครองทางสังคม ด้านเด็กเยาวชนเชิงพื้นที่ 2) วิเคราะห์และสังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับการจัดการเชิงระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กเยาวชนเชิงพื้นที่ 3) ให้ข้อเสนอแนะแนวทางการทำงานด้านระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กเยาวชนเชิงพื้นที่ในมิติต่าง ๆ ต่อไป แบบการวิจัยเป็นเชิงคุณภาพ ดำเนินการในพื้นที่เป้าหมาย 5 จังหวัด ใน 5 ภูมิภาค จังหวัดละ 2-3 พื้นที่ การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีวิเคราะห์เนื้อหาเชิงคุณภาพ และสังเคราะห์ความรู้เป็นตัวแบบเชิงระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่ ดำเนินการศึกษาระหว่างเดือนกรกฎาคม 2559 ถึง ตุลาคม 2560

ผลการวิจัย สรุปได้ดังนี้

1. บทเรียนความรู้เกี่ยวกับตัวแบบการจัดการเชิงระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่ ประกอบด้วย

1.1 ทุณการทำงานเดิมในพื้นที่ที่เป็นลักษณะของการรวมพลังและการเชื่อมประสานของภาคประชาสังคม ชุมชนเยาวชน และหน่วยงานต่าง ๆ ในชุมชน ตลอดจนทุนทางวัฒนธรรมและศาสนา

1.2 กลไก โดยแบ่งเป็น กลไกความรู้ ได้แก่ ข้อมูลความรู้ที่เป็นส่วนช่วยวางแผนออกแบบการทำงานและการประเมินผลการทำงาน กลไกคน ได้แก่ คณะทำงานต่าง ๆ อาสาสมัคร จิตอาสา ระบบพี่เลี้ยง เป็นต้น กลไกภาครัฐ ได้แก่ การทำงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กองทุนต่าง ๆ และการประสานงานร่วมกับหน่วยงานระดับจังหวัด และกลไกชุมชน ที่ขับเคลื่อนด้วยความร่วมมือของภาคส่วนต่าง ๆ ในชุมชน เช่น บวร (บ้าน วัด โรงเรียน) กลุ่มอาชีพ กลุ่มสตรีมุสลิม เป็นต้น

1.3 กระบวนการ จัดกลุ่มขั้นตอนและวิธีการได้เป็น กระบวนการต้นน้ำ เช่น การจัดทำข้อมูลเด็กและเยาวชนของพื้นที่ การประชุมร่วมกันของคณะทำงานเพื่อวิเคราะห์หาสาเหตุ การวางแผนการทำงานร่วมกันแบบบูรณาการ กระบวนการกลางน้ำ เช่น การระดมความช่วยเหลือจากคนในชุมชน การจัดกิจกรรมสร้างสรรค์ จัดพื้นที่สร้างสรรค์สำหรับเด็ก ระบบประกบตัวรายการณี เป็นต้น และกระบวนการปลายน้ำ เช่น การลงพื้นที่เยี่ยมบ้าน การติดตามและประเมินความช่วยเหลือเพื่อตัดสินใจส่งต่อไปยังหน่วยงานที่รับผิดชอบ การประสานขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานระดับจังหวัด เป็นต้น

1.4 ปัจจัยความสำเร็จ แบ่งเป็น ปัจจัยที่มาจากทุนทางสังคมในพื้นที่ อาทิ การใช้ยุทธศาสตร์คนในพื้นที่ การสร้างพลังอาสาสมัครและจิตอาสาเพื่อทำงาน การมีคณะทำงานแบบบูรณาการ ผู้นำท้องถิ่นและบุคลากร การทำงานแบบมีทัศนคติเชิงบวก ฯลฯ และ ปัจจัยที่มาจากแรงสนับสนุนภายนอก อาทิ การสนับสนุนทั้งด้านความรู้ ทรัพยากร และงบประมาณ จากหน่วยงานภาคีภายนอก

1.5 ปัญหาและอุปสรรค มี 4 ประการหลัก ๆ ได้แก่ 1) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเองต้องปรับตัวตามโครงสร้างและนโยบายใหม่ ๆ ที่มีการปรับเปลี่ยนค่อนข้างบ่อย 2) ความไม่เสถียรของกลไกต่าง ๆ 3) คนในพื้นที่เองก็เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนา และ 4) หน่วยงานภาครัฐเองเพิกเฉยต่อข้อมูลหรือการทำงาน ขาดการลงมาตรวจสอบข้อมูลเชิงประจักษ์

2. ผลการวิเคราะห์และสังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับการจัดการเชิงระบบการคุ้มครองทางสังคม และข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่

2.1 ความรู้ที่พื้นที่ควรศึกษาในการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชน ซึ่งประกอบด้วย 1) การจัดทำข้อมูลเบื้องต้น 2) การจัดทำเครื่องมือและกระบวนการ 3) การสร้างพื้นที่แลกเปลี่ยน-คืนข้อมูล และ 4) ส่งต่อข้อมูลสร้างพลังต่อเนื่อง

2.2 การสังเคราะห์ตัวแบบการจัดการเชิงระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่ จากการศึกษาพื้นที่กรณีศึกษา ประกอบด้วยองค์ประกอบ 8 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) กรอบบรรทัดฐาน นโยบาย ระเบียบ มาตรฐานและ 2) การขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ด้วยการใช้ข้อมูลเป็นฐานในการพัฒนา 3) การพัฒนาคุณภาพในการให้บริการเด็กโดยการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน 4) โครงสร้างการคุ้มครองเด็ก 5) การจัดให้บริการแก่เด็กและเยาวชนที่ควรได้รับการคุ้มครอง 6) งบประมาณ 7) ระบบการคุ้มครองเด็กในชุมชนอย่างไม่เป็นทางการ และ 8) จัดมาตรการและรณรงค์ให้คนในสังคมเกิดความตระหนักต่อปัญหาเด็กและเยาวชน

3. ข้อเสนอแนะแนวทางการทำงานด้านระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กเยาวชนเชิงพื้นที่ ได้แก่ 1) การมีข้อมูลและเชื่อมโยงข้อมูลความรู้สำหรับการตัดสินใจบนฐาน “พื้นที่” 2) การออกแบบการทำงานแบบบูรณาการภาคส่วนบนเป้าหมายร่วมกัน 3) การพัฒนากลไกและระบบการจัดการเชิงพื้นที่ที่มีกระบวนการและระบบทำงานต่อเนื่องเชื่อมโยงทั้งระดับชุมชนพื้นที่ ระดับจังหวัด ป้อนกลับสู่ระดับนโยบายในระยะยาว

คำสำคัญ: การคุ้มครองทางสังคม/ เด็กและเยาวชน/ ระบบการจัดการเชิงพื้นที่

Abstract

The research's objectives were: 1) to study and summarize knowledge of Area-Based Children and Youth Social Protection Management System 2) to synthetically analyze knowledge about Area-Based Children and Youth Social Protection Management System 3) to suggest the further research aspects of Area-Based Children and Youth Social Protection Management System. This research committed quality research in 5 provinces, 5 regions with 2-3 areas for each province, quality data analysis, and synthesize data into Area-Based Children and Youth Social Protection Management System model. The research was executed during September 2016 to October 2017.

The research results were:

1. The lessons learned of Area-Based Children and Youth Social Protection Management System model composing of:

1.1 Area's resources as collaboration in local social factions such as local people, youths, government authorities, along with cultural and religious resources.

1.2 Working mechanic divided into (1) Knowledge Mechanic such as knowledge of working strategy and evaluation. (2) Personnel Mechanic such as working committees, volunteers, coaching system. (3) Governmental Mechanic such as local authorities work, funds, and cooperation in provincial level. (4) Community Mechanic which is driven by local factions of house, school, temple, occupational group, or Muslim women group.

1.3 Process by grouping into (1) Beginning Process which are making child data base, problem analytic meeting, and planning integrative strategy. (2) Intermediate Process which are organizing collaborative and creative activity with local people, and coaching system. (3) Final process which are house visiting, help evaluation and report, and cooperation with provincial level government.

1.4 Factors of success grouping into (1) Local Social Resources such as local people strategy, voluntary acts, integrative working team, local leader and personnel, and positive mindset. (2) External supports such as knowledge, resources, budget support from other organizations.

1.5 Problems and Obstacles. There were main 4 problems: 1) Local organizations had to adapt to the frequently changing policy. 2) Instability in working mechanism. 3) Uncooperative local people. 4) Ignorance from governmental authority and lack of field investigation.

2. Knowledge from synthetic analysis of Social Protection Management System and Suggestion about further development of Area-Based Children and Youth Social Protection Management System:

2.1 Local areas should be educated about youth social protection processes consisted of 1) Basic data management. 2) Activities and processes organizing. 3) Exchange and updating information. And 4) Forwarding information.

2.2 Making Area-Based Children and Youth Social Protection Management System from local case study consisted of 8 parts: 1) Standard, policy, working framework. 2) Strategic movement based on information. 3) Child services development with every organization cooperated. 4) Child Protection Project. 5) Services for children in need of protection. 6) Budget. 7) Informal Child Protection in community. 8) Campaign about child problems awareness.

3. Suggestion about further working of Area-Based Children and Youth Social Protection Management System: 1) Information for decision based on "locality". 2) Integrative working design with mutual goals. 3) Local management system development with continual working which connect community with province and policy.

Key words: Social Protection/ Children and Youth/ Area-Based Management System

สารบัญ

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร (Executive Summary).....	ก
บทคัดย่อการวิจัย.....	8
Abstract	9
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
2. วัตถุประสงค์.....	6
3. แนวคิดในการดำเนินโครงการ	6
4. นิยามปฏิบัติการ	9
5. ขอบเขตการศึกษา	10
6. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	11
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	13
1. แนวคิดเกี่ยวกับระบบและการทำงานเชิงระบบ.....	13
2. แนวคิดเกี่ยวกับระบบคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชน.....	15
3. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์เชิงระบบด้านเด็กและเยาวชน	38
4. กรอบการทำงานวิจัยในการศึกษาและถอดบทเรียนเชิงพื้นที่	40
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	48
ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาและถอดบทเรียนความรู้เกี่ยวกับตัวแบบการจัดการเชิงระบบการคุ้มครองทาง สังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่ และแนวทางการพัฒนาจากพื้นที่ที่เป็นกรณีศึกษา	48
ขั้นตอนที่ 2 การวิเคราะห์และสังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับการจัดการเชิงระบบการคุ้มครองทางสังคม ด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่ และการพัฒนาข้อเสนอแนะแนวทางการทำงานด้านระบบการคุ้มครองทาง สังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่ในมิติต่าง ๆ.....	60
บทที่ 4 ผลการศึกษาและถอดความรู้ตัวแบบการจัดการเชิงระบบการคุ้มครองทางสังคม ด้านเด็กและ เยาวชนเชิงพื้นที่.....	62
1. ภาคเหนือ: จังหวัดเชียงราย	62
2. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: จังหวัดอุบลราชธานี	83
3. ภาคกลาง: จังหวัดนนทบุรี.....	93
4. ภาคตะวันออก: จังหวัดระยอง.....	106
5. ภาคใต้: จังหวัดยะลา.....	119

สารบัญ (ต่อ)

บทที่ 5 ผลการวิเคราะห์และสังเคราะห์องค์ความรู้ที่เกี่ยวกับการจัดการเชิงระบบ การคุ้มครองทางสังคม ด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่	130
1. ความรู้ที่พื้นที่ควรศึกษาในการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชน	130
2. การสังเคราะห์ตัวแบบการจัดการเชิงระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่ ใน ระดับนโยบายและยุทธศาสตร์ระดับจังหวัด	135
3. ข้อเสนอแนะแนวทางการทำงานด้านระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กเยาวชนเชิงพื้นที่	146
บทที่ 6 สรุป บทสังเคราะห์ และข้อเสนอแนะ	150
สรุปผลการวิจัย	150
1. ผลการศึกษาและถอดบทเรียนตัวแบบการจัดการเชิงระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและ เยาวชนเชิงพื้นที่	151
2. ผลการวิเคราะห์และสังเคราะห์องค์ความรู้ที่เกี่ยวกับการจัดการเชิงระบบการคุ้มครองทางสังคมด้าน เด็กเยาวชนเชิงพื้นที่และแนวทางการพัฒนาจากกรณีศึกษา	153
3. ข้อเสนอแนะแนวทางการทำงานด้านระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กเยาวชนเชิงพื้นที่	154
บทสังเคราะห์	155
ข้อเสนอแนะ	164
1. ข้อเสนอเชิงนโยบายการพัฒนาระบบคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่	164
2. ข้อเสนอแนะการวิจัย	165
รายการอ้างอิง	166
ภาคผนวก	169
ภาคผนวก ก บทความสำหรับการเผยแพร่	170
ภาคผนวก ข กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์	183
ภาคผนวก ค ตัวบ่งชี้คัดสรรที่ใช้เก็บข้อมูลระดับชุมชน	189
ภาคผนวก ง ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้ และกิจกรรมที่ดำเนินการมา และผล ที่ได้รับตลอดโครงการ	192
รายชื่อคณะผู้วิจัย	196

สารบัญตาราง

ตารางที่ 1	จุดเน้นและตัวชี้วัดการพัฒนาเด็กแต่ละช่วงวัยตามแผนพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ พ.ศ. 2555-2559	21
ตารางที่ 2	ตัวอย่างพื้นที่ที่มีความเป็นไปได้ในการพัฒนาโจทย์และโครงการวิจัยเพื่อการดำเนินงาน	49
ตารางที่ 3	จุดแข็งในพื้นที่จังหวัดเป้าหมายในโครงการ	54
ตารางที่ 4	ข้อมูลบริบทและสภาพการณ์ของเด็กและเยาวชนในพื้นที่จังหวัดเชียงรายตามช่วงวัย และกลุ่มเฉพาะ	62
ตารางที่ 5	ข้อมูลบริบทและสภาพการณ์ของเด็กและเยาวชนในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานีตามช่วงวัย	83
ตารางที่ 6	ข้อมูลบริบทและสภาพการณ์ของเด็กและเยาวชนในพื้นที่จังหวัดนนทบุรีตามช่วงวัย	93
ตารางที่ 7	ข้อมูลบริบทพื้นที่และประเด็นปัญหาพึงเฝ้าระวังเกี่ยวกับเด็กและเยาวชนของชุมชน ในเทศบาลนครปากเกร็ด	95
ตารางที่ 8	สรุปกลไกการทำงานคุ้มครองเด็กและเยาวชนของแต่ละพื้นที่ในเทศบาลนครปากเกร็ด	97
ตารางที่ 9	ข้อมูลบริบทสภาพการณ์ของเด็กและเยาวชนในพื้นที่จังหวัดระยองตามช่วงวัย	106
ตารางที่ 10	ประเด็นสภาพการณ์ปัญหาเด็กและเยาวชนของตัวแทนพื้นที่จากอำเภอต่าง ๆ ของจังหวัดระยอง	108
ตารางที่ 11	ข้อมูลบริบทและสภาพการณ์ของเด็กและเยาวชนในพื้นที่จังหวัดยะลาตามช่วงวัย และกลุ่มเฉพาะ	119

สารบัญภาพ

ภาพที่ 1 โครงสร้างที่สำคัญของระบบคุ้มครองเด็ก	2
ภาพที่ 2 องค์ประกอบและกระบวนการเชิงระบบ	14
ภาพที่ 3 แนวคิดฐานการคุ้มครองทางสังคมที่นำไปสู่การทำงานคุ้มครองเด็กและเยาวชน ขององค์การยูนิเซฟ	18
ภาพที่ 4 การคุ้มครองทางสังคมขั้นพื้นฐาน	19
ภาพที่ 5 ตัวอย่างกระบวนการคุ้มครองเด็กที่ถูกกระทำ	25
ภาพที่ 6 บทเรียนสู่การจับใจทย์และยุทธศาสตร์การจัดการและพัฒนาเด็กและเยาวชน	36
ภาพที่ 7 ชุดความสัมพันธ์ของเหตุปัจจัยเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชน	37
ภาพที่ 8 แนวคิดเชิงนิเวศวิทยาของบรอนเฟนเบรนเนอร์	38
ภาพที่ 9 แนวคิดระบบคุ้มครองเด็กของ Wulczyn และคณะ	39
ภาพที่ 10 กระบวนการทบทวนองค์ความรู้เพื่อออกแบบการคัดเลือกพื้นที่กรณีศึกษา	40
ภาพที่ 11 ตัวอย่างการเชื่อมต่อการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กเยาวชนสำหรับเด็กวัยเรียน	43
ภาพที่ 12 กรอบแนวคิด “การศึกษาและถอดบทเรียนตัวแบบการจัดการเชิงระบบการคุ้มครอง ทางสังคม ด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่”	46
ภาพที่ 13 กรอบความคิดและเกณฑ์การเลือกพื้นที่เป้าหมาย	52
ภาพที่ 14 รูปแบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนของตำบลสันมะค่า	69
ภาพที่ 15 ระบบและกลไกการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนชุมชนปะอาว	90
ภาพที่ 16 รูปแบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนชุมชนประชาโนเวศน์ 2 ระยะ 3	103
ภาพที่ 17 รูปแบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนตำบลแก่งกะเจด	112
ภาพที่ 18 รูปแบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชน ในพื้นที่ชุมชนกามูตัง และชุมชนบ้านบาลอ อำเภอรามัน	129
ภาพที่ 19 กระบวนการจัดทำและจัดการข้อมูลเพื่อการทำงานคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชน ในระดับชุมชน	131
ภาพที่ 20 การสังเคราะห์ตัวแบบการจัดการเชิงระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชน เชิงพื้นที่	136
ภาพที่ 21 ตัวแบบการจัดการเชิงระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่	154
ภาพที่ 22 ตัวอย่างที่มีในรูปแบบการจัดการที่มีร่วมกันใน 5 จังหวัดกลุ่มเป้าหมาย	157

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่ 23	ตัวแบบกลไกการจัดการเชิงระบบบนฐาน “พื้นที่”	159
ภาพที่ 24	แนวคิดโมเดลตัวแบบการจัดการเชิงระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กเยาวชน เจริญพื้นที่ แบบรวมพลัง	160
ภาพที่ 25	การจัดการเชิงระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชน: ระบบย่อย	163

บทที่ 1

บทนำ

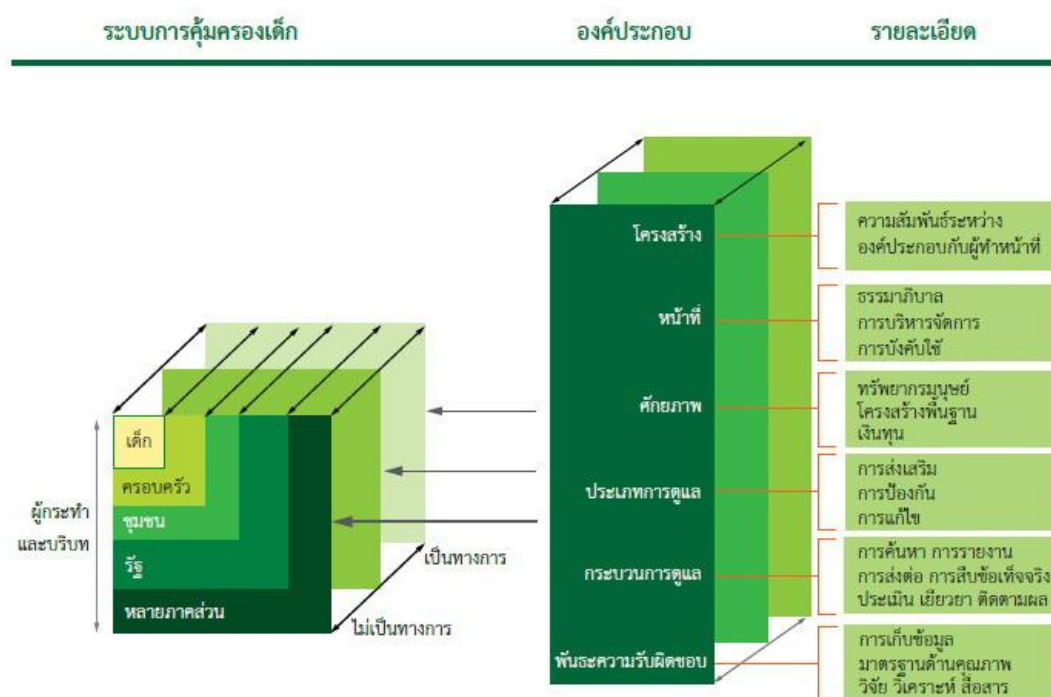
1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

กระแสแนวโน้มพลวัตของโลกและการพัฒนาประเทศต่างส่งผลกระทบต่อเด็กและเยาวชนที่ถือเป็นกลุ่มประชากรที่จะเป็นทรัพยากรที่สำคัญยิ่งในอนาคต โดยเรื่อง “เด็กและเยาวชน” เป็นวาระโลกมาตลอด นับตั้งแต่การประกาศอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก (Convention on the Right of Child) แห่งองค์การสหประชาชาติ ที่ระบุไว้ว่า เด็กมีสิทธิขั้นพื้นฐานต่าง ๆ ทุกประเทศต้องรับประกันสิทธิเด็กในประเทศของตน ได้แก่ สิทธิที่จะมีชีวิต สิทธิที่จะได้รับการพัฒนา สิทธิที่จะได้รับการปกป้องคุ้มครอง และสิทธิในการมีส่วนร่วม โดยให้ประเทศภาคีอนุสัญญาได้ลงสัตยาบันที่จะดูแลเด็กในทุกๆ ด้าน ในที่ประชุมสมัชชาสหประชาชาติสมัยพิเศษ (United Nations General Assembly Special Session on Children : UNGASS) ว่าด้วยเรื่องโลกที่เหมาะสมสำหรับเด็ก (A World Fit for Children) กำหนดให้ประเทศสมาชิกจัดทำแผนพัฒนาเด็กตามแนวทาง “โลกที่เหมาะสมสำหรับเด็ก” (UNICEF, 2009) เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างสิ่งแวดล้อมให้เอื้อต่อการพัฒนาเด็กเยาวชนให้เติบโตอย่างมีคุณภาพด้วย

ทั้งนี้ แม้จะมีความพยายามในการทำงานพัฒนาเด็กเยาวชน แต่ท่ามกลางแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ล้วนแต่ส่งผลกระทบต่อปัญหาเด็กเยาวชนในหลาย ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นปัญหาเด็กถูกทอดทิ้ง ปัญหาการถูกล่วงละเมิด ทารุณกรรม ปัญหาเด็กเยาวชนด้อยโอกาส ฯลฯ และเพื่อป้องกันและคุ้มครองความเสี่ยงต่าง ๆ ที่จะกระทบต่อการบ่มเพาะและทำลายเด็กเยาวชน นานาประเทศได้มีการพัฒนาแนวทางการคุ้มครองเด็กและเยาวชน ตลอดจนการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชน โดยเฉพาะการปรับแนวคิดการทำงานคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กเยาวชนใหม่ให้เท่าทันต่อสถานการณ์ปัจจุบัน โดยเน้นการทำงานเชิงระบบ มีความพยายามพัฒนารอบแนวคิดใหม่ของ “การคุ้มครองเด็ก” อย่างเป็นระบบ ที่มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันอย่างเป็นองค์รวม (Child Protection Systems)

ในระดับสากล องค์การทุนเพื่อเด็กแห่งสหประชาชาติ (UNICEF, 2010) ได้อธิบายถึงแนวคิดเชิงระบบในการคุ้มครองเด็กว่าจำเป็นที่จะต้องเริ่มจากการกำหนดวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายร่วมกันเสียก่อน โดยที่ผู้กระทำ (actor) ที่อยู่ภายในระบบจะสามารถมาทำงานร่วมกันภายใต้เป้าหมายเดียวกัน โดยทำความเข้าใจว่าแต่ละส่วนประกอบต่าง ๆ ที่อยู่ภายในระบบนั้นทำงานร่วมกันเป็นอย่างไร ไม่ว่าจะเป็นโครงสร้างในระดับชุมชนอย่างไม่เป็นทางการ หรือการมีหน่วยงานต่าง ๆ ในระดับชาติ ซึ่งจำเป็นที่จะต้องมีการตั้งวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีเป้าหมายในการคุ้มครองเด็กเกิดมาจากกรอบบรรทัดฐาน (normative framework) ที่ฝังอยู่ในบริบทของสังคมนั้น ซึ่งกรอบบรรทัดฐานนี้เองที่จะช่วยให้เกิดการกำหนดขอบเขตของระบบคุ้มครองเด็กอย่างเป็นทางการ และทำให้การดำเนินงานของระบบเป็นไปอย่างถูกต้องตามกฎหมาย ภายใต้บริบททางสังคม การเมืองและเศรษฐกิจท้องถิ่นนั้น ๆ นอกจากนี้ กรอบบรรทัดฐานดังกล่าวยังเป็นพื้นฐานสำคัญ

ในการแสดงให้เห็นความโปร่งใสและพันธู์ความรับผิดชอบ (accountability) และสำหรับการกล่าวโทษต่อผู้มีหน้าที่ในการดูแลในนามของเด็กได้ โดยอธิบายถึงโครงสร้างที่สำคัญของระบบคุ้มครองเด็กตามแผนภาพดังนี้

ที่มา: เอกสาร Working Paper ของ UNICEF : Adapting a Systems Approach to Child Protection: Key Concepts and Considerations, 2010

ภาพที่ 1 โครงสร้างที่สำคัญของระบบคุ้มครองเด็ก

ที่มา (UNICEF, 2010)

จากแผนภาพด้านซ้ายจะเห็นว่า ระบบการคุ้มครองเด็กมีการดำเนินงานในหลายระดับ โดยมีตั้งแต่ระดับภาพรวม(ระดับชาติ) ที่ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมไปจนถึงระดับพื้นที่ท้องถิ่นชุมชนและครอบครัว และตัวเด็กทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ส่วนด้านขวาคือการทำงานเชิงระบบที่จะมีการทำงานที่ต่อเนื่องสัมพันธ์กันในระบบย่อยต่าง ๆ เพื่อการคุ้มครองเด็กนั่นเอง

ในส่วนประเทศไทยเอง นับตั้งแต่มีพระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ.2546 ก็มีความพยายามวางระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กเยาวชน โดยจัดให้มี**คณะกรรมการคุ้มครองเด็กแห่งชาติ** ที่ประกอบด้วยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ เป็นประธานกรรมการ ปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ เป็นรองประธานกรรมการ ปลัดกระทรวงมหาดไทย ปลัดกระทรวงยุติธรรม ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ อัยการสูงสุด ผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติ อธิบดีกรมการปกครอง อธิบดีกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ อธิบดีกรมสุขภาพจิต อธิบดีผู้พิพากษาศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง ผู้อำนวยการสำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์เด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาส คนพิการ และผู้สูงอายุ เป็นกรรมการ ในการดำเนินงานด้านการดูแลและคุ้มครองเด็ก โดยที่ผ่านมาได้เริ่มมี

การพัฒนาการทำงานที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนหลากหลายรูปแบบและภาคส่วน อาทิ มูลนิธิคุ้มครองเด็ก มูลนิธิเด็ก ศูนย์พิทักษ์สิทธิเด็ก มูลนิธิศุภนิมิต เป็นต้น ที่ต่างเป็นองค์กรเอกชนที่ทำงานด้านการคุ้มครองเด็กมาอย่างต่อเนื่อง มีกลไกการทำงานเชิงระบบ เช่น ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน โดยกระทรวงศึกษาธิการ ระบบการคุ้มครองเด็กเยาวชน โดยกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ตลอดจนการพัฒนาระบบการส่งต่อข้อมูลเพื่อการดูแลพัฒนาเด็กและการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชน โดยกระทรวงสาธารณสุขกับภาคีสำคัญ ๆ หรือกรณี OSCC (One Stop Crisis Center: ศูนย์ช่วยเหลือสังคม) เป็นศูนย์บริการประชาชนผู้ประสบปัญหาที่มีลักษณะบูรณาการและครบวงจร โดยมีแนวคิดการให้บริการประชาชนผู้ประสบปัญหาทางสังคม ในลักษณะบูรณาการแบบเบ็ดเสร็จ ซึ่งรวมถึงการช่วยเหลือและคุ้มครองเด็กและเยาวชนด้วย นอกจากนี้ ตามพระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ.2546 มาตรา 17 ยังกำหนดให้มีคณะกรรมการคุ้มครองเด็กจังหวัด โดยมีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธาน รองผู้ว่าราชการจังหวัดซึ่งได้รับมอบหมายจากผู้ว่าราชการจังหวัด เป็นรองประธาน กรรมการ อัยการจังหวัด พัฒนาการจังหวัดแรงงานจังหวัด ผู้อำนวยการเขตพื้นที่การศึกษา นายแพทย์สาธารณสุขจังหวัด ผู้บังคับการตำรวจภูธรจังหวัด ผู้แทนศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัด หรือผู้แทนศาลจังหวัด ในกรณีที่จังหวัดนั้นไม่มีศาลเยาวชนและครอบครัว ผู้แทนสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัด หรือผู้แทนกระทรวงยุติธรรมซึ่งแต่งตั้งจากข้าราชการในจังหวัดในกรณีที่จังหวัดนั้นไม่มีสถานพินิจ นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัด เป็นกรรมการ และกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งผู้ว่าราชการจังหวัด โดยความเห็นชอบของปลัดกระทรวงแต่งตั้งจากผู้เชี่ยวชาญซึ่งมีประสบการณ์ในการทำงานที่ทำในวิชาชีพสังคมสงเคราะห์ ครู จิตวิทยา กฎหมาย แพทย์ วิชาชีพสองคน โดยจะต้องมีผู้แทนจากภาคเอกชนอย่างน้อย วิชาชีพละหนึ่งคน และแต่งตั้งจากผู้มีประสบการณ์ด้านสวัสดิการเด็กอีกสองคน โดยมีพัฒนาสังคมและสวัสดิการจังหวัด เป็นกรรมการและเลขานุการ

อย่างไรก็ตาม ลักษณะของการทำงานเชิงพื้นที่นั้น หน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งเพียงหน่วยงานเดียวย่อมไม่อาจมีข้อมูลที่ครอบคลุมทุกมิติ หรือมีพลังเพียงพอในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงให้กับชุมชนและครอบครัวในระดับพื้นที่ได้โดยลำพัง การพัฒนาให้เกิดกลไกประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับครอบครัว เด็ก เยาวชน และผู้สูงอายุ อาทิ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สาธารณสุข สถานศึกษา ชุมชน เป็นต้น ในลักษณะเครือข่ายองค์กรคนทำงานในพื้นที่ขนาดเล็กจึงน่าจะเป็นคำตอบของการทำงานเพื่อลดความเหลื่อมล้ำของสังคมและการพัฒนากลไกที่จะช่วยให้เกิดการเชื่อมต่อข้อมูลซึ่งเดิมที่มีอยู่ในหลายมิติจากหน่วยงานต่างสังกัดให้เข้ามาเป็นฐานข้อมูลร่วมของพื้นที่จะช่วยเพิ่มพลังให้กับข้อมูลซึ่งจะถูกยกระดับขึ้นเป็นนโยบาย หรือแนวทางการทำงานร่วมกันในการพัฒนาศักยภาพการทำงานในระดับพื้นที่ของบุคลากรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ให้มีความรู้ความเข้าใจและสามารถดำเนินงานคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนได้

ในระดับพื้นที่ มีตัวอย่างการทำงานเกี่ยวกับการคุ้มครองเด็กและเยาวชนหรือที่ใกล้เคียง อาทิ การดำเนินชุดโครงการพัฒนาระบบการดูแลรายกรณี (Case Management Unit: CMU) เพื่อช่วยเหลือ

เด็กขาดโอกาสทั้งกลุ่มนอกระบบและกลุ่มเสี่ยงในระบบการศึกษา โดยสำนักงานส่งเสริมสังคมแห่งการเรียนรู้และคุณภาพเยาวชน ได้สนับสนุนให้ภาคีการทำงานด้านเด็กเยาวชนและสถาบันวิชาการร่วมกัน พัฒนาระบบการดูแลรายกรณีร่วมกับท้องถิ่น ชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่นำร่องจำนวน 14 จังหวัด ช่วงปี พ.ศ. 2554-2557 เพื่อให้ได้ตัวแบบระบบการจัดการป้องกันและแก้ไขปัญหาเด็กด้อยโอกาส นอกระบบการศึกษาและเด็กกลุ่มเสี่ยง นอกจากนี้ยังมีการทำงานผ่าน “ศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชน (ศพค.)” โดยกรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ อาทิ การสำรวจตัวชี้วัดมาตรฐานครอบครัวเข้มแข็ง การสำรวจข้อมูลการเฝ้าระวังเพื่อการคุ้มครอง เด็กและครอบครัว การสำรวจข้อมูลสถานการณ์ความรุนแรงในครอบครัว ฯลฯ ผ่านความร่วมมือกับ หน่วยงานระดับชาติ อาทิ มูลนิธิเครือข่ายครอบครัวสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) มหาวิทยาลัยมหิดล เป็นต้น นอกจากนี้ยังได้มีการพัฒนากลไกการทำงานด้านครอบครัวขึ้น โดย อาศัยแนวคิดการทำงานเชิงพื้นที่ ซึ่งได้ดำเนินการจัดตั้งแล้วกว่า 6,795 แห่งทั่วประเทศ เพื่อเป็นกลไก สำคัญในการส่งเสริมและสนับสนุนบทบาทของชุมชนท้องถิ่นให้เข้ามามีส่วนร่วมในการป้องกันแก้ไขปัญหา และพัฒนาครอบครัวและคนทุกช่วงวัยในระดับพื้นที่

อย่างไรก็ดี ท่ามกลางแนวโน้มการพัฒนาประเทศในอนาคตข้างหน้าบทเรียนและข้อค้นพบจากรายงานการวิจัยการจับกระแสความเคลื่อนไหวด้านนวัตกรรมในการจัดการศึกษาและพัฒนาเด็กและเยาวชน (INTREND) ในรอบ 3 ปี โดยการสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ที่ผ่านมามีให้เห็นลักษณะปัญหาของระบบการจัดการของภาครัฐหรือระบบราชการทั่วโลกที่ส่งสัญญาณว่าการจัดการแบบรวมศูนย์อำนาจเบ็ดเสร็จโดยรัฐแต่เพียงลำพังกำลังกีดกั้นระบบการทำงานพัฒนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งเห็นได้ชัดจากตัวอย่างด้านการเศรษฐกิจการเงิน ด้านการศึกษา ด้านสังคมและวัฒนธรรม ด้าน การเมืองการปกครอง ซึ่งนำไปสู่ปัญหาขบวนการต่อต้านภาครัฐหรือมีอบที่เกิดขึ้นในหลาย ประเทศ และ ภาครัฐเองกำลังถูกเรียกร้องจากภาคประชาสังคมในประเทศต่าง ๆ ให้ปฏิรูปตนเองและลดขนาดการ จัดการภาครัฐลงประเทศไทยเองระบบราชการศึกษาก็หนีไม่พ้นข้อจำกัดเหล่านี้จึงจำเป็นต้องเปลี่ยนทิศทางการจัดการศึกษาโดยมุ่ง “ยุทธศาสตร์เชิงพื้นที่” (Area-Based Strategy) ที่กำลังเป็นคำตอบร่วมของ หลายประเทศเช่นกันโดยคำว่าพื้นที่อาจหมายถึงได้ตั้งแต่ชุมชนเล็ก ๆ รอบโรงเรียนไปจนถึงจังหวัดหรือ มณฑลที่มีลักษณะบางอย่างเหมือนกันและต้องการการจัดการศึกษาที่ช่วยตอบโจทย์เฉพาะพื้นที่ตั้งแต่ด้าน การผลิตทางเศรษฐกิจไปจนถึงการลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม (จุฬารักษ์ มาเสถียรวงศ์ และคณะ, 2557) อย่างไรก็ตาม จากการทบทวนความรู้ความเคลื่อนไหวการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การจัดการเชิงพื้นที่เพื่อ การพัฒนาเด็กและเยาวชน พบว่ายุทธศาสตร์การจัดการเชิงพื้นที่นี้คำว่า “พื้นที่” อาจหมายถึงได้ตั้งแต่ชุมชน หมู่บ้านไปจนถึงจังหวัดหรือมณฑลหรือมณฑลรัฐในต่างประเทศ ทั้งนี้ ไม่ว่า “หน่วย” พื้นที่จะเป็นเช่นใด ความ เหมือนที่สำคัญ คือ การที่พื้นที่เหล่านี้ไม่ว่าขนาดใดบริบทใดมีอิสระและความสามารถในการบริหารจัดการ และพัฒนาพื้นที่ของตนเองเพื่อตอบโจทย์ของพื้นที่ของตนเอง โดยทั้งในมิติการบริหารจัดการทรัพยากรไป จนถึงมิติการแก้ปัญหาและมิติการพัฒนา ตลอดจนการเชื่อมโยงภาคส่วนต่าง ๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมใน กระบวนการเรียนรู้และการพัฒนาที่จัดขึ้นให้แก่กลุ่มเป้าหมาย โดยเปลี่ยนรูปแบบของความสัมพันธ์ในการ

จัดการจากภาครัฐทั้งหมดไปสู่การกระจายอำนาจการบริหารจัดการให้หน่วยงานในพื้นที่และภาคประชาสังคมได้มีบทบาทในการตัดสินใจและเป็นเจ้าของในการดำเนินงานพัฒนาในมิติต่าง ๆ ทั้งนี้ ที่กล่าวมาจึงเป็นโจทย์ท้าทายสำคัญของการทำงานด้านการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่ด้วย

ศูนย์ประสานงานการศึกษาการสร้างความรู้ความคุ้มครองทางสังคมในกลุ่มเด็กและเยาวชน (CSPS) มีพันธกิจที่จะรวบรวมกลุ่มนักวิชาการและผู้สนใจในการศึกษาการคุ้มครองทางสังคมในเด็กและเยาวชน เพื่อวิเคราะห์สถานการณ์ของปัญหา รวมถึงการสนับสนุนให้เกิดงานวิจัยเชิงปฏิบัติการ และงานวิจัยเชิงถอดบทเรียนเพื่อสังเคราะห์ตัวแบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กเยาวชนในเชิงพื้นที่เพื่อให้ได้เป็นต้นแบบนวัตกรรมและงานเชิงระบบ ตลอดจนการเผยแพร่องค์ความรู้เกี่ยวกับปัญหาเด็กและเยาวชน รวมทั้งการจัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการจัดสวัสดิการที่เหมาะสมแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นในเด็กและเยาวชน ของ ภาครัฐและหน่วยงานเอกชน ตลอดจนภาคีที่เกี่ยวข้องอย่างใดก็ตามภายใต้พันธกิจที่กล่าว ศูนย์ CSPS ได้ตระหนักถึงความสำคัญของการทำงานระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่ จึงกลายเป็นโจทย์สำคัญของการทำงานด้านเด็กเยาวชนในปัจจุบัน เพราะด้วยการทำงานในลักษณะของการทำงานเชิงพื้นที่นั้น หน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งเพียงหน่วยงานเดียวย่อมไม่อาจมีข้อมูลที่ครอบคลุมทุกมิติ หรือมีพลังเพียงพอในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงให้กับชุมชนและครอบครัวในระดับพื้นที่ได้โดยลำพังการพัฒนาให้เกิดกลไกประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับครอบครัว เด็ก เยาวชน และผู้สูงอายุ อาทิ ศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สาธารณสุข สถานศึกษา ชุมชน เป็นต้น ในลักษณะเครือข่ายองค์กรคนทำงานในพื้นที่ขนาดเล็กจึงน่าจะเป็นคำตอบของการทำงานพัฒนาระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กเยาวชน เสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับเด็กเยาวชนตั้งแต่ระดับฐานราก

ที่สำคัญเพื่อสนองตอบต่อนโยบายของรัฐบาลที่ได้แถลงนโยบายต่อสภานิติบัญญัติแห่งชาติ เมื่อวันที่ 12 กันยายน 2557 โดยในมิติด้านสังคมมีเป้าหมายสำคัญที่จะลดความเหลื่อมล้ำของสังคม ผ่านการพัฒนาพัฒนาระบบการคุ้มครองทางสังคมโดยอาศัยกลไกการประสานการทำงานระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ ในลักษณะการบูรณาการการทำงานเชิงพื้นที่ โดยไม่ยึดติดกับความเป็นหน่วยงานต่างสังกัด แต่เน้นให้เกิดกลไกการเชื่อมโยงการทำงานระหว่างส่วนราชการระดับพื้นที่ เพื่อพัฒนาให้เกิดระบบการทำงานร่วมเชิงบูรณาการในการพัฒนาระบบการคุ้มครองทางสังคม คณะผู้วิจัยจึงได้จัดทำข้อเสนอโครงการ “ศึกษาและถอดบทเรียนตัวแบบการจัดการเชิงระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่” ขึ้นเพื่อถอดบทเรียนองค์ความรู้เกี่ยวกับการจัดการเชิงระบบในการทำงานคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมแลกเปลี่ยนจัดการความรู้ของภาคีท้องถิ่นและประชาคม เพื่อหวังให้ได้ตัวแบบเชิงระบบและองค์ความรู้ ตลอดจนการสร้างและเชื่อมโยงภาคีที่เกี่ยวข้องกับการทำงานคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชน เพื่อให้ข้อเสนอเชิงนโยบายและยุทธศาสตร์ในการต่อยอดการทำงานขยายผลระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่ และเพื่อให้เป็นฐานสำหรับการทำงานของศูนย์ประสานงาน CSPS ที่จะนำไปสู่การพัฒนาการทำงานด้านเด็กและเยาวชนในมิติต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องต่อไป

2. วัตถุประสงค์

1) เพื่อศึกษาและถอดบทเรียนความรู้เกี่ยวกับตัวแบบการจัดการเชิงระบบการคุ้มครองทางสังคม ด้านเด็กเยาวชนเชิงพื้นที่และแนวทางการพัฒนาจากกรณีศึกษา 5 จังหวัด ใน 5 ภูมิภาค

2) เพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับการจัดการเชิงระบบการคุ้มครองทางสังคม ด้านเด็กเยาวชนเชิงพื้นที่และแนวทางการพัฒนาจากกรณีศึกษารายจังหวัดและระดับประเทศเพื่อขับเคลื่อน ความรู้ที่เกี่ยวข้อง

3) เพื่อให้ข้อเสนอแนะแนวทางการทำงานด้านระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กเยาวชนเชิง พื้นที่ในมิติต่าง ๆ ต่อไป

3. แนวคิดในการดำเนินโครงการ

1) แนวคิดการทำงานคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กเยาวชน อาศัยแนวคิดทางวิชาการที่ศูนย์ ประสานงาน CSPS ได้เสนอไว้ ได้แก่ แนวคิดจากธนาคารเพื่อการพัฒนาแห่งเอเชีย (ADB) (Baulch, Weber & Wood, 2008) ที่กล่าวถึงการคุ้มครองทางสังคมในกลุ่มเด็กและเยาวชน (Child Protection) ว่า ควรมีองค์ประกอบต่าง ๆ ได้แก่ 1) สิทธิเด็กและการมีโครงการต่าง ๆ ที่ต่อต้านการทำทารุณกรรมต่อเด็ก ทุกรูปแบบและการใช้แรงงานเด็ก 2) กิจกรรมการพัฒนาเด็กปฐมวัยโดยเฉพาะในกลุ่มเด็กที่มีแม่เลี้ยงเดียว (Single Mother) 3) การช่วยเหลือทางด้านการศึกษา เช่นทุนการศึกษา เป็นต้น 4) การช่วยเหลือด้าน สุขภาพ อาทิการลดค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพของเด็กหรือการอุดหนุนการรักษาพยาบาลแก่เด็กกลุ่มด้อยโอกาส หรือกลุ่มที่ยังมีความอ่อนแอ เช่น กลุ่มเด็กข้างถนน ฯลฯ 5) โครงการในกลุ่มเยาวชนเพื่อลดความเสี่ยง สุขภาพ (โดยเฉพาะเรื่องของการยาเสพติด และ โรคเอดส์) รวมถึงพฤติกรรมที่เป็นอันตรายต่อสังคม 6) การ อุดหนุนแก่ครอบครัว อาทิ การให้เงินหรือสิ่งของเพื่อช่วยเหลือครอบครัวที่เลี้ยงดูเด็กปฐมวัยเพื่อให้สามารถ ตอบสนองความจำเป็นขั้นพื้นฐานของเด็กได้

2) แนวคิดเกี่ยวกับกรอบวิธีศึกษาการจัดการเชิงระบบ

ในการวิจัยจะทำการศึกษาถึงองค์ประกอบต่าง ๆ ที่มีผลต่อการจัดการเชิงระบบเพื่อการคุ้มครอง ทางสังคมซึ่งแบ่งเป็นมิติที่ศึกษาดังนี้

2.1) มิติการจัดการเชิงระบบ

2.1.1) มิติการจัดการ (Management) หมายถึงกระบวนการที่ทำให้งานกิจกรรมต่าง ๆ สำเร็จและมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผลด้วยคนและทรัพยากรขององค์กร

2.1.2) มิติผู้จัดการ (Manager) หมายถึงผู้ที่ทำงานร่วมให้เกิดการประสานงานเพื่อให้ กิจกรรมต่าง ๆ ขององค์กรสำเร็จตามเป้าหมายกำหนด การเปลี่ยนแปลงขององค์กรที่มีผลให้ผู้จัดการต้อง ปรับเปลี่ยนไป ไม่มีเส้นแบ่งระหว่างผู้จัดการกับพนักงานอย่างชัดเจน

2.2) มิติด้านประสิทธิภาพ ซึ่งมี องค์ประกอบในระบบประกอบด้วยส่วนสำคัญ 3 ส่วน ดังนี้

2.2.1) ปัจจัยนำเข้า (Input) อาจได้แก่ วัสดุ อุปกรณ์ เงินทุน ทรัพยากรต่าง ๆ รวมไปถึง เวลาและสถานที่

2.2.2) กระบวนการ (Process) ได้แก่ เทคนิควิธี ขั้นตอนการดำเนินงานต่าง ๆ ตั้งแต่ต้นจนจบ

2.2.3) ผลที่ได้รับหรือผลผลิต (Output) เป็นผลที่ได้รับจากปัจจัยนำเข้าและกระบวนการทั้งหมด ผลผลิตเป็นสิ่งที่ต้องการในขั้นสุดท้ายของระบบ ผลผลิตอาจเป็นเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือหลาย ๆ อย่างรวมกันอาจหมายถึงการเพิ่มคุณภาพ การเพิ่มจำนวน การลดอุบัติเหตุ หรือการเปลี่ยนแปลงในด้านดีอื่น ๆ เป็นต้น

2.3) กระบวนการจัดการ (Management Process) ประกอบด้วยกิจกรรม 4 ประการคือ

2.3.1) การวางแผน (Planning) เป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดเป้าหมายและวางกลยุทธ์ รวมทั้งแผนปฏิบัติการเพื่อบรรลุเป้าหมาย

2.3.2) การจัดองค์การ (Organizing) เป็นการจัดวางโครงสร้างองค์การเพื่อรองรับการดำเนินงานตามแผนที่วางไว้

2.3.3) การโน้มนำ (Leading/influencing) เป็นการจูงใจ โน้มนำให้กลุ่มในการปฏิบัติงานมีการติดต่อสื่อสารรวมถึงการรับมือกับประเด็นต่างๆเกี่ยวกับพฤติกรรมของผู้มีส่วนร่วมในองค์การ

2.3.4) การควบคุม (Controlling) เป็นการติดตามและประเมินโดยเปรียบเทียบกับเป้าหมายที่มาตรฐานได้กำหนดไว้และทำการแก้ไขเพื่อให้ผลการดำเนินงานเป็นไปตามเป้าหมายหรือมาตรฐานที่กำหนด

2.3.5) ทักษะที่จำเป็นของผู้บริหาร ได้แก่ ทักษะด้านเทคนิค (Technical Skill) ทักษะด้านคน (Human Skills) และทักษะด้านความคิด (Concept Skills)

2.4) องค์ประกอบที่อยู่นอกระบบ โดยทั่วไปมักมีองค์ประกอบอื่นที่อยู่นอกระบบส่งผลต่อประสิทธิภาพของระบบที่สำคัญ 3 ประการ ดังนี้

2.4.1) ทรัพยากร ได้แก่ ปัจจัยด้านมนุษย์ เงิน วัสดุ ทรัพยากรธรรมชาติ เป็นต้น

2.4.2) ความคาดหวัง ได้แก่ ความคาดหวังของผู้ผลิตของลูกค้าพ่อค้า รัฐบาล ชุมชน ตลอดจนประชาชนทั่วไป

2.4.3) สภาพแวดล้อม เช่น ภาวะการตลาด ภาวะเศรษฐกิจ เทคโนโลยี การปกครอง การเมือง และสังคม เป็นต้น

ความสำคัญของการนำแนวคิดเชิงระบบไปใช้ในการปฏิบัติงาน

1) แนวคิดเชิงระบบเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้สามารถกำหนดกรอบการทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสามารถมองเห็นกระบวนการทำงานทั้งหมดตั้งแต่ต้นจนจบ

2) ส่งเสริมการทำงานเป็นทีม เนื่องจากสามารถสื่อสารกระบวนการทำงานทุกขั้นตอนกับทีมงานได้กระจ่างชัด ซึ่งทำให้สามารถอธิบายหรือแสดงความคิดเห็นในเรื่องต่าง ๆ ในมุมมองที่กว้าง

3) ทำให้มองเห็นสิ่งที่เกิดขึ้นหรือสิ่งที่กำลังปฏิบัติอยู่ ความผิดพลาดต่าง ๆ ที่เกิดจากระบบ จะทำให้สามารถมองเห็นได้ชัดเจนและหาวิธีแก้ไขได้ถูกต้องทันเวลาที่ ซึ่งเป็นผลดีทั้งในระยะสั้นและระยะยาว

4) ทำให้การทำงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ คือ มีความถูกต้อง ประหยัดค่าใช้จ่ายทันตามเวลาที่กำหนดและสอดคล้องกับเป้าหมายที่กำหนดไว้

3) แนวคิดเชิงยุทธศาสตร์การจัดการและการพัฒนาเชิงพื้นที่ มีตัวอย่างการศึกษาและถอดบทเรียนการทำงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเด็กและเยาวชนในหลายมิติ ทั้งนี้ ในรายงานของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยที่ได้บุกเบิกแนวคิดยุทธศาสตร์การพัฒนาเชิงพื้นที่ (2556) โดยอาศัยการวิจัยเป็นเครื่องมือในการดำเนินการพัฒนาเชิงพื้นที่ (Area-Based Collaborative Research for Development) สรุปแนวคิดการพัฒนาเชิงพื้นที่ว่า มีหลักสำคัญ 4 ข้อ คือ (1) ใช้ “พื้นที่” เป็นฐานในการจัดการ โดยบทเรียนจากการทำงานของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยได้ใช้พื้นที่ที่เป็นตัวร่วมคือ จังหวัด เพราะมีกลไกบริหารที่ค่อนข้างจะชัดเจนอยู่แล้ว มีทรัพยากรในการบริหาร ไม่ว่าจะเป็นงบประมาณ กำลังคนชัดเจน แต่ขาดข้อมูลความรู้ ขาดการมีส่วนร่วม ฉะนั้น งานจึงเน้นการเข้าไปเสริมกลไกการจัดการของภาคี จังหวัด ซึ่งหมายรวมถึงภาครัฐ เอกชน ภาคธุรกิจ ประชาสังคม สถาบันการศึกษา สถาบันความรู้ในด้านวิชาการ (2) โจทย์ปัญหาของจังหวัดหรือพื้นที่ที่เห็นว่าควรจะทำ เป็นโจทย์เชิงพัฒนา ไม่ใช่โจทย์วิจัย คือ ปัญหาที่มีมาทางพัฒนา แต่จะต้องมีกระบวนการบางอย่างมาแปลให้เป็นโจทย์วิจัย ซึ่งต้องบูรณาการงานหลายสาขา ไม่ใช่งานสังคมศาสตร์ งานเศรษฐศาสตร์ หรือเทคโนโลยีอย่างเดียว (3) กลไกจังหวัดเป็นผู้ร่วมกำหนดโจทย์ และร่วมกำกับการทำด้วยคือ เดินไปด้วยกัน กระบวนการทำงานพัฒนาเชิงพื้นที่จึงเป็นการพัฒนาบนฐานข้อเท็จจริง ข้อมูล ความรู้ และการมีส่วนร่วมตั้งแต่ต้น และ (4) เน้นการทำงานบนฐานข้อมูล และข้อเท็จจริง ไม่ใช่ความเห็นหรือความเชื่อ เพื่อให้ได้ข้อมูลจากการวิจัย (R) ที่จะใช้จัดการกับเรื่องสำคัญของจังหวัด เพื่อนำไปสู่การพัฒนา (D) โดยเป้าหมายของการพัฒนาพื้นที่ ทั้งนี้การจัดการและการพัฒนาเชิงพื้นที่อาจเป็นไปเพื่อตอบโจทย์ที่หลากหลายตามสภาพพื้นที่ อาทิ

- การใช้ยุทธศาสตร์การจัดการและการพัฒนาเชิงพื้นที่เพื่อยกระดับคุณภาพและลดความเหลื่อมล้ำทางการพัฒนาตลอดจนในพื้นที่ยากจนหรือขาดแคลนทรัพยากรที่พอเพียง ประสพการณ์ในหลายประเทศแม้แต่กลุ่ม G20 ก็ยังคงใช้ยุทธศาสตร์พื้นที่ในการแก้ปัญหาการในเขตยากจนเช่นกัน

- การใช้ยุทธศาสตร์การจัดการและการพัฒนาเพื่อตอบสนองการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยปลดล็อกการพัฒนาในมิติต่าง ๆ เพื่อมุ่งเข้าหาการผลิตคนให้มีคุณลักษณะตรงกับความต้องการของพื้นที่โดยเฉพาะภาคการผลิตต่าง ๆ ทั้งภาคเกษตรภาคอุตสาหกรรม และภาคบริการตัวอย่างการจัดการและ

การพัฒนาเชิงพื้นที่ลักษณะนี้มีให้เห็นชัดเจนในหลายประเทศเช่นกันโดยเฉพาะในเมืองหรือโซนที่เป็นศูนย์กลางการผลิตหรือการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ

- การใช้ยุทธศาสตร์การจัดการและการพัฒนาเชิงพื้นที่เพื่อตอบสนองความต้องการทางสังคมวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีชนกลุ่มน้อยที่ยังคงยึดมั่นการดำรงรักษาตัวตนและคุณค่าของวัฒนธรรมอันเป็นรากเหง้าของตนเองซึ่งในยุคโลกาภิวัตน์ที่มีการเคลื่อนย้ายแรงงานข้ามชาติสูง การจัดการและการพัฒนาเชิงพื้นที่ในหลายประเทศได้กลายมาเป็นการตอบโจทยสังคม “พหุวัฒนธรรม” และในขณะเดียวกันก็อาจตอบโจทยทางสังคมอื่นๆ ของพื้นที่ เช่นความเท่าเทียมระหว่างเพศความเท่าเทียมในการเข้าถึงโอกาสบริการสาธารณะของชนกลุ่มน้อยต่าง ๆ อย่างเท่าเทียม เป็นต้น

ทั้งนี้ การสังเคราะห์บทเรียนการทำงานยุทธศาสตร์การจัดการและการพัฒนาเชิงพื้นที่ในประเทศต่าง ๆ ในเอกสาร How Schools Can Successfully Partner with Local Businesses ปี 2013 ชี้ว่า ปัจจัยสู่ความสำเร็จของพื้นที่ ได้แก่ 1) การมีโจทย์หรือเป้าหมายร่วมที่ชัดเจนบนฐานข้อมูลความรู้และการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน 2) การมีกลไกในการทำงานที่ดีร่วมกันระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ ในระดับพื้นที่ 3) การเห็นภาพรวม (Grand Design) ร่วมกัน แต่อาจเริ่มด้วยงานนำร่องขนาดเล็กที่ประณีต 4) การมุ่งผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรม (Outcome-Oriented) 5) การให้ความสำคัญกับการพัฒนาครูและผู้เรียน 6) การให้ความยืดหยุ่นกับภาคีที่เข้าร่วมงานกัน 7) การทำให้เป็นเรื่องสาธารณะของสังคมในพื้นที่ผ่านสื่อท้องถิ่น ดังนั้น ไม่ว่าการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่จะเป็นไปเพื่อตอบสนองความต้องการของพื้นที่ในมิติใดก็ตาม ประเด็นสำคัญของยุทธศาสตร์การจัดการและการพัฒนาเชิงพื้นที่ยังคงเน้นถึงควมมีอิสระในการบริหารจัดการและพัฒนาตามเป้าหมาย บริบท และศักยภาพของพื้นที่ โดยที่ยังคงสามารถตอบสนองเป้าหมายการพัฒนาโดยรวมของชาติหากเพียงมีอิสระจากกรอบและกฎเกณฑ์ของการจัดการและการพัฒนาจากส่วนกลางเพื่อขอ “พื้นที่” ในการจัด “การเรียนรู้ที่มีความหมาย” กับคนในพื้นที่ตามสภาพความจำเป็นของพื้นที่ภายใต้ข้อเท็จจริงที่ภาครัฐส่วนกลางคงไม่อาจตอบโจทยคนในพื้นที่ได้ดีเท่ากับคนในพื้นที่เองอันดูจะเป็นทั้งทิศทางการจัดการและการพัฒนาทั่วโลกในปัจจุบัน

4. นิยามปฏิบัติการ

- **เด็กและเยาวชน** หมายถึง บุคคลที่มีอายุไม่เกิน 25 ปีบริบูรณ์ ที่เป็นกลุ่มเป้าหมายของการจัดการเชิงระบบการคุ้มครองทางสังคมในพื้นที่ที่อยู่อาศัย

- **การคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชน** หมายถึง การคุ้มครองเด็กและเยาวชนจากความเสี่ยงของการที่ไม่สามารถเข้าถึงโอกาสในการพัฒนาด้านต่าง ๆ เพื่อใช้ศักยภาพตัวเองได้อย่างเต็มที่โดยมีเป้าหมายเพื่อการช่วยเหลือสนับสนุนและคุ้มครองเยาวชน เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดปัจจัยเสี่ยง การละเมิดสิทธิแสวงหาประโยชน์และความรุนแรง ให้สามารถเข้าดำเนินการอย่างทันท่วงทีและเป็นประโยชน์สูงสุด

- **ระบบคุ้มครองทางสังคม** หมายถึง โครงสร้างที่แสดงถึงองค์ประกอบที่เป็นทุนการทำงานในพื้นที่ กลไก และกระบวนการ ของการทำงานด้านการคุ้มครองเด็กและเยาวชนจากความเสี่ยง การละเมิด

สิทธิ แสวงหาประโยชน์และความรุนแรง การไม่สามารถเข้าถึงโอกาสในการพัฒนาต่าง ๆ โดยระบบ
คุ้มครองทางสังคมประกอบด้วยองค์ประกอบอย่างน้อย 3 ประการ ได้แก่ ทุนการทำงานในพื้นที่ กลไก และ
กระบวนการของการคุ้มครองทางสังคม ดังนี้

- **ทุนการทำงานในพื้นที่** ในโครงการวิจัยนี้หมายถึง การที่ในพื้นที่ได้มี “คนใน” พื้นที่
หรือผู้เกี่ยวข้องในชุมชนมีความพยายามทำงานด้านเด็กเยาวชนและครอบครัว โดย
อาศัยประสบการณ์ ความรู้ และต้นทุนทางสังคมและวัฒนธรรมในการทำงานด้าน
การคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กเยาวชนและครอบครัวผ่านโครงการ กิจกรรมต่าง ๆ ที่
สามารถให้แง่คิดบทเรียนในการทำงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวเนื่องต่อได้
- **กลไก** หมายถึง การจัดการที่ทำให้ระบบคุ้มครองทางสังคมสามารถดำเนินและ
ขับเคลื่อนไปได้ โดยมีการจัดการทั้งด้านทรัพยากร หน่วยงาน บุคคลหรือกลุ่มบุคคล
ที่เป็นผู้ดำเนินงาน
- **กระบวนการ** หมายถึง กิจกรรมต่าง ๆ ที่แสดงอย่างเป็นลำดับขั้นตอน ที่อยู่ในระบบ
คุ้มครองทางสังคม

● **การจัดการเชิงระบบและการพัฒนาเชิงพื้นที่** หมายถึง การที่คนในพื้นที่ได้มีการทำงานจัดการ
ในเรื่องสำคัญที่เป็นโจทย์การพัฒนาของพื้นที่ โดยอาศัยข้อมูลความรู้ประสบการณ์ การมีกลไกการจัดการ
และการมีเชื่อมโยงการทำงานด้านข้อมูลไปสู่การปฏิบัติเป็นรูปธรรมในเรื่องที่เกี่ยวข้องการทำงานด้านการ
คุ้มครองเด็กเยาวชน

5. ขอบเขตการศึกษา

5.1 ด้านเนื้อหา

การศึกษานี้มุ่งถอดความรู้และบทเรียนของพื้นที่ที่มีบริบท โจทย์ กลไกการดำเนินงาน และการ
จัดการเชิงระบบการทำงานคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนที่หลากหลาย โดยให้ความสนใจ
องค์ประกอบอย่างน้อย 3 ประการ ได้แก่ ทุนการทำงานในพื้นที่ กลไก และกระบวนการของการคุ้มครอง
ทางสังคม เพื่อนำความรู้ที่ได้มาพัฒนาเป็นตัวแบบการจัดการเชิงระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและ
เยาวชนเชิงพื้นที่

5.2 ด้านพื้นที่กรณีศึกษา

การดำเนินการวิจัยโดยเลือกศึกษาพื้นที่ชุมชนเป็นกรณีศึกษา คัดเลือก 5 จังหวัดใน 5
ภูมิภาค ได้แก่ ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคตะวันออก ภาคกลาง และภาคใต้ ดำเนินงาน
พัฒนาโจทย์วิจัยโดยการวิเคราะห์สถานการณ์และประเด็นสำคัญของพื้นที่ที่จะเป็นโจทย์วิจัยร่วมกับ
เครือข่ายวิจัย เลือกจังหวัดแบบเจาะจง ภาคละ 1 จังหวัด เพื่อเป็นจังหวัดนำร่องในแต่ละภูมิภาค

- 1) พื้นที่จังหวัด ศึกษาการดำเนินงานขององค์กรระดับจังหวัด อาทิ สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด บ้านพักเด็กและครอบครัวจังหวัด เป็นต้น ที่เป็นตัวอย่างที่ดี
- 2) พื้นที่ตำบล ศึกษาการดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้แก่ เทศบาลตำบล หรือองค์การบริหารส่วนตำบล ที่เป็นตัวอย่างที่ดี
- 3) พื้นที่ชุมชน ศึกษาการดำเนินงานของชุมชน กลุ่มในชุมชน ที่มีการดำเนินงานด้านการคุ้มครองเด็กและเยาวชนที่เป็นตัวอย่างที่ดี
- 4) พื้นที่ลักษณะอื่น ๆ ศึกษาการดำเนินงานคุ้มครองเด็กและเยาวชนของพื้นที่ลักษณะอื่น ๆ นอกเหนือจากที่กล่าวข้างต้น อาทิ พื้นที่คุ้มครองเด็กและเยาวชนโดยองค์กรพัฒนาเอกชน เช่น บ้านพักเด็กชนเผ่า บ้านสงเคราะห์เด็กกำพร้า เป็นต้น พื้นที่คุ้มครองเด็กและเยาวชนที่ดำเนินการโดยกลุ่ม/ชมรม/โครงการ ขององค์กรต่าง ๆ อาทิ สถาบันอุดมศึกษา เป็นต้น

6. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1) หน่วยงานเชิงนโยบายที่เกี่ยวข้อง อาทิ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงศึกษาธิการ ฯลฯ ให้สามารถนำข้อค้นพบจากโครงการวิจัยไปใช้ในการวางกลไกและการจัดการเชิงระบบเพื่อการทำงานด้านการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนในโจทย์และประเด็นที่เกี่ยวข้อง อาทิ เรื่องการคุ้มครองเด็กและเยาวชนให้รอดพ้นความรุนแรงที่เป็นโจทย์เชิงนโยบายของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ การคุ้มครองช่วยเหลือด้านการศึกษาสำหรับเด็กพิเศษและเด็กด้อยโอกาสในพื้นที่ต่าง ๆ ที่เป็นโจทย์สำคัญของกระทรวงศึกษาธิการ การคุ้มครองด้านการอนามัยแม่และเด็ก และเรื่องสุขภาวะการลดปัญหาเสี่ยงของเด็กเยาวชนในเรื่องสุราบุหรี่ยาเสพติดและปัญหาแม่วัยรุ่นที่เป็นโจทย์การทำงานของกระทรวงสาธารณสุข การคุ้มครองและการประคับคองตัวเด็กกลุ่มเสี่ยงทางสังคมที่เป็นโจทย์สำคัญของทุกหน่วยงาน เป็นต้น
- 2) หน่วยงานระดับภาค/ภูมิภาค และระดับจังหวัด โดยอาศัยข้อมูลและตัวอย่างการทำงานที่เป็นข้อค้นพบจากโครงการไปขยายผลตัวแบบการทำงานในพื้นที่ต่างๆ เพื่อสร้างกลไกในการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนในการดูแลช่วยเหลือเด็กและเยาวชนในท้องถิ่นในบริบทที่หลากหลาย โดยเฉพาะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์การบริหารส่วนตำบล เทศบาล หน่วยงานระดับปฏิบัติ เช่น โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพระดับตำบล (รพสต.) ศูนย์พัฒนาครอบครัวชุมชน (ศพค.) องค์กรเพื่อการพัฒนาเอกชน/มูลนิธิที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กเยาวชน ฯลฯ ในการทำงาน เช่น การส่งต่อข้อมูลเพื่อการคุ้มครองดูแลเด็กและเยาวชน การทำงานด้านการเยียวยาช่วยเหลือ หน่วยงานการศึกษาพิเศษของพื้นที่ในการทำงานด้านการพัฒนาและการเรียนรู้เพื่อพัฒนาเด็กเยาวชน เป็นต้น
- 3) องค์กรสนับสนุนเชิงนโยบายหรือกองทุน เครือข่ายภาคประชาสังคม องค์กรภาคีที่เกี่ยวข้องและสื่อมวลชน เช่น สำนักงานส่งเสริมสังคมแห่งการเรียนรู้และคุณภาพเยาวชนที่เน้นการดูแลช่วยเหลือเด็กด้อยโอกาสและการส่งเสริมการเรียนรู้ เครือข่ายเด็กและเยาวชน เครือข่ายครอบครัว ที่ขับเคลื่อนการ

ทำงานดูแลด้านเด็กและเยาวชนและครอบครัวในมิติต่างๆที่มีกระจายอยู่ทั่วประเทศในการนำข้อค้นพบและตัวอย่างการทำงานไปปรับใช้ในการทำงานพัฒนาและขยายผลองค์ความรู้เพื่อสร้างผลกระทบการทำงานรวมถึงสื่อออนไลน์ต่าง ๆ

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

โครงการ “ศึกษาและถอดบทเรียนตัวแบบการจัดการเชิงระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่” ผู้วิจัยศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องใน 3 เรื่อง ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับระบบและการทำงานเชิงระบบ แนวคิดเกี่ยวกับระบบคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชน และแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์เชิงระบบด้านเด็กและเยาวชน และนำมาพัฒนาเป็นกรอบการทำงานวิจัยในการศึกษาและถอดบทเรียนเชิงพื้นที่ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับระบบและการทำงานเชิงระบบ

1.1 ความหมายของระบบ

นักวิชาการต่าง ๆ ให้ความหมายของระบบไว้ ดังนี้

Banathy (1968) ให้ความหมายของ ระบบ ไว้ว่าเป็นการรวมสิ่งต่าง ๆ ทั้งหลายที่มนุษย์ได้สร้างสรรค์ขึ้นมาเพื่อดำเนินงานทั้งหลายให้บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้

เปรี๊ยะ กุมุท (2518) กล่าวว่า ระบบ คือ ภาพรวมของโครงสร้างหรือของขบวนการอย่างหนึ่งที่มีการจัดระเบียบความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบต่าง ๆ ที่รวมกันอยู่ในโครงการหรือขบวนการนั้น

กิตติมา ปรีดีติลล (2529) กล่าวว่า ระบบ หมายถึง องค์ประกอบหรือปัจจัยต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์กันและมีส่วนกระทบต่อปัจจัยระหว่างกันในการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การ

ชัยยงค์ พรหมวงศ์ (2541) กล่าวว่า ระบบ หมายถึง สิ่งซึ่งประกอบขึ้นด้วยองค์ประกอบหรือหน่วยย่อย องค์ประกอบหรือหน่วยย่อยเหล่านี้มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนด

จากความหมายในข้างต้น สรุปได้ว่า ระบบ หมายถึง โครงสร้างที่ประกอบด้วยองค์ประกอบย่อย ๆ ที่สัมพันธ์กัน โดยมีกระบวนการที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบย่อยอย่างมีขั้นตอน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของบุคคล กลุ่ม หรือองค์กร

1.2 องค์ประกอบของระบบ

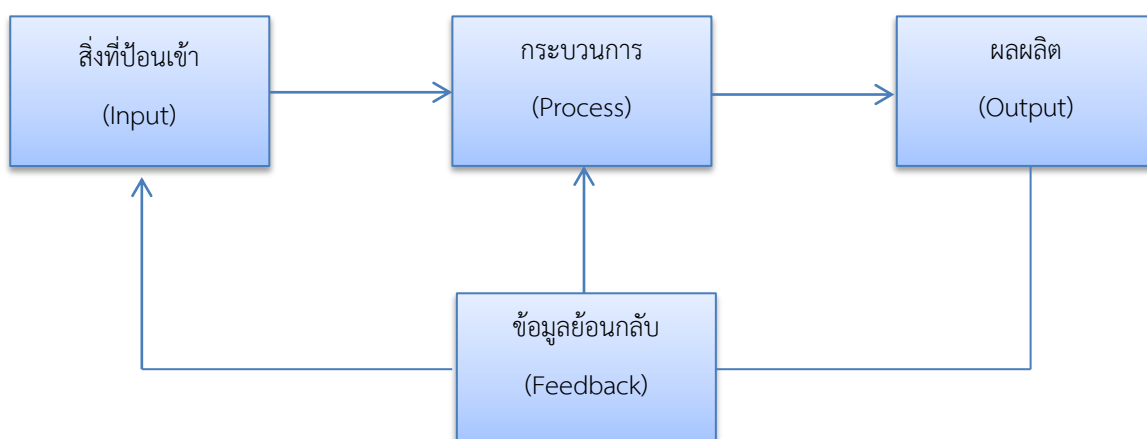
ระบบประกอบด้วย 3 ส่วนเป็นอย่างน้อย ได้แก่

1. สิ่งป้อนเข้าไป (Input) หมายถึง สิ่งต่างๆ ที่จำเป็นต้องใช้ในกระบวนการหรือโครงการต่าง ๆ เช่น ในระบบการเรียนการสอนในชั้นเรียน อาจได้แก่ ครู นักเรียน ชั้นเรียน หลักสูตร ตารางสอน เป็นต้น

2. กระบวนการหรือการดำเนินงาน (Process) หมายถึง การนำเอาสิ่งที่ป้อนเข้าไปมาจัดกระทำให้เกิดผลบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการ เช่น การสอนของครู หรือการให้นักเรียนทำกิจกรรม เป็นต้น

3. ผลผลิต หรือการประเมินผล (Output) หมายถึง ผลที่ได้จากการกระทำในขั้นที่สอง ได้แก่ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนหรือผลงานของนักเรียน เป็นต้น

และอาจมีส่วนประกอบที่ 4 ซึ่งได้แก่ การตรวจผลย้อนกลับ ซึ่งจะต้องมีการวิเคราะห์จากทั้งสามองค์ประกอบว่าผลที่ได้มาบรรลุเป้าหมายมากน้อยเพียงใด ด้วยการให้ข้อมูลย้อนกลับ (Feedback) เพื่อการปรับปรุงระบบให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

ภาพที่ 2 องค์ประกอบและกระบวนการเชิงระบบ

ที่มา: (กิดานันท์ มลิทอง, 2540)

1.3 วิธีการเชิงระบบ

lenman (อ้างถึงใน สุรพันธ์ ยันต์ทอง, 2533) ให้คำอธิบายความหมายของวิธีการเชิงระบบไว้ดังนี้

1. เป็นวิธีการแก้ปัญหาที่นำเอาวิธีการทางวิทยาศาสตร์มาใช้
2. เป็นวิธีการพัฒนาการแก้ปัญหาที่กระทำอย่างเป็นระบบเป็นขั้นตอน
3. เป็นการกระทำที่ขจัดความลำเอียง โดยไม่ยึดถือเอาความคิดของคนใดคนหนึ่งมาตัดสิน

โดยไม่มีเหตุผลเพียงพอ

4. เป็นวิธีการแก้ปัญหาเป็นขั้น ๆ อย่างมีเหตุผล
5. เป็นการดำเนินงานโดยกลุ่มบุคคล ไม่ใช่คนใดคนหนึ่งแต่เพียงผู้เดียว
6. มีการวางแผนล่วงหน้าก่อนการดำเนินการแก้ปัญหาทุกครั้งว่าจะดำเนินการที่ละขั้น

อย่างไร และเมื่อกำหนดแล้วจะไม่มีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขภายหลัง หรือไม่ดำเนินการตามขั้นตอนที่กำหนดไว้เป็นอันขาด นอกจากเป็นเหตุสุดวิสัย

7. ระหว่างการดำเนินงาน ถ้าต้องมีการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในระบบ ต้องแก้ไขทันทีให้เสร็จแล้วจึงดำเนินงานขั้นตอนต่อไป แต่ทั้งนี้ต้องอยู่ในแผนที่กำหนดด้วย

8. ไม่มีการบอกเลิกยกเว้นข้ามขั้นหรือหยุดกลางคัน แล้วนำผลที่ยังไม่ได้ดำเนินการไปถึงจุดสุดท้ายเมื่อบรรลุวัตถุประสงค์ของการแก้ไขปัญหามาใช้เท่านั้น

อุทัย บุญประเสริฐ (2529) กล่าวถึง วิธีการเชิงระบบว่า เป็นการทำงานจากสภาพที่เป็นอยู่ไปสู่สภาพที่ต้องการของงานนั้นทั้งระบบ โดยมีขั้นตอนดังนี้

1. กำหนดปัญหาที่ต้องการแก้ไขและความต้องการในการพัฒนาของระบบให้ชัดเจน
2. กำหนดวัตถุประสงค์ย่อยที่สัมพันธ์กับปัญหาและความต้องการในการพัฒนา และสัมพันธ์กับวัตถุประสงค์รวมของระบบใหญ่ทั้งระบบเพื่อสร้างกรอบหรือขอบเขตในการทำงาน
3. ศึกษาถึงสิ่งแวดล้อมและข้อจำกัดการทำงานของระบบและทรัพยากรที่หามาได้
4. สร้างทางเลือกในการแก้ปัญหาหรือวิธีการในการพัฒนา
5. ตัดสินใจเลือกทางที่เหมาะสม ด้วยวิธีการที่มีเหตุผลเป็นระบบ เป็นไปตามกฎเกณฑ์ที่เหมาะสม คำนึงถึงความเป็นไปได้ในการปฏิบัติ
6. ทดลองปฏิบัติตามทางเลือกที่ได้ตัดสินใจเลือกไว้
7. ประเมินผลการทดลองหรือผลการทดสอบ
8. เก็บรวบรวมข้อมูลป้อนกลับอย่างเป็นระบบเพื่อปรับปรุงระบบนั้นให้เหมาะสมยิ่งขึ้น
9. ดำเนินการเป็นส่วนของระบบปกติ

2. แนวคิดเกี่ยวกับระบบคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชน

2.1 ความรู้ความเคลื่อนไหวและกรอบความคิดระบบคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนในระดับสากล

แนวคิดเรื่องการคุ้มครองทางสังคม (Social Protection) คือการคุ้มครองผู้คนจากความเสี่ยงของการที่ไม่สามารถเข้าถึงโอกาสในการพัฒนาต่าง ๆ เพื่อใช้ศักยภาพตัวเองได้อย่างเต็มที่ อาทิ ความเจ็บป่วย ทุพพลภาพการอยู่ในช่วงที่ต้องพึ่งพิงเป็นพิเศษ เช่น วัยชรา วัยเรียน วัยเด็กเล็ก โดยองค์กรสหประชาชาติ (United Nations) เป็นองค์กรความร่วมมือระหว่างนานาประเทศ ที่ได้พยายามผลักดันการทำงานด้านการคุ้มครองทางสังคมในมิติต่าง ๆ โดยมีเป้าหมาย เพื่อการช่วยเหลือ สนับสนุนและคุ้มครองเด็กและครอบครัว เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดปัจจัยเสี่ยงที่จะผ่านสู่การละเมิด แสวงหาประโยชน์จากเด็ก และความรุนแรง เข้าดำเนินการอย่างทันที่และเป็นประโยชน์สูงสุดของเด็ก พร้อมนำเสนอแนวความต้องการเร่งด่วนของพื้นที่จะนำมาสู่รูปแบบการดำเนินงาน ประเทศไทยมีพัฒนาการของระบบการคุ้มครองทางสังคมมาเป็นระยะ แต่ก็ยังไม่ครบถ้วนตามมาตรฐานสากล โดยเฉพาะสำหรับกลุ่มแรงงานนอกระบบ/คนไม่มีงานทำ

ทั้งนี้ แนวคิดดังกล่าวได้รับการสานต่อโดยความร่วมมือระหว่างองค์กรความร่วมมือกับสหประชาชาติตามปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights - UDHR) และกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม (International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights-ICESCR) โดยองค์กรแรงงานระหว่างประเทศ (International Labour Organization: ILO) ได้พัฒนาแนวคิดเรื่องการคุ้มครองทางสังคมไปสู่แนวคิดฐาน

การคุ้มครองทางสังคม (Social Protection Floor) ประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก คือ 1) การจัดบริการที่จำเป็น ที่เป็นบริการสาธารณะอันมีความต่อเนื่อง ในด้าน สุขภาพอนามัย การศึกษา และการทำงานเพื่อสนับสนุนการพัฒนาครอบครัว 2) การสนับสนุนทางด้านสังคม การจัดโปรแกรมพื้นฐานเพื่อสนับสนุนกลุ่มประชากรยากจน หรือมีความเสี่ยง หรือความต้องการเฉพาะที่เป็นเงินสด เพื่อสร้างความมั่นคงทางด้านรายได้ อาหารโภชนาการ การดูแลสุขภาพ ส่งเสริมพัฒนาการ และการศึกษา

ทั้งนี้ ท่ามกลางการขับเคลื่อนความคิดเรื่องการคุ้มครองทางสังคมนั้น โจทย์สำคัญ คือ การให้มนุษย์ทุกคนได้อยู่ในสังคมอย่างมีการเป็นอยู่ที่ดี โดยนัยการนี้ **แนวคิดตัวชี้วัดความเป็นอยู่ที่ดี (Well-being Indicator)** จึงเป็นกระแสความเคลื่อนไหวสำคัญที่เห็นได้ชัดในนานาประเทศโดยเฉพาะอย่างยิ่งกับคนทุกคนที่สามารถ “เกิดเติบโตอย่างอยู่รอดปลอดภัยและมีคุณภาพชีวิตที่ดี” อันเป็นเป้าหมายร่วมของการพัฒนาคน แนวคิดการมีคุณภาพชีวิตที่ดีเชื่อมโยงสัมพันธ์กับการทำงานทางสังคมและงานเด็กเยาวชน ทั้งในส่วนของการดูแลปกป้องคุ้มครอง ตลอดจนมิติของการส่งเสริมการเรียนรู้และพัฒนา รวมไปถึงการจัดการทางสังคมเพื่อการดูแลคุ้มครองคนทุกคนไปสู่การมีคุณภาพชีวิตที่ดี ซึ่งโดยเฉพาะอย่างยิ่งกับเด็กเยาวชนและครอบครัวที่เป็นโจทย์สำคัญ

นอกจากนี้ ยังมีการจัดทำตัวชี้วัดความเป็นอยู่ที่ดีซึ่งได้มีการพัฒนาแนวคิดดังกล่าวเพื่อเด็กเยาวชน โดยเฉพาะด้วย พร้อมกับการทำงานที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองและพัฒนาเด็กเยาวชนอย่างเป็นองค์รวม

อย่างไรก็ตาม ในความพยายามทำงานด้านการคุ้มครองทางสังคมโดยเฉพาะในมิติเด็กและเยาวชน นั้น องค์การกองทุนเพื่อเด็กแห่งสหประชาชาติ (United Nations Children's Fund – UNICEF) ซึ่งเป็นหน่วยงานของสหประชาชาติเพื่อให้ความช่วยเหลือด้านมนุษยธรรม พัฒนาการ สุขภาพ รวมถึงความเป็นอยู่ของเด็กและแม่ ในประเทศกำลังพัฒนา ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1946 ซึ่งมีพันธกิจในการทำงานด้านคุ้มครองเด็กและเยาวชนมาอย่างต่อเนื่องในการดูแลงานที่เกี่ยวกับการช่วยเหลือเด็กทั่วโลก ดูแลพัฒนาการ การศึกษา พื้นฐาน ความเท่าเทียมกันระหว่างเพศ เช่น การได้รับการศึกษาของเด็กหญิง การปกป้องเด็กจากความรุนแรง การทารุณทำร้ายเด็ก การใช้แรงงานเด็ก โรคเอดส์ที่ติดต่อมาถึงเด็ก เป็นต้น รวมถึงการพิทักษ์สิทธิของเด็กด้วย โดยจากการทำงานเกี่ยวกับระบบคุ้มครองเด็กเยาวชนกว่า 150 ประเทศ และโดยเฉพาะในพื้นที่ด้อยโอกาสต่าง ๆ

ประเด็นปัญหาหรือวิกฤตสำคัญที่ทั่วโลกตระหนักเกี่ยวกับการทำงานคุ้มครองเด็กเยาวชน เช่น เรื่องการล่วงละเมิดเด็ก (Child Abuse) แรงงานเด็ก (Child Labor) การหลุดออกนอกระบบโรงเรียน (School Dropout) การแต่งงานในวัยเยาว์ (เมียเด็ก) Child Marriage) แม่วัยรุ่น (Teenage Pregnancy /unwed mother) เด็กข้ามชาติ (Migration) เด็กถูกทอดทิ้ง (Abandoned Children) หญิงทำแท้ง (Female Feticide) การเสพยา (Drug) โรคเสพติดสุรา (Alcoholism) การใช้สื่อเทคโนโลยีเชิงลบ/สื่อลามก สื่ออันตราย (Sexual Abuse/ Cyber Bullying) คุกคามทางเพศ (Eve Teasing) เป็นต้น ซึ่งประเด็นเหล่านี้ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ปัญหาของแต่ละประเทศด้วย บางพื้นที่ยังเน้นปัญหาที่ควรได้รับการคุ้มครองที่เป็นผลมาจากการบกพร่องของครอบครัวหรือความเสี่ยงทางสังคมด้วย

นอกจากนี้ในหลายประเทศยังได้มีการทำงานคุ้มครองเด็กเยาวชนในเชิงพื้นที่ในหลากหลายรูปแบบอีกด้วย ความเคลื่อนไหวในนานาประเทศ ประเทศสหรัฐอเมริกา กรณีมลรัฐแมรี่แลนด์ประเทศสหรัฐอเมริกาได้มีระบบการจัดการดูแลเด็กและเยาวชนที่ประสบปัญหาในภาวะยากลำบาก อาทิ มีการจัดทำตัวชี้วัดเพื่อติดตามและดูแลคุ้มครองผู้พิการและผู้อยู่ในกลุ่มเสี่ยงซึ่งเมื่อพวกเขาได้รับการพิจารณาจะได้รับการดูแลจากคณะกรรมการชุมชนในพื้นที่หรือกรณีการพัฒนางานด้านสวัสดิการและคุ้มครองเด็กของรัฐนิวเซาท์เวลส์ประเทศออสเตรเลีย ภายใต้กฎหมายว่าด้วยการดูแลและคุ้มครองเด็กและเยาวชน (The Children and Young Persons (Care and Protection) Act 1998) ซึ่งมีเป้าหมายในการมอบคุณภาพชีวิตและการคุ้มครองเด็กทุกคนให้เติบโตขึ้นมาได้อย่างปลอดภัยและมีคุณภาพโดยมีการดำเนินงานตัวชี้วัดการทำงานโดยร่วมมือของทุกภาคส่วนในรัฐนิวเซาท์เวลส์

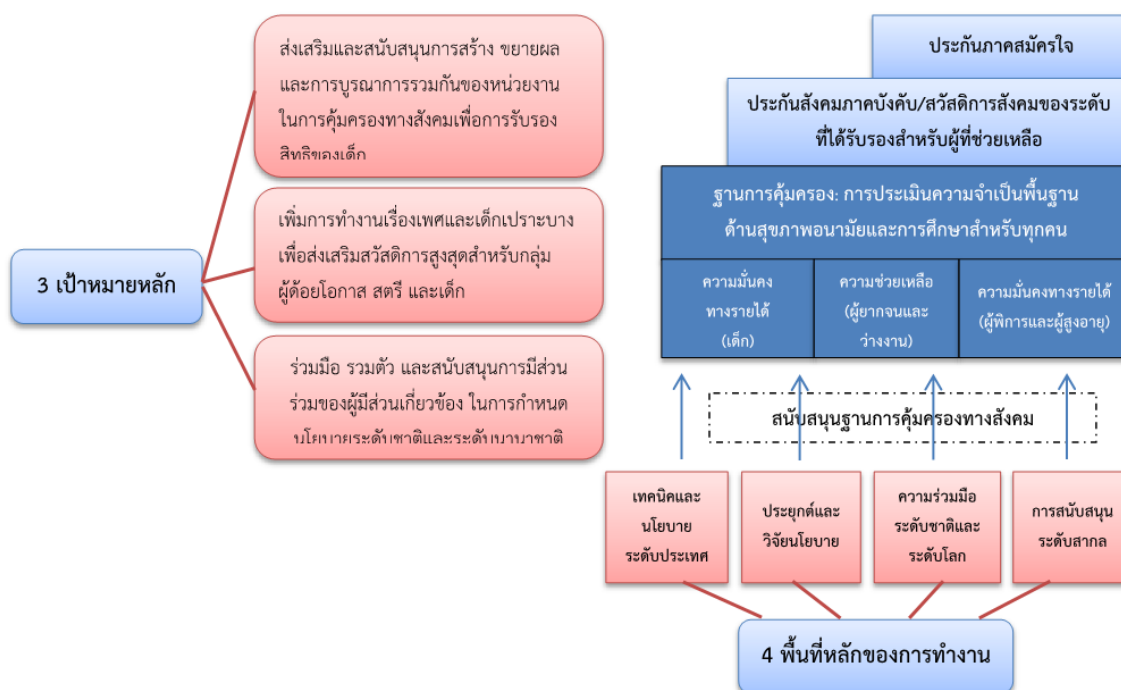
กรณีตัวอย่างการทำงานคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กเยาวชนในประเทศเนปาลที่ใช้กลไกทางสังคมในการเข้ามาปกป้องคุ้มครองเด็กพร้อม ๆ กับการมีการกำกับติดตามวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงและผลกระทบการทำงาน

หรือกรณีตัวอย่างประเทศเคนย่าได้มีการพัฒนาระบบคุ้มครองเด็กโดยอาศัยสถาบันศาสนาหรือโบสถ์เป็นศูนย์กลางการดำเนินการโดยการเชื่อมโยงความร่วมมือกับโรงเรียน ชุมชนและท้องถิ่นในการทำงานคุ้มครองเด็กเยาวชน (Church as a Child Protection System in Africa) และถือว่าประเทศเคนย่าเป็นต้นแบบที่องค์กรแห่งสหประชาชาติ (UN) และองค์กรกองทุนเพื่อเด็กแห่งสหประชาชาติ (UNICEF) ให้ความสำคัญจนกลายเป็นแบบอย่างของการเรียนรู้และขับเคลื่อนการทำงาน เป็นต้น

ทั้งนี้ ในแง่องค์ประกอบหลักของระบบคุ้มครองเด็กนั้น องค์กรยูนิเซฟได้ให้หลักการที่น่าสนใจสำหรับนานาประเทศในการขับเคลื่อนการคุ้มครองเด็กเยาวชน โดยมองว่าองค์ประกอบสำคัญนั้นคือ 1) ความมุ่งมั่นของภาครัฐที่เกี่ยวข้องที่จะปกป้องสิทธิในการได้รับการคุ้มครองของเด็ก 2) การบังคับใช้กฎหมาย 3) ทศนคติ ประเพณีและวัฒนธรรม และการปฏิบัติในเชิงบวก 4) การพูดคุยเรื่องคุ้มครองเด็กอย่างเปิดเผยโดยรวมถึงการนำเสนอผ่านสื่อและการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคม 5) ทักษะชีวิตและความรู้ของเด็ก และการมีส่วนร่วมของเด็ก 6) ศักยภาพการคุ้มครองเด็กของบุคคลและเจ้าหน้าที่ที่แวดล้อมตัวเด็ก 7) บริการทั่วไปและบริการเฉพาะเพื่อการป้องกันและการช่วยเหลือเยียวยา 8) การติดตามสถานการณ์และการควบคุมตรวจสอบ

อย่างไรก็ตาม ในการทำงานคุ้มครองเด็กเยาวชนท่ามกลางสถานการณ์ที่แปรเปลี่ยนไป นานาประเทศได้กลับมาตั้งหลักการคุ้มครองโดยอาศัยกลไกการคุ้มครองทางสังคมผนวกกับแนวคิดการมีคุณภาพชีวิตที่ดีเป็นแนวทางการพัฒนารอบการทำงาน ดังเช่นปัจจุบัน ยูนิเซฟเองก็ได้มีการปรับนโยบายและยุทธศาสตร์ในการบูรณาการแนวคิดฐานการคุ้มครองทางสังคมไปสู่การทำงานคุ้มครองเด็กและเยาวชน ดังแผนภาพ

แนวคิดฐานการคุ้มครองทางสังคม ขององค์การยูนิเซฟ

ภาพที่ 3 แนวคิดฐานการคุ้มครองทางสังคมที่นำไปสู่การทำงานคุ้มครองเด็กและเยาวชน ขององค์การยูนิเซฟ

ที่มา: (UNICEF, 2010)

จากที่กล่าวมานั้น เมื่อมองกลับมาประเทศไทย ที่เดิมที่มีแนวคิดการคุ้มครองเด็กเยาวชนโดยมี พระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 แผนพัฒนาเด็กและ เยาวชนแห่งชาติ พ.ศ. 2555-2559 ซึ่งมีเป็นกฎหมายที่มีส่วนสัมพันธ์โดยตรงกับการทำงานคุ้มครองทาง สังคมด้านเด็กและเยาวชนอย่างมาก อย่างไรก็ตามท่ามกลางการปรับตัวของนานาประเทศที่มุ่งยุทธศาสตร์ ดังกล่าวเป็นกลไกสำคัญของการพัฒนาคนและสังคมทั้งระบบแบบองค์รวม ประเทศไทยเองก็ได้มีการ ทำงานยุทธศาสตร์การคุ้มครองทางสังคม: ความสำคัญอันดับแรกเชิงยุทธศาสตร์ของกรอบภาคีความ ร่วมมือเพื่อการพัฒนาของสหประชาชาติและประเทศไทยสำหรับปี พ.ศ. 2555-2559 ที่งานองค์การ สหประชาชาติประจำประเทศไทย (UNCT) กำลังดำเนินการจัดทำกรอบภาคีความร่วมมือเพื่อการพัฒนา ของสหประชาชาติ (United Nation Partnership Framework: UNPAF) ร่วมกับรัฐบาลไทยสำหรับปี พ.ศ. 2555-2559 (ค.ศ. 2012-2016) ซึ่งกรอบการพัฒนาฉบับนี้จะมีการกำหนดยุทธศาสตร์นโยบายและ การสร้างเสริมขีดความสามารถดำเนินงานของสหประชาชาติในประเทศไทยเพื่อสนับสนุนนโยบายของ รัฐบาล โดยเฉพาะด้านการขยายฐานการคุ้มครองเชิงสังคมเพื่อให้เกิดสังคมที่เป็นธรรม (ประเด็นสำคัญของ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11) อย่างไรก็ตามภายใต้แนวคิดการคุ้มครองทางสังคม นั้น เด็กเยาวชนและครอบครัวเป็นหนึ่งในมิติสำคัญของการต้องได้รับการดูแลคุ้มครอง

ภาพที่ 4 การคุ้มครองทางสังคมขั้นพื้นฐาน

ที่มา: (Social-Protection Floor Initiative, n.d.)

2.2 ความรู้ความเคลื่อนไหวและกรอบความคิดระบบคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนในประเทศไทย

2.2.1 แนวคิดและกฎหมาย

ในประเทศไทย แนวคิดการคุ้มครองเด็กและเยาวชนได้ถูกบรรจุเป็นพระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546 ซึ่งมีความพยายามวางระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กเยาวชน โดยจัดให้มี

คณะกรรมการคุ้มครองเด็กแห่งชาติ ที่ประกอบด้วยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ เป็นประธานกรรมการ ปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ เป็นรองประธานกรรมการ ปลัดกระทรวงมหาดไทย ปลัดกระทรวงยุติธรรม ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ อัยการสูงสุด ผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติ อธิบดีกรมการปกครอง อธิบดีกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ อธิบดีกรมสุขภาพจิต อธิบดีผู้พิพากษาศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง ผู้อำนวยการสำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์เด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาส คนพิการ และผู้สูงอายุ (ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของหน่วยงาน) เป็นกรรมการ ในการดำเนินงานด้านการดูแลและคุ้มครองเด็ก ทั้งในเชิงสวัสดิภาพโดยรวมและโดยเฉพาะมิติเด็กและเยาวชนที่ต้องได้รับการคุ้มครองปกป้องเป็นพิเศษ โดยยังกำหนดให้มีคณะกรรมการคุ้มครองเด็กระดับจังหวัด แนวทางการปฏิบัติต่อเด็ก การสงเคราะห์เด็ก การคุ้มครองสวัสดิภาพเด็ก การส่งเสริมความประพฤติของนักเรียนและนักศึกษา ตลอดจนการกำหนดให้มีการจัดตั้งกองทุนคุ้มครองเด็ก โดยเน้นความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชนในการปกป้องคุ้มครองตลอดจนเปิดโอกาสให้ภาคส่วนต่างๆ ในสังคมเข้ามามีส่วนร่วมในการคุ้มครองเด็กทั้งในรูปแบบการจัดทำรายงาน และการให้ความช่วยเหลือขั้นต้น

นอกจากนี้ ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 ซึ่งได้ให้ความสำคัญอย่างมากต่อการทำงานเด็กและเยาวชนที่ถือเป็นเจตนารมณ์และกรอบแนวคิดพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับการดูแลคุ้มครองเด็ก เยาวชนในท้องถิ่นพื้นที่ต่าง ๆ อาทิ

- มาตรา 30 กล่าวถึงความเสมอภาคและความเท่าเทียมของบุคคลและห้ามการเลือกปฏิบัติ เพราะเหตุแห่งความแตกต่างเรื่องอายุซึ่งหมายความว่าเด็กและเยาวชนจะมีฐานะเสมือนคนอื่นในสังคม มีสิทธิเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญกำหนด นอกจากการได้รับปัจจัย 4 แล้ว จะมีโอกาสแสดงออกทั้งทางด้านความคิดและการกระทำเท่าที่ไม่เป็นการละเมิดสิทธิของบุคคลอื่นและไม่ก่อให้เกิดความเสียหายหรืออันตรายกับตัวเด็กและเยาวชนเอง

- มาตรา 49 กล่าวถึงสิทธิในการได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐาน 12 ปีฟรีจากรัฐ ซึ่งหมายความว่ารัฐ ต้องจัดการศึกษาในขั้นพื้นฐานฟรีแก่เด็ก ผู้ยากไร้ผู้พิการหรือทุพพลภาพหรือผู้อยู่ในสภาวะยากลำบาก โดยต้องจัดการให้ทั่วถึงและมีคุณภาพที่เท่าเทียมกัน

- มาตรา 52 กล่าวถึงหน้าที่ของรัฐต้องคุ้มครองและเลี้ยงดูเด็กและเยาวชนที่ได้รับความรุนแรงในครอบครัวและไม่มีผู้ดูแลหรือถูกทอดทิ้ง ซึ่งหมายความว่าเด็กที่ได้รับความรุนแรงจากครอบครัวไม่ว่าจะถูกทุบตีถูกล่วงเกินทางเพศ หรือถูกทอดทิ้ง ขาดปัจจัย 4 ในการดำเนินชีวิต เป็นหน้าที่ของรัฐต้องเอื้อมมือเข้าไปช่วยเหลือเด็กเหล่านั้น

- มาตรา 80 กล่าวถึงบทบาทของรัฐที่จะต้องให้การคุ้มครองและพัฒนาเด็กซึ่งหมายความว่ารัฐ ต้องมีนโยบายพัฒนาเด็กในด้านต่างๆ และคุ้มครองให้เด็กอยู่รอดปลอดภัยในสังคมซึ่งรวมถึงการส่งเสริมและสนับสนุนการกระจายอำนาจเพื่อให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นชุมชนองค์กรทางศาสนา

และเอกชนจัดและมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนามาตรฐานคุณภาพการศึกษาให้เท่าเทียมและสอดคล้องกับแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ

• มาตรา 87 กล่าวถึง บทบาทของรัฐในการที่จะต้องคุ้มครองแรงงานเด็ก ซึ่งหมายความว่ารัฐต้องคุ้มครองการใช้แรงงานเด็กไม่ให้ละเมิดกฎหมายแรงงาน และส่งเสริมสนับสนุนแรงงานเด็กให้ได้รับโอกาสทางสังคมเหมือนเด็กทั่วไปด้วย

นอกจากนี้ในแผนพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ พ.ศ. 2555-2559 (คณะกรรมการส่งเสริมการพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ, 2554) ซึ่งเป็นแผนยุทธศาสตร์ที่จัดทำขึ้นตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ พ.ศ. 2550 เพื่อเป็นกรอบแนวทางการพัฒนาเด็กและเยาวชนในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 โดยมีเป้าหมายหลักเพื่อให้เด็กและเยาวชนมีความมั่นคงในการดำรงชีวิต มีความแข็งแรงทางร่างกายและจิตใจ มีคุณธรรม จริยธรรม และมีความสำนึกในหน้าที่พลเมือง กล้าคิดกล้าแสดงออกตามหลักประชาธิปไตยและมีความสุข แผนพัฒนาเด็กและเยาวชนฯ ถือเป็นแนวทางการปฏิบัติงานของทั้งหน่วยงานภาครัฐ และภาคเอกชนรวมถึงท้องถิ่น ในการส่งเสริมคุ้มครองและพัฒนาเด็กและเยาวชนที่เกี่ยวข้องกับการทำงานด้านการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่ด้วยแผนพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ พ.ศ. 2555-2559 มีกรอบคิดที่มีความสำคัญยิ่งมี 4 ประการ ได้แก่ 1) การพัฒนาคุณภาพเด็กและเยาวชนตามช่วงวัย 2) การคุ้มครองและพัฒนาเด็กที่ต้องการการคุ้มครองเป็นพิเศษ 3) การเสริมสร้างความเข้มแข็งของสภาเด็กและเยาวชน และภาคีเครือข่ายเพื่อให้มีส่วนร่วมในการพัฒนาเด็กและเยาวชน 4) การพัฒนาระบบบริหารจัดการระดับพื้นที่ในการคุ้มครองและพัฒนาเด็กและเยาวชนทั้งนี้ในแผนดังกล่าวยังได้มีการกำหนดจุดเน้นการพัฒนาเด็กแต่ละช่วงวัยรวมทั้งมาตรฐานหรือตัวชี้วัดการพัฒนาเด็กแต่ละช่วงวัยดังแสดงในตารางด้านล่างนี้

ตารางที่ 1 จุดเน้นและตัวชี้วัดการพัฒนาเด็กแต่ละช่วงวัยตามแผนพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ พ.ศ. 2555-2559

จุดเน้นแต่ละช่วงวัย	ตัวชี้วัด
กลุ่มเด็กทั่วไป • <u>เด็กแรกเกิด - 2 ปี</u> เน้นโภชนาการในหญิงตั้งครรภ์ และเด็กเล็กโดยเฉพาะเรื่องสารไอโอดีน • <u>เด็กปฐมวัย 3-5 ปี</u> เน้นการส่งเสริมพัฒนาศูนย์เด็กเล็กให้ได้มาตรฐาน • <u>เด็กวัย 6-12 ปี</u> เน้นการมีสุขภาพกายใจที่ดี คุณภาพ	กลุ่มเด็กทั่วไป <u>เด็กแรกเกิด - 2 ปี</u> • ร้อยละของทารกแรกเกิดที่มีน้ำหนักต่ำกว่า 2,500 กรัม • ร้อยละของเด็กแรกเกิด - 2 ปีมีรูปร่างสมส่วน • ร้อยละของเด็กแรกเกิด - 2 ปีมีส่วนสูงระดับดี • ร้อยละของหญิงตั้งครรภ์ที่ได้รับยาเม็ดเสริมไอโอดีน • มีมาตรการโครงการกิจกรรม ที่สร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างแม่กับลูก • จำนวนมาตรการที่เกี่ยวข้องกับการให้บริการ คุณภาพการให้บริการ และการสนับสนุนช่วยเหลือด้านคุณภาพ และการพัฒนาแก่ศูนย์

จุดเน้นแต่ละช่วงวัย	ตัวชี้วัด
การเรียนการสอนในระดับพื้นฐาน • <u>เด็กวัย 13 - 17 ปี</u> เน้นทักษะชีวิตการอนามัยเจริญพันธุ์ • <u>เยาวชนวัย 18-25 ปี</u> เน้นเรื่องการศึกษาทางเลือกทุกระดับ การมีงานทำ • <u>ภาพรวม</u> เน้นการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมสำนึกความเป็นพลเมืองวิถีประชาธิปไตย การเตรียมความพร้อมเข้าสู่ประชาคมอาเซียน การรู้เท่าทันและเลือกรับเทคโนโลยีมาใช้ในการเชิงสร้างสรรค์	พัฒนาเด็กเล็ก <u>เด็กปฐมวัย 3-5 ปี</u> • ร้อยละของเด็ก 3-5 ปี มีรูปร่างสมส่วน • ร้อยละของเด็ก 3-5 ปี มีส่วนสูงระดับดี • ร้อยละศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่จดทะเบียนที่ผ่านเกณฑ์ประเมินตามมาตรฐาน • ร้อยละของผู้ดูแลเด็กที่ได้รับการอบรมเรื่องการเลี้ยงดูเด็ก • จำนวนพ่อแม่ ผู้เลี้ยงดูเด็กมีความรู้ในการเลี้ยงดูเด็ก • ร้อยละของเด็กแรกเกิด - 5 ปี มีพัฒนาการสมวัย • มีการดำเนินงานด้านพัฒนาสติปัญญา/สุขภาพจิตเด็กและเยาวชนในพื้นที่ • ค่าเฉลี่ยของระดับเขาวีปัญญาของเด็กอายุ 3-5 ปี เพิ่มขึ้น <u>เด็กวัย 6-12 ปี</u> • ร้อยละของเด็ก 6-12 ปี มีรูปร่างสมส่วน • ร้อยละของเด็ก 6-12 ปี มีส่วนสูงระดับดี • ร้อยละของเด็กที่อ่านหนังสือไม่ออก เขียนไม่ได้ <u>เด็กวัย 13 - 17 ปี</u> • สัดส่วนของเด็กอายุต่ำกว่า 15 ปี และเยาวชนอายุต่ำกว่า 20 ปี ที่มาทำคลอดต่อแสนประชากร • มีฐานข้อมูลเด็กที่ออกกลางคัน • ร้อยละของเด็กและเยาวชนที่ออกนอกระบบโรงเรียน สามารถเข้าถึงบริการด้านการศึกษา นอกระบบ และได้รับการพัฒนาตามความต้องการของตนเอง • ร้อยละของเด็กที่ออกกลางคัน และผ่านการพัฒนาแล้วมีงานทำ • ร้อยละของโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นมีการกำหนดเป้าหมายทักษะพื้นฐาน 10 ประการในแผนการเรียนการสอน 1. อ่านออกเขียนได้อย่างเข้าใจ 2. คิดเลขได้ 3. วาดรูปเป็น 4. ซักจักรยานเป็น 5. ใช้คอมพิวเตอร์สัมผัสไทย/อังกฤษได้ 6. ร้องเพลง เล่นดนตรี เล่นกีฬาได้อย่างน้อย 1 ชนิด 7. ใช้ภาษาต่างประเทศอย่างน้อยหนึ่งภาษา

จุดเน้นแต่ละช่วงวัย	ตัวชี้วัด
	8. มีการเตรียมอาชีพหลังจบการศึกษา 9. สนใจสิ่งแวดล้อม 10. รู้และเข้าใจเรื่องธรรมชาติของร่างกาย เพศศึกษา) ● จำนวนเด็กและเยาวชนที่กระทำความผิด <u>เยาวชนวัย 18-25 ปี</u> ● เด็กและเยาวชนมีความพร้อมเข้าสู่ตลาดแรงงานอาเซียน (ทักษะในการดำเนินชีวิตในตลาดแรงงาน) ● มีแหล่งเรียนรู้ อย่างน้อย 1 แห่งในท้องถิ่น/ชุมชน ● จำนวนโครงการ/กิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องแก่เด็กและเยาวชนทุกระดับ ● มีการจัดพื้นที่และกิจกรรมสร้างสรรค์สำหรับเด็กและเยาวชน <u>ภาพรวมอื่นๆ</u> ● การมีองค์กรร่วมจัดบริการสวัสดิการสังคมตามความต้องการของเด็กและเยาวชน ● ค่าเฉลี่ยของจำนวนครั้งต่อสัปดาห์/เดือนที่พ่อแม่/ผู้ปกครองมีกิจกรรมสร้างสรรค์ร่วมกับลูก/เด็กและเยาวชนที่อยู่ในความดูแล เช่น รับประทานอาหารเย็นร่วมกัน ทำกิจกรรมสร้างสรรค์ร่วมกัน ● มีศูนย์แลกเปลี่ยนเรียนรู้ของพ่อแม่ ผู้ปกครอง ● จำนวนอุบัติเหตุอาชญากรรม และความรุนแรงที่เกิดขึ้นกับเด็กและเยาวชน ● จำนวนการเสียชีวิตของเด็กและเยาวชนจากอุบัติเหตุ อาชญากรรม และความรุนแรง
กลุ่มเด็กที่มีความต้องการพิเศษ ● กลุ่มเด็กที่ถูกกระทบจากปัจจัยด้านครอบครัว ● กลุ่มเด็กที่ถูกกระทบจากปัจจัยด้านรัฐ ● กลุ่มเด็กที่ถูกกระทบจากปัจจัยด้านครอบครัวสังคมและรัฐ ● กลุ่มเด็กพิเศษ เด็กที่มีความสามารถพิเศษ เด็กที่มีความต้องการพิเศษ	กลุ่มเด็กที่มีความต้องการพิเศษ ● ร้อยละของครอบครัวที่มีเด็กที่ต้องได้รับการคุ้มครองเป็นพิเศษมีทักษะในการเลี้ยงดูเด็ก ● มีการจัดระบบสวัสดิการและระบบพัฒนาสำหรับครอบครัว รวมทั้งเฝ้าระวังคุ้มครองเด็กที่ต้องการความช่วยเหลืออย่างเร่งด่วน ● มีกระบวนการทำงานแบบสหวิชาชีพและเพิ่มการมีส่วนร่วมของครอบครัวและชุมชน ● มีระบบคัดกรองและจัดบริการทางการศึกษาเพื่อให้เด็กที่ต้องการคุ้มครองพิเศษ มีความสามารถหรือถนัดพิเศษ ได้รับการบริการทางการศึกษาที่หลากหลายสอดคล้องกับความต้องการและความถนัดของเด็ก ● มีบุคลากรวิชาชีพที่เกี่ยวข้องกับเด็กที่ต้องได้รับการคุ้มครองเป็นพิเศษที่มีคุณภาพมีจำนวนเพียงพอที่เหมาะสมตามสัดส่วนของแต่ละวิชาชีพ

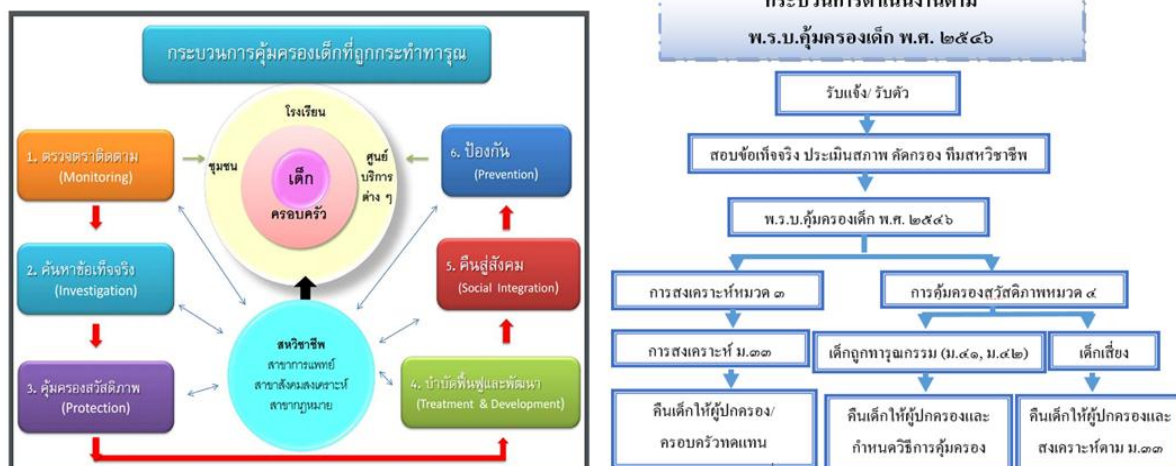
จุดเน้นแต่ละช่วงวัย	ตัวชี้วัด
	• บุคลากรวิชาชีพเข้าใจบริการด้านกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการทำงานด้านเด็ก • มีนโยบายที่ชัดเจนและจัดสรรงบประมาณเพื่อปกป้องคุ้มครองและพัฒนาเด็กที่ต้องได้รับการคุ้มครองเป็นพิเศษ • มีฝ่ายงานด้านเด็กและครอบครัว • มีระบบฐานข้อมูลเด็กและเยาวชน

ทั้งนี้ ในแผนดังกล่าวยังได้มีการระบุถึงการส่งเสริมระบบและกลไกคณะทำงานพัฒนาเด็กและเยาวชนอื่น ๆ ที่สำคัญ เช่น การส่งเสริมความเข้มแข็งของสภาเด็กและเยาวชนทุกระดับ การพัฒนาระบบการบริหารจัดการเพื่อการจัดสวัสดิการ บริการ และการคุ้มครองเด็กและปัจจัยเสี่ยงต่าง ๆ อีกด้วย แผนพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ พ.ศ. 2555-2559 ดังกล่าว ยังเป็นกรอบให้แก่แผนปฏิบัติการระดับกระทรวงที่เกี่ยวข้องอีกด้วย อาทิ แผนปฏิบัติการ 4 ปี (พ.ศ.2555 – 2558) ของกระทรวงมหาดไทย ก็มีการระบุถึงประเด็นนโยบายด้านนี้เช่นกันนอกจากนี้ ยังเชื่อมโยงไปกับคณะกรรมการส่งเสริมการพัฒนาและเยาวชนแห่งชาติ (2555) ที่ได้เสนอไว้ว่า ควรตระหนักถึงความสำคัญของการปกป้องคุ้มครองเด็กเยาวชนโดยเฉพาะ 1) กลุ่มเด็กที่ถูกกระทบจากปัจจัยครอบครัวเป็นหลัก 2) กลุ่มเด็กที่ถูกผลกระทบจากปัจจัยด้านรัฐ : เด็กพลัดถิ่น เด็กลูกแรงงานต่างชาติ 3) เด็กที่ถูกผลกระทบจากปัจจัยด้านครอบครัว สังคม และรัฐร่วมกัน : เด็กที่ตกเป็นเหยื่อของกระบวนการค้ามนุษย์ เด็กถูกรุกรมกรก่อสร้าง เด็กกับสารเสพติด เด็กที่ใช้ความรุนแรง

ที่ผ่านมาประเทศไทยมีการพัฒนาการทำงานที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนหลากหลายรูปแบบและภาคส่วน อาทิ มูลนิธิคุ้มครองเด็ก มูลนิธิเด็ก ศูนย์พิทักษ์สิทธิเด็ก มูลนิธิศุภนิมิต เป็นต้น ที่ต่างเป็นองค์กรเอกชนที่ทำงานด้านการคุ้มครองเด็กมาอย่างต่อเนื่องตัวอย่างการทำงานเชิงระบบ กล่าวคือ สำหรับประเทศไทยมีกฎหมายหลายฉบับที่เกี่ยวข้องการทำงานด้านการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชน รวมถึงกลไก คณะทำงานและการพัฒนาระบบคุ้มครองเด็กและเยาวชนที่อาศัยกลไกทางสังคมเป็นกลไกทำงานและขับเคลื่อนการจัดการด้วย อันนำมาสู่ระบบการทำงานในหลากหลายระบบและหลายมิติเพื่อการทำงานคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่ในสภาวการณ์และบริบทที่ต่างกัน

ตัวอย่าง : กระบวนการคุ้มครองเด็กที่ถูกกระทำ

(การจัดการโดยรัฐและองค์กรเอกชน)

ภาพที่ 5 ตัวอย่างกระบวนการคุ้มครองเด็กที่ถูกกระทำ

ที่มา: (มูลนิธิศูนย์พิทักษ์สิทธิเด็ก, 2555)

2.2.2 ระบบการคุ้มครองเด็กและเยาวชน

ประเทศไทยมีกฎหมายหลายฉบับที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองทางสังคม การคุ้มครองเด็กเยาวชน และได้มีการพัฒนารูปแบบการทำงานเพื่อเสริมสร้างองค์ประกอบต่าง ๆ ในระบบคุ้มครองเด็ก กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงยุติธรรม กระทรวงศึกษาธิการ และกระทรวงมหาดไทย รวมทั้งองค์กรภาคเอกชน องค์กรภาคประชาชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ในระดับจังหวัด ระบบการคุ้มครองเด็กดำเนินงานอยู่ภายใต้การดำเนินงานของคณะกรรมการคุ้มครองเด็กจังหวัดและอนุกรรมการที่เกี่ยวข้องคณะกรรมการคุ้มครองเด็กจังหวัดมีการกิจพัฒนานโยบายคุ้มครองเด็กของจังหวัดที่มีความเหมาะสมกับบริบทของจังหวัดและเป็นผู้ที่จะสนับสนุนและทำให้มีการประสานงานและบริการจัดให้เด็กอย่างครบถ้วนและเป็นไปตามข้อตกลงโดยครอบคลุม 6 มิติ ได้แก่ (1) การพัฒนาระบบคุ้มครองเด็ก (2) การส่งเสริมศักยภาพองค์กรการปกครองส่วนท้องถิ่นในการคุ้มครองเด็ก (3) การพัฒนาเด็กและเยาวชน (4) การป้องกันและแก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชน (5) การส่งเสริมศักยภาพครอบครัวเพื่อการเลี้ยงดูบุตรอย่างเหมาะสม (6) การประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับการคุ้มครองเด็ก โดยระบบคุ้มครองเด็กระดับจังหวัดมีรายละเอียดและสาระสำคัญ ดังนี้

(1) การพัฒนาระบบคุ้มครองเด็ก ได้แก่ การจัดทำฐานข้อมูลเด็กกลุ่มต่าง ๆ การจัดทำแผนบูรณาการด้านการคุ้มครองเด็กร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และชุมชนในพื้นที่ การพัฒนาระบบงาน เพื่อให้การช่วยเหลือเด็กที่ถูกล่วงละเมิดทางเพศ ถูกทารุณกรรม ถูกนำไปแสวงหาประโยชน์อย่างเป็นระบบ การพัฒนาทีมสหวิชาชีพและบุคลากรผู้ทำงานด้านเด็กให้มีความรู้ มีทักษะในการปฏิบัติงาน

การส่งเสริมพัฒนาเครือข่ายให้มีส่วนร่วมในการคุ้มครองเด็กมีการเฝ้าระวังปัญหาเด็กในชุมชนการติดตามและประเมินผลการดำเนินงานคุ้มครองเด็ก

(2) การส่งเสริมศักยภาพองค์กรการปกครองส่วนท้องถิ่นในการคุ้มครองเด็ก ได้แก่ การทำกิจกรรมหรือโครงการที่มีการบูรณาการปฏิบัติงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชน และเครือข่ายในพื้นที่ การจัดตั้งกลไกต่าง ๆ เพื่อการคุ้มครองเด็กและครอบครัว การส่งเสริมองค์กรด้านเด็กและครอบครัวให้มีความเข้มแข็ง เพื่อให้มีบทบาทดูแลเด็กและครอบครัวในชุมชนการทำกิจกรรม เพื่อตรวจสอบสถานที่เสี่ยงสำหรับเด็กในการทำกิจกรรม เพื่อเปิดเวทีให้เด็กและเยาวชนได้แสดงออกถึงความคิดเห็นและสภาพปัญหาการจัดทำฐานข้อมูลเด็กกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน

(3) การพัฒนาเด็กและเยาวชน ได้แก่ ส่งเสริมให้เด็กมีความผูกพันในครอบครัว ภาควุมใจในความเป็นไทย มีทักษะอาชีพ และเคารพสิทธิผู้อื่น ให้เด็กมีสุขภาพ และพลานามัยแข็งแรง รู้จักป้องกันตัวเองจากโรค และสิ่งเสพติด มีเจตคติที่ดีต่อการทำงาน รู้จักคิดอย่างมีเหตุผล และมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง รู้จักที่จะช่วยเหลือผู้ที่ด้อยโอกาส และมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนและประเทศชาติ

(4) การป้องกันและแก้ไขปัญหาลูกและเยาวชน ได้แก่ การแก้ไขเด็กและเยาวชนในพื้นที่ การวางระบบการป้องกัน แก้ไข และเฝ้าระวังปัญหาลูกและเยาวชนในพื้นที่ การส่งเสริมให้เด็กมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาลูกและเยาวชนในพื้นที่ การส่งเสริมให้ชุมชน สถานศึกษา องค์กรการปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐและเอกชน ร่วมกันแก้ไขปัญหาลูกและเยาวชนในพื้นที่

(5) การส่งเสริมศักยภาพครอบครัวเพื่อการเลี้ยงดูบุตรอย่างเหมาะสม ได้แก่ การให้ความรู้แก่บิดา มารดา ผู้ปกครอง เกี่ยวกับการเลี้ยงดูเด็กแต่ละช่วงวัย การแก้ปัญหาพฤติกรรมของเด็กแต่ละช่วงวัย การเลี้ยงดูเด็กที่ต้องการการดูแลเป็นพิเศษ การให้ความรู้แก่บิดามารดา หรือผู้ปกครอง ในเรื่องการสร้างสัมพันธภาพที่ดีในครอบครัวเพื่อให้เกิดความผูกพันและความอบอุ่นที่เหมาะสม การจัดกิจกรรมให้เด็กและครอบครัวได้ทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อกระชับความสัมพันธ์ภาพ หรือแก้ไขปัญหาลูกและประเด็นต่าง ๆ การส่งเสริมให้มีการจัดตั้งกลไก หรือการบริการให้คำปรึกษาแก่ครอบครัวที่ประสบปัญหาในการเลี้ยงดูบุตร การพัฒนาศักยภาพครอบครัวให้รู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงของกระแสโลกาภิวัตน์ที่ส่งผลให้เกิดปัญหาต่อเด็กและเยาวชน การส่งเสริมให้ครอบครัวมีกิจกรรมเกี่ยวข้องกับ โรงเรียน วัด และชุมชน เพื่อใช้กิจกรรมเป็นเครื่องอบรบขัดเกลาและพัฒนาเด็ก

(6) การประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับการคุ้มครองเด็ก ได้แก่ การสร้างความรู้ความเข้าใจและความตระหนัก เพื่อให้ประชาชนทั่วไป ผู้บริหาร สถานศึกษา ครู บุคลากรด้านสาธารณสุข และอื่น ๆ รับทราบบทบาทตามที่กฎหมายกำหนดและมีส่วนร่วมเฝ้าระวังปัญหาเด็กในชุมชนมีการผลักดันสื่อประเภทต่าง ๆ ที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายและสถานการณ์ที่เกี่ยวกับการคุ้มครองเด็ก เพื่อประชาสัมพันธ์และสร้างกระแสให้สังคม เพื่อตระหนักถึงความสำคัญของการคุ้มครองเด็กในชุมชน

ภายใต้แนวคิดเกี่ยวกับระบบคุ้มครองเด็กเยาวชนในข้างต้น นำไปสู่การพัฒนาการทำงานด้านการคุ้มครองเด็กเยาวชนเชิงระบบในหลากหลายรูปแบบ อาทิ

1. การดูแลช่วยเหลือนักเรียนในโรงเรียน

การพัฒนาเด็กเยาวชน โดยเฉพาะกลุ่มเด็กวัยเรียนให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความสามารถ มีคุณธรรม จริยธรรม และมีวิถีชีวิตที่เป็นสุขตามที่สังคมมุ่งหวังไว้ โดยผ่านกระบวนการทางการศึกษานั้น นอกจากจะดำเนินการด้วยการส่งเสริมสนับสนุนนักเรียนแล้ว การคุ้มครองป้องกันและการช่วยเหลือและแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับนักเรียนก็เป็นสิ่งสำคัญประการหนึ่งของการพัฒนา เนื่องจากสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก ทั้งด้านการสื่อสาร เทคโนโลยีต่าง ๆ ซึ่งนอกจากจะส่งผลกระทบต่อผู้คนในเชิงบวกแล้ว ในเชิงลบก็มีปรากฏเช่นกัน เป็นต้นว่า ปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาการระบาดของสารเสพติด ปัญหาการแข่งขันในรูปแบบต่าง ๆ ปัญหาครอบครัว ซึ่งก่อให้เกิดความทุกข์ ความวิตกกังวล ความเครียด มีการปรับตัวที่ไม่เหมาะสม หรืออื่น ๆ ที่เป็นผลเสียต่อสุขภาพจิตและสุขภาพกายของทุกคนที่เกี่ยวข้อง ดังนั้น ภาพความสำเร็จที่เกิดจากการพัฒนานักเรียนให้เป็นไปตามที่มุ่งหวังนั้น จึงต้องอาศัยความร่วมมือจากผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ทุกคน โดยเฉพาะบุคลากร ครูทุกคนในโรงเรียน ซึ่งมีครูที่ปรึกษาเป็นหลักสำคัญในการดำเนินการต่าง ๆ เพื่อการดูแลช่วยเหลือนักเรียนอย่างใกล้ชิดด้วยความรักและเมตตาที่มีต่อศิษย์ และภาคภูมิใจในบทบาทที่มีส่วนสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเยาวชนให้เติบโต งดงาม เป็นบุคคลที่มีคุณค่าของสังคมต่อไป (สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา , 2547) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงปี พ.ศ. 2543 ที่สภากาชาดเด็กเยาวชนชี้ให้เห็นถึงปัญหาเด็กเยาวชนมากมายที่จำเป็นต้องได้รับการดูแลช่วยเหลือ โดยเฉพาะปัญหาด้านสุขภาพจิตและปัญหาทางสังคมที่ส่งผลกระทบต่อเด็กเยาวชนที่มีแนวโน้มสูงขึ้น ด้วยเหตุนี้ กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุขจึงได้พัฒนาระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนขึ้น โดยมีกระทรวงศึกษาธิการเข้าร่วมมือในการวางระบบและนำไปใช้

กรมสุขภาพจิต (2546) ได้ให้ความหมายของการดูแลช่วยเหลือนักเรียนและระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนไว้ว่า เป็นกระบวนการดำเนินงานดูแลช่วยเหลือนักเรียนอย่างมีขั้นตอน พร้อมด้วยวิธีการและเครื่องมือการทำงานที่ชัดเจน โดยมีครูที่ปรึกษาเป็นบุคลากรหลักในการดำเนินงานดังกล่าว และมีการประสานความร่วมมืออย่างใกล้ชิดกับครูที่เกี่ยวข้องหรือบุคคลภายนอก รวมทั้งการสนับสนุนส่งเสริมจากทางโรงเรียน การดูแลช่วยเหลือ หมายความว่า การส่งเสริม การป้องกัน และการแก้ไขปัญหา โดยมีวิธีการและเครื่องมือ สำหรับครูประจำชั้น หรือครูที่ปรึกษาและบุคลากรที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้ในการดำเนินงานพัฒนานักเรียนให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ และปลอดภัยจากสารเสพติด

ขณะที่กระทรวงศึกษาธิการ (2547) ได้ให้ความหมายของระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนว่า เป็นกระบวนการดำเนินงานดูแลช่วยเหลือนักเรียนอย่างเป็นระบบ มีขั้นตอนชัดเจน พร้อมทั้งมีวิธีการและเครื่องมือที่มีมาตรฐาน คุณภาพ และมีหลักฐานการทำงานที่ตรวจสอบได้ โดยมีครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษาเป็นบุคลากรหลักในการดำเนินงาน และบุคลากรทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องทั้งในและนอกสถานศึกษา อันได้แก่ คณะกรรมการสถานศึกษา ผู้ปกครอง ชุมชน ผู้บริหาร และครูทุกคนมีส่วนร่วม

สรุปได้ว่า ระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน หมายถึง กระบวนการส่งเสริมป้องกันช่วยเหลือและแก้ไขปัญหาของนักเรียน อย่างมีระบบและมีประสิทธิภาพ มีการประสานงาน ประสานความร่วมมืออย่างใกล้ชิดกับครูและผู้เกี่ยวข้อง ทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา ด้วยวิธีการและเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพ มีขั้นตอนชัดเจน มีคุณภาพ มีมาตรฐานและมีหลักฐาน การดำเนินงานสามารถตรวจสอบได้

โดยนัยที่กล่าว กระทรวงศึกษาธิการได้ตระหนักเห็นความจำเป็นที่จะต้องสนองตอบเจตนารมณ์ของการจัดการศึกษาและหาแนวทางแก้ไขปัญหา จึงได้ประสานความร่วมมือกับกรมสามัญศึกษา กรมวิชาการ และกรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข จัดทำระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2543 เป็นต้นมา ต่อมาสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้กำหนดนโยบายให้สถานศึกษาทุกแห่งในสังกัดดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้นักเรียนทุกคนได้รับการช่วยเหลือจากครูประจำชั้น ครูที่ปรึกษาอย่างทั่วถึง โดยมีผู้ปกครอง ชุมชน หน่วยงาน และองค์กรที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วม (กระทรวงศึกษาธิการ, 2547: คำชี้แจง) วัตถุประสงค์ของระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน เพื่อให้การดำเนินงานดูแลช่วยเหลือนักเรียนเป็นไปอย่างมีระบบ มีประสิทธิภาพ เพื่อให้โรงเรียน กรรมการสถานศึกษา ผู้ปกครอง ชุมชน องค์กรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มีการทำงานร่วมกัน โดยผ่านกระบวนการทำงานที่ชัดเจน มีร่องรอยหลักฐานการปฏิบัติงาน สามารถตรวจสอบและประเมินผลได้ ซึ่งมีแนวทางการดำเนินงานดังนี้

- ปรับเปลี่ยนบทบาทและเจตคติของผู้บริหารและครูให้ส่งเสริมดูแลพัฒนานักเรียนทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์และสังคม
- วางระบบที่จะสร้างความมั่นใจว่านักเรียนทุกคนมีครูอาจารย์อย่างน้อยหนึ่งคน ที่จะคอยดูแลทุกข์สุขอย่างใกล้ชิดและต่อเนื่อง
- สนับสนุนให้ครูอาจารย์มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับผู้ปกครอง เพื่อให้บ้าน โรงเรียน และชุมชน เชื่อมประสานรวมกลุ่มกันเป็นเครือข่าย ช่วยกันเฝ้าระวังดูแลช่วยเหลือนักเรียน
- ประสานระหว่างนักเรียน ชุมชน และผู้ชำนาญสาขาต่าง ๆ เพื่อให้มีการส่งต่อ

ในการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนที่มีประสิทธิภาพ ครู อาจารย์ นักเรียน ผู้ปกครอง และชุมชนที่มีส่วนเกี่ยวข้อง จะต้องมีความรู้ เทคนิควิธีการเหมาะสมในการดูแลช่วยเหลือนักเรียนเป็นอย่างดี มีการประสานงานซึ่งกันและกันอย่างต่อเนื่อง มีความเข้าใจตรงกันในการที่จะดำเนินงานให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ซึ่งสภาพการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ในปัจจุบันครูบางคนเข้าใจว่าเป็นหน้าที่ของฝ่ายปกครองหรือของครูแนะแนว การดูแลรับผิดชอบเฉพาะนักเรียนที่เป็นที่ปรึกษา ส่วนนักเรียนคนอื่น ๆ ครูก็จะละเลยไม่ให้การดูแลช่วยเหลือ นอกจากนี้ ครูบางคนก็ถือว่าการอบรมดูแลช่วยเหลือนักเรียนเป็นหน้าที่ของผู้ปกครอง ส่วนผู้ปกครองก็จะทำงานจนไม่มีเวลาดูแลอบรมบุตรหลานของตน จึงไม่ให้ความสนใจที่จะช่วยกันดูแล ฉะนั้น ในการดำเนินงานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ถ้าจะให้มีความมีประสิทธิภาพบุคลากรทุกฝ่ายทุกคนต้องร่วมมือร่วมแรงร่วมใจประสานงานซึ่งกันและกัน โดยไม่คิดว่าเป็นภาระหน้าที่ของใครคนใดคนหนึ่ง (กระทรวงศึกษาธิการ, 2547)

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีภารกิจหลัก คือ จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างทั่วถึงและมีคุณภาพตามมาตรฐานการเรียนรู้ของหลักสูตร สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีนโยบายให้โรงเรียนในสังกัดทุกแห่ง จัดให้มีระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนและกำหนดมาตรฐานการสนับสนุนส่งเสริมศักยภาพนักเรียน เน้นกิจกรรมส่งเสริมพัฒนา ป้องกันและแก้ไขปัญหา และการคุ้มครองสิทธิเด็ก โดยการมีมาตรการให้สถานศึกษามีมาตรฐานในการจัดระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน จัดกิจกรรมส่งเสริมความปลอดภัยด้านสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ทางสังคม สิทธิเด็ก ตลอดจนป้องกันแก้ไขปัญหายาเสพติด ปัญหาพฤติกรรมนักเรียน ปัญหาทางเพศ โดยประสานความร่วมมือกับเครือข่ายผู้ปกครอง ชุมชน และองค์กรท้องถิ่น มีการประสานจัดทำระบบข้อมูลสารสนเทศเพื่อการพัฒนา ส่งเสริม แก้ไข และส่งต่อนักเรียน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2549) ทั้งนี้ การดำเนินงานตามนโยบายระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนของกระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานนั้น จะให้ประสบผลสำเร็จ ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องยึดถือนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานมาดำเนินงานและปรับตามสภาพบริบทของโรงเรียน งานระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนก็จะประสบผลสำเร็จตามนโยบายดังกล่าวระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนจึงเป็นระบบที่สามารถดำเนินการได้โดยอาศัยความร่วมมือกับผู้มีส่วนร่วมทุกฝ่าย ดังที่กรมสุขภาพจิต กล่าวว่า ความสำคัญที่จะมีระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนเพื่อให้มีกระบวนการทำงานเป็นระบบมีความชัดเจน การประสานความร่วมมือของผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งในและนอกโรงเรียน รวมทั้งวิธีการกิจกรรมและเครื่องมือต่างๆ ที่มีคุณภาพในการดูแลช่วยเหลือนักเรียน อันจะส่งผลให้ระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนประสบความสำเร็จ(กระทรวงศึกษา, 2547: คำนำ) โดย กษมา วรวรรณ ณ อยู่ธยา ได้กล่าวว่า ระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนที่กรมสามัญศึกษา และกรมสุขภาพจิต ได้ร่วมมือกันพัฒนาย่อมไม่ใช่ยาสารพัดโรคที่จะแก้ปัญหาได้ทุกเรื่อง แต่อย่างน้อยที่สุดจะช่วยวางพื้นฐานและแนวทางในเรื่องดังต่อไปนี้

1. การปรับเปลี่ยนบทบาทและเจตคติของผู้บริหาร และครูอาจารย์ ให้ไปสู่ความรับผิดชอบที่จะดูแลพัฒนาการของนักเรียนอย่างเป็นองค์รวม
2. การวางระบบที่จะสร้างความมั่นใจว่า นักเรียนทุกคนมีครูอาจารย์อย่างน้อยหนึ่งคนที่จะดูแลทุกข์สุขให้อย่างใกล้ชิดและต่อเนื่อง
3. การสนับสนุนให้ครูอาจารย์ได้มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับผู้ปกครอง เพื่อให้การดูแล ทางบ้าน โรงเรียน และชุมชนเชื่อมประสานกัน
4. การส่งเสริมให้ผู้ปกครองรวมกลุ่มกันเป็นเครือข่ายที่จะช่วยกันเฝ้าระวังดูแลบุตรหลาน
5. การประสานสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียน ชุมชน และผู้ชำนาญในสาขาต่างๆ เพื่อให้มีการส่งต่อ และรับช่วงการแก้ไขและส่งเสริมการพัฒนาเด็กและเยาวชนในรูปแบบสหวิทยาการ

○ **การดูแลช่วยเหลือนักเรียน** คือ การส่งเสริม พัฒนา การป้องกัน และแก้ไขปัญหา เพื่อให้เด็กนักเรียนได้พัฒนาเต็มตามศักยภาพ มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ มีภูมิคุ้มกันทางจิตใจที่เข้มแข็ง คุณภาพชีวิตที่ดี มีทักษะการดำรงชีวิต และรอดพ้นจากวิกฤติทั้งปวง

○ **ระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน** คือ กระบวนการดำเนินงานดูแลช่วยเหลือนักเรียนอย่างเป็นระบบ มีขั้นตอนชัดเจน พร้อมทั้งมีวิธีการและเครื่องมือที่มีมาตรฐาน คุณภาพ และมีหลักฐานการทำงานที่ตรวจสอบได้ โดยมีครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษาเป็นบุคลากรหลักในการดำเนินงาน โดยการมีส่วนร่วมของบุคลากรทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องทั้งภายในและนอกสถานศึกษา ได้แก่ คณะกรรมการสถานศึกษา ผู้ปกครอง ชุมชน ผู้บริหาร และครูทุกคน มีวิธีการและเครื่องมือที่ชัดเจน มีมาตรฐานคุณภาพ และมีหลักฐานการทำงานที่ตรวจสอบได้

○ **กระบวนการและขั้นตอนของระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน** เป็นกระบวนการดำเนินงานดูแลช่วยเหลือนักเรียนอย่างเป็นระบบ มีขั้นตอน มีครูที่ปรึกษาเป็นบุคลากรหลักในการดำเนินงาน โดยการมีส่วนร่วมของบุคลากรทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องทั้งภายในและนอกสถานศึกษา ได้แก่ คณะกรรมการสถานศึกษา ผู้ปกครอง ชุมชน ผู้บริหาร และครูทุกคน มีวิธีการและเครื่องมือที่ชัดเจน มีมาตรฐานคุณภาพ และมีหลักฐานการทำงานที่ตรวจสอบได้

กระบวนการและขั้นตอนของระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน มีองค์ประกอบ 5 ประการ คือ การรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล ด้วยความแตกต่างของนักเรียนแต่ละคนที่มีพื้นฐานความเป็นมาของชีวิตที่ไม่เหมือนกัน หล่อหลอมให้เกิดพฤติกรรมหลากหลายรูปแบบ ทั้งด้านบวกและด้านลบ ดังนั้นการรู้จักข้อมูลที่จำเป็นเกี่ยวกับตัวนักเรียนจึงเป็นสิ่งสำคัญ ที่จะช่วยให้ครูที่ปรึกษามีความเข้าใจนักเรียนมากขึ้น สามารถนำข้อมูลมาวิเคราะห์คัดกรองนักเรียน เป็นประโยชน์ในการส่งเสริม การป้องกันและแก้ไขปัญหาของนักเรียนได้อย่างถูกต้อง ซึ่งเป็นข้อมูลเชิงประจักษ์มิใช่การใช้ความรู้สึกหรือการคาดเดาโดยเฉพาะในการแก้ไขปัญหา นักเรียน ซึ่งจะช่วยให้ไม่เกิดข้อผิดพลาดต่อการช่วยเหลือนักเรียนหรือเกิดได้น้อยที่สุด

(1) **การคัดกรองนักเรียน** เป็นการพิจารณาข้อมูลเกี่ยวกับตัวนักเรียน เพื่อการจัดกลุ่มนักเรียน อาจนียามกลุ่มได้ 4 กลุ่ม คือ กลุ่มปกติ คือ นักเรียนที่ได้รับการวิเคราะห์ข้อมูลต่างๆ ตามเกณฑ์การคัดกรองของโรงเรียนแล้ว อยู่ในเกณฑ์ของกลุ่มปกติ ซึ่งควรได้รับการเสริมภูมิคุ้มกันและการส่งเสริมพัฒนา กลุ่มเสี่ยง คือ นักเรียนที่จัดอยู่ในเกณฑ์ของกลุ่มเสี่ยงตามเกณฑ์การคัดกรองของโรงเรียน ซึ่งโรงเรียนต้องให้การป้องกันหรือแก้ไขปัญหาตามแต่กรณี 1) **กลุ่มมีปัญหา** คือ นักเรียนที่จัดอยู่ในเกณฑ์ของกลุ่มมีปัญหาตามเกณฑ์การคัดกรองของโรงเรียน ซึ่งโรงเรียนต้องช่วยเหลือและแก้ปัญหาโดยเร่งด่วน 2) **กลุ่มพิเศษ** คือ นักเรียนที่มีความสามารถพิเศษ มีความเป็นอัจฉริยะ แสดงออกซึ่งความสามารถอันโดดเด่นด้านใดด้านหนึ่งหรือหลายด้าน อย่างเป็นที่ประจักษ์เมื่อเทียบกับผู้มีอายุในระดับเดียวกันภายใต้สภาพแวดล้อมเดียวกัน ซึ่งโรงเรียนต้องให้การส่งเสริมนักเรียนได้พัฒนาศักยภาพความสามารถพิเศษนั้นจนถึงขั้นสูงสุด การจัดกลุ่มนักเรียนนี้ มีประโยชน์ต่อครูที่ปรึกษาในการหาวิธีการเพื่อดูแลช่วยเหลือนักเรียนได้อย่างถูกต้อง โดยเฉพาะการแก้ไขปัญหาให้ตรงกับปัญหาของนักเรียนยิ่งขึ้น และมีความรวดเร็วในการแก้ไขปัญหา เพราะมีข้อมูลของนักเรียนในด้านต่าง ๆ ซึ่งหากครูที่ปรึกษาไม่ได้คัดกรองนักเรียนเพื่อการจัดกลุ่มแล้ว ความชัดเจนในเป้าหมายเพื่อการแก้ไขปัญหาของนักเรียนจะมีน้อยลง มีผลต่อความรวดเร็วในการช่วยเหลือ ซึ่งบางกรณีจำเป็นต้องแก้ไขโดยเร่งด่วน

(2) **การป้องกันและแก้ไขปัญหา**ในการดูแลช่วยเหลือนักเรียน ครูควรให้ความเอาใจใส่กับนักเรียนทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน แต่สำหรับนักเรียนกลุ่มเสี่ยง/มีปัญหานั้น จำเป็นอย่างมากที่ต้องให้ความดูแลเอาใจใส่อย่างใกล้ชิดและหาวิธีการช่วยเหลือทั้งการป้องกันและการแก้ไขปัญห โดยไม่ปล่อยปละละเลยนักเรียนจนกลายเป็นปัญหาของสังคม การสร้างภูมิคุ้มกัน การป้องกันและแก้ไขปัญหของนักเรียนจึงเป็นภาระงานที่ยิ่งใหญ่และมีคุณค่าอย่างมากในการพัฒนาให้นักเรียนเติบโตเป็นบุคคลที่มีคุณภาพของสังคมต่อไป การป้องกันและการแก้ไขปัญหให้กับนักเรียนนั้นมีหลายเทคนิค วิธีการ แต่สิ่งที่ครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษาจำเป็นต้องดำเนินการมีอย่างน้อย 2 ประการ คือ การให้คำปรึกษาเบื้องต้น การจัดกิจกรรมเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญห

(3) **การพัฒนาและส่งเสริมผู้เรียน** การพัฒนาและส่งเสริมนักเรียนเป็นการสนับสนุนให้นักเรียนทุกคน ไม่ว่าจะเป็นนักเรียนกลุ่มปกติหรือกลุ่มเสี่ยง/มีปัญหา กลุ่มความสามารถพิเศษให้มีคุณภาพมากขึ้น ได้พัฒนาเต็มศักยภาพ มีความภาคภูมิใจในตนเองในด้านต่าง ๆ ซึ่งจะช่วยป้องกันมิให้นักเรียนที่อยู่ในกลุ่มปกติและกลุ่มพิเศษกลายเป็นนักเรียนกลุ่มเสี่ยง/มีปัญหาและเป็นการช่วยให้นักเรียนกลุ่มเสี่ยง/มีปัญหาลับมาเป็นนักเรียนกลุ่มปกติและมีคุณภาพตามมาตรฐานที่โรงเรียนหรือชุมชนคาดหวังต่อไป การส่งเสริมพัฒนานักเรียนมีหลายวิธีที่โรงเรียนสามารถพิจารณาดำเนินการได้ แต่มีกิจกรรมหลักสำคัญที่โรงเรียนต้องดำเนินการ คือ การจัดกิจกรรมโฮมรูม การเยี่ยมบ้าน การจัดประชุมผู้ปกครองชั้นเรียน (Classroom Meeting) การจัดกิจกรรมเสริมสร้างทักษะการดำรงชีวิตและกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

(4) **การส่งต่อ** ในการป้องกันและแก้ไขปัญหของนักเรียนโดยครูที่ปรึกษา อาจมีกรณีที่บางปัญหามีความยากต่อการช่วยเหลือ หรือช่วยเหลือแล้วนักเรียนมีพฤติกรรมไม่ดีขึ้น ก็ควรดำเนินการส่งต่อไปยังผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านต่อไป เพื่อให้ปัญหของนักเรียนได้รับการช่วยเหลืออย่างถูกทางและรวดเร็วขึ้น หากปล่อยให้ปัญหเป็นบอบช้ำหนักหน่วงของครูที่ปรึกษาหรือครูคนใดคนหนึ่งเพียงลำพัง ความยุ่งยากของปัญหอาจมีมากขึ้น หรือลุกลามกลายเป็นปัญหาใหญ่โตจนยากต่อการแก้ไข ซึ่งครูประจำชั้น/ครูที่ปรึกษาสามารถดำเนินการได้ตั้งแต่กระบวนการรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล หรือการคัดกรองนักเรียน ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับลักษณะปัญหาของนักเรียนในแต่ละกรณีการส่งต่อแบ่งเป็น 2 แบบ คือ 1) การส่งต่อภายใน ครูที่ปรึกษาส่งต่อไปยังครูที่สามารถให้การช่วยเหลือนักเรียนได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับลักษณะปัญหา เช่น ส่งต่อครูแนะแนว ครูพยาบาล ครูประจำวิชา หรือฝ่ายปกครอง 2) การส่งต่อภายนอก ครูแนะแนวหรือฝ่ายปกครองเป็นผู้ดำเนินการส่งต่อไปยังผู้เชี่ยวชาญภายนอก หากพิจารณาเห็นว่าป็นกรณีปัญหาที่มีความยากเกินกว่าศักยภาพของโรงเรียนจะดูแลช่วยเหลือได้

ทั้งนี้ ปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อประสิทธิภาพของการดำเนินงานตามระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนมีดังนี้

1. ผู้บริหารโรงเรียน ผู้ช่วยผู้บริหารทุกฝ่าย ตระหนักถึงความสำคัญของระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน และให้การสนับสนุนการดำเนินงานหรือร่วมกิจกรรมตามความเหมาะสมอย่างสม่ำเสมอ

2. ครูทุกคนและผู้เกี่ยวข้องจำเป็นต้องมีความตระหนักในความสำคัญของระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียน มีทัศนคติที่ดีต่อนักเรียน และมีความสุขที่จะพัฒนานักเรียนในทุกด้าน
3. คณะกรรมการหรือคณะทำงานทุกคณะ ต้องมีการประสานงานอย่างใกล้ชิด และมีการประชุมในแต่ละคณะอย่างสม่ำเสมอตามที่กำหนด
4. ครูที่ปรึกษาเป็นบุคลากรหลักในการดำเนินงาน โดยต้องได้รับความร่วมมือจากผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย
5. การอบรมให้ความรู้และทักษะ รวมทั้งการเผยแพร่ข้อมูล ความรู้แก่ครูที่ปรึกษาหรือผู้เกี่ยวข้องในเรื่องที่เอื้อประโยชน์ต่อการดูแลช่วยเหลือนักเรียนในสิ่งที่จำเป็นโดยเฉพาะเรื่องทักษะการปรึกษาเบื้องต้น และแนวทางการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของนักเรียนซึ่งโรงเรียนควรดำเนินการอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ

2. การช่วยเหลือเด็กกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ

การช่วยเหลือผ่านระบบ OSCC (One Stop Crisis Center) ศูนย์ช่วยเหลือสังคม หรือ “ศูนย์พึ่งได้” โดยระบบ OSCC นี้มีอยู่ทุกโรงพยาบาล เป็นศูนย์บริการประชาชนผู้ประสบปัญหาที่มีลักษณะบูรณาการและครบวงจร มีวัตถุประสงค์เป็นแนวทางให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องบูรณาการการดำเนินงานที่มีประสิทธิภาพ รวดเร็วทันต่อสถานการณ์ เพื่อสิทธิประโยชน์และโอกาสต่างๆ ที่ประชาชนควรได้รับจากรัฐ และเพื่อการขับเคลื่อนงานการพัฒนาเด็ก สตรี และผู้สูงอายุ โดยให้บริการประชาชนใน 4 กลุ่มเป้าหมายหลัก ประกอบด้วย การกระทำรุนแรงต่อเด็ก สตรี (รวมถึงผู้สูงอายุ และผู้ด้อยโอกาสหรือคนพิการ) การกระทำรุนแรงทางเพศ การใช้แรงงานเด็ก การค้ามนุษย์ การทำงานเรื่องดังกล่าวผ่านความร่วมมือ เช่น รับแจ้งเหตุ เบาะแส ประสานส่งต่อ และติดตาม การช่วยเหลือเกี่ยวกับ การตั้งครรภ์ไม่พร้อม การค้ามนุษย์ การใช้แรงงานเด็ก การกระทำรุนแรงต่อ เด็ก สตรี ผู้สูงอายุและคนพิการ(กรมสุขภาพจิตกระทรวงสาธารณสุขใน www.osccthailand.go.th) ทั้งนี้ขอบข่ายการทำงานการทำงานของศูนย์ช่วยเหลือสังคม (OSCC) มี 4 ประเด็นเร่งด่วน ได้แก่

(1) **การตั้งครรภ์ไม่พร้อม (แม่วัยรุ่น)** หมายถึง สตรีที่มีอายุต่ำกว่า 20 ปี ซึ่งตั้งครรภ์โดยไม่ได้ตั้งใจ อันมีสาเหตุมาจาก การไม่มีความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการตั้งครรภ์ และการคุมกำเนิด การถูกข่มขืนกระทำชำเราจนตั้งครรภ์ การตั้งครรภ์ก่อนสมรส ตลอดจนความไม่พร้อมในด้านต่างๆ ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม การไม่รับผิดชอบของบิดาของเด็กในครรภ์ โดยการผลกระทบในการเลี้ยงดูให้เป็นหน้าที่ของผู้หญิง เป็นต้นหน่วยงานหลักที่ทำหน้าที่รับผิดชอบในประเด็นปัญหา คือกระทรวงสาธารณสุขซึ่งหมายรวมถึง โรงพยาบาลชุมชน โรงพยาบาลทั่วไป โรงพยาบาลศูนย์ และโรงพยาบาลในสังกัดกระทรวงสาธารณสุขทั้งหมด

(2) **การค้ามนุษย์** หมายถึง การแสวงหาประโยชน์โดยมิชอบจากการค้าประเวณี การผลิตหรือเผยแพร่ วัตถุหรือสื่อลามก การแสวงหาประโยชน์ทางเพศในรูปแบบอื่น การเอาคนมาเป็นทาส การนำคนมาข่มขืน การบังคับใช้แรงงานหรือบริการ การบังคับตัดอวัยวะเพื่อการค้า หรือการอื่นใดที่คล้ายคลึงกัน

อันเป็นการขูดรีดบุคคลไม่ว่าบุคคลนั้นจะยินยอมหรือไม่ก็ตาม โดยอาศัยความตาม มาตรา 6 แห่งพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ พ.ศ. 2551 หน่วยงานหลักที่ทำหน้าที่รับผิดชอบในประเด็นปัญหา คือสำนักงานตำรวจแห่งชาติซึ่งหมายรวมถึง กองบังคับการปราบปรามการกระทำความผิดเกี่ยวกับการค้ามนุษย์ (บก.ปคม.) สถานีตำรวจนครบาล และสถานีตำรวจภูธร ทุกแห่ง

(3) **การใช้แรงงานเด็ก**หมายถึง การที่ลูกจ้างซึ่งเป็นเด็กอายุตั้งแต่ 15 ปีขึ้นไป แต่ไม่เกิน 18 ปี (เด็กซึ่งอายุต่ำกว่า 15 ปีลงมา ห้ามนายจ้างรับเป็นลูกจ้างเด็กขาด ผู้ฝ่าฝืนมีโทษ ตามมาตรา 148 แห่งพระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541 กำหนดโทษจำคุกไม่เกิน 1 ปี หรือปรับไม่เกิน 2 แสนบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ) หน่วยงานหลักที่ทำหน้าที่รับผิดชอบในประเด็นปัญหา คือกระทรวงแรงงานซึ่งหมายรวมถึง ศูนย์ปฏิบัติการช่วยเหลือแรงงานหญิงและเด็ก สำนักงานสวัสดิการและคุ้มครองแรงงานจังหวัดทั้ง 77 จังหวัด กลุ่มงานสวัสดิการและคุ้มครองแรงงานพื้นที่ 1 ถึง 10 ในพื้นที่กรุงเทพมหานคร และสำนักงานคุ้มครองแรงงาน กรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน

(4) **การกระทำความรุนแรงต่อเด็ก สตรี คนพิการ และผู้สูงอายุ**ในส่วนของการกระทำความรุนแรงต่อเด็ก หมายถึง การกระทำใดๆ ที่มุ่งประสงค์ให้เกิดอันตรายต่อร่างกาย จิตใจ หรือสุขภาพ เช่น การทุบตี การทารุณกรรม การข่มขืน การลวนลามทางเพศ การข่มขู่ คุกคาม เป็นผลให้เกิดความทุกข์ทรมานต่อเด็ก โดยผู้กระทำเป็นบุคคลภายนอก หรือภายในครอบครัว

โดยหน่วยงานหลักที่ทำหน้าที่รับผิดชอบในประเด็นปัญหา คือ กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ซึ่งหมายรวมถึง ศูนย์ปฏิบัติการเพื่อป้องกันการกระทำความรุนแรงในครอบครัว สำนักป้องกันและแก้ไขปัญหาการค้ามนุษย์และเด็ก กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ (กรุงเทพมหานคร) และสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (พมจ.) 76 จังหวัด

ในแง่การดำเนินการรูปแบบการทำงานมีลักษณะบูรณาการช่วยเหลือในภาวะวิกฤต ซึ่งใช้ระบบเทคโนโลยีสารสนเทศมาสนับสนุน มี 5 ระบบคือ

(1) **ระบบรับเรื่อง**มีหน่วยรับเรื่องและคัดกรองเบื้องต้น จำนวน 21,553 แห่ง ได้แก่ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ 324 แห่ง กระทรวงสาธารณสุข 10,579 แห่ง กระทรวงแรงงาน 26 แห่ง กรุงเทพมหานคร 127 แห่ง กระทรวงยุติธรรม 77 แห่ง กระทรวงมหาดไทย 8,729 แห่ง กระทรวงศึกษาธิการ 225 แห่ง สำนักงานตำรวจแห่งชาติ 1,465 แห่ง เมืองพัทยา 1 แห่ง มีกระบวนการทำงานประกอบด้วย การรับแจ้งเหตุ/เบาะแสจาก 4 ช่องทางหลัก รวบรวมข้อมูลเบื้องต้นซึ่งได้รับจากการแจ้งเหตุ ได้แก่ ข้อมูลผู้ประสบปัญหา สภาพพฤติกรรม การแสวงหาข้อเท็จจริง สถานที่เกิดเหตุ เป็นต้นการคัดกรอง วิเคราะห์เบื้องต้นตามประเด็นปัญหาการส่งต่อ case ไปยังหน่วยงานเจ้าภาพหลักในแต่ละประเด็นปัญหา/ หน่วยบริการ

(2) **การให้บริการความช่วยเหลือ** (การให้ความช่วยเหลือ ติดตามและประเมินผล และการยุติการให้บริการหรือการปิด case ในระบบ) โดยหน่วยรับเรื่องมีหน้าที่เป็น Case Manager อำนวยความสะดวก

สะดวกและประสานความร่วมมือนอกเหนือจากการทำหน้าที่เป็นหน่วยบริการความช่วยเหลือ โดยมี 4 กระบวนการ ดังนี้

(2.1) การประเมินและวางแผนตามประเด็นปัญหาได้แก่ การคัดกรอง การดำเนินการแสวงหาข้อเท็จจริง การให้คำปรึกษา การวินิจฉัยปัญหา ประเมินสภาพปัญหา สอบถามทางเลือกเพื่อการตัดสินใจ ประชุมทีมสหวิชาชีพเพื่อประเมินปัญหาและดำเนินการแก้ไขปัญหา

(2.2) การให้บริการความช่วยเหลือ การบริการเบื้องต้น เช่น หาที่พักพิง การรักษาพยาบาล/ตรวจร่างกาย แจ้งความการให้บริการเพิ่มเติม เช่น ดำเนินการเข้าสู่กระบวนการยุติการตั้งครรภ์ พ้นพู่เยียวยา ให้การคุ้มครองสวัสดิภาพ การดำเนินการด้านสังคมสงเคราะห์ และการดำเนินคดี การดำเนินการในสองส่วนนี้ใน 4 ประเด็นปัญหา หน่วยรับเรื่องจะต้องดำเนินการประสานกับหน่วยงานบริการอื่นๆที่เกี่ยวข้องในการให้บริการด้วย อาทิ สถานพยาบาล นักสังคมสงเคราะห์ ตำรวจ สถานสงเคราะห์ บ้านพักเด็กและครอบครัว ซึ่งรวมไปถึงพนักงานเจ้าหน้าที่ตามกฎหมายที่เกี่ยวข้องตามพระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546 พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกกระทำรุนแรงในครอบครัว พ.ศ.2550 พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ พ.ศ. 2551 ซึ่งเข้ามาดำเนินการคุ้มครองตามกฎหมาย

(2.3) การติดตามประเมินผลเมื่อให้บริการแล้วต้องติดตามผลการให้บริการและประเมินผลการให้บริการหรือความเสี่ยงที่จะถูกกระทำซ้ำ และรายงานผลการให้บริการ

(2.4) การยุติบริการ/ปรับแผนการช่วยเหลือเมื่อผู้เสียหายกลับคืนสู่สังคม ครอบครัว ญาติมาอย่างเป็นปกติสุข หรือการให้ความคุ้มครองช่วยเหลือเข้าสู่ภารกิจประจำของหน่วยงาน หรือเมื่อมีการดำเนินคดีตามกฎหมายแล้ว ให้ถือว่าเป็นการสิ้นสุดบริการในระบบของ oscc หรือ สามารถปิด case โดยหน่วยงานเจ้าภาพหลักเป็นผู้ปิด case แต่ถ้าหากยังพบว่ามีผลกระทบซ้ำอยู่อีก จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการปรับแผนและดำเนินการต่อไปตามกระบวนการของกฎหมาย หรือตามสภาพปัญหาของผู้เสียหาย โดยในทุก case จะต้องบันทึกผลเข้าสู่ระบบ เพื่อยางงานการทำงานไปยังหน่วยประสานงานกลางต่อไป

(3) ระบบส่งต่อ เป็นการให้บริการขึ้นอยู่กับปัญหาซึ่งจะมีแนวทางการปฏิบัติและกำหนดระยะเวลาในขั้นตอนการดำเนินงาน

(4) ระบบการยุติบริการ มีการติดตามประเมินผลการให้บริการ

(5) ระบบรายงานผล มีการรายงานให้ผู้บริหารทราบ

(6) ระบบแจ้งเตือนมี 2 รูปแบบคือ ไม่สามารถเข้าถึงบริการได้เกินกว่า 24 ชั่วโมง และกระบวนการให้บริการเกินกรอบเวลาที่กำหนด ระบบจะเตือน 3 แห่งได้แก่ ระบบกลาง ผู้บริหารกระทรวง (เฉพาะงานของกระทรวง) และจังหวัด (เฉพาะเขตพื้นที่) ตามระดับชั้นบังคับบัญชาในหลายช่องทาง เช่น อีเมล SMS เป็นต้น

ทั้งนี้ ในแง่การช่วยเหลือขึ้นอยู่กับสภาพปัญหาซึ่งจะมีแนวทางขั้นตอนการช่วยเหลือกำหนดไว้ และระยะเวลาที่กำหนดให้ในขั้นตอนนั้นๆ โดยขณะนี้ปลัดกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ได้มีหนังสือถึงผู้ว่าราชการจังหวัดทุกจังหวัดเพื่อขอความร่วมมือดำเนินการช่วยเหลือผู้ประสบปัญหา 4 ประเด็นปัญหาหลัก โดยให้พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดจัดประชุมหน่วยงานในพื้นที่ มีการกำหนดพื้นที่รับผิดชอบ จัดชุดปฏิบัติการฯ กำหนดสถานที่รองรับเพิ่มเติมนอกเหนือจากบ้านพักเด็ก และครอบครัว การบริการ บ้านพักเด็กและครอบครัวบริการ 24 ชั่วโมง หน่วยงานอื่นในสังกัดให้บริการตาม เวลาราชการ

นอกจากที่กล่าวมาแล้ว การทำงานเกี่ยวกับการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนในเชิง พื้นที่น่าจะที่มีระบบทำงานอีกหลายแบบหลายมิติ เช่น การคุ้มครองเด็กกระทำผิดซึ่งเชื่อมงานกับกรม บังคับคดีและศาลคดีเด็กเยาวชน โดยงานวิจัยการถอดบทเรียนการคุ้มครองเด็กกระทำผิด สำนักงานกองทุน สนับสนุนการวิจัย (สกว.) ร่วมกับสำนักงานกองทุนสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ซึ่งได้มีการถอดบทเรียนดูงาน ของจังหวัดนครสวรรค์และกรุงเทพมหานคร มี 17 จังหวัด อาทิ เชียงใหม่ นครสวรรค์ อุทัยธานี มหาสารคาม สุราษฎร์ธานี กรุงเทพฯ สิ่งที่น่าสนใจพบว่า มีระบบการคุ้มครอง แต่ขาดกระบวนการทำงาน และการเชื่อมโยงการทำงานกับหน่วยงานสำคัญที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะกับกลไกการทำงานคุ้มครองเด็ก ระดับจังหวัดที่มีกลไกอยู่ แต่ในแง่การปฏิบัติจริงกับประสบปัญหาและเงื่อนไขหลายประการ ทั้งเรื่องความ เข้าใจ ทศนคดีและการได้รับการคุ้มครองและบังคับใช้ตามกฎหมาย ตัวอย่างโครงการดังกล่าวศาลเยาวชน ได้เข้าไปมีบทบาทโดยอาศัยกฎหมายเป็นเครื่องมือการทำงานโดยดึงอาสาสมัครเข้ามาร่วมพัฒนากลไก ระบบประกอบตัวรายการณี (Case Management Unit) **หรือล่าสุด กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคง ของมนุษย์ที่เป็นผู้รับผิดชอบการทำงานด้านการคุ้มครองเด็กเยาวชนโดยกฎหมาย ได้ดำเนินระบบการ ทำงานคุ้มครองเด็กเยาวชนอย่างต่อเนื่องโดยการบูรณาการกับศูนย์เฝ้าระวังทางสังคม ศูนย์ประชาธิปไตย และระบบคุ้มครองเด็กเยาวชน** โดยทำงานเชื่อมโยงกับการพัฒนาระบบการส่งต่อข้อมูลเพื่อการดูแลพัฒนา เด็กและการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชน โดยกระทรวงสาธารณสุขกับภาคีสำคัญ ๆ ทั้งนี้ ใน ปัจจุบันหน่วยงานย่อยภายใต้สังกัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

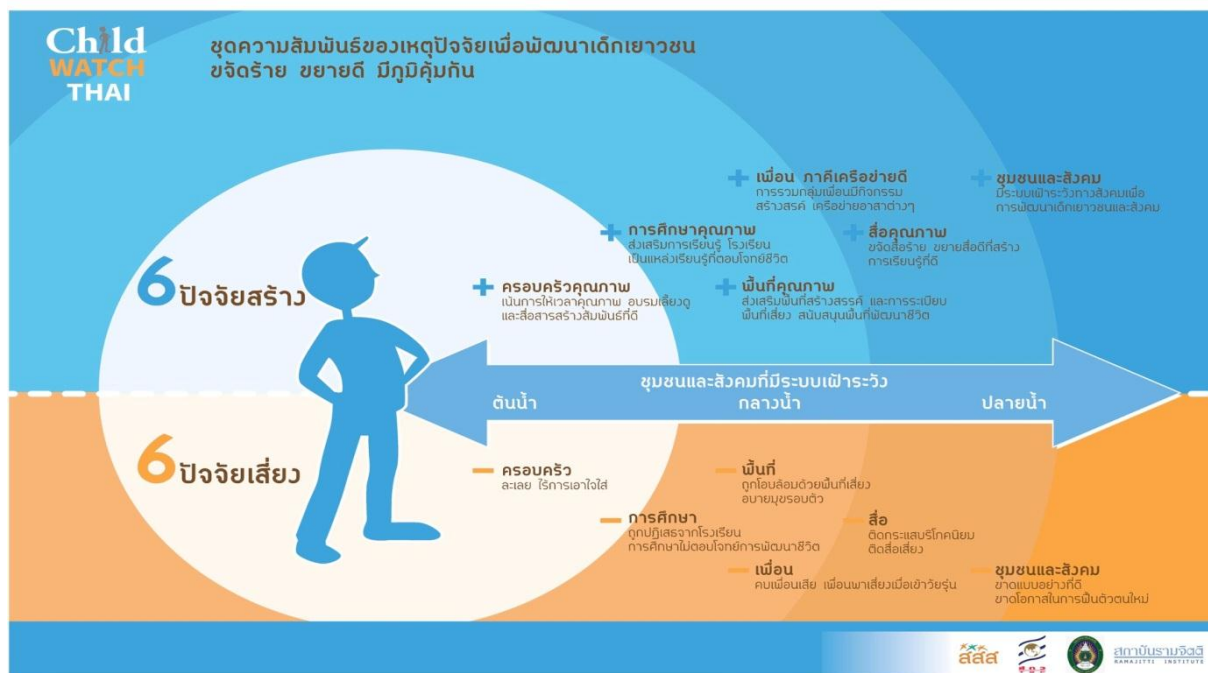
อย่างไรก็ตาม ท่ามกลางองค์ความรู้และความเคลื่อนไหวด้านการทำงานคุ้มครองทางสังคม ด้านเด็กและเยาวชนนั้น บทเรียนจากโครงการเฝ้าระวังทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนในโครงการ การพัฒนาเครือข่ายและกลไกการศึกษาสภาวะการณ์และขับเคลื่อนการพัฒนาคุณภาพชีวิตเด็กและเยาวชน (Child Watch) ของสถาบันรามจิตติ (2555-2557) ได้ชี้ให้เห็นความว่าการทำงานคุ้มครองทางสังคมด้าน เด็กเยาวชนนั้นต้องอาศัย ข้อมูลด้านสภาวะการณ์เด็กเยาวชนในพื้นที่ต่าง ๆ เป็นตัวตั้ง พร้อมกับการวิจัย เคราะห์ปัจจัยเงื่อนไขที่ส่งผลกระทบต่อเด็กเยาวชน ตลอดจนการทำงานเชิงกลไกความร่วมมือของ หน่วยงานภาคีต่าง ๆ รวมถึงภาคสังคมในการขับเคลื่อนงานคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กเยาวชนบน ฐานข้อมูลความรู้และพลังจากท้องถิ่น นอกจากนี้ประเด็นที่โครงการ Child Watch ได้เน้นย้ำความสำคัญ คือการสร้างระบบคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กเยาวชนในทุกช่วงวัยโดยเฉพาะอย่างยิ่งตั้งแต่ช่วงปฐมวัยที่เป็น รากฐานของการเติบโตของเด็ก ทั้งนี้ จุดเปลี่ยนการพัฒนาในแต่ละช่วงวัยที่ควรคำนึงทั้งมิติพัฒนาและมิติ

การได้รับการคุ้มครอง ไม่ว่าจะเป็นช่วงปฐมวัย ช่วงวัยเด็กประถม เด็กวัยรุ่น และเยาวชนวัยที่จะเติบโตเป็นวัยแรงงานต่อไป โดยให้อาจอภัยประชากรของแต่ละพื้นที่เป็นตัวตั้งในการทำงานวิเคราะห์ถอดบทเรียน

ภาพที่ 6 บทเรียนสู่การจับใจภัยและยุทธศาสตร์การจัดการและพัฒนาเด็กและเยาวชน
ที่มา: (สถาบันรามจิตติ, childwatchthai.org, ม.ป.ป.)

ที่สำคัญ การคำนึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องและสร้างผลกระทบต่อการคุณภาพชีวิตเด็กเยาวชนที่ส่งต่อให้ต้องทำงานคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชน โดยขอให้พึงพิจารณา ตัวอย่างเช่น องค์ความรู้จากโครงการ Child Watch ที่ชี้ถึงปัจจัยเสี่ยง ปัจจัยสร้าง ที่กลไกทางสังคมจะเข้ามามีบทบาทหรือมีส่วนร่วมในการสร้างกลไกสร้างหรือปกป้องคุ้มครอง ขณะเดียวกันให้พิจารณาปัจจัยเสี่ยงที่อาจส่งผลให้ต้องรีบทำงานเชิงระบบในการคุ้มครองช่วยเหลือประคับประคอง เป็นต้น

ภาพที่ 7 ชุดความสัมพันธ์ของเหตุปัจจัยเพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชน
ที่มา: (สถาบันรามาธิบดี, childwatchthai.org, ม.ป.ป.)

โดยภาพรวม จะเห็นได้ว่ามีแนวคิดและแนวทางการพัฒนาระบบคุ้มครองเด็กและเยาวชน หลากหลายรูปแบบ อย่างไรก็ตาม โดยส่วนใหญ่จะทำงานแบบบูรณาการโดยมีการดำเนินการ **ขั้นปฐมภูมิ** ให้ข้อมูลและทักษะแก่ พ่อแม่ ผู้ดูแลเด็ก และตัวเด็กเอง ในเรื่องการเลี้ยงดูและคุ้มครองเด็กอย่างเป็นระบบดำเนินการอย่างต่อเนื่อง **ขั้นทุติยภูมิ** ร่วมดำเนินงานระหว่างบุคลากรที่ผ่านการอบรมการคุ้มครอง และการทำงานกับเด็ก ร่วมกับสหวิชาชีพอื่น ๆ ทั้งในพื้นที่เดียวกันและระดับจังหวัด เชื่อมโยงบริการให้กับ ผู้รับบริการ รวมทั้งติดตามและให้การช่วยเหลืออย่างต่อเนื่องเนื่องจากการดำเนินงานโดยใช้อำนาจทางกฎหมาย ผู้จัดบริการทางสังคมจะทำงานร่วมกับพนักงานเจ้าหน้าที่และสหวิชาชีพอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องผ่านกระบวนการ และช่องทางการส่งต่อที่กลางคัน เป็นระบบเชื่อมกับบริการทั้งหลายที่เกี่ยวข้อง

อย่างไรก็ตามจากการประมวลเอกสารองค์ความรู้และแนวคิดจะพบว่า “การคุ้มครองทางสังคม” และ “การคุ้มครองเด็กและเยาวชน” แม้จะเป็นแนวคิดที่มีระดับการทำงานที่กว้าง ลึกต่างกัน ทั้งนี้ ในงานวิจัยครั้งนี้ที่เน้น “การถอดบทเรียนตัวแบบเชิงระบบคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่” แนวคิดดังกล่าวมาออกแบบการทำงานตามข้อเสนอของท่านอัยการ สาโรช นักเบตส์ แนวคิดของสหประชาชาติและองค์การการทำงานเพื่อเด็กแห่งสหประชาชาติ รวมถึงองค์กร ILO ที่ต่างมองการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนว่า การคุ้มครองทางสังคมเป็นสิทธิพื้นฐานสำหรับเด็กทุกคน เด็กเป็นผู้ที่สำคัญที่ควรได้รับการปกป้องจากการทุกขุมคามและต้องได้รับการดูแลจากผู้ใหญ่ด้วยสิทธิอันชอบธรรม เด็กคือบุคคลที่ต้องได้รับการพัฒนาและได้รับการส่งเสริมให้มีชีวิตเติบโตอย่างมีคุณภาพหลุดพ้นจากความยากจน ด้อยโอกาสและเสี่ยง เด็กควรได้รับการคุ้มครองทางสังคมเพื่อให้ได้รับการพัฒนาศักยภาพอย่างสูงสุด การ

คุ้มครองทางสังคมคือเงื่อนไขสำหรับการจัดเตรียมสภาพแวดล้อมที่ดีเพื่อการพัฒนาเด็กเยาวชนให้เป็นกำลังสำคัญของอนาคต

3. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์เชิงระบบด้านเด็กและเยาวชน

3.1 ทฤษฎีนิเวศวิทยาของบรอนเฟนเบรนเนอร์ (Bronfenbrenner's Ecological Systems Theory)

Bronfenbrenner นักจิตวิทยาที่นำเสนอแนวคิดในการทำความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมได้นำเสนอระบบในสภาพแวดล้อมของเด็ก 4 ระบบ ซึ่งแบ่งสิ่งแวดล้อมดังกล่าวออกเป็นระบบที่ต่อเนื่องกัน แต่ละระบบมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคล และมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน สิ่งแวดล้อมในที่นี้ ได้แก่ เหตุการณ์หรือสถานะใดๆ ที่อยู่นอกร่างกายที่มีผลหรือได้รับผลจากการกระทำและการพัฒนาการของมนุษย์ (ประภาพรณ จูเจริญ, 2554 อ้างถึงใน ดวงใจ บรรลฑ, ม.ป.ป.) ดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 8 แนวคิดเชิงนิเวศวิทยาของบรอนเฟนเบรนเนอร์

ที่มา: (Berk & Roberts, 2009)

ระบบจุลภาค (Microsystem) เป็นสิ่งแวดล้อมที่ใกล้ชิดกับตัวที่สุดและให้ประสบการณ์โดยตรงต่อเด็ก เช่น ครอบครัว เพื่อน สนามเด็กเล่น ห้องเรียน ระบบบริการสุขภาพ เป็นต้น

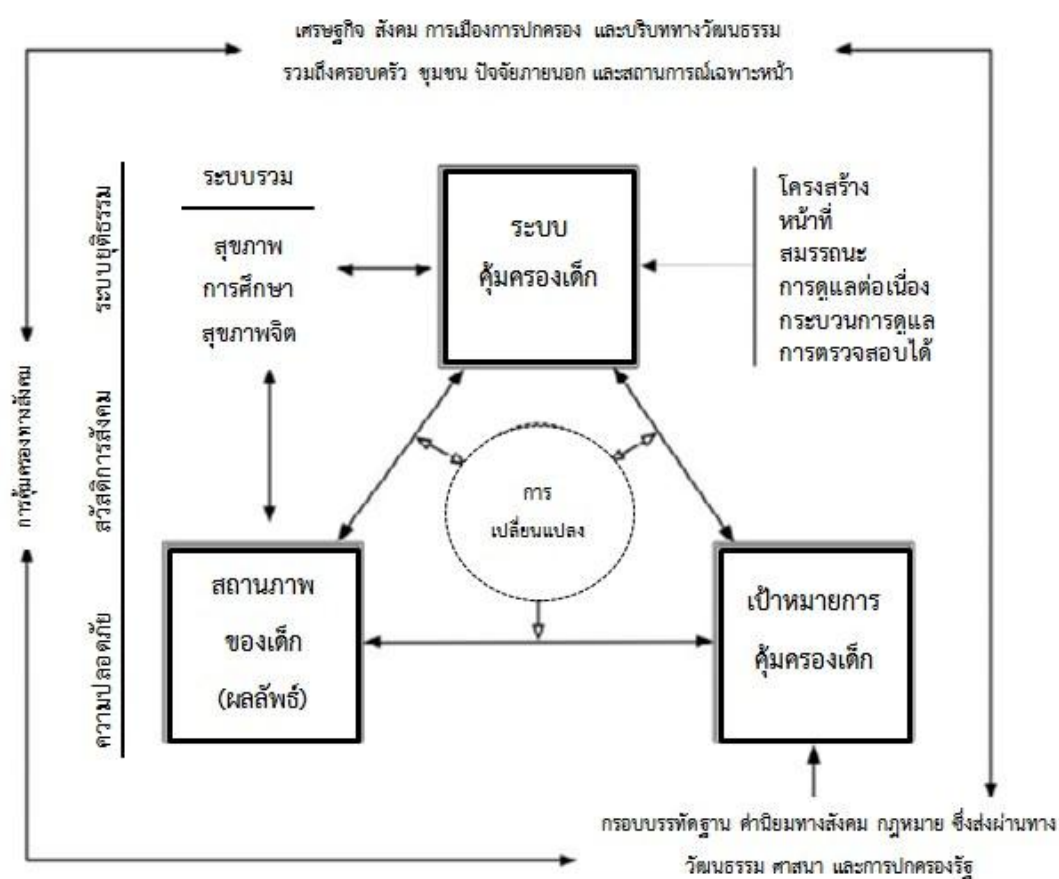
ระบบปฏิสัมพันธ์ (Mesosystem) เป็นระบบสิ่งแวดล้อมที่เชื่อมโยงระบบจุลภาคต่างๆ ให้มีปฏิสัมพันธ์กัน เช่น ครอบครัวกับโรงเรียน ครอบครัวกับระบบบริการสุขภาพ เพื่อนกับห้องเรียน เป็นต้น

ระบบภายนอก (Exosystem) เป็นสิ่งแวดล้อมภายนอกซึ่งส่งผลโดยตรงต่อเด็ก เช่น เพื่อนบ้าน เทคโนโลยีสื่อสาร สถานที่ทำงาน สถานภาพของบิดามารดา เป็นต้น

ระบบมหภาค (Macrosystem) เป็นระบบใหญ่ที่สุดของสังคมซึ่งเป็นที่รวมทุกระบบที่กล่าวมาให้เกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงกัน เป็นวัฒนธรรมใหญ่และวัฒนธรรมย่อยของสังคม ประกอบด้วย บทบาท มาตรฐานของสังคมและหน้าที่ เกิดทัศนคติและจารีตที่มีผลต่อการสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง

3.2 แนวคิดระบบคุ้มครองเด็กของ Wulczyn et al.

Wulczyn et al. (2010) นำเสนอรูปแบบการทำงานของระบบการคุ้มครองเด็กไว้ ซึ่งแสดงถึงองค์ประกอบและระบบย่อยที่ทำงานเชื่อมโยงกันเป็นพลวัต ดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 9 แนวคิดระบบคุ้มครองเด็กของ Wulczyn และคณะ

ที่มา: (Wulczyn et al, 2010)

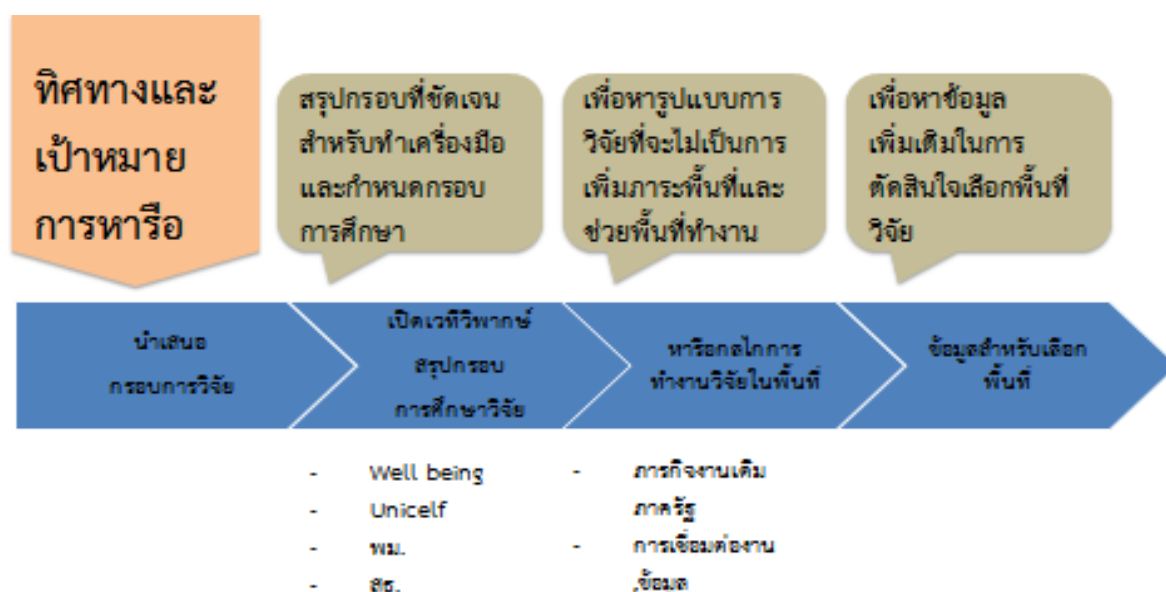
จากภาพ แสดงถึงโครงสร้างของระบบคุ้มครองเด็กที่รวมระบบย่อยต่างๆ แบ่งเป็น 3 ระบบย่อย โดยสามระบบย่อยนี้มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันโดยสามารถเปลี่ยนแปลงไปตามการเปลี่ยนแปลงของระบบสังคมด้วย ได้แก่ 1) เป้าหมายของการคุ้มครองเด็กที่มาจากกรอบบรรทัดฐาน ค่านิยมของสังคม และกฎหมายที่ได้รับอิทธิพลมาจากวัฒนธรรม ศาสนา และการปกครอง และบริบทด้านต่าง ๆ ของสังคม 2) ระบบคุ้มครองเด็ก ที่มีโครงสร้าง อำนาจหน้าที่ ความสามารถ ความต่อเนื่องของการดูแล กระบวนการ

ของการดูแล การตรวจสอบได้ และ 3) สถานภาพของเด็กที่วัดออกมาเป็นผลลัพธ์ ซึ่งเป็นผลที่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงจากกลไกและกระบวนการของระบบคุ้มครองเด็กวัดออกมาใน 3 มิติ ได้แก่ มิติสุขภาพ มิติการศึกษา และมิติสุขภาพจิต นอกจากนี้ จากภาพจะเห็นสิ่งที่จะสนับสนุนระบบคุ้มครองเด็กในแนวตั้ง ได้แก่ การกำหนดข้อกฎหมาย สวัสดิการ และความปลอดภัยในการคุ้มครองเด็ก โดยมีระบบคุ้มครองทางสังคมเป็นกรอบการคุ้มครองที่ล้อมรอบนี้ไว้

4. กรอบการทำงานวิจัยในการศึกษาและถอดบทเรียนเชิงพื้นที่

4.1 การทบทวนองค์ความรู้และยกร่างกรอบความคิด ทีมวิจัยได้มีการประชุมคณะทำงานวิจัย เมื่อวันที่ 22 สิงหาคม 2559 การทบทวนภาพรวมองค์ความรู้ การออกแบบเกณฑ์การเลือกพื้นที่กรณีศึกษา รวมถึงกลไกการดำเนินงานวิจัยเชิงพื้นที่ซึ่งทำให้ได้กรอบความคิดและแนวทางการทำงานทั้งในแง่

- 1) ภาพรวมองค์ความรู้สากลกับประสบการณ์การขับเคลื่อนระบบศูนย์ประสานงานการศึกษาการสร้าง ความคุ้มครองทางสังคมในกลุ่มเด็กและเยาวชน (CSPS) คุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนในประเทศไทย
- 2) ประสบการณ์ความรู้ขององค์กรที่มีภารกิจที่เกี่ยวข้องกับการทำงานด้านคุ้มครองทางสังคมด้านเด็ก เยาวชน และการร่วมออกแบบกลไกการทำงานบนฐานทุนของแต่ละองค์กรแบบเชื่อมโยงความร่วมมือ
- 3) พร้อมการประเมินความพร้อมและความเป็นไปได้ในการคัดเลือกพื้นที่กรณีศึกษาในแต่ละภาคแต่ละ จังหวัด เป็นต้น

ภาพที่ 10 กระบวนการทบทวนองค์ความรู้เพื่อออกแบบการคัดเลือกพื้นที่กรณีศึกษา

ผลการประชุมของคณะทำงานวิจัยที่กล่าวมาได้นำไปสู่การดำเนินกิจกรรมต่อเนื่อง 1) การวางแผนสแกนพื้นที่ดูความเป็นไปได้ในการเลือกเป็นพื้นที่กรณีศึกษา โดยทดลองลงพื้นที่ในบางพื้นที่ก่อนในช่วงปลายเดือนสิงหาคม 2559 เพื่อประเมินความเป็นไปได้ในการคัดเลือกจังหวัดน่านอง ทั้งนี้ในพื้นที่ภาค

กลางโดยมีการประสานกับศูนย์ประสานงานเด็กเยาวชน จังหวัดนนทบุรีในทบทวนความเป็นไปได้และเครือข่ายกลไกที่เกี่ยวข้อง ซึ่งพื้นที่อื่น ๆ ใช้การสแกนและประสานงานกับเครือข่ายภาคีในการเช็กต้นทุนการทำงานในพื้นที่และเพื่อให้ได้ข้อมูลสำหรับการปรึกษาหารือในกิจกรรมต่อไป 2) การวางแผนให้มีการประชุมเพื่อประมวลและแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ประสบการณ์การทำงานขององค์กรระดับนโยบายและหน่วยประสานงานพื้นที่ เช่น กรมกิจการเด็กและเยาวชน ผู้แทนกรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว คณะกรรมการคุ้มครองเด็ก กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงสาธารณสุข องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด สภาเด็กและเยาวชนจังหวัด คณะกรรมการเฝ้าระวังฯ จังหวัด เป็นต้น เกี่ยวกับแนวคิดระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชน และยุทธศาสตร์การทำงานของแต่ละหน่วยงาน เพื่อจัดการข้อมูลความรู้สำหรับออกแบบกลไกการวิจัยและถอดบทเรียนในโครงการนี้ร่วมกับภาคีเครือข่าย โดยเน้นยุทธศาสตร์การวิจัยบนความร่วมมือกับหน่วยงานสำคัญ ๆ ที่ทำงานโดยตรงกับการคุ้มครองเด็กเยาวชน

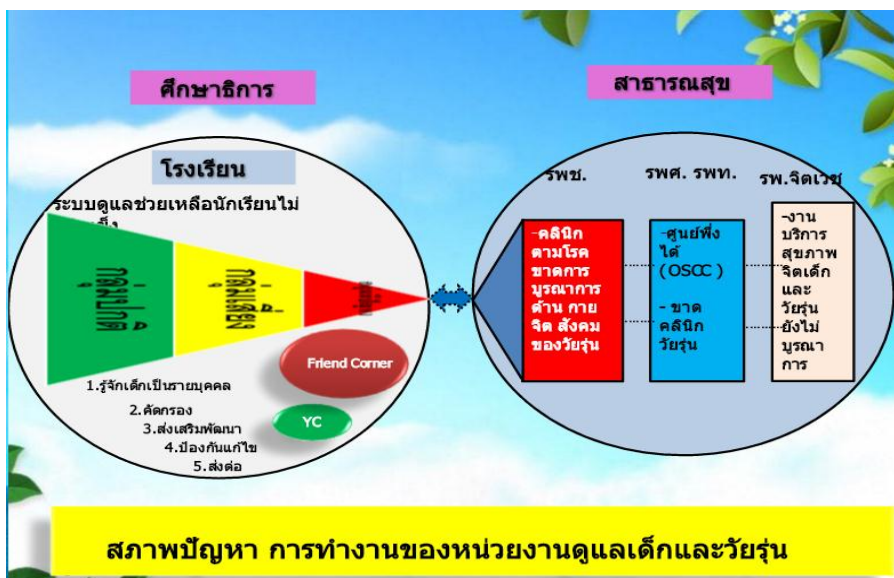
4.2 การพัฒนารอบความคิดงานวิจัย

ในขั้นตอนนี้นอกจากจะเป็นศึกษาเอกสารทบทวนองค์ความรู้และแนวทางที่เกี่ยวข้องแล้ว ทีมวิจัยได้มีการจัดประชุมหารือร่วมกับผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อคัดเลือกพื้นที่กรณีศึกษาในจังหวัดน่านร่วมกับผู้ทรงคุณวุฒิจากศูนย์ประสานงานการศึกษาการสร้างความรู้ความคุ้มครองทางสังคมในกลุ่มเด็กและเยาวชน (CSPS) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยและเครือข่ายวิจัย หน่วยงานสำคัญ พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ อาทิ คณะกรรมการคุ้มครองเด็ก สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว หรือภาคีที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น และออกแบบการทำงานในภาพรวมร่วมกันโดยมีกิจกรรมการประชุมหารือและวางแผนการทำงานโครงการศึกษาและถอดบทเรียนตัวแบบการจัดการเชิงระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนในวันจันทร์ที่ 5 กันยายน 2559 เวลา 13.00–16.00 น. ณ ห้องประชุมคลองอ้อม ศาลากลางจังหวัดนนทบุรี โดยมีผู้เข้าร่วมประชุมที่ประกอบด้วยผู้อำนวยการศูนย์พิทักษ์เด็กและสตรี สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ จังหวัดนนทบุรี ผู้ช่วยผู้อำนวยการด้านวิชาการ สถาบันราชานุกูล กระทรวงสาธารณสุข ฝ่ายวิจัยด้านการพิเคราะห์เหตุการณ์ตายในเด็ก รพ.รามาริบัติ หัวหน้าศูนย์ประสานงานเด็กเยาวชน จ.นนทบุรี นักวิชาการพัฒนาสังคม กรมกิจการเด็กและเยาวชน ศูนย์ประสานงานการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชน (CSPS) สถาบันวิจัยสังคมและเศรษฐกิจ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์และเครือข่ายภาคีที่เกี่ยวข้องเข้าร่วมการประชุมโดยมีการแลกเปลี่ยนแนวทางการทำงาน ซึ่งมีสาระสำคัญของการทำงานแต่ละหน่วยที่เชื่อมโยงกันภายใต้แนวทางที่ว่า

1) ในเชิงระบบ มีการทำงานเชิงระบบคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กเยาวชนหลากหลายแบบหลายระบบ อาทิ OSCC (One Stop Crisis Center) ศูนย์ช่วยเหลือสังคมหรือ “ศูนย์พึ่งได้” ซึ่งอยู่ทุกโรงพยาบาลเป็นศูนย์บริการประชาชนผู้ที่มีลักษณะบูรณาการและครบวงจร โดยเมื่อมีกรณีอุบัติเหตุหรือมีเด็กบาดเจ็บมาจะมีกระบวนการซักถาม สัมภาษณ์ถึงสาเหตุและปัจจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อให้การช่วยเหลืออย่างถูกทาง โดยศูนย์ OSCC นี้ ดำเนินการโดยพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดร่วมกับสาธารณสุข

และอาจมีการส่งต่อศูนย์ประชานิยมหรือบ้านพักฉุกเฉินระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนที่กระทรวงศึกษาธิการดูแลที่จะมีเครื่องมือแบบคัดกรองผู้เรียน เชื่อมโยงการทำงานแบบสหวิชาชีพ ระบบการคุ้มครองเด็กในมิติต่างๆ โดยกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ระบบบำบัดเยี่ยวยา อาทิ การมีอายการหรือศาลเข้ามามีบทบาทในระบบคุ้มครองเด็กผู้กระทำความผิด เป็นต้น ซึ่งแต่ละระบบจะมีการทำงานตามเป้าหมายและพันธกิจขององค์กร มีโจทย์ภารกิจ มีข้อมูล มีเครื่องมือ และมีตัวชี้วัดร่วมและต่างตามแต่โจทย์

2) ในเชิงช่วงวัย การดำเนินงานการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กควรตระหนักถึงการดูแลเด็กในแต่ละช่วงวัยโดยเฉพาะเด็กที่ต้องได้รับการคุ้มครองจากความเสี่ยงต่างๆ และเข้าไปจัดการได้ทันที การดำเนินงานควรเด็กเริ่มตั้งแต่การดูแลให้มีการเป็นอยู่ที่ดี (well-being) ไม่ใช่แค่การแก้ปัญหาแต่เริ่มจากการทำงานเชิงป้องกันตั้งแต่ต้นสร้างทักษะชีวิต ทั้งนี้เพราะปัญหาเด็กเยาวชนในปัจจุบันส่วนหนึ่งเกิดจากการที่เด็กไม่มีทักษะในการใช้ชีวิต โดยควรเริ่มตั้งแต่ช่วงเด็กปฐมวัย ซึ่งในกลุ่มเด็กเล็กช่วงอายุ 0-2 ปีนั้นระบบโรงพยาบาลหรือสถานอนามัยจะมีระบบอนามัยแม่และเด็กที่ดูแลแม่ตั้งแต่ตั้งครรภ์จนคลอดในช่วงอายุ 2 ขวบปีแรกซึ่งจะได้รับวัคซีนที่โรงพยาบาลหรือสถานอนามัยชนิดต่างๆตามช่วงวัยรวมถึงการส่งเสริมพัฒนาการต่างๆ ตามการดูแลของแพทย์และสาธารณสุข จากนั้นช่วงอายุ 3-5 ปีที่เด็กเล็กเริ่มเติบโต จะได้รับการส่งต่อการดูแลโดยศูนย์พัฒนาเด็กเล็กโดยมีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นผู้จัดการศูนย์ฯเมื่อเด็กเข้าสู่วัยเรียน 6 ขวบจะเข้ารับการศึกษาระดับพื้นฐานในระดับประถมโดยสถานศึกษาหรือโรงเรียนเข้ามาช่วยในการดูแลเด็ก ในช่วงวัยนี้โรงเรียนจะทำงานร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเช่นสาธารณสุขที่ยังคงดูแลเรื่องอนามัยและวัคซีนในเด็กประถม อย่างไรก็ตามการดูแลเด็กประถมในโรงเรียนนั้น ปกติเป็นหน้าที่ของครูและโรงเรียนที่จะดูแลเด็กทุกคนอย่างทั่วถึง แต่ในสถานการณ์ความเป็นจริงเด็กส่วนหนึ่งมีปัญหาเกินกว่าที่ครูจะดูแลได้ ในการทำงานคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนจึงก่อให้เกิดการทำงานร่วมมือกันระหว่างภาคีและหน่วยงานที่ทำงานกับเด็ก ทั้งนี้จุดเปลี่ยนของการทำงานเชิงระบบอยู่ที่ปี 2543 ซึ่งมีสถานการณ์ปัญหาเด็กเยาวชนที่ชี้ให้เห็นความจำเป็นในการร่วมมือระหว่างกระทรวงศึกษาธิการ (ศธ.) กับกระทรวงสาธารณสุข (สธ.) ในการเข้าไปช่วยพัฒนาระบบ ก่อตั้งระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนโดยกระทรวงศึกษาธิการ แต่ในสภาพการทำงานจริงจนถึงปัจจุบันยังพบว่าระบบดูแลผู้เรียนหรือระบบช่วยเหลือนักเรียนยังไม่สามารถดูแลเด็กได้อย่างทั่วถึง จึงนำมาสู่แนวคิดระบบคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กเยาวชนในช่วงวัยเรียนที่ต้องการระบบการทำงานร่วมกับชุมชนและสหวิชาชีพในการเข้าไปปกป้องคุ้มครองเด็กเยาวชนที่ต้องการความช่วยเหลือเฉพาะตามสภาพบริบทของพื้นที่และตัวเด็กเยาวชน

ภาพที่ 11 ตัวอย่างการเชื่อมต่อการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กเยาวชนสำหรับเด็กวัยรุ่น
ที่มา: (งานพัฒนาระบบบริหารสุขภาพวัยรุ่น Youth friendly Health Services:YFHS, ม.ป.ป.)

ประเด็นที่น่าสนใจคือการเชื่อมโยงการทำงานเชิงระบบที่ต้องแบ่งปันข้อมูลหรือส่งต่อข้อมูลเพื่อการทำงานคุ้มครองทางสังคมนั้นยังไม่ต้องเนื่องหรือถูกนำไปใช้ประโยชน์เพื่อช่วยปกป้องคุ้มครองเด็กเยาวชนแบบบูรณาการได้เต็มที่ อย่างไรก็ตามข้อมูลจะถูกหยิบมาตามสถานการณ์เป็นตัวตั้งและแก้ปัญหาตามรายกรณีและภารกิจหน่วยงานเป็นเป็นหลัก

3) กลไกการจัดการเชิงระบบคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กเยาวชน มีความพยายามของหลายหน่วยงานในการพัฒนากลไกการจัดการเชิงระบบที่ผ่านกลไกการคุ้มครองเด็กและเยาวชนซึ่งมีกฎหมายรองรับขับเคลื่อน และโดยส่วนใหญ่จะมุ่งตรงที่การคุ้มครองเด็กเยาวชนโดยตรง มีการทำงานกับคณะกรรมการคุ้มครองเด็กระดับจังหวัดที่มีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธานอย่างไรก็ตาม มีความพยายามพัฒนาระบบและกลไกการทำงานคุ้มครองเด็กเยาวชนระดับพื้นที่ชุมชนเพื่อให้เท่าทันกับปัญหาสถานการณ์เด็กเยาวชนในบริบทที่ต่างกันไป

- ตัวอย่างการทำงานของสถาบันราชานุกูล กรมสุขภาพจิตในการดำเนินโครงการพัฒนาระบบการจัดการเชิงพื้นที่ในการส่งต่อข้อมูลสุขภาพและการให้บริการส่งเสริมพัฒนาการและเชาวน์ปัญญาเด็กไทยในระดับพื้นที่ปี 2557 โดยเน้นการสร้างให้เกิดกลไกการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาเด็กเยาวชนในการทำงานส่งต่อข้อมูลเพื่อการดูแลเด็กในช่วงวัยต่างๆ ผ่านผู้ดูแลที่อยู่แวดล้อมเด็กตั้งแต่ครอบครัวให้มีทักษะในการดูแลเด็ก สถานบริการสาธารณสุขซึ่งต้องพัฒนาระบบบริการให้มีคุณภาพตามมาตรฐานที่กำหนดในการดูแลและคุ้มครองเด็กตั้งแต่ทั้งการฝากครรภ์เพื่อดูแลมารดาที่ตั้งครรภ์ให้มีสุขภาพดีทั้งกายและใจโดยเฉพาะการคุ้มครองดูแลแม่กลุ่มเสี่ยง เช่น แม่วัยรุ่น แม่ที่มีความเครียดหรือซึมเศร้าหรือแม่ที่ป่วยเป็นจิตเวชซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อลูกที่เกิดมาให้มีพัฒนาการล่าช้าได้ คลินิกเด็กสุขภาพดีที่มีคุณภาพเพื่อดูแลเด็กกลุ่มพัฒนาการไม่สมวัยได้อย่างต่อเนื่อง ตลอดจนศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่

ต้องพัฒนาให้สามารถเฝ้าระวังปัญหาพัฒนาการและปัญหาอิคิวในเด็กกลุ่มเสี่ยงได้เพื่อการคุ้มครองและพัฒนาในระยะยาว เช่น หากพบเด็กพัฒนาการล่าช้า สมาธิสั้น บกพร่องทางการเรียนรู้ หรือออทิสติก ฯลฯ จะได้ช่วยกันส่งต่อดูแลคุ้มครองอย่างเป็นระบบ โดยดำเนินงาน 4 จังหวัด 9 อำเภอ ได้แก่ ภาคเหนือ จ. เชียงราย ภาคกลาง จ.พระนครศรีอยุธยา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จ.สุรินทร์ และภาคใต้ จ.ภูเก็ต ให้เป็นหน่วยจัดการเชิงพื้นที่ทำงานร่วมกัน โดย ประสานความร่วมมือกัน ทั้งสาธารณสุขจังหวัด องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ เขตพื้นที่การศึกษา ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก โรงเรียน และอื่นๆ โดยต้องเชื่อมต่อข้อมูลกันให้ได้ สร้างขีดความสามารถระหว่างหน่วยงานร่วมกัน

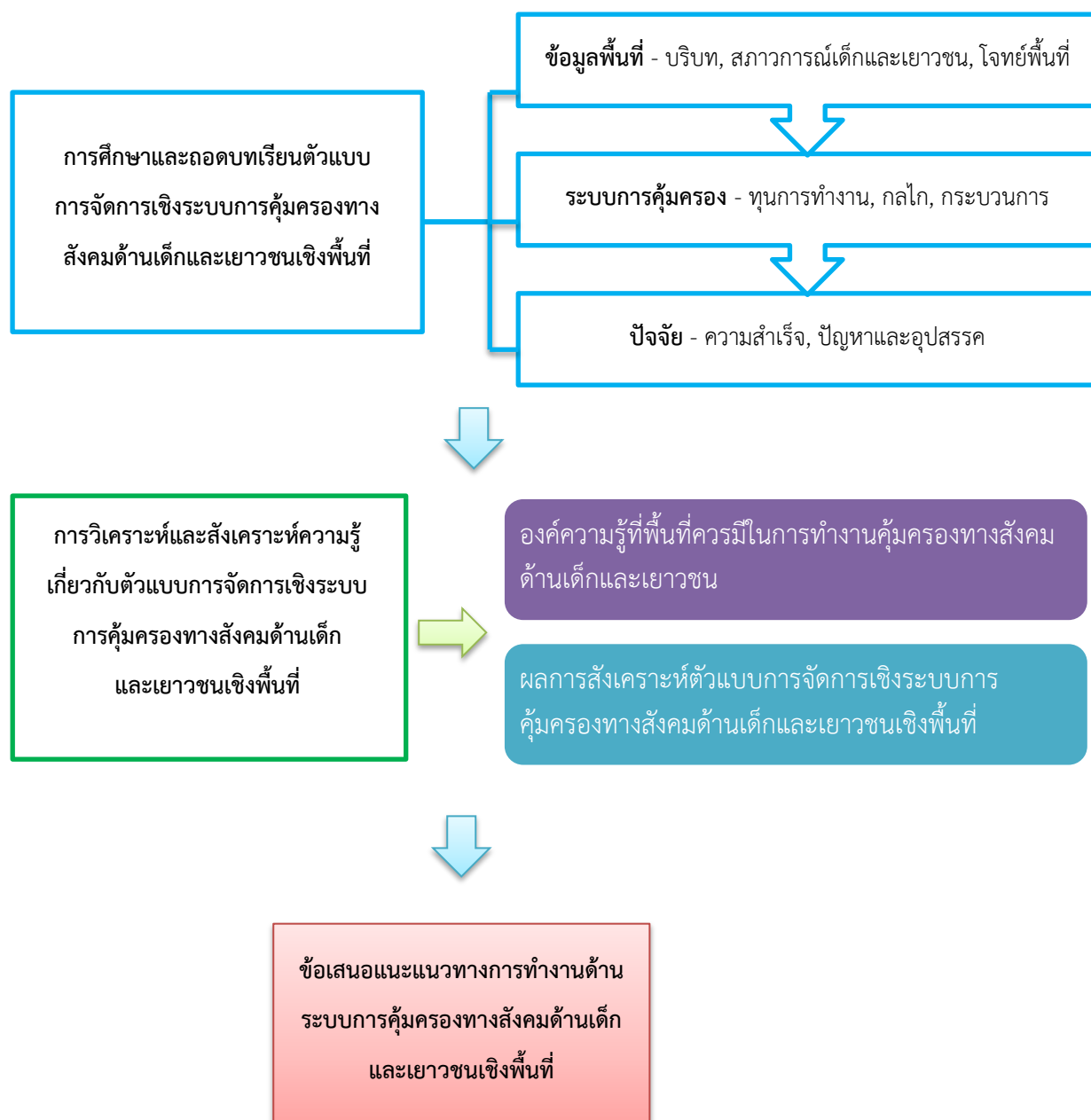
- ดังตัวอย่างที่กรมกิจการเด็กและเยาวชนกำลังนำร่อง**โครงการเสริมสร้างชุมชนคุ้มครองเด็ก**ในปี 2558 เพื่อให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการคุ้มครองเด็กผ่านการทำบันทึกข้อตกลงความร่วมมือในการคุ้มครองเด็กเชิงพื้นที่ ดำเนินการใน 12 จังหวัด (MOU) เชียงใหม่ (แม่ศูนย์อยู่ที่แมริม อบต.ดอนแก้ว) ลำปาง พะเยา อุตรธานี สุรินทร์ ร้อยเอ็ด จันทบุรี กาญจนบุรี นครปฐม ชุมพร พังงา สตูล รวม 36 ตำบล ร่วมกับ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ไปทำโครงการวิจัยดูรูปแบบและแนวทางการคุ้มครองเด็ก กลไกสำคัญ โดยมีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นแกนประสานหลัก มีสาระสำคัญ 5 ประการ ได้แก่ 1) จัดตั้งคณะทำงานคุ้มครองเด็กโดยมีเครือข่ายหน่วยงานในพื้นที่เป็นสมาชิกวิชาชีพ เมื่อมีกรณีเด็กที่ประสบปัญหาจะสามารถช่วยเหลือเด็กได้ทันทั่วทั้งที่ 2) พัฒนาศักยภาพของคณะทำงานในด้านกฎหมายเด็ก การเยี่ยมชุมชน การคุ้มครองเด็ก 3) การพัฒนาระบบฐานข้อมูล ของแต่ละหน่วยงานก็มีรูปแบบไม่เหมือนกัน จึงให้มีพื้นที่แชร์ข้อมูลของหน่วยงานร่วมกันหรืออาจทำการเก็บใหม่เพื่อให้ไม่ซ้ำซ้อน และมีข้อมูลในระดับตำบลเพื่อให้แก้ปัญหาได้ทันทั่วทั้งที่ 4) มีการจัดกิจกรรมเพื่อการคุ้มครองเด็ก 5) การระดมทรัพยากรเข้าสู่ท้องถิ่นเพื่อสนับสนุนกิจกรรมการคุ้มครองเด็ก ภาพรวมเน้นการให้ความรู้ ความตระหนักเรื่องสิทธิเด็ก ใช้ระบบ CPMS จัดเก็บรายชื่อเด็กทุกคนใช้ โดยใช้เครื่องมือสำรวจข้อมูลด้านเด็กเยาวชนที่พัฒนาร่วมกับยูนิเซฟที่ในช่วงปี 2547เป็นแบบสอบถาม 22 ข้อ ถามในด้านต่าง ๆ อาทิ ยาเสพติด เด็กไร้สัญชาติ พฤติกรรมเสี่ยงต่าง ๆ เก็บจากเด็กทุกคนในตำบลเพื่อนำมาวิเคราะห์สถานการณ์เด็กในระดับตำบลเก็บตั้งแต่เด็กวัยประณจนถึง 18 ปี กรณีการทำงานคุ้มครองเด็กเยาวชนเชิงพื้นที่ในโครงการดังกล่าวร่วมมือกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) มาร่วมดำเนินงาน พร้อมกับการบูรณาการทำงานด้านแผนพัฒนาท้องถิ่นโดยอาศัยฐานข้อมูล จปฐ. และข้อมูลเรื่องสุขภาพของสาธารณสุขมาใช้ อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันพบว่ามีข้อจำกัดหลายประการ โดยเฉพาะในแง่การจัดทำข้อมูลและการเชื่อมโยงการทำงานในระดับพื้นที่ที่ต้องอาศัยกลไกความร่วมมือของภาคส่วนต่าง ๆ

นอกจากตัวอย่างที่กล่าวมาแล้ว ผู้ทรงคุณวุฒิส่วนใหญ่ได้สะท้อนในเรื่องกลไกการจัดการเชิงพื้นที่ที่ว่า ปัจจุบัน แม้มีการทำงานคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กเยาวชน หรือแม้แต่การคุ้มครองเด็กเยาวชนโดยตรงในระดับพื้นที่ แต่ในภาพรวมการทำงานระดับพื้นที่จะเป็นการจัดการหน้างาน เช่น การจัดการรายกรณี แต่บางกรณีมีระบบการช่วยเหลือชัดเจน เช่น กรณีเด็กพิเศษ มีหน่วยจัดการรายกรณี ส่วนกลไกการจัดการมีความพยายามเชื่อมโยงระบบข้อมูล ระบบการทำงาน ระบบติดตาม และระบบส่งต่อที่ตึงสทวิชาชีพมาช่วย แต่ยังขาดการจัดการความรู้แบบบูรณาการและการถอดบทเรียนความสำเร็จที่

สามารถนำไปขยายต่อยอดได้ ซึ่งเป็นประเด็นที่โครงการวิจัยศึกษาและถอดบทเรียนตัวแบบการจัดการเชิงระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่ที่น่าจะได้ดำเนินการเพื่อสร้างองค์ความรู้สำหรับการขับเคลื่อนการทำงานขยายผลโดยเฉพาะในแง่ความเชื่อมโยงและบูรณาการการทำงานต่อไป

4) **โจทย์ จุดจัดการและแกนประสาน** จากการเสวนาร่วมกับผู้ทรงคุณวุฒิมีข้อสังเกตจากประสบการณ์การทำงานของหลายหน่วยที่เห็นว่า งานคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนนั้นมีการทำงานอยู่ในหลายหน่วยที่ร่วมมือกันในระดับพื้นที่ โจทย์การทำงานมีทั้งตามนโยบายของหน่วยงานต้นสังกัดและอิงสถานการณ์ของพื้นที่เป็นตัวตั้ง ในการทำงานในพื้นที่จึงควรให้ความสำคัญกับ “โจทย์” ของแต่ละพื้นที่ที่อาจมีความแตกต่างตามสภาพประชากร ช่ววัย สถานการณ์และบริบทของการจัดการของแต่ละพื้นที่ที่อาจเหมือนและต่างกันไป ดังนั้นในการวิจัยถอดบทเรียนควรพิจารณาไปถึง “จุดจัดการ” และ “แกนประสาน” ที่จะป็นหน่วยที่เชื่อมต่อและรวมพลังความร่วมมือให้เกิดกลไกการทำงานเชิงระบบที่มีพลังได้ ทั้งนี้เพราะแต่ละพื้นที่อาจมีความเข้มแข็งจุดเด่นจุดด้อยในศักยภาพของจุดจัดการหรือกลไกที่แตกต่างกัน ซึ่งโดยรวมการทำงานจะขึ้นอยู่กับ “โจทย์ ช่ววัย ประเด็นปัญหา” หน่วยไหนใกล้ช่ววัยไหนที่สุดก็รับผิดชอบไป เช่น เด็กแรกเกิดอิงอยู่กับฐานครอบครัวและสาธารณสุขหรือสถานพยาบาล เด็กปฐมวัยอิงฐานครอบครัวกับศูนย์เด็กเล็ก เด็กวัยเรียนอิงกับฐานการจัดการของโรงเรียน เด็กวัยรุ่นอิงกับเครือข่ายเยาวชน ชุมชนและสังคม เป็นต้น ซึ่งที่ส่งผลต่อการจัดการและแกนประสานที่จะดึงพลังให้เกิดระบบและกลไกการคุ้มครองที่เข้มแข็งต่างกันไปด้วย

โดยสรุป ผู้ทรงคุณวุฒิได้ให้ข้อสังเกตต่อการทำงานโครงการวิจัยถอดบทเรียน นั่นคือ ประเด็นที่พิจารณาเกี่ยวกับกรอบในการเลือกพื้นที่ที่ต้องเชื่อมโยงกับการมีกลไกแนวทางการคุ้มครองเด็กเยาวชนกรณีพื้นที่และกรณีศึกษาที่เราจะเลือก ช่ววัยของกลุ่มเป้าหมาย ลักษณะและแนวทางการการคุ้มครองระบบและรูปแบบการคุ้มครองขาดกระบวนการทำงานของหน่วยงานต่างๆ ล้วนเป็นประเด็นที่พึงพิจารณา ซึ่งจากที่กล่าวสามารถสรุปกรอบแนวคิดในการศึกษาและถอดบทเรียนตัวแบบการจัดการเชิงระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่ดังแผนภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 12 กรอบแนวคิด “การเรียนรู้และถอดบทเรียนตัวแบบการจัดการเชิงระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่”

คำอธิบายกรอบแนวคิด

1. การเรียนรู้และถอดบทเรียนตัวแบบการจัดการเชิงระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่ โดยศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลการทำงานคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่จากพื้นที่ที่เป็นกรณีศึกษาที่ดีในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1.1 ข้อมูลพื้นที่ ประกอบด้วย บริบทของพื้นที่ สถานการณ์เด็กและเยาวชนในพื้นที่ โดยอาศัยทฤษฎีนิเวศวิทยาของบรอนเฟนเบรนเนอร์ เป็นแนวคิดที่ช่วยมองภาพของข้อมูลที่แวดล้อมตัวเด็กและเยาวชน เพื่อให้เห็นปัจจัยที่จะนำไปสู่การวิเคราะห์โจทย์การทำงานของแต่ละพื้นที่

1.2 ระบบการคุ้มครอง วิเคราะห์จากทุนการทำงานการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนในพื้นที่ที่มีอยู่ การวิเคราะห์กลไก และกระบวนการทำงานคุ้มครองทางสังคมของแต่ละพื้นที่ที่เป็นกรณีศึกษา

1.3 ปัจจัย ประกอบด้วย การศึกษาปัจจัยความสำเร็จ และปัญหาอุปสรรคในการทำงานคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนของพื้นที่ที่จะเป็นเงื่อนไขสำหรับพื้นที่อื่น ๆ ในการนำตัวแบบการจัดการเชิงระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่ไปใช้

2. การวิเคราะห์และสังเคราะห์ความรู้เกี่ยวกับตัวแบบการจัดการเชิงระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่ ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่

2.1 การวิเคราะห์องค์ความรู้ ที่พื้นที่ควรมีในการทำงานคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชน ซึ่งเป็นเสมือนเครื่องมือตั้งต้นของการทำงานคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ชุมชน หรือหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

2.2 การสังเคราะห์ตัวแบบการจัดการเชิงระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่ โดยวิเคราะห์และสังเคราะห์จากโครงสร้างการทำงานคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนที่พบจากแต่ละพื้นที่กรณีศึกษาที่นับเป็นโครงสร้างและองค์ประกอบสำคัญและเป็นจุดแข็งที่ทำให้ระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่ขับเคลื่อนไปได้ โดยยังคงอาศัยแนวคิดรูปแบบการทำงานคุ้มครองเด็กของ Wulczyn และคณะ (2010) ช่วยมององค์ประกอบย่อย ๆ ของระบบและกลไกการทำงาน อาทิ เป้าหมายของการทำงานคุ้มครองเด็กและเยาวชน 1) เป้าหมายของการคุ้มครองเด็กที่มาจากกรอบบรรทัดฐาน ค่านิยมของสังคม และกฎหมาย 2) ระบบคุ้มครองเด็ก ที่มีโครงสร้าง อำนาจหน้าที่ ความสามารถ ความต่อเนื่องของการดูแล กระบวนการของการดูแล การตรวจสอบได้ และ 3) สถานภาพของเด็กที่วัดออกมาเป็นผลลัพธ์ ซึ่งเป็นผลที่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงจากกลไกและกระบวนการของระบบคุ้มครองเด็กวัดออกมาใน 3 มิติ ได้แก่ มิติสุขภาพ มิติการศึกษา และมิติสุขภาพจิต และมีการเพิ่มหรือลดองค์ประกอบของระบบตามสภาพและบริบทของประเทศไทยและพื้นที่ที่เป็นกรณีศึกษา

3. ข้อเสนอแนะแนวทางการทำงานด้านระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กเยาวชนเชิงพื้นที่ โดยการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และตัวขัดขวางที่เห็นระหว่างการศึกษาและถอดบทเรียนตัวแบบการจัดการเชิงระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่ของพื้นที่กรณีศึกษา และนำมาเสนอเป็นข้อเสนอแนะแนวทางการปฏิบัติเพื่อให้ระบบการคุ้มครองทางสังคมในบริบทพื้นที่ขับเคลื่อนไปได้

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

โครงการศึกษาและถอดบทเรียนตัวแบบการจัดการเชิงระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่ ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) คณะผู้วิจัยวางแผนการวิจัยแบ่งเป็น 2 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาและถอดบทเรียนความรู้เกี่ยวกับตัวแบบการจัดการเชิงระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่ และแนวทางการพัฒนาจากพื้นที่ที่เป็นกรณีศึกษา

เป็นระยะของการศึกษาและทบทวนองค์ความรู้และกรอบการทำงานเชิงพื้นที่ เกี่ยวกับการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนจากเอกสารและสื่อต่าง ๆ ทั้งในและต่างประเทศ การประเมินสถานการณ์ในพื้นที่ที่คาดว่าจะเป็จังหวัดเป้าหมายเพื่อเลือกพื้นที่กรณีศึกษา และนำจังหวัดที่ได้คัดเลือกไว้มาทำการประชุมหารือร่วมกับผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อคัดเลือกพื้นที่กรณีศึกษาในจังหวัดนาร่วมกับผู้ทรงคุณวุฒิ หรือภาคีที่เกี่ยวข้องและออกแบบการทำงานในภาพรวมร่วมกัน โดยระยะเตรียมการใช้เวลาประมาณ 3 เดือน (เดือนกรกฎาคมถึงเดือนกันยายน 2559) ดังรายละเอียดต่อไปนี้

วิธีดำเนินการวิจัย

1. การคัดเลือกพื้นที่ที่เป็นกรณีศึกษา

1.1 ทบทวนองค์ความรู้และกรอบการทำงานเชิงพื้นที่ ใช้วิธีการศึกษาเอกสาร (Documentary Studies) จากหนังสือ บทความการวิจัย บทความวิชาการ ฐานข้อมูล รายงานการดำเนินงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เว็บไซต์ ตลอดจนสื่อวิทยทัศน์ จากทั้งในและต่างประเทศ ที่นำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับตัวแบบ แนวทาง กลไก และการดำเนินงานด้านการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชน โดยพิจารณาคัดเลือกข้อมูลจากแหล่งที่เชื่อถือได้ เช่น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับเด็ก เยาวชน การศึกษา และสังคม ทั้งภาคราชการ ภาค องค์กรพัฒนาเอกชน สถาบันวิชาการต่าง ๆ

1.2 การประเมินสถานการณ์ในพื้นที่ที่คาดว่าจะเป็จังหวัดเป้าหมายเพื่อเลือกพื้นที่กรณีศึกษา ศึกษาข้อมูลพื้นที่จากเครือข่ายการทำงานต่าง ๆ อาทิ สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด สภาเด็กและเยาวชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เครือข่ายกลุ่มเยาวชน เป็นต้น เพื่อสอบถามข้อมูลและทุนการทำงานของแต่ละพื้นที่เพื่อประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการคัดเลือกพื้นที่กรณีศึกษา โดยในเบื้องต้นสามารถประเมินจังหวัดซึ่งเป็นตัวแทนภูมิภาคละ 2-3 จังหวัด ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 2 ตัวอย่างพื้นที่ที่มีความเป็นไปได้ในการพัฒนาโจทย์และโครงการวิจัยเพื่อการดำเนินงาน

ภาค	ตัวอย่างจังหวัดที่มีทุนเดิม	ความเป็นไปได้และต้นทุนการทำงานที่มี
เหนือ	เชียงราย	- มีต้นทุนการทำงานด้านเด็กเยาวชนและครอบครัว มีความพร้อมในการพัฒนากลไกเชิงระบบเพื่อการพัฒนาเด็กเยาวชนและครอบครัว - เป็นพื้นที่ที่มีบริบทหลากหลายเป็นพื้นที่ชายแดนและเขตเศรษฐกิจพิเศษ - มีการเคลื่อนตัวเรื่องการคุ้มครองทางสังคมในกลุ่มเด็กและเยาวชนชายขอบ
	ลำปาง	- เป็นพื้นที่การทำงาน ABC และ ABE ของสกว. - มีเครือข่ายการทำงานด้านเด็กและท้องถิ่นและการขับเคลื่อนในระดับตำบล
ตะวันออก เฉียงเหนือ	ศรีสะเกษ/อุบลราชธานี	- มีต้นทุนการทำงานด้านระบบข้อมูลเพื่อดูแลเด็กกลุ่มเสี่ยง และการทำงานด้านส่งเสริมศักยภาพเยาวชนและครอบครัวในมิติต่างๆ - มีต้นทุนเรื่องการทำงานของศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชน (ศพค.) ในการทำงานด้านครอบครัว
ตะวันออก	ฉะเชิงเทรา	- มีต้นทุนการทำงานด้านกิจกรรมครอบครัว เครือข่ายครอบครัวศึกษาและการพัฒนาทักษะชีวิต (สกว.) - เครือข่ายท้องถิ่นทั้งภาคประชาชนและภาควิชาการในการทำงานด้านเด็กและเยาวชน
	ระยอง	- มีต้นทุนเรื่องการทำงานของศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชน (ศพค.) ในการทำงานด้านครอบครัว - เป็นพื้นที่น่าสนใจในการเข้าไปศึกษาเรื่องการคุ้มครองและพัฒนาเด็กในพื้นที่อุตสาหกรรม - มีความหลากหลายในเชิงบริบทชุมชนที่มีนัยยะต่อการพัฒนาระบบคุ้มครองเด็กในมิติต่างๆ
กลาง	นนทบุรี/อยุธยา/ราชบุรี	- มีต้นทุนการทำงานด้านการพัฒนาทักษะชีวิตเด็กเยาวชนและระบบเฝ้าระวังระดับพื้นที่และกลไกการทำงานครอบครัวเพื่อแก้ปัญหาเสี่ยงของเด็กเยาวชน - มีเครือข่ายวิชาการในการสนับสนุนการทำงานด้านเด็กและเยาวชนในพื้นที่ - เป็นบริบทพื้นที่กึ่งเมืองกึ่งชนบทที่มีนัยยะต่อมิติการคุ้มครองเด็กและเยาวชน
ใต้	ยะลา	- มีต้นทุนเรื่องการทำงานของศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชน (ศพค.) ในการทำงานด้านครอบครัว - มีต้นทุนการทำงานเรื่องการติดตามสภาวการณ์เด็กกลุ่มเสี่ยงและเครือข่ายครอบครัว กลไกครอบครัวระดับท้องถิ่นในการดูแลและพัฒนาเด็กเยาวชนในทุกช่วงวัย

ผู้วิจัยได้กำหนดเกณฑ์การคัดเลือกจังหวัดนำร่องไว้ ดังนี้

เกณฑ์การเลือกพื้นที่เป้าหมายและการได้มาซึ่งพื้นที่เป้าหมาย

การดำเนินการวิจัยโดยเลือกศึกษาทุกพื้นที่ที่ชุมชนเป็นกรณีศึกษา โดยจากการออกแบบโครงการมีแนวทางเลือกใน 5 จังหวัดใน 5 ภูมิภาค ได้แก่ ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคตะวันออก ภาคกลาง และภาคใต้ ดำเนินงานพัฒนาโจทย์วิจัยโดยการวิเคราะห์สถานการณ์และประเด็นสำคัญของพื้นที่ที่จะเป็นโจทย์วิจัยร่วมกับเครือข่ายวิจัย เลือกจังหวัดแบบเจาะจง ภาคละ 1 จังหวัด เพื่อเป็นจังหวัดนำร่องในแต่ละภูมิภาคแนวทางพิจารณาจังหวัดนำร่อง โดยมีเกณฑ์ในเบื้องต้นได้แก่

- 1) จังหวัดเป้าหมายที่มีต้นทุนการทำงานเกี่ยวกับการพัฒนาเด็กเยาวชนและครอบครัว
- 2) จังหวัดที่เป็นชายแดนมีความหลากหลายในบริบททางวัฒนธรรมและกลุ่มประชากรที่จำเป็นต้องมีระบบการคุ้มครองทางสังคมมีความเหลื่อมล้ำทางภูมิศาสตร์และทรัพยากรเพื่อเด็กด้อยโอกาสและเด็กชายขอบ
- 3) จังหวัดที่มีบริบทของพื้นที่ที่มีลักษณะ 3 ลักษณะ โดยอาจเป็นพื้นที่ (1) ความเป็นเมืองที่มีสถานการณ์ที่เด็กเยาวชนและครอบครัวได้รับผลกระทบจากปัญหาความเป็นเมือง (2) พื้นที่รอยต่อระหว่างความเป็นเมืองกับพื้นที่ชนบทที่เผชิญช่องว่างความเหลื่อมล้ำทางสังคม (3) พื้นที่ชายขอบ/ชายแดน/ด้อยโอกาส
- 4) เลือกพื้นที่จังหวัดละ 3-5 ระดับตำบล/ท้องถิ่นที่มีความพยายามในการพัฒนากลไกการทำงานคุ้มครองทางสังคม ด้านเด็กเยาวชนที่สามารถเห็นแบบอย่างการทำงานที่เป็นรูปธรรม และเป็นพื้นที่ที่สมัครใจเข้าร่วมโครงการในการศึกษาและถอดบทเรียนแบบมีส่วนร่วม ร่วมทำงานในโครงการนี้โดยพิจารณาพื้นที่จากพื้นที่ที่มีกลไกการทำงานด้านครอบครัว มีกลไกเครือข่ายภาคีเชิงพื้นที่ที่มีศักยภาพและความพร้อมที่จะนำร่องทำงานพัฒนา โดยจะพิจารณาจังหวัดนำร่องจากการพัฒนาโจทย์วิจัยของนักวิจัยในพื้นที่ต่าง ๆ

ทั้งนี้ แนวทางการพิจารณาพื้นที่กรณีศึกษาระดับตำบล/ ชุมชนที่มีองค์ประกอบความร่วมมือของกลไกหลัก ๆ ดังนี้

1. มีกลไกการทำงานร่วมจากหน่วยงานของท้องถิ่น มีกลไกการจัดการของส่วนราชการ จังหวัด/ องค์การบริหารส่วนจังหวัด /เทศบาล /องค์การบริหารส่วนตำบล และภาคีต่างๆ เข้าร่วมดำเนินการ
2. มีกลไกการทำงานร่วมจากหน่วยงานที่ทำงานด้านครอบครัวระดับชุมชนท้องถิ่น อาทิตูศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชน อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด เครือข่ายครอบครัว โรงเรียน ฯลฯ
3. มีผู้ประสานงานและนักวิชาการที่จะเป็นทีมร่วมในพื้นที่ร่วมกับภาคีที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ
4. มีโอกาสการพัฒนาโจทย์และโครงการดำเนินงานพัฒนาเด็กเยาวชนและครอบครัวเชิงพื้นที่และผลลัพธ์ที่คาดหวังเป็นรูปธรรมพื้นที่ที่คาดว่าจะพื้นที่เป้าหมายนำร่อง พื้นที่เป้าหมายเป็นพื้นที่ที่สนใจ

ดำเนินโครงการโดยอาทิ การเป็นพื้นที่มีเครือข่ายการทำงาน มีต้นทุนเดิมของงานด้านครอบครัวของหน่วยงานต่าง ๆ ร่วมกับภาคีวิจัยต่าง ๆ ซึ่งมีความเป็นไปได้ในการพัฒนาโครงการ การเป็นพื้นที่ที่มีกลไกการทำงานครอบครัวร่วมกับหน่วยงานผู้ใช้ประโยชน์จากงานวิจัย อาทิ อปท. พมจ. สธจ. ฯลฯ และการเป็นพื้นที่เชื่อมโยงกับพื้นที่ในโครงการ ABC ของสกว.

จากเกณฑ์ดังกล่าว คณะทำงานร่วมกับผู้ทรงคุณวุฒิและภาคีได้ช่วยกันคัดเลือกพื้นที่เป้าหมายจากกระบวนการศึกษาองค์ความรู้ ต้นทุนการทำงานของภาคีรวมถึงความเป็นไปได้เกี่ยวกับพื้นที่นำร่อง โดยอิงเกณฑ์ดังกล่าวจนสรุปพื้นที่เป้าหมายการวิจัย ได้ดังนี้

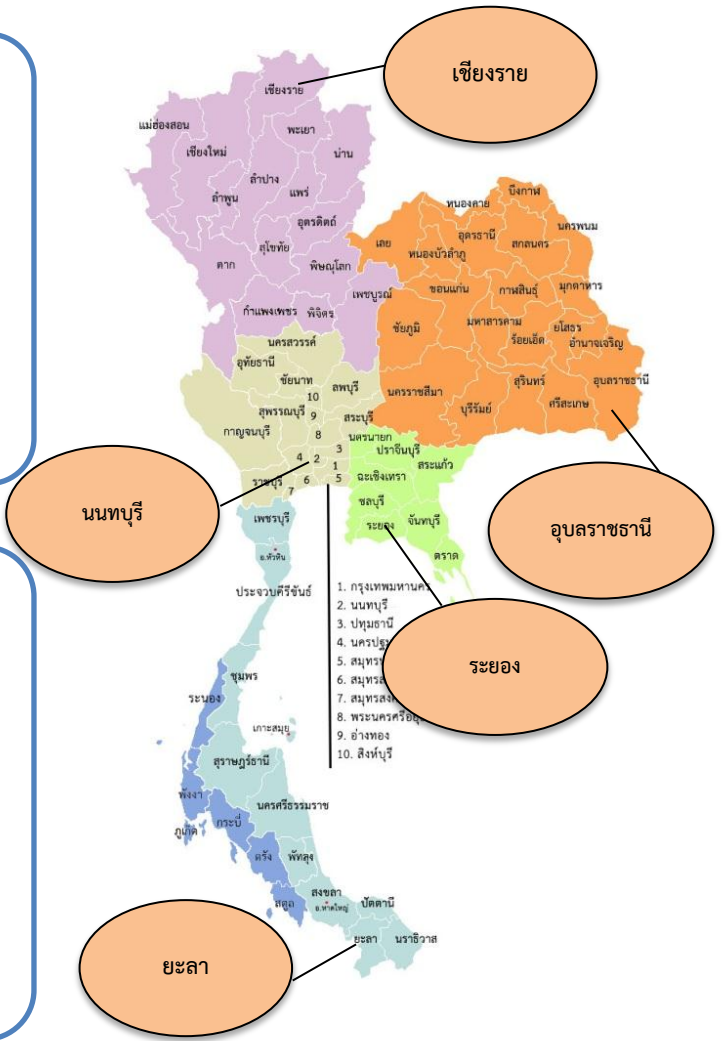
- 1) ภาคเหนือ คือ จังหวัดเชียงราย
- 2) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คือ จังหวัดอุบลราชธานี
- 3) ภาคตะวันออกคือ จังหวัดระยอง
- 4) ภาคกลาง คือ จังหวัดนนทบุรี
- 5) ภาคใต้ คือ จังหวัดยะลา

โดยมีภาคีหลักความร่วมมือในโครงการ ได้แก่

- **ระดับจังหวัด** อาทิ สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด สาธารณสุขจังหวัด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรบริหารส่วนจังหวัด เครือข่ายเด็กเยาวชน/สภาเด็กเยาวชน ภาควิชาการ และองค์กรเอกชนเพื่อการพัฒนา รวมถึงภาคีที่เกี่ยวข้อง

- **ระดับพื้นที่ตำบล/ชุมชน** อาทิ นักพัฒนาสังคมปฏิบัติการระดับอำเภอ องค์กรบริหารส่วนตำบล (อบต.) และเทศบาล สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา (สพป.) และสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา (สพม.) ศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชน (ศพค.) โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพระดับตำบล (รพ.สต.) ภาควิชาการในพื้นที่ เครือข่ายเด็กเยาวชน/สภาเด็กเยาวชนนักวิจัยท้องถิ่นและองค์กรเอกชนเพื่อการพัฒนา รวมถึงภาคีที่เกี่ยวข้อง

1.3 นำเกณฑ์ที่คณะผู้วิจัยตั้งไว้มาดำเนินการประชุมหารือร่วมกับผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อคัดเลือกพื้นที่การศึกษาในจังหวัดนำร่องร่วมกับผู้ทรงคุณวุฒิจากศูนย์ประสานงานการศึกษาการสร้างความรู้ทางสังคมในกลุ่มเด็กและเยาวชน (CSPS) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยและเครือข่ายวิจัย หน่วยงานสำคัญ พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ อาทิ คณะกรรมการคุ้มครองเด็ก กรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว หรือภาคีที่เกี่ยวข้องเป็นต้น และออกแบบการทำงานในภาพรวมร่วมกัน ซึ่งสรุปกรอบและเกณฑ์การเลือกพื้นที่เป้าหมายได้ตามผังความคิดนี้

ภาพที่ 13 กรอบความคิดและเกณฑ์การเลือกพื้นที่เป้าหมาย

ทั้งนี้ พื้นที่ 5 จังหวัดเป้าหมายที่เลือกโดยร่วมกับผู้ทรงคุณวุฒิต่างมีจุดแข็งของพื้นที่แตกต่างกันไป ดังสรุปในตารางหน้าถัดไป โดยหลังจากนี้ จะได้ดำเนินการทำงานร่วมกับกลไกในพื้นที่เป้าหมายในการเลือก ชุมชนกรณีศึกษาจากการคัดเลือกร่วมกับกลไกจังหวัดและการสมัครใจร่วมของชุมชนต่าง ๆ เพื่อเข้าร่วม โครงการศึกษาและถอดบทเรียนตัวแบบการจัดการเชิงระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิง พื้นที่

ตารางที่ 3 จุดแข็งในพื้นที่จังหวัดเป้าหมายในโครงการ

จังหวัดเป้าหมาย	บริบท	ต้นทุนทางสังคม	กลไกการจัดการ	การขับเคลื่อนเป็นรูปธรรม
ภาคเหนือ จังหวัดเชียงราย	● เป็นพื้นที่ชายแดนติดประเทศพม่าและลาว ● ประชากรเด็กเยาวชนอยู่ในสังคมพหุวัฒนธรรม มีชาติพันธุ์หลากหลายทาง อยู่ในภูมิศาสตร์พื้นที่สูง มีความเหลื่อมล้ำส่งผลต่อเด็กเยาวชน และปัจจัยเสี่ยงที่ต้องได้รับการคุ้มครอง อาทิ เด็กด้อยโอกาส เด็กชนเผ่า การหลุดออกกระบบการศึกษา ก่อนภาคบังคับ เป็นต้น	มีต้นทุนการทำงานด้านเด็กเยาวชนและครอบครัว มีความพร้อมในการพัฒนากลไกเชิงระบบเพื่อการพัฒนาเด็กเยาวชนและครอบครัว	มีระบบ OSCC คณะกรรมการคุ้มครองและมีกลไกการจัดการพัฒนาและคุ้มครองเด็กในช่วงวัยต่างๆ <i>มีคณะกรรมการพัฒนานามัยแม่และเด็ก (MCH board) ที่เข้มแข็ง</i>	มีพื้นที่ชุมชนที่ขับเคลื่อนการคุ้มครองเด็ก โดยเฉพาะเด็กปฐมวัยและเด็กวัยรุ่น อาทิ พื้นที่อำเภอเวียงชัย เชียงของ ฯลฯ
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จังหวัดอุบลราชธานี	● เป็นพื้นที่ชายแดนติดประเทศลาวและกัมพูชา ● ประชากรเด็กเยาวชนอยู่ในสังคมพหุวัฒนธรรม มีชาติพันธุ์หลากหลายทาง มีความเหลื่อมล้ำส่งผลต่อเด็กเยาวชน สภาพพื้นที่เป็นจังหวัดเศรษฐกิจ ● มีการขยายตัวของความเป็นเมืองและช่วงว่างความเหลื่อมล้ำของการพัฒนา มีปัจจัยเสี่ยงที่ต้องได้รับการคุ้มครอง อาทิ ปัญหาเด็กเยาวชน ปัญหาผลกระทบทางเศรษฐกิจสังคม	● ต้นทุนการทำงานด้านระบบข้อมูลเพื่อดูแลเด็กกลุ่มเสี่ยง และการทำงานด้านส่งเสริมศักยภาพเยาวชนและครอบครัวในมิติต่างๆ ● มีต้นทุนเรื่องการทำงานของศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชน (ศพค.) ในการทำงานด้านครอบครัว ● มีข้อมูลเฝ้าระวังทางสังคมที่ชี้ให้เห็นความเสี่ยงของเด็กเยาวชน	มีระบบ OSCC คณะกรรมการคุ้มครองและมีกลไกการจัดการพัฒนาและคุ้มครองเด็กโดยเฉพาะกลุ่มเด็กกลุ่มเสี่ยงและที่ต้องการความคุ้มครองช่วยเหลือเฉพาะ	มีพื้นที่ชุมชนที่ขับเคลื่อนการคุ้มครองเด็ก โดยเฉพาะเด็กปฐมวัยและเด็กวัยรุ่น

จังหวัดเป้าหมาย	บริบท	ต้นทุนทางสังคม	กลไกการจัดการ	การขับเคลื่อนเป็นรูปธรรม
ภาคตะวันออก จังหวัดระยอง	● เป็นจังหวัดที่มีรายได้ประชากรต่อหัวสูงที่สุดในประเทศ และผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดอยู่ในอันดับ 2 ของประเทศไทย แต่มีความเหลื่อมล้ำด้านคุณภาพชีวิต ● เป็นพื้นที่อุตสาหกรรมที่ส่งผลต่อการพัฒนา ● มีความหลากหลายในเชิงบริบทชุมชนที่มีนัยยะต่อการพัฒนาระบบคุ้มครองเด็กในมิติต่างๆ ● มีความหลากหลายเหลื่อมล้ำการพัฒนา	● ต้นทุนเรื่องการทำงานของท้องถิ่นในการทำงานคุ้มครองเด็กเยาวชนในเชิงประเด็นและกลุ่มเป้าหมาย อาทิ เรื่องความรุนแรง แม่วัยรุ่น เด็กที่มีความต้องการพิเศษ ● มีต้นทุนการทำงานด้านครอบครัวและชุมชน	● มีกลไกศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชน (ศพค.) ในการทำงานด้านครอบครัวกับการคุ้มครองเด็กเยาวชน รวมถึงกลไกความร่วมมือของชุมชนกับหน่วยงานต่างๆ ตามโจทย์วิจัย	มีพื้นที่ชุมชนที่ขับเคลื่อนการคุ้มครองเด็ก โดยเฉพาะเด็กปฐมวัยและเด็กวัยรุ่น มีแผน มีโครงการกิจกรรมที่เกี่ยวกับการทำงานคุ้มครองทางสังคมของคนวัยต่างๆ ที่เป็นรูปธรรม
ภาคกลาง จังหวัดนนทบุรี	● เป็นบริบทพื้นที่กึ่งเมืองกึ่งชนบทที่มีนัยยะต่อมิติการคุ้มครองเด็กและเยาวชน ● เป็นบริบทที่มีความเหลื่อมล้ำของความเป็นเมืองและปริมณฑล/ท้องถิ่น ● เป็นบริบทที่มีที่ตั้งของหน่วยงานองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการทำงานคุ้มครองเด็กเยาวชน หลากหลายหน่วยงาน เช่น บ้านพักเด็กฯ สถานพินิจเด็กเยาวชน ศูนย์ช่วยเหลือเด็กพิเศษ ฯลฯ	● ต้นทุนการทำงานด้านการพัฒนาทักษะชีวิตเด็กเยาวชนและระบบเฝ้าระวังระดับพื้นที่และกลไกการทำงานครอบครัวเพื่อแก้ปัญหาเสี่ยงของเด็กเยาวชน	● มีเครือข่ายวิชาการในการสนับสนุนการทำงานด้านเด็กและเยาวชนในพื้นที่ ● มีกลไกการจัดการระดับจังหวัดที่เข้มแข็ง ● มีกลไกของเครือข่ายเยาวชนในจังหวัดที่เข้มแข็ง	มีแผน มีโครงการกิจกรรมที่เกี่ยวกับการทำงานคุ้มครองทางสังคมของคนวัยต่างๆ ที่เป็นรูปธรรม มีพื้นที่ชุมชนที่ขับเคลื่อนการคุ้มครองเด็ก มีบทเรียนและตัวแบบที่น่าสนใจที่ขยายผลได้
ภาคใต้ จังหวัดยะลา	● เป็นพื้นที่ชายแดนติดประเทศมาเลเซีย ● มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ● มีปัญหาความไม่สงบและความไม่มั่นคงในพื้นที่ ● มีความเหลื่อมล้ำและปัญหาเด็กเยาวชนด้อยโอกาส รวมถึงปัญหาเด็กเยาวชนข่มขืน	● มีต้นทุนการทำงานเรื่องการติดตามสถานการณ์เด็กกลุ่มเสี่ยงและเครือข่ายครอบครัว กลไกครอบครัวระดับท้องถิ่นในการดูแลและพัฒนาเด็กเยาวชนในทุกช่วงวัย ● มีต้นทุนด้านสถาบันศาสนาและต้นทุนทางสังคมวัฒนธรรมและชุมชนที่มีนัยต่อการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กเยาวชน	● มีกลไกของสถาบันศาสนาและสถาบันวิชาการ/ภาควิชาการที่เข้มแข็งในการทำงานด้านคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กเยาวชน ● มีกลไกเครือข่ายการคนทำงานด้านเด็กเยาวชนรวมถึงเครือข่ายเยาวชนที่เข้มแข็ง ● มีกลไกภาครัฐที่พยายามขับเคลื่อนการทำงานในพื้นที่	● มีคนและหน่วยงานทำงานจริงในพื้นที่ หลากหลายกลุ่มหลายประเด็น ● มีกิจกรรมและโครงการขับเคลื่อนงานจริง ● มีประสบการณ์และบทเรียนการทำงานเชิงระบบที่มีทั้งเป็นระบบที่ถูกจัดการจากหน่วยงานนโยบาย จนถึงการจัดการจากหน่วยปฏิบัติจริงในพื้นที่

2. การลงพื้นที่ศึกษาและถอดบทเรียนตัวแบบการจัดการเชิงระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่

เป็นระยะของการลงศึกษาภาคสนาม (Field Studies) ในพื้นที่กรณีศึกษาที่ทำการคัดเลือกไว้ในระยะเตรียมการ เพื่อทำความรู้จักพื้นที่ที่เป็นกรณีศึกษา ประชุมหารือทำความเข้าใจในตัวโครงการ ศึกษาบริบทข้อมูลพื้นที่และโจทย์การทำงานด้านการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนของแต่ละพื้นที่ พร้อมทั้งลงพื้นที่และชุมชนที่เป็นกรณีศึกษาเพื่อประชุมร่วมกัน ศึกษาถอดบทเรียนตัวแบบและกลไกการทำงานด้านการคุ้มครองเด็กและเยาวชน ตลอดจนติดตามกิจกรรมการดำเนินงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนของเครือข่ายเชิงพื้นที่ และในช่วงท้ายของระยะดำเนินการ มีการจัดประชุมเพื่อสรุปบทเรียนการทำงานตัวแบบเชิงระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่เชิงลึก 5 จังหวัด และแลกเปลี่ยนเรียนรู้การทำงานระดับพื้นที่และระดับจังหวัดเพื่อแบ่งปันประสบการณ์ขับเคลื่อนการทำงานเชิงระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่ โดยในระยะดำเนินการใช้เวลาประมาณ 12 เดือน (เดือนตุลาคม 2559 ถึงเดือนกันยายน 2560) มีรายละเอียดดังนี้

2.1 การประชุมหารือทำความเข้าใจการดำเนินงาน ศึกษาภาพรวม และวิเคราะห์โจทย์การทำงานตัวแบบเชิงระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่ เพื่อรับฟังข้อมูลบริบทพื้นที่จากหน่วยงานระดับจังหวัด ได้แก่ สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด และหน่วยงานระดับท้องถิ่นต่าง ๆ อาทิ องค์การบริหารส่วนจังหวัด เทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบล เป็นต้น โดยการประชุมหารือทำความเข้าใจการดำเนินงานในพื้นที่นำร่องทั้ง 5 จังหวัด ใน 5 ภูมิภาคจัดขึ้นตามรายละเอียดดังนี้

- จังหวัดนนทบุรี วันที่ 5 กันยายน 2559 ณ สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดนนทบุรี
- จังหวัดยะลา วันที่ 4 พฤศจิกายน 2559 ณ ห้องประชุมสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดยะลา
- จังหวัดระยอง วันที่ 8 พฤศจิกายน 2559 ณ ห้องประชุมสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดระยอง
- จังหวัดเชียงราย วันที่ 29 พฤศจิกายน 2559 ณ ห้องประชุมสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดเชียงราย
- จังหวัดอุบลราชธานี วันที่ 15 ธันวาคม 2559 ณ ห้องประชุมสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดอุบลราชธานี

2.2 การประชุมร่วมกับพื้นที่กรณีศึกษาเพื่อศึกษาและถอดบทเรียนกลไกตัวแบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงลึก โดยคัดเลือกจากพื้นที่ที่มีการดำเนินงานด้านการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนที่ดี จำนวน 3 พื้นที่ต่อจังหวัด จากการแนะนำของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และ

วางแผนร่วมกันในการศึกษาและถอดบทเรียนการทำงานตัวแบบเชิงระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่เพื่อการพัฒนาเด็กและเยาวชนในจังหวัดน่าน โดยจัดเวทีประชุมร่วมกับหน่วยงานภาคีที่เกี่ยวข้องในระดับพื้นที่กรณีศึกษา อาทิ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และสถานศึกษาในพื้นที่กรณีศึกษา และหน่วยงานภาคีเชิงพื้นที่ อาทิ ศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สาธารณสุข สถานศึกษา ชุมชน เป็นต้น เพื่อชี้แจงแนวทางการดำเนินโครงการ การประชุมร่วมกับพื้นที่กรณีศึกษาดำเนินการขึ้นดังรายละเอียดต่อไปนี้

- **จังหวัดนันทบุรี** วันที่ 24 เมษายน 2560 ณ ห้องประชุมเทศบาลนครปากเกร็ด จังหวัดนันทบุรี

- **จังหวัดระยอง**

1) วันที่ 18 มกราคม ณ ห้องประชุมเทศบาลตำบลแกลงกะเจด อำเภอมะเมือง จังหวัดระยอง

2) วันที่ 8 เมษายน 2560 ณ ห้องประชุม เทศบาลตำบลมาบตาพพัฒนา อำเภอนิคมพัฒนา จังหวัดระยอง

- **จังหวัดเชียงราย**

1) วันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2560 ณ อาคารประชุมเทศบาลตำบลสันมะค่า อำเภอป่าแดด จังหวัดเชียงราย

2) วันที่ 24 กุมภาพันธ์ 2560 ณ บ้านพักเด็ก มูลนิธิพัฒนาลุ่มน้ำแม่คำ อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย

3) วันที่ 17 พฤษภาคม 2560 ณ ห้องประชุมศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ตำบลธารทอง อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย

- **จังหวัดอุบลราชธานี** วันที่ 25 มกราคม 2560 ณ ศูนย์ประสานงานโครงการศึกษาและพัฒนากลไกการขับเคลื่อนงานด้านเด็กและเยาวชนแบบบูรณาการ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

- **จังหวัดยะลา** วันที่ 1 ธันวาคม 2559 ณ โรงแรมเทพาบีช จังหวัดสงขลา

2.3 การลงพื้นที่ติดตามการดำเนินงานของเครือข่ายภาคีเชิงพื้นที่ในจังหวัดน่าน ในการดำเนินงานเชิงลึกในการขับเคลื่อนกลไกการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่เพื่อการพัฒนาเด็กและเยาวชน เพื่อการวิเคราะห์และถอดบทเรียนการทำงานเชิงลึกระดับพื้นที่ โดยลงพื้นที่กรณีศึกษาแห่งละ 1-2 ครั้ง ในช่วงต่อไปนี้

- **จังหวัดนันทบุรี** ลงพื้นที่ชุมชนประชาณีเวศน์ 2 ระยะ 3 อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนันทบุรี วันที่ 18 มิถุนายน 2560

- **จังหวัดระยอง** ลงพื้นที่ตำบลมาบตาพพัฒนา ดูกิจกรรมการคุ้มครองและเสริมภูมิคุ้มกันให้แก่สภาเด็กและเยาวชนตำบลมาบตาพพัฒนา วันที่ 8 เมษายน 2560 ณ ห้องประชุมเทศบาลตำบลมาบตาพพัฒนา อำเภอนิคมพัฒนา จังหวัดระยอง

- จังหวัดเชียงราย

- 1) ลงพื้นที่หมู่บ้านชุมชนชาวอีสานในตำบลสันมะค่า อำเภอป่าแดด จังหวัดเชียงราย วันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2560
- 2) ลงพื้นที่บ้านพักเด็กในเขตตำบลศรีคำ อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย วันที่ 24 กุมภาพันธ์ 2560
- 3) ลงพื้นที่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ตำบลธารทอง อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย วันที่ 17 พฤษภาคม 2560

- จังหวัดอุบลราชธานี

- 1) ลงพื้นที่โรงเรียนประชาสามัคคี ร่วมกับเทศบาลตำบลขามใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี วันที่ 26 มกราคม 2560

- 2) ลงพื้นที่ชุมชนบ้านปะอ่าว ตำบลปะอ่าว อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี

- จังหวัดยะลา ลงพื้นที่บ้านกามูติง ตำบลกอตอตือรี๊ะ อำเภอรามัน จังหวัดยะลา วันที่ 8 กุมภาพันธ์ 2560

2.4 การจัดประชุมถอดบทเรียนการทำงานตัวแบบเชิงระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่เชิงลึก 5 จังหวัด (field study) เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้การทำงานระดับพื้นที่และระดับจังหวัดเพื่อแบ่งปันประสบการณ์ขับเคลื่อนการทำงานเชิงระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่เพื่อการพัฒนาเด็กและเยาวชนจากตัวอย่างบทเรียนการทำงานที่แตกต่างตามบริบท

- จังหวัดยะลา วันที่ 26 กรกฎาคม 2560 ณ องค์การบริหารส่วนจังหวัดยะลา
- จังหวัดระยอง วันที่ 22 สิงหาคม 2560 ณ หาดแสงจันทร์รีสอร์ท จังหวัดระยอง
- จังหวัดอุบลราชธานี วันที่ 20 กันยายน 2560 ณ บ้านสวนคุณดารีสอร์ท จังหวัดอุบลราชธานี
- จังหวัดเชียงราย วันที่ 10 พฤศจิกายน 2560 ณ ที่คาร์เด็น สปารีสอร์ท จังหวัดเชียงราย

- จังหวัดนนทบุรี วันที่ 31 ตุลาคม 2560 ณ สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดนนทบุรี

เครื่องมือการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้การในวิจัย ได้แก่

1. แนวคำถามหลักที่เป็นประเด็นการถอดบทเรียน อาทิ

- การศึกษาข้อมูลบริบทของแต่ละพื้นที่

1. ในพื้นที่ที่มีบริบทปัญหาที่แตกต่างกัน ในการทำงานแก้ปัญหา ตัวระบบ ตัวนโยบายจะมีอะไรบ้างแต่ละภูมิภาค ปัญหาเด็กก็คล้าย ๆ กัน แต่ช่วงวัยของเด็กที่มีปัญหาอาจจะต่างกัน ปัจจัยสาเหตุต่างกัน

2. สถานการณ์ปัญหาเด็กมีอะไรบ้าง บทเรียนการทำงานที่ดี ปัญหาอุปสรรคของการทำงาน

3. อยากให้ทีมวิจัยช่วยอะไรได้บ้าง ที่จะให้ได้คำตอบงานวิจัยด้วย และพื้นที่ได้ประโยชน์หรือกลไกในการแก้ปัญหาเด็กได้ด้วย

4. จะทำอะไรให้งานพื้นที่ กับงานของ พมจ. ที่อยู่ในระดับจังหวัด พมจ. ไม่มีเจ้าหน้าที่ระดับท้องถิ่น แต่มีเครือข่ายคณะทำงาน เช่น ศพค.อยู่ ให้กลไกเหล่านี้ประสานกันอย่างไรให้ได้ประสิทธิภาพประสิทธิผล

● การถอดบทเรียนเกี่ยวกับกลไก เครือข่าย และการขับเคลื่อนกลไก อาทิต

1. การศึกษาข้อมูลเด็กและเยาวชนในพื้นที่ ปัญหาที่พบมีอะไรบ้าง เรียงลำดับความสำคัญของปัญหา

2. ปัญหาเด็กและเยาวชนที่ชุมชนจะหยิบยกมาทำ ทำเฉพาะเรื่องสำคัญเร่งด่วนหรือทำทุกเรื่อง

3. กลไกและเครือข่ายที่มี มีลักษณะอย่างไร และใครมีบทบาทในการรับผิดชอบและสนับสนุนในแต่ละเรื่องบ้าง

2. **แบบวิเคราะห์เอกสารการศึกษาตัวแบบการจัดการเชิงระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่:** บทเรียนจากพื้นที่ที่เป็นกรณีศึกษา ประกอบด้วยประเด็นหลัก ๆ ได้แก่ 1) ด้านข้อมูลพื้นที่ ประกอบด้วยหัวข้อย่อย ได้แก่ 1.1) บริบทพื้นที่ อาทิต ที่ตั้ง ประชากร ครั้วเรือน อาชีพ เป็นต้น 1.2) สถานการณ์เด็กและเยาวชนในพื้นที่ อาทิต จำนวนเด็กและเยาวชน เด็กออกกลางคัน เด็กยากจน แม่วัยรุ่น เด็กถูกดำเนินคดี เป็นต้น 1.3) โจทย์พื้นที่ ได้แก่ ประเด็นการทำงานที่ได้จากข้อมูลสถานการณ์และการสะท้อนจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในพื้นที่ 2) ด้านระบบการคุ้มครอง ได้แก่ 2.1) ทุนการทำงานในพื้นที่ 2.2) กลไกการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชน 2.3) กระบวนการทำงานคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่ และ 3) ปัจจัย ได้แก่ 3.1) ปัจจัยความสำเร็จ และ 3.2) ปัญหาและอุปสรรค

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้การวิเคราะห์เนื้อหาเชิงคุณภาพ โดยนำข้อมูลที่บันทึกได้จากการลงพื้นที่ประชุม สัมภาษณ์ สนทนากลุ่มร่วมกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในพื้นที่ที่เป็นกรณีศึกษาแต่ละพื้นที่มาหยอดลงในแบบวิเคราะห์เอกสาร จากนั้น ดำเนินการเรียบเรียงเนื้อหาให้เป็นลำดับ เป็นหมวดหมู่ แล้วสรุปเป็นบทเรียนการศึกษาเชิงพื้นที่

ขั้นตอนที่ 2 การวิเคราะห์และสังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับการจัดการเชิงระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่ และการพัฒนาข้อเสนอแนะแนวทางการทำงานด้านระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่ในมิติต่าง ๆ

เป็นระยะของการประมวลผลทบทวนจากฝ่ายต่าง ๆ เพื่อให้ข้อสรุปงานวิจัยและข้อเสนอแนะแนวทางการทำงานด้านระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่ในมิติต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการขยายผลและต่อยอดการทำงานเชิงยุทธศาสตร์ระดับพื้นที่เพื่อการพัฒนาโลกและระบบการคุ้มครองทางสังคมเพื่อเด็กและเยาวชนระยะยาวต่อไป โดยระยะประมวลผลและสรุปองค์ความรู้ใช้เวลาประมาณ 2 เดือน (เดือนตุลาคมถึงพฤศจิกายน 2560) มีรายละเอียดวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประมวลผลทบทวนจากฝ่ายต่าง ๆ เพื่อให้ข้อสรุปงานวิจัยและข้อเสนอแนะนโยบายและยุทธศาสตร์ระดับประเทศ เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการขยายผลและต่อยอดการทำงานเชิงยุทธศาสตร์ระดับพื้นที่เพื่อการพัฒนาโลกและระบบการคุ้มครองทางสังคมเพื่อเด็กและเยาวชนระยะยาว
2. คณะผู้วิจัยนำข้อมูลจากการวิเคราะห์และสังเคราะห์ทบทวนมาหยอดลงแบบวิเคราะห์และแบบสังเคราะห์เอกสาร แล้วทำการสรุปเพื่อพัฒนาตัวแบบการจัดการเชิงระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่
3. คณะผู้วิจัยนำประชุมร่วมกันเพื่อสรุปข้อเสนอแนะแนวทางการทำงานทางด้านการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่ จากข้อมูลที่เป็นจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และตัวขัดขวางที่พบจากกระบวนการศึกษาและถอดบทเรียนในพื้นที่ที่เป็นกรณีศึกษา
4. สื่อสารสาธารณะเพื่อเสริมสร้างการเรียนรู้ทางสังคมเพื่อสร้างกระแสและขับเคลื่อนการทำงานระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่จากตัวแบบในพื้นที่กรณีศึกษา ผ่านสื่อสารสาธารณะและสร้างความตระหนักให้แก่สังคม โดยเฉพาะการเชื่อมโยงไปยังภาคนโยบายและกระทรวงที่เกี่ยวข้องได้แก่ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงศึกษาธิการ ตลอดจนเชื่อมโยงการทำงานไปยังสมาชิกที่เกี่ยวข้องในจังหวัด

เครื่องมือการวิจัย

เครื่องมือการวิจัยในขั้นตอนนี้ ได้แก่ แบบสังเคราะห์ตัวแบบการจัดการเชิงระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่ คณะผู้วิจัยสร้างขึ้นโดยอาศัยกรอบแนวคิดรูปแบบการทำงานคุ้มครองเด็กของ Wulczyn และคณะ (2010) โดยจากองค์ประกอบที่เป็นปัจจัยหลัก 3 ด้าน ได้แก่ 1) เป้าหมายของการคุ้มครองเด็ก ซึ่งมีปัจจัยที่ส่งผล ได้แก่ กรอบบรรทัดฐาน ค่านิยม กฎหมาย ซึ่งส่งผ่านทางวัฒนธรรม ศาสนา และการปกครอง 2) ระบบการคุ้มครองเด็ก ได้แก่ โครงสร้าง อำนาจหน้าที่ สมรรถนะ

กระบวนการการให้บริการดูแลช่วยเหลือ ความโปร่งใสตรวจสอบได้ 3) ผลลัพธ์สถานภาพของเด็กที่ได้รับ การคุ้มครอง และปัจจัยย่อย ได้แก่ ระบบสวัสดิการช่วยเหลือด้านสุขภาพ การศึกษา และสุขภาพจิต

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้การวิเคราะห์เนื้อหาเชิงคุณภาพ โดยคณะผู้วิจัยนำข้อมูลบทเรียนใน วัตถุประสงค์ที่ 1 มาคัดเลือกและจัดหมวดหมู่ลงในประเด็นที่เกี่ยวข้องในแบบสังเคราะห์เอกสาร ในส่วนของ ข้อมูลที่นอกเหนือจากประเด็นที่ตั้งไว้ในแบบสังเคราะห์เอกสารแต่เป็นข้อมูลที่มีส่วนสำคัญต่อระบบการ คุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนของหลาย ๆ พื้นที่ จึงนำมาพัฒนาขึ้นเป็นประเด็นและหมวดหมู่ เพิ่มเติม จากนั้น สังเคราะห์เป็นองค์ความรู้ตัวแบบการจัดการเชิงระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและ เยาวชนเชิงพื้นที่ ทั้งระดับจังหวัด และภาพรวม และตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลในการค้นข้อมูลเวที ถอดบทเรียนระดับจังหวัด

บทที่ 4

ผลการศึกษาและถอดความรู้ตัวแบบการจัดการเชิงระบบการคุ้มครองทางสังคม

ด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่

วัตถุประสงค์ข้อแรกของการวิจัยนี้ คือ เพื่อศึกษาและถอดบทเรียนความรู้เกี่ยวกับตัวแบบการจัดการเชิงระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่ และแนวทางการพัฒนาจากพื้นที่ที่เป็นกรณีศึกษา จาก 5 จังหวัด ใน 5 ภูมิภาค สำหรับบทนี้เป็นการนำเสนอข้อมูลการถอดบทเรียนความรู้เกี่ยวกับข้อมูลบริบท สภาพการณ์เด็กและเยาวชนของพื้นที่ กลไกหรือระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชน วิธีปฏิบัติ ปัจจัยความสำเร็จ และปัญหาและอุปสรรครายพื้นที่ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ภาคเหนือ: จังหวัดเชียงราย

ข้อมูลบริบทและสภาพการณ์พื้นที่

พื้นที่จังหวัดเชียงรายเป็นพื้นที่ชายขอบทางตอนบนของประเทศ มีอาณาเขตติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้าน ได้แก่ พม่า และลาว และมีกลุ่มชาติพันธุ์อยู่อย่างหลากหลาย พื้นที่ประกอบด้วย 18 อำเภอ 127 ตำบล ในปี พ.ศ. 2560 มีประชากรรวม 1,287,615 คน โดยมีประชากรช่วงวัยเด็กและเยาวชน (อายุตั้งแต่ 0-25 ปี) จำนวน 361,187 คน (กระทรวงมหาดไทย, ม.ป.ป.)

จากการลงพื้นที่ศึกษาและติดตามการดำเนินงานในจังหวัดเชียงราย สะท้อนโจทย์และบริบทปัญหาเด็กและเยาวชนตามช่วงวัย และมิติต่าง ๆ ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 4 ข้อมูลบริบทและสภาพการณ์ของเด็กและเยาวชนในพื้นที่จังหวัดเชียงรายตามช่วงวัยและกลุ่มเฉพาะ

ช่วงวัย	บริบทของเด็กและเยาวชนในพื้นที่จังหวัดเชียงราย		
	ด้านสุขภาพ	ด้านการศึกษา	ด้านสังคม
ปฐมวัย 0-5 ปี	- พ่อแม่ขาดความรู้ในการดูแลตนเองระหว่างตั้งครรภ์ โดยเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ - ขาดการเลี้ยงดูที่ถูกหลักโภชนาการและหลักพัฒนาการ	- มีเด็กจำนวนมากไม่ได้เข้าสู่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กหรือโรงเรียน ด้วยปัญหาความยากจน	- เด็กต้องถูกทิ้งอยู่กับปู่ย่าตายาย เนื่องจากพ่อแม่ต้องไปทำงานในเมืองหรือต่างถิ่น
วัยเรียน ประถมศึกษา 6-12 ปี	- มีภาวะขาดสารอาหารและเป็นโรคโลหิตจาง	- เริ่มมีเด็กตกหล่นหลุดระบบตัวหายแต่ชื่อยังอยู่ในระบบเกิดความคลาดเคลื่อนของการ	- มีความเสี่ยงในบริบทของพื้นที่ความเป็นชายขอบ ทั้งเรื่องยาเสพติด การเป็นเหยื่อค้า

ช่วงวัย	บริบทของเด็กและเยาวชนในพื้นที่จังหวัดเชียงราย		
	ด้านสุขภาพ	ด้านการศึกษา	ด้านสังคม
		รายงานจำนวนเด็กออกกลางคัน - เด็กด้อยโอกาสจำนวนมากต้องการเรียนแต่ขาดโอกาสเข้าเรียน ในแหล่งที่อยู่อาศัยไม่มีโรงเรียน หรือครอบครัวไม่ส่งเข้าเรียนเพราะฐานะยากจน	มนุษย์ - เริ่มมีปัญหาพฤติกรรมเสี่ยงต่าง ๆ
วัยรุ่น-เยาวชน	- มีความเสี่ยงเรื่องเพศ และความไม่ปลอดภัยจากปัญหาพฤติกรรมเสี่ยง	- หลุดระบบ ออกกลางคัน ไม่เรียนต่อ เข้าสู่ตลาดแรงงาน และเสี่ยงต่อการเข้าสู่การค้าประเวณีในสถานบริการและร้านอาหาร - ชุมชนต้องการพัฒนาเรื่อง การศึกษานอกระบบและตามอัธยาศัยแก่เด็กเยาวชนกลุ่มนอกระบบ	- ปัญหาแม่วัยรุ่น ที่มักเกิดกับเด็กที่อายุน้อยลงเรื่อย ๆ และส่งผลให้ต้องออกจากการเรียน
กลุ่มเฉพาะ	ด้านสุขภาพ	ด้านการศึกษา	ด้านสังคม
กลุ่มชาติพันธุ์/ กลุ่มไร้สัญชาติ/ กลุ่มต่างด้าว	- เด็กไร้สัญชาติ เด็กกำพร้า เด็กต่างด้าว ฯลฯ ไม่สามารถรับสวัสดิการของภาครัฐได้	- เด็กด้อยโอกาสฐานะยากจน กลุ่มชาติพันธุ์ เด็กไร้สัญชาติ เด็กต่างด้าว ขาดโอกาสเข้ารับการศึกษ หรือสวัสดิการด้านศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น - เข้าสู่อการดูแลของศูนย์ Drop in ใช้ชีวิตและเรียนตามที่ศูนย์ฯ จัดการให้	- มีเด็กกำพร้าจำนวนมาก แม้พบว่ามีพ่อแม่ แต่พ่อแม่ทิ้งเพราะยากจน เลี้ยงไม่ไหว - เด็กกลุ่มชาติพันธุ์ เด็กไร้สัญชาติ เด็กกำพร้า เด็กต่างด้าว ฯลฯ เริ่มตกเป็นเหยื่อของการค้ามนุษย์หรือถูกนำเข้าสู่บ้านพักเด็กเพื่อรับค่าใช้จ่ายรายหัว (ศูนย์ Drop in บางแห่ง)

ด้วยบริบทความเป็นจังหวัดชายแดน ทำให้ประสบปัญหาที่หลากหลายและพิเศษกว่าพื้นที่จังหวัดอื่น โดยเฉพาะปัญหาการค้ามนุษย์ ยาเสพติด การล่องละเมิด ไร้สัญชาติ กำพร้า ความด้อยโอกาสของเด็กเยาวชนจำนวนมาก เป็นต้น ทำให้พบจุดร่วมของปัญหาในพื้นที่ คือ การพิทักษ์สิทธิและสร้างโอกาสในการดำรงชีวิตของเด็ก

พื้นที่การศึกษา จังหวัดเชียงราย

1. เทศบาลตำบลสันมะค่า อำเภอป่าแดด จังหวัดเชียงราย

1.1 ข้อมูลบริบทพื้นที่

ตำบลสันมะค่า ตั้งอยู่ในอำเภอป่าแดด ห่างจากตัวจังหวัดเชียงรายไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ มีอาณาเขตติดต่อกับตำบลป่าแดด ตำบลศรีโพธิ์เงิน ของจังหวัดเชียงราย และติดต่อกับตำบลหงส์หิน ตำบลล่อ และตำบลห้วยลาน ของจังหวัดพะเยา มีพื้นที่ 27,393 ไร่ หรือประมาณ 43.83 ตารางกิโลเมตร มีการปกครองโดยเทศบาลตำบลสันมะค่า พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่เกษตรกรรม ทำนาข้าวและสวนลำไย คิดเป็นร้อยละ 90 (ทำนามากกว่าสวนลำไย) ถือเป็นพื้นที่เขตไกลเมือง

ด้านครัวเรือนและประชากร ประกอบด้วยครัวเรือนประมาณ 1,540 ครัวเรือน และประชากร ประมาณ 5,200 คน (ข้อมูลการสำรวจโดยเทศบาลตำบลสันมะค่า ปี พ.ศ. 2559) ประชากรในตำบลสันมะค่าจะแบ่งออกตามเชื้อสายและวัฒนธรรมออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มคนที่อพยพมาจากจังหวัดทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จะรวมกลุ่มอยู่ในหมู่บ้านเดียวกัน เรียกว่า “บ้านวัง” และกลุ่มคนที่เป็นคนเมือง (คนเหนือ) ในพื้นที่เดิม จะรวมกลุ่มอยู่ในหมู่บ้านเดียวกัน เรียกว่า “บ้านสัน” โดยคนบ้านวังก็ยังคงมีวัฒนธรรมประเพณีแบบชาวอีสาน มีอาชีพที่สำคัญและเป็นเอกลักษณ์ คือ ปลูกหม่อนเลี้ยงไหม และทอผ้าไหมขาย รวมถึงทำนา มีศิลปะการฟ้อนรำแบบชาวอีสาน สื่อสารกันด้วยภาษาอีสาน เป็นต้น ส่วนคนบ้านสัน ก็มีวิถีชีวิตแบบคนเมืองทั่วไป ประกอบอาชีพปลูกลำไยและทำนา มีวัฒนธรรมประเพณีแบบคนล้านนา สื่อสารกันด้วยภาษาคำเมือง อย่างไรก็ตาม เวลาเทศบาลเรียกประชุมหรือมีกิจกรรมทุกครั้ง คนในชุมชนจะให้การตอบรับและความร่วมมือที่ดีตลอดมา โดยทั้งสองกลุ่มมีความรักสามัคคีกันและอยู่ร่วมกันแบบให้เกียรติซึ่งกันและกัน

1.2 สภาพการณ์ปัญหาด้านเด็กและเยาวชนในพื้นที่

เนื่องจากพื้นที่ตำบลสันมะค่า อยู่ไกลจากจังหวัดเชียงรายประมาณ 57 กิโลเมตร นับเป็นพื้นที่ห่างไกลความเจริญ ส่งผลให้เด็กส่วนใหญ่ได้เรียนสูงสุดแค่ ม.6 มีบางส่วนเท่านั้นที่มีโอกาสได้ไปเรียนต่อในเมือง แต่ก็นับเป็นส่วนน้อยที่จะได้ไปเรียนต่อในระดับมหาวิทยาลัย ในส่วนนี้ เทศบาลจึงมองว่าเป็นปัญหาที่เป็นจุดอ่อนด้านโอกาสทางการศึกษาในพื้นที่

นอกจากนี้ ทางเทศบาลยังได้ระบุปัญหาเด็กและเยาวชนในพื้นที่ โดยเฉพาะปัญหาวัยรุ่น ได้แก่ เด็กขาดความรู้เรื่องเพศศึกษาและติดเชื้ทางเพศสัมพันธ์ ปัญหาเด็กแว้นและอุบัติเหตุ ปัญหาเด็กพยายามฆ่าตัวตาย ปัญหาเยาวชนเพศทางเลือกที่มีพฤติกรรมน่าเป็นห่วง เป็นต้น

1.3 ทุณการทำงาน

ด้านการพัฒนาคน

ทางเทศบาลเห็นความสำคัญของการพัฒนาคน โดยพยายามบริหารงบประมาณของเทศบาลเอง เพื่อใช้ในการทำกิจกรรมพัฒนาชาวบ้าน โดยก็ต้องสร้างความเข้าใจกับชาวบ้านด้วยว่าการพัฒนาโครงสร้างส่วนหนึ่งก็ต้องจัดสรรงบประมาณมาพัฒนาคนในชุมชนด้วย เช่น แทนที่จะนำเงินทั้งหมดไปปรับปรุงถนนทุกเส้นในตำบล ก็เปลี่ยนเป็นชี้แจงชาวบ้านว่าปีนี้สามารถปรับปรุงถนนได้เพียงเส้นเดียวก่อน เอาเงินส่วนหนึ่งมาพัฒนาเด็ก ผู้สูงอายุ ผู้ด้อยโอกาสด้วย

เทศบาลรับผิดชอบดูแลและพัฒนาคนทุกช่วงวัยตั้งแต่เด็ก ผู้สูงอายุ ผู้พิการ ซึ่งงานเหล่านี้มีการสนับสนุนงบประมาณทั้งจากทางเทศบาลเอง และหน่วยงานอื่น ๆ ที่เข้ามาช่วยเติมเต็มการทำงาน เช่น พมจ. สารณสุขจังหวัด เป็นต้น สำหรับกองทุนประกันสุขภาพ ซึ่งมีนายกเทศมนตรีเป็นประธานกองทุนมีการลงขันร่วมกันระหว่างงบจากรัฐที่ให้มาเป็นกองทุนและงบจากเทศบาลอย่างละครึ่งต่อครึ่ง

งานด้านเด็กและเยาวชนในพื้นที่

เทศบาลตำบลสันมะคำร่วมกับ พมจ.เชียงราย ตั้งสภาเด็กและเยาวชนระดับตำบลตั้งแต่ปี พ.ศ. 2549 ซึ่งในช่วงแรกยังเป็นเพียงการแต่งตั้งแต่ในนาม ยังไม่มีกิจกรรมอะไร โดยภายหลังค่อย ๆ พัฒนามาเรื่อย ๆ จนปัจจุบันได้ไปรวมกิจกรรมระดับชาติมาแล้ว

1.4 กลไก

งานที่ทางเทศบาลทำส่วนใหญ่จะของงบประมาณตามกรอบนโยบาย และทำงานตามกรอบ งานด้านการพัฒนาเด็กและเยาวชนเดินต่อไปได้แม้การสนับสนุนงบประมาณจากส่วนกลางจะน้อยลงหรือไม่มีเงินเลย แต่สิ่งที่ทำให้งานยังคงเดินต่อไปได้ คือ “เครือข่าย” ซึ่งสำหรับเทศบาลตำบลสันมะคำมีเครือข่ายที่หลากหลาย ปัจจุบันเรียกว่า “ศูนย์บริหารจัดการภัยพิบัติตำบลสันมะคำ” โดยจะมีคณะทำงาน “สภาชุมชน (ช่าง)” ซึ่งทำหน้าที่ช่วยคิด ช่วยซ่อม ช่วยสร้าง ในงานต่าง ๆ อาทิ งานช่วยเหลือบ้านยากจน ด้อยโอกาส งานซ่อมบ้าน เป็นต้น ซึ่งงบประมาณส่วนหนึ่งได้รับการสนับสนุนจาก พมจ.

กลไกสำคัญในการขับเคลื่อนกิจกรรมการพัฒนาคนทุกช่วงวัย คือ “อาสาสมัครหมู่บ้าน” (อสม.) ซึ่งทำหน้าที่หลาย ๆ อย่างในเวลาเดียวกัน เป็นทั้ง อาสาสมัครดูแลสุขภาพผู้สูงอายุ (อผส.) อาสาสมัครพัฒนาหมู่บ้าน (อพม.) ซึ่งมีสมาชิกจิตอาสาประมาณ 50 คน แบ่งหน้าที่รับผิดชอบกัน 1 คน ดูแลผู้สูงอายุ 10 คน (ตามพื้นที่เขตหมู่บ้าน)

นอกจากนี้ ยังมี “คณะทำงานขับเคลื่อนตำบลสันมะคำ” (เป็นกลไกเดิม) มาจากภาคประชาสังคม ทำงานด้านสวัสดิการและคุณภาพชีวิตประชาชนทุกด้าน เป็นกลไกที่อยู่ตัวแล้ว เวลาขอทุนทำงานก็จะแบ่งคนของคณะทำงานขับเคลื่อนตำบลสันมะคำไปอยู่ในชุดต่าง ๆ ตามแต่ละหน้างาน

มีกลไกสภาเด็กและเยาวชนระดับตำบล ซึ่งเด็กส่วนใหญ่จะได้รับการพัฒนาศักยภาพอย่างสม่ำเสมอ มีการสร้างทายาทรุ่นใหม่ ๆ มาต่อเนื่อง นอกจากการพัฒนาศักยภาพแล้วยังได้รับการพัฒนาเรื่องมารยาทและกาลเทศะทางสังคม ซึ่งกลไกสภาเด็กและเยาวชนตำบลมีผลทำให้เด็กและเยาวชนของหมู่บ้านกลมเกลียวและให้ความร่วมมือในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนมากขึ้น มีเพียงส่วนน้อยที่ดื้อและไม่เข้าร่วมกิจกรรม

งานด้านเด็กและเยาวชนที่ทางเทศบาลจัดขึ้นต่อเนื่องทุกปี อาทิ กิจกรรมวิถีพุทธ วิถีไทย ซึ่งเริ่มต้นดำเนินการมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2549 ยุคเดียวกับการก่อตั้งสภาเด็กและเยาวชนตำบล เป็นกิจกรรมที่ก่อรูปจากผู้สูงอายุที่รวมตัวกันทำกิจกรรมทางศาสนา ต่อมานำเด็กมาร่วมด้วย โดยกิจกรรมนี้ พมจ. เชียงราย เข้ามาร่วมจัดด้วย

1.5 กระบวนการ

1.5.1 สํารวจข้อมูลสถานการณ์ช่วงวัยของประชากร เพื่อให้ทราบสถานการณ์ของคนในพื้นที่ทุกช่วงวัย โดยแบ่งเป็นกลุ่มสีแดง คือ กลุ่มที่ต้องการความช่วยเหลือและการพัฒนาแบบเร่งด่วน กลุ่มสีเหลือง คือ กลุ่มคนที่อยู่ในภาวะสํเสี่ยง และกลุ่มสีเขียว คือ กลุ่มคนที่อยู่ในสถานการณ์ปกติ โดยพบว่ากลุ่มสีแดง ส่วนใหญ่จะเป็นผู้สูงอายุที่มีอยู่จํานวนมากในชุมชน ที่ยังคงต้องการความช่วยเหลือและการพัฒนา ทั้งด้านสุขภาพ สภาพจิตใจ อารมณ์ สังคม ส่วนเด็กและเยาวชนในพื้นที่ส่วนใหญ่อยู่ในกลุ่มสีเขียว มีเพียงวัยรุ่นบางส่วนที่มีปัญหาที่พึงได้รับความช่วยเหลือ

วิธีการสํารวจข้อมูล

- **การสํารวจข้อมูลความจําเป็นพื้นฐาน (จปฐ.)** ทางเทศบาลจะมีเครื่องมือที่ใช้สํารวจข้อมูลหลักที่เหมือนกับพื้นที่อื่น ๆ ทั่วประเทศ คือ จปฐ. ซึ่งใช้สํารวจข้อมูลความจําเป็นพื้นฐานของทุกครัวเรือนในพื้นที่ และนำข้อมูลที่ได้อาวิเคราะห์จัดลำดับสถานการณ์เร่งด่วน
- **ข้อมูลจากโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพระดับตำบล (รพ.สต.)** เป็นข้อมูลมิติสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ทาง รพ.สต. สันมะค่า จัดเก็บไว้ ซึ่งทางเทศบาลจะนำข้อมูลดังกล่าวมาประชุมวางแผนร่วมกับ รพ.สต. โดยเฉพาะเรื่องการให้ความรู้เรื่องเพศศึกษาที่เด็กและเยาวชนในพื้นที่ส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง เนื่องจากมีเด็กบางคนที่ไม่มารับการรักษาโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์กับทางโรงพยาบาล
- **การลงพื้นที่เยี่ยมบ้านของอาสาสมัครหมู่บ้าน** ในการลงพื้นที่เยี่ยมบ้านต่าง ๆ อสม. แต่ละคนจะได้รับมอบหมายให้ดูแลรับผิดชอบการเยี่ยมบ้านอย่างน้อย 10 ครัวเรือน โดยในกระบวนการนี้ อสม. จะทำการสังเกตความเป็นอยู่ของแต่ละครอบครัวด้วย คอยสอดส่องพฤติกรรมและ

ความสัมพันธ์ของคนในครอบครัว หากพบครอบครัวที่สมาชิกมีปัญหา จะนำมารายงานต่อคณะกรรมการของเทศบาลในการประชุมประจำเดือน

นอกเหนือจากวิธีการสำรวจข้อมูลในข้างต้นแล้ว การได้มาซึ่งข้อมูลสถานการณ์ปัญหายังมาจากแหล่งอื่น ๆ อีก เช่น

- การให้เด็กและเยาวชนสอบถามหรือติดตามสังเกตเพื่อนเด็กและเยาวชนในชุมชนที่กำลังมีปัญหา
- การรับแจ้งจากผู้ประสบปัญหาโดยตรง หรือจากชาวบ้านละแวกใกล้เคียง โดยเฉพาะในกรณีครอบครัวที่มีปัญหาทะเลาะวิวาทหรือใช้ความรุนแรง มักได้รับแจ้งจากเพื่อนบ้านใกล้เคียงที่เห็นเหตุการณ์
- การประชุมประจำเดือนของเทศบาล ซึ่งจะมีหน่วยงานทุกภาคส่วนเข้าร่วมการประชุม ทั้งหน่วยงานภาครัฐ สถาบันการศึกษา ตลอดจนภาคประชาชน ซึ่งเป็นช่องทางการรับรู้ข้อมูลข่าวสารรวมถึงปัญหาต่าง ๆ ของทางชุมชน

1.5.2 กระบวนการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชน

1) การวิเคราะห์สาเหตุของปัญหาที่เด็กและเยาวชนเผชิญ และการใช้กิจกรรมเชิงแก้ปัญหา เมื่อทางเทศบาลได้รับทราบข้อมูลกรณีที่มีเด็กได้รับปัญหาที่ต้องเข้าไปคุ้มครองช่วยเหลือ จะดำเนินการเยี่ยมบ้านเพื่อติดตามเก็บข้อมูลเชิงลึกถึงต้นสายปลายเหตุ แล้วนำมาประชุมคณะกรรมการร่วมกันเพื่อวิเคราะห์หาทางช่วยเหลือต่อไป

ตัวอย่างกรณีเด็กอายุ 14 ปี ที่มีพฤติกรรมก้าวร้าว ดุด่าพ่อแม่ ไม่เรียนหนังสือ ทางคณะกรรมการร่วมกันวิเคราะห์สาเหตุ โดยพบว่าเนื่องจากเด็กไม่ได้เรียนหนังสือ และอยู่ในสังคมเพื่อนที่ไม่ได้รับการขัดเกลาทางสังคมด้วยกัน โดยกำหนดวิธีการแก้ปัญหาโดยการให้เด็กเข้าร่วมกลุ่มกิจกรรม To be good ใช้กิจกรรมเชิงสร้างสรรค์เข้าไปค่อย ๆ ปรับให้เด็กมีความอ่อนโยนขึ้น โดยหลังเด็กเข้าร่วมกิจกรรมไประยะหนึ่ง พบว่าเด็กมีความอ่อนโยนขึ้นและเชื่อฟังพ่อแม่มากขึ้น กรณีอื่น ๆ ทางเทศบาลจะพาเด็กไปอบรมทำกิจกรรมเพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรม และมีคณะกรรมการเทศบาลติดตามดูพัฒนาการของเด็กอยู่เสมอ

2) การประสานงานส่งต่อไปยังหน่วยงานอื่น ๆ กรณีเด็กที่ออกกลางคันตอน ม.2 เนื่องจากครอบครัวยากจนและมีปัญหาพฤติกรรมในโรงเรียน ทางคณะกรรมการได้ประสานส่งเด็กไปยังศูนย์ฝึกอาชีพเป็นเวลา 1 ปี และสามารถผลักดันให้น้องกลับเข้าเรียนในระบบโรงเรียนได้ โดยปัจจุบัน น้องกำลัง

จะจบการศึกษาชั้น ม.6 โดยทางเทศบาลเตรียมส่งต่อให้น้องได้เรียนในมหาวิทยาลัยและสนับสนุนทุนการศึกษา

3) การให้ความช่วยเหลือแบบบูรณาการความร่วมมือสหวิชาชีพ กรณีเด็กที่ต้องออกกลางคันช่วง ม.ต้น เนื่องจากครอบครัวฐานะยากจน ทางอาสาสมัครลงพื้นที่เยี่ยมบ้าน และพบว่าบ้านที่น้องอาศัยอยู่มีสภาพพุงพัง ไม่สามารถหลบแดดหลบฝนได้ ประสบภัยพิบัติทุกฤดูกาล จึงประสานแจ้งต่อเทศบาล จากนั้นจึงมีการวางแผนลงพื้นที่ติดตามปัญหาโดยมีทีมสหวิชาชีพ อาทิ นักสังคมสงเคราะห์ นักจิตวิทยา ตลอดจนทีมอาสาสมัครร่วมเป็นเครือข่ายในการติดตามลงพื้นที่สำรวจปัญหา พูดคุยเก็บข้อมูล แล้วนำมาวางแผนการให้ความช่วยเหลือ มีคณะกรรมการบริหารจัดการภัยพิบัติรายงานข้อมูลไปยังจังหวัดเชียงราย เพื่อขออนุมัติงบประมาณช่วยเหลือ และมีคณะทำงานสละชุมชนเข้าไปดำเนินการซ่อมแซมหรือสร้างบ้านให้ใหม่ ในกรณีที่บ้านหลังเดิมชำรุดจนไม่เหมาะสมต่อการอยู่อาศัย

4) ระดมความช่วยเหลือจากคนในชุมชน เด็กและครอบครัวที่ประสบปัญหาลำบากยากจน ต้องการความช่วยเหลือด้านทรัพยากรหรือแรงงานต่าง ๆ ทางเทศบาลใช้วิธีการประชาสัมพันธ์แก่ชาวบ้านให้ทราบปัญหาร่วมกันและขอรับบริจาคสิ่งของหรือทุนทรัพย์เพื่อช่วยเหลือ หากเป็นการซ่อมแซมหรือสร้างบ้านก็จะระดมความร่วมมือจากชาวบ้านมาช่วยเป็นกำลังเสริมการทำงานของสละชุมชน ร่วมด้วยช่วยกันสร้าง

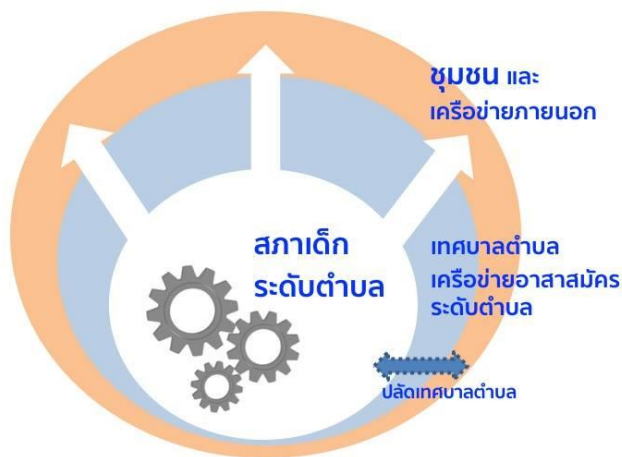
5) การใช้กิจกรรมสร้างสรรค์ ส่งเสริมความสัมพันธ์ของครอบครัว หลาย ๆ ปัญหาที่เกิดขึ้นกับเด็กและเยาวชน มีสาเหตุสำคัญมาจากครอบครัว ทางเทศบาลและศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชน (ศพค.สันมะค่า) ใช้วิธีการดึงพ่อแม่และเด็กมาเข้าร่วมกิจกรรม โดยเปิดโอกาสให้เด็กได้พูดว่าคิดหรือรู้สึกอย่างไร พ่อแม่คิดอย่างไร โดยจะพบว่าปัญหาสำคัญอยู่ที่ความเข้าใจ การยอมรับฟังซึ่งกันและกัน การสื่อสารที่เหมาะสมระหว่างกัน

6) การใช้กลุ่มพลังเด็กและเยาวชน “เพื่อนช่วยเพื่อน” ทางเทศบาลสนับสนุนกลุ่มสภาเด็กและเยาวชนตำบลสันมะค่าให้มีส่วนคิด ส่วนร่วม ออกแบบและดำเนินกิจกรรมสำหรับเด็กและเยาวชนกันเอง ตลอดจนส่งเสริมให้มีรุ่นพี่รุ่นน้องสนับสนุนและถ่ายทอดการทำงานร่วมกัน โดยที่ผ่านมา ไม่เพียงแต่เด็ก ๆ จะได้ทำกิจกรรมร่วมกันเพียงเท่านั้น แต่ยังช่วยเหลือกันในเรื่องของประสบการณ์ของชีวิตวัยรุ่น ให้คำแนะนำซึ่งกันและกัน

7) ติดตามประเมินผล ภายหลังการให้ความช่วยเหลือแก้ไขปัญหาดังกล่าว ในเบื้องต้นเสร็จ คณะทำงานสหวิชาชีพลงพื้นที่ติดตามเยี่ยมเยียนเป็นระยะเพื่อประเมินสภาพความเป็นอยู่ของครอบครัวว่ามีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นหรือไม่อย่างไร

INPUT

เด็กและเยาวชนเป็นกลไกชุมชน

ภาพที่ 14 รูปแบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนของตำบลสันมะคำ

1.6 ปัจจัยแห่งความสำเร็จ

1.6.1 การมีคณะทำงานแบบบูรณาการ “คณะทำงานขับเคลื่อนตำบลสันมะคำ” เป็นกลไกภาคประชาสังคม ที่เมื่อถึงเวลาทำงาน สมาชิกในคณะทำงานเหล่านี้จะถูกแยกออกไปรับผิดชอบโครงการต่าง ๆ ตามเป้าหมายของแต่ละหน่วยงานที่สนับสนุนงบประมาณ เช่น ศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชน (ศพค.) ศูนย์พัฒนาผู้สูงอายุ (ศพอส.) ศูนย์บริหารจัดการภัยพิบัติ ศูนย์บริการผู้พิการ ศูนย์ยุติธรรม เป็นต้น ซึ่งก็จะแบ่งคนของคณะทำงานขับเคลื่อนตำบลสันมะคำอยู่ในชุดต่าง ๆ เหล่านี้ ตามแต่ละหน่วยงานด้วยเหตุนี้ ทำให้คนทำงานที่รับผิดชอบอยู่ในหลาย ๆ คณะทำงาน ได้เห็นข้อมูลและสภาพปัญหาในภาพกว้าง จนสามารถนำข้อมูลมาแลกเปลี่ยนแบ่งปัน และวางแผนการทำงานแบบบูรณาการร่วมกัน ทำให้การทำงานง่ายขึ้น และได้ผลลัพธ์ที่ครอบคลุมยิ่งขึ้น ทั้งยังเป็นการบริหารงบประมาณที่มีประสิทธิภาพด้วย

1.6.2 พลังเครือข่ายอาสาสมัครและจิตอาสา จุดแข็งของพื้นที่ คือ การมีอาสาสมัครและจิตอาสาที่เข้มแข็ง เป็นกลุ่มคนจิตอาสาที่นับเป็นกลุ่มที่ใหญ่ มีสมาชิกมากกว่า 50 คน และแบ่งหน้าที่รับผิดชอบดูแลครอบครัวและคนทุกช่วงวัยในชุมชนอย่างสม่ำเสมอ ที่สำคัญที่สุด คือ การทำงานอาสาสมัครที่นี่ อาจมีหรือไม่มีค่าตอบแทนให้ แต่ทุกคนยังพร้อมใจที่จะช่วยกันดูแลทุกคน ทุกครอบครัวในชุมชน ด้วยเห็นความสำคัญของคุณภาพชีวิตคนมากที่สุด

1.6.3 พลังเด็กและเยาวชนเข้มแข็ง เทศบาลตำบลสันมะค่าจับมือร่วมกับหลาย องค์กรเพื่อจัดกิจกรรมสร้างสรรค์ต่าง ๆ ให้แก่เด็กและเยาวชนในพื้นที่ ซึ่งไม่เพียงแต่สภาเด็กและเยาวชนเท่านั้นที่มีโอกาสได้ร่วมกิจกรรมดี ๆ แต่การจัดกิจกรรมพยายามกระจายให้เด็กทุกคนได้มีโอกาสเข้าถึงได้ และเด็กเยาวชนเหล่านี้ก็มีความตั้งใจ มุ่งมั่นต่อกิจกรรมเป็นอย่างดี ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจน คือ ทางเทศบาลเชิงวิทยากรเข้ามาถ่ายทอดความรู้ให้เด็กได้เรียนรู้กระบวนการผลิตคลิปวิดีโอ หนังสือ ด้วยโทรศัพท์มือถือ เริ่มต้นจากกลุ่มสภาเด็กและเยาวชน และขยายผลต่อไปยังเด็กนักเรียนในโรงเรียนต่าง ๆ ของตำบล โดยพยายามนำเรื่องการผลิตสื่อมาเป็นเครื่องมือในการปลูกฝังและปลูกพลังคนในชุมชนให้ลุกขึ้นมาร่วมกันดูแลเด็ก โดยมีประเด็นรณรงค์ 3 ประเด็น คือ เรื่องเพศ สิ่งแวดล้อม และความรุนแรง จากกิจกรรมดังกล่าว มีเด็กจากทั่วทั้งพื้นที่ ทั้งเด็กในโรงเรียนต่าง ๆ รวมถึง เด็กกลุ่มกิจกรรม ส่งหนังสือเข้าร่วมประกวดเพื่อการรณรงค์ นอกจากนี้ ในกิจกรรมเปิดบ้านสันมะค่า ที่มีพิธีลงนามความร่วมมือยุติความรุนแรง ก็เป็นผลงานหนึ่งที่เด็กและเยาวชนของชุมชนมีส่วนร่วมในการคิด ออกแบบ และลงมือจัดกิจกรรมร่วมกับทางเทศบาลอีกด้วย

นอกจากด้านกิจกรรมแล้ว ด้านสังคม เด็กและเยาวชนใช้ยุทธวิธี “ใช้ความดีล้อมความเลว” โดยกลุ่มสภาเด็กและเยาวชนของชุมชนจะพยายามเข้าถึงเด็กที่มีความเสี่ยงทั้งในระบบและเด็กนอกระบบ พุดคุยสร้างความไว้วางใจ และชักชวนให้เด็กเหล่านั้นเข้าร่วมกิจกรรมสร้างสรรค์ของชุมชน โดยพยายามสร้างให้เด็กที่มีปัญหาได้เห็นคุณค่าของตนเองที่จะทำสิ่งดี ๆ ให้แก่สังคม และเกิดความสุขกว่าการไปทำเรื่องเลวต่าง ๆ

1.6.4 ผู้นำที่เด็กให้ความไว้วางใจ “ตัวชี้วัดที่ง่ายที่สุด คือ เราได้ใจเด็ก เกิดความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกัน” (โสภา วงศ์ใหญ่ (ปลัดเทศบาลตำบลสันมะค่า), สนทนากลุ่ม, 23 กุมภาพันธ์ 2560) การอยู่กับเด็กต้องสร้างสัมพันธภาพ คือ ทำให้เด็กไว้วางใจก่อน ทำอะไร ทำด้วยกัน เป็นที่ปรึกษาที่ดีให้แก่เด็ก สร้างความอบอุ่น เด็กจะเข้าหาเราเอง เราต้องให้เด็กเรียนรู้ด้วยตัวเอง และเราต้องถ่ายทอดประสบการณ์ให้เขา เด็กจะต้องเรียนรู้สภาพแวดล้อมและทำความเข้าใจกับสิ่งที่เกิดขึ้น เมื่อเด็กเดือดร้อนเราต้องช่วยเหลือ ต้องสร้างวินัยให้เด็ก ทำรอกต้องเก็บ อย่าสร้างความเดือดร้อนให้ผู้อื่น ปลูกฝังนิสัยที่จะติดตัวเด็กไป เราค่อย ๆ สอนผ่านกิจกรรม ปลูกฝังทีละเล็กละน้อย เหมือนต่อจิ๊กซอว์ พี่ที่ได้รับประสบการณ์แล้ว จะดึงน้อง ๆ ขึ้นมา ไม่ให้เกิดช่องว่างระหว่างรุ่นมากนัก หลังจบกิจกรรมจะให้เด็กได้สะท้อนประโยชน์ที่ได้จากกิจกรรม เด็กต้องไม่กลับบ้านตัวเปล่า ต้องมีการเรียนรู้การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

1.6.5 การลงทุนร่วมกันของทุกภาคส่วนในชุมชน เพื่อเก็บกู้เด็กที่กำลังเผชิญปัญหา ทางชุมชนไม่เพิกเฉยต่อคนของชุมชนเอง จะเห็นภาพความร่วมมือร่วมใจ ตลอดจนร่วมสละทุนทรัพย์ส่วนตัวจากหลาย ๆ ฝ่าย เพื่อช่วยเหลือเด็กและเยาวชนเหล่านั้นให้สามารถกลับมาเจริญเติบโตองอาจได้อีกครั้ง

ผู้บริหารชุมชน เจ้าหน้าที่หน่วยงานของรัฐ ภาคเอกชน และชาวบ้าน รับรู้ปัญหาร่วมกันและช่วยกันวางแผน ซึ่งหลาย ๆ ครั้ง พบว่าเทศบาลเองไม่มีเงินเพียงพอที่จะช่วยเหลือแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้ทั้งหมด ซึ่งต้องอาศัย การบริจาคจากคนในชุมชน โดยที่ผ่านมาสามารถช่วยเด็กและครอบครัวได้ในหลาย ๆ กรณี เช่น การหาทุน ซ่อมบ้าน การส่งเด็กออกกลางคันให้ฝึกอาชีพและได้กลับเข้าเรียนต่อ และให้ทุนเพื่อศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษา เป็นต้น

1.7 ปัญหาและอุปสรรค

ปัจจุบัน งบการพัฒนาท้องถิ่นของรัฐบาลให้ความสำคัญกับการพัฒนาโครงสร้างมากกว่าการพัฒนาคน กลไกท้องถิ่นเองต้องปรับตัวอย่างมากตามจำนวนงบประมาณที่ลดลง งบด้านต่าง ๆ ถูกตัดลงไป เยอะ หรือบางอย่างไม่ได้รับงบประมาณให้ทำต่อ รวมถึงงบด้านสาธารณสุขที่ลงมายังเทศบาลที่เคยมี ปัจจุบันไม่มีแล้ว หากจะใช้เงินต้องไปขอตรงกับหน่วยงาน คือ สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด เป็นต้น ในส่วน นโยบายนั้นย่อมมีผลกับงานเชิงระบบ แต่เทศบาลต้องพิสูจน์ตัวเองว่าสามารถที่จะดำเนินการพัฒนาคนของ ท้องถิ่นอย่างต่อเนื่องโดยไม่ต้องใช้เงินก็ได้ ถือเป็นการพลิกวิกฤตเป็นโอกาสที่จะสานพลังความร่วมมือของ ทุกภาคส่วนในชุมชนได้อย่างแท้จริง

2. องค์การบริหารส่วนตำบลธารทอง อำเภอพาน

2.1 ข้อมูลบริบทพื้นที่

ด้านภูมิศาสตร์

ตำบลธารทอง ตั้งอยู่ในอำเภอพาน ห่างจากเมืองเชียงรายประมาณ 30 กิโลเมตร ด้วยระยะทาง ที่ใกล้กับตัวอำเภอพาน จึงทำให้พื้นที่ตำบลธารทองมีลักษณะกึ่งเมืองกึ่งชนบท มีอาณาเขตติดต่อกับตำบล ดงมะดะ อำเภอแม่ลาว ตำบลทรายขาว และตำบลแม่ฮ้อย อำเภอพาน และตำบลแม่สรวย อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย มีพื้นที่ 37,019 ไร่ หรือประมาณ 59 ตารางกิโลเมตร ลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่ม แม่น้ำ มีแม่น้ำลาวเป็นแนวแบ่งเขตตำบล พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่มเหมาะแก่การทำการเกษตร

ด้านประชากร

ด้านการปกครองแบ่งเป็น 11 หมู่บ้าน มีครัวเรือนประมาณ 2,000 ครัวเรือน และมีประชากร รวม 6,518 คน (ข้อมูลสำรวจโดย อบต.ธารทอง ปี พ.ศ. 2560) ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ เกษตรกร และรับจ้าง ทั้งนี้ มีประชากรที่เป็นเด็กอายุ 0-18 ปี จำนวน 1,033 คน คิดเป็นร้อยละ 15 ของ ประชากรในพื้นที่ มีโรงเรียนประจำตำบล คือ โรงเรียนธารทอง เป็นโรงเรียนระดับอนุบาลและประถมศึกษา และมีศูนย์พัฒนาเด็กเล็กของตำบล รวมจำนวนนักเรียนทั้งสิ้น 377 คน แบ่งเป็น เด็กเล็กในศูนย์พัฒนาเด็ก

เล็ก 98 คน และนักเรียนในโรงเรียน 279 คน ส่วนเด็กที่เหลื๋อเข้าไปเรียนโรงเรียนในตัวอำเภอ หรือในอำเภอเมือง เนื่องจากไม่ไกลจากเขตตัวเมืองมากนัก

2.2 สภาพการณ์เด็กและเยาวชนในพื้นที่

ช่วงปฐมวัย

1. เด็กช่วงอายุ 0-5 ปี ไม่ได้อยู่กับพ่อแม่ ส่วนใหญ่อยู่กับปู่ย่าตายาย แล้วมีปัญหาเรื่องการเลี้ยงดูเด็กที่ไม่ได้ตามมาตรฐานพัฒนาการ

2. เด็กมีพัฒนาการล่าช้า เนื่องจากพ่อแม่เลี้ยงลูกกับทีวี/โทรศัพท์ มีการแสดงความก้าวร้าวเมื่อครูไม่ให้ดูทีวี

ช่วงวัยเรียน

1. ปัญหาพัฒนาการล่าช้า บกพร่องการเรียนรู้ จำนวน 30 คน อ่านไม่ออกเขียนไม่ได้ เพราะพื้นฐานอ่อน ตลอดจนการเลี้ยงดูของพ่อแม่ผู้ปกครองที่บ้านไม่ช่วยส่งเสริมพัฒนาการให้แก่เด็ก มีเด็กพิเศษ 1 คน

2. เด็กถูกส่งเข้าไปเรียนในเมืองเป็นจำนวนมาก เนื่องจากพื้นที่อยู่ไม่ไกลเขตเมืองและถูกมองว่าโรงเรียนมีคุณภาพสู้โรงเรียนในเมืองไม่ได้

3. นักเรียนกว่าร้อยละ 60 อยู่ในครอบครัวแอ่งกลาง และครอบครัวแตกแยก

ช่วงวัยรุ่น

เด็กเข้าสู่ช่วงวัยรุ่นจะเริ่มก่อปัญหาพฤติกรรมมีเกราะบ้าง แต่จำนวนน้อยมาก มีเพียงแต่ปัญหาที่พึงเฝ้าระวังอยู่บ้าง เช่น การตั้งครรภ์ไม่พร้อม การออกกลางคัน การทะเลาะวิวาท หรือปัญหายาเสพติด ถือว่าพื้นที่ค่อนข้างสงบเรียบร้อย ไม่ค่อยเกิดปัญหาเด็กและเยาวชนเท่าใดนัก

2.3 ทุนการทำงาน

ทุนการทำงานเดิมที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองและพัฒนาเด็กและเยาวชน ปี พ.ศ. 2559 ได้แก่ สร้างแหล่งเรียนรู้ในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ส่งเสริมการเรียนรู้ด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น ดนตรีพื้นเมือง โครงการสายใยรัก โครงการให้ความรู้เรื่องกฎหมาย คล้องใจรักสานสัมพันธ์ครอบครัว ค่ายคุณธรรม ค่ายให้ความรู้เรื่องเพศและยาเสพติด และแผนการจัดทำโครงการในปี พ.ศ. 2560 ได้แก่ ค่ายกีฬา ค่ายต่อต้านยาเสพติด ค่ายอาเซียน ค่ายอบรมภาวะผู้นำ ค่ายให้ความรู้เรื่องการตั้งครรภ์ไม่พร้อม ค่ายคุณธรรม ดนตรีพื้นเมือง กลองสะบัดชัย นอกจากนี้ ยังมีโครงการลดความรุนแรงในครอบครัวเด็กเล็ก 0-5 ปี ที่ได้รับงบประมาณจากกรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว เป็นต้น

2.4 กลไก

2.4.1 กลไกการเชื่อมต่อข้อมูล เด็กในพื้นที่ตำบลธารทองจะได้รับการดูแลเรื่องพัฒนาการตั้งแต่แรกเกิด โดยระบบสาธารณสุขของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลจะทำการประเมินพัฒนาการตามมาตรฐานของกระทรวงสาธารณสุข พบว่ามีเด็กที่มีพัฒนาการล่าช้าจำนวนเล็กน้อย (2 คน) และทำการประเมินซ้ำเพื่อตรวจสอบความแม่นยำ จึงพบว่ามีเด็กเป็นออทิสติก จำนวน 1 คน เมื่อเด็กเข้าสู่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ซึ่งเด็กกว่าร้อยละ 80 ในพื้นที่ เข้ามาเรียนในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กของตำบล จะมีการประเมินพัฒนาการอย่างสม่ำเสมอ และข้อมูลต่าง ๆ เหล่านี้ จะถูกส่งต่อไปยังโรงเรียนธารทองผ่านสมุดประเมินพัฒนาการ

2.4.2 ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน ในพื้นที่ที่มีระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน โดยนำปัญหาเด็กในโรงเรียนมาเข้าสู่ที่ประชุม “คณะกรรมการคุ้มครองเด็กระดับตำบล” ปัญหาที่พบจากการรายงานของโรงเรียนและพื้นที่ อาทิ ปัญหาชู้สาว ที่ผู้ปกครองมักขาดความเข้าใจ เมื่อลูกมีปัญหาชู้สาวจะให้ลาออกมาแต่งงาน ซึ่งทางคณะกรรมการคุ้มครองเด็กจะช่วยทำความเข้าใจกับผู้ปกครองอนุญาตให้เด็กได้เรียนต่อเพื่อไม่ตัดทางอนาคตเรื่องการเรียนของเด็ก ปัญหายาเสพติดมีน้อยมาก ที่พบส่วนใหญ่จะเป็นปัญหาเรื่องเหล้าและบุหรี่เป็นส่วนมาก ซึ่งเด็กมักเลียนแบบมาจากคนในครอบครัวและกลุ่มเพื่อน ปัญหาทะเลาะวิวาทซึ่งมีอยู่บ้าง แต่เป็นกรณีเล็กน้อยและพื้นที่มีระบบควบคุมที่ค่อนข้างดี

2.4.3 กลไกสภาเด็กและเยาวชนระดับตำบล ในตำบลธารทองเคยมีการแต่งตั้งสภาเด็กและเยาวชนระดับตำบล แต่ขาดช่วงไปก่อนหน้านี้ เพราะไม่มีกฎหมายรองรับเหมือนปัจจุบัน เมื่อแต่งตั้งมาแล้ว แต่เด็กในสภาเด็กให้ความร่วมมือน้อย เนื่องจากเห็นความสำคัญของการเรียนพิเศษมากกว่าวันหยุดเด็กมักจะเข้าไปเมืองไปเรียนพิเศษจนไม่มีเวลาร่วมกิจกรรม ทำให้ขาดช่วงไป แต่ในปี พ.ศ. 2560 นี้จะฟื้นฟูสภาเด็กและเยาวชนระดับตำบลกลับมาอีกครั้ง เพราะมีกฎหมายรองรับแล้ว และจะพัฒนาบทบาทของสภาเด็กให้เข้ามาช่วยเรื่องคุ้มครองเด็กได้มากยิ่งขึ้น

2.4.4 กลไกอาสาสมัคร โดยตั้งเป็นคณะทำงานศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชน (ศพค.) ซึ่งกลไกนี้ ทำหน้าที่ลดความรุนแรงในครอบครัว ตลอดจนลงพื้นที่เยี่ยมเยียน เก็บข้อมูล สอดส่องดูแลสถานการณ์ของคนในชุมชน และคืนข้อมูลความรู้สู่ชุมชน ทั้งนี้ เด็กและเยาวชนก็เป็นกลุ่มเป้าหมายที่ชุมชนและคณะทำงานอาสาสมัครให้ความสำคัญในการสอดส่องดูแลเป็นลำดับต้น ๆ

2.5 กระบวนการ

2.5.1 จัดทำระบบข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชนในทุกมิติ ทำการสำรวจโดยใช้อาสาสมัครลดความรุนแรงในครอบครัวอบรมและลงพื้นที่เยี่ยมเยียน แนะนำตัว เก็บข้อมูล และคืนข้อมูลสู่ชุมชน จากนั้นส่งต่อข้อมูลมายัง อบต. ตลอดจนการเชื่อมโยงข้อมูลระหว่างหน่วยงานในพื้นที่ เช่น

โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล โรงเรียน ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก เป็นต้น โดยในการเริ่มต้นวางแผนการทำงานจะใช้วิธีการทางข้อมูล ดูสถานการณ์ ตั้งโจทย์การทำงาน และประชุมร่วมกันกับหน่วยงานทุกฝ่ายในพื้นที่

2.5.2 บูรณาการงบจากทุกโครงการ ทุกหน่วยงานมาทำงานร่วมกัน ประสบการณ์ที่ผ่านมา ทาง อบต. พยายามจัดกิจกรรมให้แก่เด็กและเยาวชนในพื้นที่ แต่ก็สามารถทำได้แค่เด็กกลุ่มเล็ก ๆ ไม่ถึงหลักร้อยคน เนื่องด้วยในแต่ละโครงการนั้น จะมีงบประมาณที่จัดสรรได้เพียงจำนวนหนึ่งซึ่งอาจจะไม่มากพอที่จะทำให้งานมีประสิทธิภาพ ประสิทธิภาพ ดังนั้น เพื่อการวางแผนทำโครงการและกิจกรรมด้านเด็กและเยาวชน ทาง อบต. จะประชุมร่วมกันกับทุกหน่วยงานในพื้นที่ มานั่งคุยกันว่าโครงการไหนมีความสำคัญมากน้อย และหน่วยงานใดมีงบประมาณที่จะนำมาใช้จัดกิจกรรมร่วมกันได้บ้าง ก็จะได้เงินจำนวนมากขึ้นที่ จะสามารถขยายกิจกรรมให้รองรับต่อกลุ่มเป้าหมายที่เป็นเด็กและเยาวชนจำนวนมากขึ้นได้

2.5.3 แบ่งหน้าที่กันชัดเจน แม้การทำงานจะเน้นการบูรณาการแผนการทำงานของทุกฝ่าย แต่การทำงานต้องแยกกันตามบทบาทหน้าที่และหน่วยสนับสนุน เพื่อที่จะหาผู้รับผิดชอบหลัก โดยจะไม่ทำงานซ้ำซ้อนกัน แต่จะอาศัยการพูดคุยและประชุมติดตามความก้าวหน้าร่วมกันอยู่เสมอ อย่างไรก็ตาม ผู้รับผิดชอบในแต่ละงานก็จะประกอบอยู่ในคณะกรรมการคุ้มครองเด็กระดับตำบลด้วย

2.5.4 ตั้งคณะทำงานสหวิชาชีพ และอาสาสมัครพิทักษ์ความรุนแรงในตำบล เพื่อเข้าไปจัดการแก้ไขปัญหาและคุ้มครองช่วยเหลือเด็ก เยาวชน ตลอดจนคนทุกช่วงวัยที่ประสบปัญหา โดยอาศัยกระบวนการเยี่ยมบ้าน เก็บข้อมูลของครอบครัว ติดตามให้ความช่วยเหลือ และประเมินสถานการณ์หลังการคุ้มครองช่วยเหลือเป็นระยะ โดยพบว่าในพื้นที่ยังมีครอบครัวที่ตกอยู่ในสภาวะรุนแรงและเด็กเยาวชนมักเป็นเหยื่อของการถูกล่วงละเมิด

2.5.5 ส่งต่อความช่วยเหลือไปยังหน่วยงานที่รับผิดชอบ ที่ผ่านมา ปัญหาที่ถูกส่งต่อไปยังหน่วยงานที่รับผิดชอบระดับจังหวัดส่วนใหญ่ ได้แก่ ปัญหาครอบครัว เช่น พ่อแม่ติดยา ทะเลาะกันและใช้ความรุนแรงในครอบครัวบ่อย ๆ ทาง อบต. และ อสม. เริ่มเข้าไปทำความเข้าใจ ติดตามสถานการณ์ และประเมินร่วมกัน โดยถ้าสถานการณ์ยังไม่ดีขึ้น จะต้องมีการส่งตัวเด็กในครอบครัวนั้น ๆ ไปอยู่ในความคุ้มครองดูแลของทาง พมจ. ก่อน เป็นต้น

2.5.6 ทำโครงการต่อเนื่อง ทาง อบต. จะวางแผนล่วงหน้าในแต่ละปี โดยจะกำหนดให้มีโครงการที่เกี่ยวกับเด็กและเยาวชนไว้เป็นประจำทุกปี โครงการไหนที่ทำแล้วได้ผลดีก็จะทำต่อเนื่อง และพยายามหาความรู้ในเรื่องใหม่ ๆ ที่จะช่วยแก้ปัญหาและเป็นประโยชน์กับเด็กและเยาวชนของพื้นที่ มาเสริมเพิ่มขึ้นในปีต่อมา เพื่อให้เห็นผลชัดเจนและเกิดความยั่งยืนให้มากที่สุด โดยการวางแผนจะมีทั้งระยะสั้น ระยะกลาง และระยะยาว หาข้อตกลงการทำงานร่วมกันในคณะทำงาน โครงการที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชน ทาง อบต. ให้ความสำคัญกับทุกช่วงวัย โดยเริ่มต้นให้ความรู้แก่พ่อแม่ ในโครงการ “โรงเรียนพ่อแม่” เพื่อให้ความรู้พ่อแม่ตั้งแต่การตั้งครรภ์ การส่งเสริมพัฒนาการของลูกตั้งแต่ครอบครัวเป็นผู้เลี้ยงดูเอง ก่อนส่งต่อให้กับศูนย์พัฒนาเด็กเล็กและโรงเรียนต่อไป

2.6 ปัจจัยความสำเร็จ

2.6.1 ความร่วมมือของคนในชุมชน เป็นปัจจัยหนุนเสริมกลไกการคุ้มครองเด็กและเยาวชนของตำบลธารทอง คนในชุมชนต่างช่วยกันสอดส่องดูแลลูกหลานกันเป็นอย่างดี ตลอดจนเมื่อทาง อบต. จะจัดกิจกรรมใด ๆ จะมีการวางแผนและแจ้งให้คนในชุมชนได้ทราบล่วงหน้า หากเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชน จะมีแกนนำชุมชนคอยประชาสัมพันธ์ไปยังครอบครัวให้พ่อแม่ผู้ปกครองนำเด็กเข้าร่วมกิจกรรม ทุกภาคส่วนจะร่วมแรงร่วมใจสนับสนุนทั้งเงิน สิ่งของ และกำลังในการดำเนินกิจกรรมให้สำเร็จ โดยเฉพาะกิจกรรมที่เกี่ยวกับเด็กจะได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี

2.6.2 ภูมิคุ้มกันทางสังคมที่เข้มแข็ง ด้วยการวางระบบคุ้มครองและสอดส่องดูแลลูกหลานของชุมชน การมีกิจกรรมพัฒนาเด็กและครอบครัวที่ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ทำให้ในพื้นที่ไม่ค่อยมีปัญหา นัก พ่อแม่ ผู้ปกครองต่างช่วยกันเลี้ยงดูบุตรหลานไม่ให้เกิดปัญหา สภาพการณ์ด้านครอบครัวในพื้นที่อยู่ในระดับค่อนข้างดี สำหรับครอบครัวที่มีปัญหาซึ่งมีจำนวนไม่มาก ก็จะมีระบบประคับประคองช่วยเหลือกันติดตามดูแลให้ความช่วยเหลือกันต่อไป

2.6.3 ท้องถิ่นให้ความสำคัญต่อเด็กและเยาวชนเป็นลำดับต้น ๆ จะเห็นได้จากการวางแผนและจัดสรรงบประมาณเพื่อมาทำโครงการด้านเด็กและเยาวชนที่มีมากกว่า 10 โครงการต่อปี และมีการบูรณาการงบประมาณเพื่อกิจกรรมสำหรับเด็กมากกว่าล้านบาท

2.7 ปัญหาและอุปสรรค

2.7.1 เด็กที่ออกไปเรียนนอกพื้นที่ไม่ค่อยเข้าถึงกิจกรรมของชุมชน ในกิจกรรมต่าง ๆ เด็กในพื้นที่ค่อนข้างให้ความร่วมมือเข้าร่วมกิจกรรมค่อนข้างดี เว้นแต่เด็กที่เรียนนอกพื้นที่ เด็กที่เข้าไปเรียนในเขตเมืองจะไม่ค่อยมีส่วนร่วมกิจกรรมของพื้นที่ ค่อนข้างเข้าถึงยาก หรือแม้แต่เด็กที่ออกกลางคันจากการเรียน หากจะสนใจกิจกรรมก็มักสนใจเพียงกิจกรรมกีฬา หรืองานประเพณีเท่านั้น หากเป็นกิจกรรมเชิงอบรม ให้ความรู้ สอนทักษะต่าง ๆ จะไม่ค่อยให้ความร่วมมือ ซึ่งทาง อบต. ต้องขอความร่วมมือไปทางผู้ปกครอง ซึ่งก็ยังถือเป็นอุปสรรคของการเข้าถึงเด็กทุกคนในชุมชน

2.7.2 สถานเด็กและเยาวชนของตำบลมีปัญหาความไม่เสถียรหลายประการ เริ่มต้นที่การพยายามตั้งให้มีขึ้น แต่ขาดกฎหมายรองรับ ทำให้งบประมาณทาง อบต. ไปสนับสนุนในกิจกรรมต่าง ๆ ไม่ได้ ซึ่งในปี พ.ศ.2560 นี้ มีนโยบายให้ตั้งสถานเด็กและเยาวชนให้ได้ครบทุกตำบล ทาง อบต. จะพยายามรื้อฟื้นและตั้งขึ้นให้สำเร็จทั้งในเชิงโครงสร้าง และเชิงการทำงาน ปัญหาอีกประการ คือ เด็กที่เข้ามาทำงานสถานเด็กฯ ไม่มีเวลาให้กับกิจกรรมต่าง ๆ เท่าที่ควร เนื่องจากเด็กยังจัดสรรเรื่องเวลาไม่ได้ เด็กส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับการเข้าไปเรียนพิเศษในเมืองช่วงวันหยุดเสาร์อาทิตย์ ทำให้กิจกรรมต่าง ๆ ก้าวหน้าได้ช้า หรือขาดความต่อเนื่องในการทำกิจกรรมร่วมกัน

3. บ้านพักเด็กกลุ่มชาติพันธุ์และไร้สัญชาติ อำเภอแม่จัน และอำเภอแม่ฟ้าหลวง

3.1 ข้อมูลพื้นฐานของหน่วยงาน

จากการลงพื้นที่อำเภอแม่จันเพื่อศึกษากลไกการคุ้มครองทางสังคมของบ้านพักเด็กกลุ่มชาติพันธุ์ 4 แห่งที่อยู่บริเวณใกล้เคียงกันและเป็นเครือข่ายกัน โดยแต่ละแห่งมีข้อมูลพื้นฐาน ดังนี้

1) **บ้านพักเด็กมูลนิธิพัฒนาลุ่มน้ำแม่คำ** ตั้งอยู่ในตำบลศรีคำ อำเภอแม่จัน ดูแลและบริหารจัดการโดย พ่อหลวงธีระวัฒน์ พิทักษ์ไพรีศรี มีเป้าหมายเพื่อช่วยเหลือและสงเคราะห์เด็กชาวอาข่าที่ด้อยโอกาส ครอบครัวยากลำบาก ไม่มีความสามารถส่งลูกเรียน หรือเด็กที่กำพร้าพ่อแม่ มีฐานะยากจน และญาติไม่สามารถเลี้ยงดูได้ ตลอดจนต้องการถ่ายทอดวัฒนธรรมประเพณีของชาวอาข่าให้แก่เด็กและเยาวชนรุ่นหลังเห็นความสำคัญและอนุรักษ์ไว้ รับผิดชอบทั้งเด็กผู้หญิงและเด็กผู้ชายอายุเข้าสู่วัยเรียนอนุบาลไปจนถึงชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ภายหลังจบชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นแล้วเด็กจะมีทางเลือก คือ สอบเข้าไปเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายในเขตอำเภอและอยู่โรงเรียนประจำ หรือกลับไปอยู่ภูมิลำเนาของตัวเอง ปัจจุบันมีเด็กในบ้านพักประมาณ 50 คน

2) **บ้านดอยร้อยฝน** ตั้งอยู่ในตำบลศรีคำ จังหวัดเชียงราย ดูแลและบริหารจัดการโดย พ่อหลวงจันดี พิทักษ์ไพรีศรี ดูแลเฉพาะเด็กผู้หญิงตั้งแต่วัยอนุบาลไปจนถึงชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ซึ่งเป็นเด็กกลุ่มชาติพันธุ์อีกร้อยจากอำเภอแม่จัน แม่สาย แม่ฟ้าหลวง พาน และเขตพม่า ที่พ่อแม่ส่งมาทิ้งไว้กับญาติเพื่อให้ได้เรียนหนังสือ เป้าหมายเฉพาะของบ้านดอยร้อยฝน คือ การเลี้ยงดูเด็กผู้หญิงที่อยู่ในช่วงวัยเสี่ยงที่จะถูกค้ามนุษย์หรือค้าประเวณี ทั้งจากการถูกล่อลวงหรือโดยความสมัครใจ เพื่อสกัดกั้นเด็กให้ได้รับความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องต่อการดำรงชีวิต ไม่หลงเชื่อคำโฆษณาหรือคำนิยามที่ใช้ร่างกายเพื่อแลกกับเงิน ปัจจุบันมีเด็กในบ้านพักประมาณ 45 คน

3) **บ้านพักเด็กโรงเรียนนิคมพัฒนา** ป่าซาง ตั้งอยู่ในตำบลศรีคำ อำเภอแม่จัน ดูแลและบริหารจัดการโดย นายภุมรินทร์ อยู่ลือ บ้านพักเด็กโรงเรียนนิคมพัฒนา จุดเริ่มต้นของบ้านพักเด็กแห่งนี้มาจากผู้ดูแลบ้านพักเคยทำงานให้กับมูลนิธิ CCS มาก่อน และพบว่าการทำงานมีการเปลี่ยนนโยบายและแผนการดำเนินงาน ส่งผลกระทบต่อเด็กที่ทางมูลนิธิสงเคราะห์จะต้องถูกปล่อยทิ้ง ซึ่งขัดต่อความรู้สึกของตนเอง จึงได้หาทางที่จะสร้างบ้านพักเองโดยทำงานร่วมกับชุมชน ที่ไม่มีรายได้ ไม่มีผลกำไร กอปรกับช่วงที่ก่อตั้งบ้านพัก ทางโรงเรียนนิคมพัฒนาต้องการจำนวนเด็กนักเรียนเพิ่มขึ้น จึงสนับสนุนทุนในการสร้างบ้านพักให้ เพื่อประโยชน์ทั้งสองฝ่าย ปัจจุบัน ทางบ้านพักดูแลเด็กทั้งเด็กผู้ชายและเด็กผู้หญิงระดับอนุบาลไปจนถึงชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าจากพื้นที่อำเภอใกล้เคียงเช่นเดียวกับบ้านอื่น ๆ จำนวน 64 คน แต่เนื่องจากการดำเนินงานได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐและเอกชนค่อนข้างน้อยกว่าค่าใช้จ่ายที่มี จึงขอความร่วมมือจากพ่อแม่ผู้ปกครองของเด็กในบ้านพักจ่ายเงินสมทบค่าใช้จ่าย 2,700 บาท/คน/ปี

4) **บ้านเด็กกำพร้าภูมิพล** ตั้งอยู่ในตำบล ตำบลแม่สองใน อำเภอแม่ฟ้าหลวง จุดเริ่มต้นจากการที่ผู้ดูแลบ้านพักเป็นครู กศน. ในพื้นที่เชียงรายมาก่อน แล้วพบเด็กกำพร้าที่พ่อแม่เสียชีวิต พ่อแม่ติดคุก หรือพ่อแม่เป็นผู้พิการ จึงเกิดความสงสารและนำมาเลี้ยงดู โดยริเริ่มทำบ้านพักเด็กในช่วงปี พ.ศ. 2549 (เฉลิมพระเกียรติในวโรกาสพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ทรงครองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี) ปัจจุบัน มีเด็กกำพร้าที่อยู่ในบ้านพัก จำนวน 13 คน และกำลังหาวิธีขึ้นทะเบียนเป็นสถานสงเคราะห์เด็กกำพร้าเพื่อให้สามารถขอรับงบประมาณสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐได้

เป้าหมายการคุ้มครองดูแลเด็กและเยาวชนของแต่ละบ้านมีจุดรวมที่เหมือนกัน คือ การช่วยเหลือสงเคราะห์เลี้ยงดูเด็กชาวอาข่า (อีกอ) ที่ด้อยโอกาส ครอบครัวยากจน หรือกำพร้าเข้ามาอยู่เพื่อป้องกันความเสี่ยงต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้นกับเด็ก และสร้างโอกาสทางการศึกษา โดยให้เด็กได้ย้ายมาอยู่อาศัยในบ้านพักในบริเวณที่สามารถเดินทางไปเรียนหนังสือได้ และจากการสนทนากลุ่ม จะเห็นว่าทุกแห่ง มีเป้าหมายหลักที่สำคัญ คือ การสกัดกั้นปัญหาที่จะเกิดขึ้นกับเด็กด้อยโอกาสได้ง่าย ๆ โดยเฉพาะในพื้นที่จังหวัดเชียงรายที่เต็มไปด้วยยาเสพติด ทั้งการค้าประเวณี ยาเสพติด ดังที่พ่อหลวงจันดีได้กล่าวว่า “เมื่อเด็กจบออกไปจากบ้านพักของเราแล้ว เขาก็ต้องไปมีอาชีพทำงานหาเลี้ยงตัวเองอยู่ดี ซึ่งการค้าประเวณีมันแฝงอยู่ในหลากหลายอาชีพ ในรูปแบบของร้านอาหาร ร้านคาราโอเกะ ร้านนวด ดังนั้น เราจะระวังกันไม่ไหวเลยว่า จะเขาต้องไปเจออะไรบ้าง แต่การที่เด็กได้มาอยู่กับเรา ได้รับการอบรมสั่งสอนให้เห็นคุณค่าของตัวเองอย่างน้อย ๆ เราก็สามารถเชื่อมั่นได้ว่าเขาน่าจะมีอนาคตที่ดีขึ้นได้ อย่างน้อย 1 ใน 10 ของจำนวนเด็กชาวเขาก็ยังดี” (พ่อหลวงจันดี พิทักษ์ไพรีศรี, สนทนากลุ่ม, 24 กุมภาพันธ์ 2560)

3.2 สถานการณ์ปัญหาของเด็กและเยาวชน (กลุ่มชาติพันธุ์) ในพื้นที่จังหวัดเชียงราย

จำนวนเด็กและเยาวชนกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่จังหวัดเชียงรายมีจำนวนหลายหมื่นคน และส่วนใหญ่เป็นเด็กด้อยโอกาสที่อาศัยในพื้นที่ทุรกันดาร ฐานะยากจน กำพร้า หรือมีความพิการ ครอบครัวยากจน ความรู้และความสามารถในการเลี้ยงดูตามหลักโภชนาการ ส่งผลให้เด็กขาดโอกาสทางการศึกษาตามไปด้วย และมักเข้าสู่วงจรของอบายมุข ยาเสพติด และการค้าประเวณี เพราะอยู่ในพื้นที่สีแดงอยู่แล้ว อย่างไรก็ตาม หน่วยงานภาครัฐก็พยายามที่จะให้ความช่วยเหลือเรื่องการศึกษาและสงเคราะห์โดยจัดทำโรงเรียนประจำ กินนอน ตลอดจน มีหน่วยงานและมูลนิธิจำนวนมากที่เกิดขึ้นในพื้นที่จังหวัดเชียงราย แต่ก็ยังไม่สามารถช่วยเหลือเด็กและเยาวชนที่ด้อยโอกาสได้อย่างครอบคลุมจำนวนที่มี พ่อหลวงธีระวัฒน์ กล่าวว่า “เด็กที่ช่วยเหลือให้เข้ามาอยู่ในบ้านพักส่วนมากก็จะมีเครือข่ายชาวอาข่าติดต่อขอความช่วยเหลือ บ้างก็พ่อแม่หรือญาตินำเด็กมาฝากกับทางบ้านพัก เพราะไม่มีความสามารถที่จะส่งลูกเรียนได้ แต่ก็มีอีกหลายคนที่เราต้องปฏิเสธไป เพราะเราก็รับได้จำนวนเท่านี้จริง ๆ เราไม่มีความสามารถที่จะรับไว้ได้ทั้งหมด บางครั้งกลับมานอนร้องไห้ที่ต้องปฏิเสธพ่อแม่เขาไป ถามว่าทำไมถึงมีบ้านพักเด็กในละแวกนี้เยอะ แต่ละบ้านล้วนทำฟรีไม่มีค่าตอบแทน และยังต้องวิงวาทุนมาองรับค่าใช้จ่ายเองอีก เพราะการสนับสนุนจากมูลนิธิหรือภาครัฐมีน้อยลงมาก และเท่าที่เห็นนี่ยังเป็นเพียงเด็กไม่กี่ส่วนที่เด็กด้อยโอกาสทั้งหมดที่มีอยู่จริง” (พ่อหลวงธีระวัฒน์ พิทักษ์ไพรีศรี, สนทนากลุ่ม, 24 กุมภาพันธ์ 2560)

ลักษณะครอบครัวของชาวอาข่าในปัจจุบัน เป็นลักษณะของครอบครัวหัวกลางที่พ่อแม่ต้องไปทำงานในเมือง เนื่องจากปัจจุบัน นโยบายของรัฐที่สกัดกั้นไม่ให้เกิดการทำลายป่าเพื่อทำไร่เลื่อนลอยเพิ่มขึ้น ทำให้ชาวอาข่าที่ไม่มีเอกสารสิทธิ์จะไม่สามารถขายพืชผักให้แก่ศูนย์ที่รับซื้อได้ ดังที่ นายภุมรินทร์ กล่าวว่า “สมัยนี้ความเป็นอยู่ของชาวอาข่าลำบากกว่าแต่ก่อนอีก เพราะเราไม่มีสิทธิ์ในที่ดิน ถ้าไม่มีเอกสารสิทธิ์ไปแสดงให้เขาดู เราปลูกข้าวโพดไปขายก็ไม่มีใครมารับซื้อ เพราะมันผิดกฎหมาย จากที่เคยยึดอาชีพปลูกผักก็ต้องดิ้นรนออกจากบ้านไปหางานทำในเมืองแทน เด็กก็ยังขาดโอกาสในการเรียนหนังสือมากยิ่งขึ้นอีก” (นายภุมรินทร์ อยู่ลือ, สนทนากลุ่ม, 24 กุมภาพันธ์ 2560) จากปัญหาดังกล่าว ทำให้เด็กมักถูกทิ้งไว้ให้อยู่กับปู่ย่าตายายซึ่งเป็นคนรุ่นเก่าที่ส่วนใหญ่ขาดความรู้เท่าทันในการเลี้ยงดูเด็ก และเลี้ยงแบบปล่อยปละละเลย เป็นเหตุให้เด็กถูกหลอกได้ง่าย โรงเรียนจึงมีความจำเป็นที่ต้องนำเด็กเหล่านี้มาอบรมสั่งสอนและสร้างทักษะชีวิต จะเห็นได้จากเด็กในบ้านพักเองบางคนอายุ 18 ปี ยังเรียนอยู่ชั้น ม.3 หรือบางคนอายุ 13 ปี ยังอยู่ชั้นอนุบาล เพราะถูกปล่อยทิ้งอยู่ในชุมชนมานานมากและไม่ได้รับการสอนให้อ่านออกเขียนได้เลย เพราะปู่ย่าตายายเองก็เป็นคนไม่มีความรู้ที่จะไปสอนได้

3.3 ทุนการทำงาน

ทุนทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชนเผ่าอาข่า เป็นศูนย์รวมของการทำงานบ้านพักเด็กนี้ ด้วยเป้าหมายของการช่วยเหลือเด็กที่ขาดโอกาสแล้ว บ้านพักยังใช้วัฒนธรรมของชนเผ่าอาข่าเป็นแนวทางของการจัดการเรียนรู้เพื่อให้เด็กได้เรียนรู้วัฒนธรรมดั้งเดิมที่ใกล้จะเลือนหายไปหลาย ๆ อย่าง ทั้งเรื่องของประเพณี อาหารการกิน การรักษาโรคโดยใช้สมุนไพรในป่าชุมชน การเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ ฯลฯ แบบชาวอาข่า เพื่อให้เด็กเหล่านี้มีความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมประเพณีของชนเผ่าและช่วยกันสืบต่อไม่ให้เลือนหายไป

3.4 กลไก

ด้านกลไกการทำงานคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนของบ้านพัก เป็นกลไกการให้ความช่วยเหลือสงเคราะห์ที่อยู่อาศัยและความเป็นอยู่ โดยบางแห่งบ้านพักเป็นผู้รับผิดชอบดูแลค่าใช้จ่ายทั้งหมด และบางแห่งขอรับการสนับสนุนเงินช่วยเหลือจำนวนหนึ่งจากผู้ปกครอง และกลไกการประสานกับโรงเรียนในพื้นที่ให้เด็กทุกคนได้รับการศึกษา โดยเฉพาะการประสานงานกับโรงเรียนให้เด็กที่ไม่มีสัญชาติสามารถได้รับสิทธิในการเข้าเรียนหนังสือได้ อย่างน้อยที่สุดคือการเรียนจบการศึกษาภาคบังคับ รวมถึงการส่งต่อเด็กที่จบการศึกษาภาคบังคับให้ได้รับสิทธิและทุนการศึกษาในการศึกษาต่อระดับมัธยมศึกษาตอนปลายหรืออาชีวศึกษา

3.5 กระบวนการ

3.5.1 การประสานงานช่วยเหลือเด็กเข้าสู่บ้านพัก ซึ่งเป็นการทำงานร่วมกับเครือข่ายชาวอาข่าทั้งในเขตประเทศไทยและเขตประเทศพม่า โดยมีกระบวนการหลัก ๆ ได้แก่

1) คนในพื้นที่คอยสอดส่องดูแลปัญหาเด็กและเยาวชนในพื้นที่ เมื่อพบเด็กที่มีปัญหาและครอบครัวไม่สามารถดูแลเด็กได้ จึงประสานติดต่อมายังบ้านพักเด็กที่รู้จัก ดำเนินการสอบถามเพื่อส่งตัวเด็กมายังบ้านพัก

2) มีการคัดกรองคุณสมบัติเพื่อจัดลำดับความจำเป็นเร่งด่วน มีเกณฑ์พิจารณาว่าควรช่วยเหลือเด็กคนไหนก่อน เนื่องจากสามารถรับได้จำนวนจำกัด

3.5.2 การประสานความช่วยเหลือจากองค์กรเครือข่าย เพื่อการบริหารจัดการบ้านพักให้อยู่ได้ เนื่องจากการทำฟรีที่ไม่มีรายได้ โดยลักษณะองค์กรเครือข่ายที่สนับสนุนบ้านพัก แบ่งเป็น

1) **หน่วยงานภาครัฐ** ได้แก่ โรงเรียน โดยเฉพาะโรงเรียนนิคมพัฒนา ที่อยู่ในละแวกพื้นที่บ้านพักเด็ก ให้การสนับสนุนด้านการศึกษา ตลอดจนสนับสนุนทุนบางส่วนในการก่อสร้างหรือต่อเติมอาคารแก่บ้านพักเด็กโรงเรียนนิคมพัฒนา ปัญหาอุปสรรคของบ้านพักอื่น ๆ ในการของบประมาณสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐอื่น ๆ คือ การที่รับเด็กที่ไม่ได้มีภูมิลำเนาอยู่ในตำบลหรืออำเภอเดียวกับที่ตั้งบ้านพัก ทำให้ไม่สามารถขอทุนสวัสดิการสังคมหรือทุนอื่น ๆ ในการช่วยเหลือหรือพัฒนาเด็กเหล่านี้ได้ครอบคลุม ตลอดจนยังไม่ได้มีการขึ้นทะเบียนเป็นสถานสงเคราะห์หรือองค์กรสาธารณะประโยชน์ การสนับสนุนจึงต้องพยายามหาจากทางอื่น อย่างไรก็ตาม การช่วยเหลือของหน่วยงานภาครัฐที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ดำเนินการในรูปแบบของการจัดกิจกรรมการอบรม ทำค่ายพัฒนาเด็ก หรือกิจกรรมรณรงค์ต่าง ๆ ที่ต้องการให้เด็กเข้าร่วม ก็จะประสานขอความร่วมมือจากทางบ้านพักเด็กให้นำเด็กไปเข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าว

2) **องค์กรภาคเอกชน/มูลนิธิ** บ้านพักบางแห่งจะมีมูลนิธิ ตลอดจนเครือข่ายทั้งในและต่างประเทศ มาช่วยดำเนินการก่อสร้างอาคารบ้านพักเด็กและสนับสนุนอุปกรณ์ก่อสร้าง ตลอดจนส่งเงินสนับสนุนค่าอาหารเด็กอยู่บ้าง แต่ไม่ใช่การสนับสนุนที่ได้เป็นประจำ ทำให้ต้องมีการบริหารจัดการที่ดี และต้องพยายามหาทุนมาเพิ่มอยู่ตลอด ตัวอย่างเช่น บ้านเด็กกำพร้า ภูมิภูสลอง ใช้การประสานติดต่อที่วิบูลพาเข้ามาทำสารคดีเผยแพร่จนได้ยอดเงินบริจาคส่วนหนึ่งมาซื้อที่ดิน 2 ไร่ เพื่อก่อตั้งบ้านพัก บ้านพักเด็กมูลนิธิพัฒนาลุ่มน้ำแม่คำ มีมูลนิธิต่างชาติ (ญี่ปุ่น ออสเตรเลีย ฯลฯ) ที่เคยมาเข้าค่ายศึกษาวิถีชีวิตชาวอาข่าที่บ้านพัก) เข้ามาเยี่ยมเยียน ช่วยสร้างอาคาร และสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ก่อสร้าง เป็นต้น

3) **องค์กรในชุมชน** นอกจากการสนับสนุนในรูปแบบของเงินทุน องค์กรชุมชน ได้แก่ วัด ปราชญ์ชุมชน แกนนำชุมชน ภาคประชาสังคมหมู่บ้าน ฯลฯ ก็ให้การสนับสนุนช่วยเหลือในรูปแบบต่าง ๆ เช่น วัดสนับสนุนข้าวสารอาหารแห้งมาทำอาหารเลี้ยงเด็ก ปราชญ์ชุมชนและกลุ่มภูมิปัญญาสมุนไพร สนับสนุนเรื่องการถ่ายทอดภูมิปัญญาความรู้ด้านการปลูกและการใช้พืชสมุนไพรตามวิถีชาวอาข่า เป็นต้น

4) **กลุ่มจิตอาสา** เป็นกลุ่มที่เข้ามาช่วยก่อสร้าง ต่อเติม หรือซ่อมแซมอาคาร บ้านพักของเด็ก โดยมีทั้งกลุ่มจิตอาสาในประเทศ เช่น กลุ่มจิตอาสาจากอัครดิดิต มาช่วยสร้างต่อเติมบ้านเด็กกำพร้าภูมิจุสสอง หรือกลุ่มจิตอาสาจากมหาวิทยาลัยหรือสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ทั้งในและต่างประเทศ ที่เข้ามาช่วยบ้านพักเด็กมูลนิธิพัฒนาลุ่มน้ำแม่คำ ทั้งในเรื่องของอาคารบ้านพัก การจัดกิจกรรมให้ความรู้ สร้างความสัมพันธ์และกำลังใจที่ดีแก่เด็กในบ้านพัก

3.5.3 การส่งต่อเด็กไปสู่โลกภายนอก ภายหลังที่เด็กเรียนจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 แล้ว เด็กมีทางเลือกที่จะไปสอบเพื่อเรียนชั้นมัธยมปลายหรือสายอาชีพในเมือง โดย สพม. จะมีโควตาให้เด็กที่สามารถสอบเข้าเรียนได้กินและอยู่ฟรีที่โรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์แม่จัน ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายใด ๆ หรือเด็กบางคนที่ไม่เรียนต่อ ทางบ้านพักจะช่วยส่งเสริมอาชีพ

3.6 ปัจจัยความสำเร็จ

การมีทัศนคติเชิงบวกของผู้ดูแลจัดการบ้านพัก การทำงานบ้านพักเด็กในปัจจุบัน ไม่อาจกล่าวได้ว่าประสบความสำเร็จ เนื่องจากมีปัญหาติดขัดหลายประการ แต่สิ่งที่ทำให้การทำงานดำเนินไปได้ คือ ใจที่รู้สึกเป็นสุขที่ได้แบ่งปันช่วยเหลือคนที่ด้อยโอกาสกว่า การทำงานที่ต้องดูแลเด็กจำนวนมากที่ไม่ใช่ลูกหลานโดยสายเลือด ทั้งยังมีปัญหาเรื่องทุนที่ติดขัด แต่สิ่งที่ทำให้บ้านพักเด็กเหล่านี้อยู่ได้ด้วยการมีทัศนคติเชิงบวกที่อยากจะช่วยเหลือเด็กด้อยโอกาส การมองทุกคนเหมือนลูกหลาน โดยเด็กในบ้านพักจะเรียกผู้ดูแลจัดการบ้านพักว่าพ่อและแม่ โดยที่เด็กทุกคนในบ้านจะให้ความรัก เคารพ และเชื่อฟังพ่อแม่คนที่สองเหล่านี้

3.7 ปัญหาและอุปสรรค

3.7.1 การสนับสนุนทุนช่วยเหลือจากแหล่งทุนขาดความต่อเนื่อง แทบทุกบ้านพักเริ่มต้นจากการที่ผู้จัดการบ้านพักเป็นพนักงานให้กับมูลนิธิต่าง ๆ ที่มีเป้าหมายเพื่อดูแลช่วยเหลือเด็กด้อยโอกาส โดยเฉพาะเด็กบนพื้นที่สูง ทั้งองค์กรของไทยและต่างชาติ โดยที่ต่อมามูลนิธิเหล่านี้ไม่สานต่อการทำงานช่วยเหลือเด็กแล้ว แต่ละคนรู้สึกว่าเด็กเหล่านี้ถูกทอดทิ้งไม่ได้ จึงคิดริเริ่มที่จะตั้งบ้านพักเด็กของตัวเองโดยเริ่มจากสร้างเรือนพักเล็ก ๆ ในบริเวณบ้านของตนเอง โดยยังคงมีเครือข่ายมูลนิธิและเพื่อนชาวต่างชาติที่เคยทำงานร่วมกันสนับสนุนทุนและอุปกรณ์ก่อสร้างให้ บางรายอาศัยลักษณะการจัดค่ายนักศึกษา ระดมทุน ระดมแรงมาร่วมกันสร้าง ซึ่งมีทั้งชาวญี่ปุ่น ออสเตรเลีย ยุโรป ตลอดจนคนไทยที่เข้ามาช่วยเหลือ ทำให้ในช่วงแรกมีความพร้อมในเรื่องของสถานที่และทุนที่จะรองรับการดูแลช่วยเหลือเด็กได้ ต่อมา ความช่วยเหลือต่าง ๆ เริ่มขาดช่วง การสนับสนุนที่เข้ามามากเป็นรูปแบบของการสร้างอาคารให้มากกว่าการสนับสนุนเงินทุน เนื่องด้วยข้อจำกัดของแหล่งทุนต่าง ๆ ทำให้บ้านพักประสบปัญหาขาดแคลน

เงินและต้องหาทางจัดการด้วยตนเอง ทั้งการช่วยกันปลูกผักขาย การลดต้นทุนด้านอาหารและค่าใช้จ่ายต่าง ๆ หรือการลดจำนวนที่จะรับเด็กเข้ามาดูแล

3.7.2 มีเด็กจำนวนมากที่รอความช่วยเหลือจากทางบ้านพัก แม้ว่าปัจจุบัน การศึกษาจะมีการกระจายโอกาสไปยังพื้นที่ต่าง ๆ มากขึ้นแล้วก็ตาม หากแต่เด็กบนพื้นที่สูงอีกเป็นจำนวนมากที่ยังเข้าไม่ถึงโอกาสทางการศึกษา ทั้งปัญหาความยากจน เด็กกำพร้า ปัญหาเด็กไร้สัญชาติที่ยังคงมีเป็นจำนวนมาก ในแต่ละปี มีพ่อแม่และญาติพาเด็กมาขอความช่วยเหลือกับบ้านพักเด็กอยู่เป็นจำนวนมากกว่าที่ว่างที่จะสามารถรองรับเด็กทั้งหมดได้ จึงต้องมีกระบวนการคัดเลือกโดยพิจารณาจากเกณฑ์ต่าง ๆ ที่บ้านพักกำหนดไว้ในเบื้องต้นเพื่อคัดกรองเด็กที่มีความจำเป็นต้องได้รับการช่วยเหลือเร่งด่วน

3.7.3 เมื่อเด็กออกจากบ้านพักไปแล้ว บางส่วนกลับไปมีชีวิตที่ยากลำบากเหมือนเดิม ตามเงื่อนไขของบ้านพักแต่ละแห่งแล้ว ส่วนใหญ่สามารถให้เด็กอยู่ได้จนถึงอายุ 18 ปี โดยระหว่างที่อยู่那儿เด็กจะต้องไปเรียนหนังสือ ทั้งนี้ โรงเรียนที่อยู่ใกล้บริเวณบ้านพักเด็กจะมีการเรียนการสอนถึงแค่ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เด็กที่จบแล้วบางส่วนได้รับทุนจากโรงเรียนหรือหน่วยงานต่าง ๆ ให้เข้าไปเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายในตัวอำเภอหรือเรียนสายอาชีพ เมื่อเด็กอายุครบ 18 ปี มีบางส่วนได้รับการสนับสนุนให้ได้เรียนต่อระดับอุดมศึกษา บางส่วนเข้าเมืองหางานทำ และบางส่วนไม่มีที่ไปก็ต้องกลับไปอยู่บ้าน กลับไปสู่ความยากลำบากและไม่มีงานทำ โดยทางบ้านพักเด็กมูลนิธิพัฒนาลุ่มน้ำแม่คำ ได้ช่วยเหลือเด็กกลุ่มที่ไม่มีงานทำโดยให้นำวัวไปเลี้ยงและเมื่อวัวออกลูกให้นำวัวกลับมาคืน ทั้งนี้ เพื่อเป็นทุนสนับสนุนให้เด็กได้มีอาชีพเลี้ยงวัว เลี้ยงไก่ และปลูกผัก ดังเมื่อครั้งอยู่บ้านพักได้เรียนรู้สิ่งเหล่านี้เป็นอาชีพติดตัวไป

3.7.4 เด็กที่ไม่ได้มีสำมะโนครัวในพื้นที่ ทำให้ขาดโอกาสที่จะได้รับสิทธิและสวัสดิการจากท้องถิ่น เนื่องจากเด็กหลาย ๆ คน ถูกส่งตัวมาจากพื้นที่ห่างไกล บ้างก็ข้ามมาจากประเทศเพื่อนบ้าน ทำให้ไม่ได้มีชื่ออยู่ในตำบลที่ตั้งของบ้านพักเด็ก จึงไม่สามารถรับสิทธิและสวัสดิการต่าง ๆ อาทิ การเบิกจ่ายค่ารักษาพยาบาลในโรงพยาบาลของรัฐ รวมถึงสิทธิอื่น ๆ อีกหลายประการ ทั้งนี้ ทางบ้านพักเคยได้พูดคุยกับหน่วยงานราชการต่าง ๆ ถึงปัญหาเหล่านี้แล้ว ทางหน่วยงานราชการก็ยินดีช่วยเหลือในบางเรื่อง เช่น เรื่องการเข้าเรียนในโรงเรียน ซึ่งปัจจุบัน เด็ก ๆ เหล่านี้ได้รับโอกาสเข้าเรียนมากขึ้นกว่าแต่ก่อนมาก หากแต่เป็นเรื่องที่ขัดต่อข้อกฎหมายหรือระเบียบการเบิกจ่ายก็ไม่สามารถช่วยเหลือได้ ทำให้บ้านพักเด็กต้องรองรับค่าใช้จ่ายเหล่านี้เมื่อเด็กเกิดเจ็บป่วย ซึ่งสร้างภาระและความยากลำบากในการทำงานของบ้านพักยิ่งขึ้นไป

สรุปภาพรวมของการทำงานคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนจังหวัดเชียงราย พบว่าเนื่องจากความหลากหลายของประชากรที่มีทั้งกลุ่มประชากรทั่วไปและประชากรกลุ่มชาติพันธุ์ ผู้มีบทบาทสำคัญในการดูแลคุ้มครองเด็กและเยาวชนในพื้นที่เชียงรายจึงมีความหลากหลายเช่นเดียวกัน ทั้งนี้ ผู้นำ

ชุมชน มีบทบาทสำคัญที่จะมองเห็นเด็กที่อยู่ในมุมอับ ขาดโอกาสทางสังคม และหาทางช่วยเหลือหรือส่งต่อในพื้นที่จังหวัดเชียงราย พบบ้านพักเด็กหรือศูนย์ Drop in อยู่จำนวนมาก ที่ดำเนินการโดยผู้นำชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ โดยมีเป้าหมายเพื่อช่วยเหลือและให้โอกาสทางการศึกษากับเด็ก โดยการเลี้ยงดูและส่งให้เรียนโรงเรียนในชุมชน เมื่อเด็กสำเร็จการศึกษาภาคบังคับจะช่วยประสานกับโรงเรียนมัธยมในเมืองเพื่อส่งต่อเด็กที่มีศักยภาพที่จะไปเรียนต่อได้ นอกจากเป้าหมายเรื่องโอกาสทางการศึกษาแล้ว ยังต้องการส่งเสริมให้เด็กกลุ่มชาติพันธุ์ได้เรียนรู้และอนุรักษ์ประเพณีของชนเผ่า การอยู่ร่วมกับธรรมชาติ ในส่วนของคนเมือง (ประชากรทั่วไป) ผู้มีบทบาทสำคัญ คือ **องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น** ที่ทำหน้าที่เป็นผู้เล่นหลัก และผู้ประสานเครือข่ายความร่วมมือจากทุกภาคส่วนในองค์กร ทั้งวัด โรงพยาบาล คณะทำงาน กลุ่มอาสาสมัคร กลุ่มเยาวชน ฯลฯ ทำงานทั้งเชิงพิทักษ์ช่วยเหลือเด็กและเยาวชนที่ต้องการการคุ้มครอง และทำงานเชิงพัฒนากิจกรรมสร้างสรรค์

ในส่วนของภาคราชการ **พมจ.** นับว่ามีบทบาทสำคัญ โดยจะพบว่าจังหวัดเชียงราย พมจ. เข้าไปช่วยเหลือดูแลในแทบทุกพื้นที่ ผ่านการทำงานร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และองค์กรสาธารณะประโยชน์ เช่น ศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชน เป็นต้น และยังทำงานร่วมกับประเทศเพื่อนบ้าน ทั้งลาวและเมียนมาร์ ในการป้องกันเรื่องการค้ามนุษย์และแรงงานข้ามชาติ

นอกจากหน่วยงานที่กล่าวมาแล้ว ในพื้นที่จังหวัดเชียงราย หน่วยงานที่มีอยู่จำนวนมากและมีบทบาทมากทั้งในระดับพื้นที่และระดับประเทศเอง คือ **องค์กรพัฒนาเอกชน (NGO)** ซึ่งแต่ละองค์กรมีเป้าหมายที่แตกต่างกันไป นับเป็นพื้นที่ที่มีการสร้างเครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชนเหล่านี้ได้ค่อนข้างเป็นกลุ่มก้อน และสามารถเริ่มความร่วมมือในการทำงานร่วมกันระหว่างองค์กรได้ดีขึ้นเรื่อย ๆ

การรวมกลุ่มกันของ**เด็กและเยาวชนกลุ่มชาติพันธุ์** และ**กลุ่มสภาเด็กและเยาวชนระดับตำบล** การรวมกลุ่มของเด็กและเยาวชนกลุ่มชาติพันธุ์ มีทั้งลักษณะของการจัดเป็นชมรมในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ในจังหวัดเชียงราย การรวมกลุ่มกันเป็นองค์กรพัฒนาเอกชน การรวมกลุ่มเพื่อทำโครงการต่าง ๆ โดยส่วนมากมักมีเป้าหมายเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเอง การรักษาธำรงไว้ซึ่งประเพณีของชนเผ่า รวมถึงกิจกรรมต่าง ๆ เช่น กีฬา กิจกรรมสร้างสรรค์ ดนตรีชนเผ่า ฯลฯ มาเป็นเครื่องมือการทำงาน กลุ่มสภาเด็กและเยาวชนระดับตำบล ตัวอย่างเช่น ตำบลสันมะค่า เป็นกลุ่มสภาเด็กและเยาวชนที่มีความเข้มแข็งและทำงานสอดคล้องประสานกับเทศบาลได้ดี ทำงานทั้งในเชิงกิจกรรมสร้างสรรค์ การเข้าร่วมในการช่วยเหลือเด็กและเยาวชนที่มีปัญหา หรืออยู่ในครอบครัวยากลำบาก

นอกจากนี้ จังหวัดเชียงรายยังนับว่าเป็นจังหวัดที่มีพื้นที่ในเชิงภูมิศาสตร์ที่เป็นพื้นที่เด็กอีกเป็นจำนวนมาก เช่น สวนตุง สวนสาธารณะ ป่าชุมชน เป็นต้น ให้เด็กได้มีโอกาสเรียนรู้และแสดงออก ตามที่หน่วยงานต่าง ๆ จะจัดและส่งเสริมให้เกิดกิจกรรมและการเรียนรู้

2. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: จังหวัดอุบลราชธานี

ข้อมูลบริบทและสถานการณ์พื้นที่

จังหวัดอุบลราชธานีเป็นหัวเมืองภาคตะวันออกเฉียงเหนือด้านตะวันออกสุดของประเทศไทย เป็นพื้นที่ชายแดนติดประเทศลาว แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 25 อำเภอ 219 ตำบล โดยใน ปี พ.ศ. 2560 มีประชากรทั้งสิ้น 1,869,633 คน โดยแบ่งเป็นประชากรช่วงวัยเด็กและเยาวชน (อายุตั้งแต่ 0-25 ปี) จำนวน 647,663 คน (กระทรวงมหาดไทย, ม.ป.ป.)

ด้วยลักษณะพื้นที่ที่เป็นเมืองใหญ่ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในเขตเมืองมีความเจริญค่อนข้างมาก และมีเขตชนบทที่ห่างไกลความเจริญอยู่มากเช่นกัน รวมถึงมีพื้นที่ที่เป็นชายแดนที่มีการเข้าออกระหว่างคนของประเทศไทยและลาว ส่งผลให้ปัญหาเด็กและเยาวชนมีความหลากหลาย โดยปัญหาที่น่าเป็นห่วงมีตั้งแต่ปัญหาเด็กเล็กไปจนถึงเยาวชน ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 5 ข้อมูลบริบทและสถานการณ์ของเด็กและเยาวชนในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานีตามช่วงวัย

ช่วงอายุเด็ก	บริบทของเด็กและเยาวชนในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี		
	ด้านสุขภาพ	ด้านการศึกษา	ด้านสังคม
ปฐมวัย 0-5 ปี	- เด็กที่ถูกทิ้งไว้กับปู่ย่าตายาย ที่ขาดความรู้และความสามารถในการเลี้ยงดูตามหลักโภชนาการและหลักพัฒนาการช่วงวัย	- ในพื้นที่ชนบทห่างไกลจากโรงเรียนหรือศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ทำให้เด็กไม่ได้เข้าเรียน เนื่องจากส่วนใหญ่อยู่กับปู่ย่าตายาย และมีฐานะยากจนการเดินทางไปโรงเรียนในแต่ละวันถือเป็นภาระที่ครอบครัวดูแลไม่ไหว	- ปัญหาเด็กเล็กอยู่ในครอบครัวแห่งกลางจำนวนมาก เนื่องจากพ่อแม่พอยพไปทำงานที่อื่นและทิ้งไว้กับปู่ย่าตายาย - ปัญหาเด็กที่เกิดจากครอบครัวพ่อแม่วัยรุ่นที่ขาดความพร้อมและความรู้ ตลอดจนความเอาใจใส่ต่อการเลี้ยงดู
เด็กวัยเรียน ประถมศึกษา 6-12 ปี	- เด็กไอคิวต่ำ พัฒนาการไม่เป็นไปตามช่วงวัย - ปัญหาเรื่องเพศ และการติดเชื้อ HIV	- เด็กโดดเรียน ขาดความสนใจในการเรียน - เด็กตั้งกลุ่มแก๊ง และติดเพื่อน จนชักชวนกันออกกลางคัน - ขาดกิจกรรมสร้างสรรค์หรือกิจกรรมชมรมที่	- ครอบครัวขาดการดูแลเอาใจใส่ เด็กเริ่มก่อปัญหาและมีพฤติกรรมเสี่ยง - เด็กติดเกมจำนวนมาก

ช่วงอายุเด็ก	บริบทของเด็กและเยาวชนในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี		
	ด้านสุขภาพ	ด้านการศึกษา	ด้านสังคม
		น่าสนใจ ทำให้เด็กหันไปทำความเสี่ยงทั้งในและนอกรั้วโรงเรียน	
เด็กวัยรุ่น-เยาวชน 13-25 ปี	- ปัญหาเรื่องเพศ และการติดเชื้อ HIV	- เรียนไม่จบ หรือจบแค่การศึกษาภาคบังคับ ที่ไม่สามารถนำไปใช้ประกอบอาชีพได้ - ฐานะยากจน อยากเรียนแต่ครอบครัวส่งไม่ไหว	- ปัญหาทุรูปแบบของเด็กวัยรุ่น ต้องไม่พร้อมยาเสพติด ทะเลาะวิวาท กระทำความผิด จนเข้าสู่สถานพินิจฯ จำนวนมาก - ปัญหาเด็กแก๊ง ก่อความรุนแรงในพื้นที่

จากสถานการณ์ในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี พบว่าปัญหาต่าง ๆ ส่วนหนึ่งมีสาเหตุมาจากสภาพภูมิศาสตร์ของประเทศที่ทำให้คนต้องอพยพออกไปเป็นแรงงานที่ต่างจังหวัด และทำให้เกิดสภาพครอบครัวที่ไม่สมบูรณ์ เด็กถูกฝากเลี้ยงไว้กับปู่ย่าตายายหรือญาติพี่น้อง ทำให้เด็กขาดภูมิคุ้มกันต่าง ๆ ในชีวิต โจทย์ที่เป็นจุดร่วม คือ การพัฒนาทักษะชีวิตและสร้างภูมิคุ้มกันให้เด็กและเยาวชน

พื้นที่กรณีศึกษา จังหวัดอุบลราชธานี

1. เทศบาลตำบลขามใหญ่ อำเภอเมือง

1.1 ข้อมูลบริบทและสภาพการณ์พื้นที่

ตำบลขามใหญ่ เป็นชุมชนที่อยู่ในเขตอำเภอเมือง แต่มีลักษณะเป็นขอบเมือง ประกอบด้วย 20 หมู่บ้าน มีประชากรประมาณ 16,000 คน เป็นประชากรเด็กและเยาวชนกว่า 7,000 ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา และรับจ้างรายวัน

ลักษณะของครอบครัวในชุมชน ส่วนใหญ่เป็นครอบครัวแอ่งกลาง ที่พ่อแม่ทิ้งลูกไว้กับปู่ย่าตายายโดยเข้าไปทำงานในเมืองทั้งในกรุงเทพมหานครและในตัวจังหวัดอุบลราชธานี นอกจากนี้ ยังพบครอบครัวที่ไม่สมบูรณ์จำนวนมากเช่นกัน เช่น ครอบครัวพ่อแม่หย่าร้าง เลี้ยงเดี่ยว ครอบครัวพ่อแม่วัยรุ่น ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของเด็กและเยาวชน อีกทั้ง พบปัจจัยเสี่ยงอีกหลายประการ โดยเฉพาะการถูกกำหนดให้เป็นพื้นที่สีแดงที่มีความเสี่ยงเรื่องยาเสพติด

1.2 สภาพการณ์ด้านเด็กและเยาวชนในพื้นที่

จากการสนทนากลุ่มร่วมกับเจ้าหน้าที่เทศบาลตำบลขามใหญ่และครูของโรงเรียนประชาสามัคคีหนองมะนาว ได้ร่วมกันสะท้อนปัญหาที่สำคัญของเด็กและเยาวชนในพื้นที่ตำบลขามใหญ่ ดังนี้

1.2.1 ปัญหาติดเกม บริเวณชุมชนรอบโรงเรียนมีร้านเกมและมีเด็กจำนวนมากเข้าไปเล่นเกมในร้านเกม โดยพบว่าเด็กชั้นประถมศึกษาตอนปลายเข้าไปใช้บริการร้านเกมเป็นกลุ่มที่มากกว่าช่วงชั้นอื่น ๆ และผู้ปกครองเองยังมองว่าร้านเกมเป็นที่รับฝากลูกหลาน

1.2.2 เสี่ยงต่อยาเสพติด แม้ในโรงเรียนไม่มีเด็กติดยา แต่อยู่ในพื้นที่ล่อแหลมสู่ความเสี่ยงต่อยาเสพติด มีเด็กภายนอกเข้ามาชักชวนให้เด็กของโรงเรียนลองเสพยาเสพติด ในขณะที่หลายครอบครัวก็ค้าขายยาเสพติด หรือแม้กระทั่งคนในครอบครัวให้เด็กเล็ก ๆ มาเป็นเด็กเดินยา เพราะมีความเสี่ยงน้อยที่จะถูกจับ

1.2.3 ปัญหาความยากจนทำให้เด็กขาดโอกาสเรียนต่อในระดับที่สูงขึ้น ภายหลังจบชั้น ม.3 เด็กของโรงเรียนส่วนหนึ่งจะไปเรียนต่อระดับอาชีวศึกษา และอีกส่วนหนึ่งจะออกจากการเรียนและไม่ได้เรียนต่อเลย

จากการสอบถามพูดคุยกับเด็กนักเรียนของโรงเรียนในพื้นที่ และลองสะท้อนปัญหาของช่วงวัยจากประสบการณ์ของตัวเองหรือที่พบเห็นจากกลุ่มเพื่อน ในมุมมองของเด็กสะท้อนได้ว่า

“กลับดึก เทียวกลางคืน” “ติดเกม ติดเพื่อน ติดยา”

“มีคนมาชักชวนให้ลองเสพยา ดีสนิทแล้วชวนลอง เพื่อหาคนหารค่ายาเสพยา”

จะเห็นว่า พื้นที่ที่มีความเสี่ยงที่อยู่รายรอบตัวเด็ก และเข้าถึงได้โดยง่ายผ่านการชักชวนจากเพื่อน ซึ่งพื้นที่เห็นร่วมกันว่าต้องทำกิจกรรมที่สร้างเสริมภูมิคุ้มกันให้แก่เด็กเพื่อคุ้มกันเด็กจากความเสี่ยงต่าง ๆ

1.3 ทูตการทำงาน

ทูตการทำงานเดิมของพื้นที่ คือ การที่เทศบาลทำงานร่วมกับโรงเรียน มหาวิทยาลัย และเครือข่ายองค์กรด้านสุขภาวะในพื้นที่อยู่แล้ว เช่น โครงการก่อสร้างสุขภาวะ โครงการพื้นที่สร้างสรรค์สำหรับเด็กและเยาวชนตำบลขามใหญ่ โครงการอบรมให้ความรู้เรื่องสุขภาวะทางเพศ ซึ่งถือเป็นทูลการทำงานที่นำมาพัฒนาเป็นระบบคุ้มครองเด็กและเยาวชนในพื้นที่

1.4 กลไก

1.4.1 ระบบข้อมูลเด็กและเยาวชน ทางเทศบาลจะเก็บข้อมูลพฤติกรรมเด็กและเยาวชนด้านต่าง ๆ จากการเข้าร่วมกิจกรรม รวมถึงใช้สถิติครัวเรือนกับนโยบายของภาครัฐ โดยใช้เครือข่ายการทำงานของอาสาสมัครเป็นผู้เก็บข้อมูล แต่ยังมีข้อจำกัดคือเก็บได้เฉพาะเด็กที่เข้าร่วมกิจกรรมของทางเทศบาล ซึ่งยังไม่ครอบคลุมเด็กและเยาวชนทั้งหมดของพื้นที่

1.4.2 ระบบพี่เลี้ยงที่ทำงานร่วมกันกับเด็กและเยาวชน โดยเทศบาลจะมีเจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบเป็นพี่เลี้ยงงานด้านเด็กและเยาวชนโดยตรง ทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษา และลงประกบกิจกรรมต่าง ๆ ของเด็กและเยาวชนเพื่อคอยให้คำแนะนำ พร้อมทั้งสนับสนุนช่วยเหลือ และรายงานข้อมูลมายังเทศบาล เพื่อวางแผนขอรับการสนับสนุนในกิจกรรมต่าง ๆ โดยกิจกรรมที่พี่เลี้ยงประกบการทำงานของเด็ก อาทิ การอบรมสุขภาวะทางเพศ หนังสัปดาห์ โครงการพื้นที่สร้างสรรค์สำหรับเด็ก สภาเด็กและเยาวชนระดับตำบล เป็นต้น

1.4.3 กลไกประสานงานดูแลเด็กเสี่ยงระหว่างโรงเรียน ชุมชน และเทศบาล โดยหลัก ๆ เทศบาลจะร่วมกับโรงเรียนประชาสามัคคี หนองมะนาว ซึ่งเป็นโรงเรียนประถมขยายโอกาสในพื้นที่เทศบาล ทำกิจกรรมร่วมกัน โดยเทศบาลจะสนับสนุนงบประมาณเพื่อดำเนินกิจกรรมสร้างสรรค์เพื่อสนับสนุนการแก้ปัญหาเด็กเสี่ยงของโรงเรียน

1.5 กระบวนการ

1.5.1 สํารวจพฤติกรรมของเด็กและจัดกลุ่มสถานการณ์เด็ก แบ่งออกเป็น เด็กเสีย เด็กเสี่ยง และเด็กปกติ การสำรวจนอกจากจะใช้เครื่องมือและอาสาสมัครในการเก็บข้อมูลและสังเกตพฤติกรรมของเด็กแล้ว ทางเทศบาลจะตรวจสอบร่วมกับทางโรงเรียนด้วยว่าเด็กในโรงเรียนคนใดที่มีพฤติกรรมเสี่ยงหรือเสีย เพื่อวางแผนแก้ปัญหาาร่วมกัน

1.5.2 ดึงเด็กออกจากปัจจัยเสี่ยงด้วยกิจกรรมสร้างสรรค์ หากเป็นเด็กที่อยู่ในโรงเรียน ทางเทศบาลจะให้ทางโรงเรียนดำเนินการเป็นหลัก ซึ่งโรงเรียนจะคอยเฝ้าระวังปัญหาพฤติกรรมของเด็กที่มีความเสี่ยงอยู่แล้ว โดยการสังเกตพฤติกรรม สอบถามจากเพื่อนในกลุ่ม ติดตามเยี่ยมบ้านและสอบถามพฤติกรรมจากผู้ปกครอง

นอกจากนี้ โรงเรียนใช้แนวคิดเรื่องศิลปวัฒนธรรมเข้ามาเป็นกิจกรรมสร้างสรรค์เพื่อดึงเด็กออกจากพฤติกรรมเสี่ยง ในลักษณะของชมรมกิจกรรม โดยใช้ “หนังสัปดาห์” ซึ่งเป็นการแสดงที่ประยุกต์มาจากหนังตะลุงของภาคใต้ มีตัวละครหลัก คือ ไอ้แก้ว ซึ่งเปรียบได้กับ ไอ้เท่ง ของหนังตะลุง เด็กในชมรมหนังสัปดาห์ เป็นเด็กชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2-3 จำนวนประมาณ 15 คน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเด็กที่มีปัญหาพฤติกรรมที่ครูได้ชักชวนเข้าร่วมกิจกรรม และอีกส่วนหนึ่งมาจากความสนใจและสมัครใจเข้าร่วมกิจกรรม อย่างไรก็ตาม ข้อจำกัดของชมรม คือ ไม่สามารถรับเด็กทั้งหมดที่มีความสนใจได้ ต้องคัดเลือกเอา การแสดงแบ่งเป็นคนเชิด คนพากย์เสียง และคนร้องเพลง ซึ่งจะรับแสดงตามงานต่าง ๆ ทั้งในจังหวัดและจังหวัดข้างเคียง ค่าจ้างครั้งละประมาณ 5,000 บาท โดยในแต่ละครั้งก็จะมีค่าขนมให้เด็กคนละประมาณ 100 บาท

ประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการใช้หนังสือเป็นกิจกรรมสร้างสรรค์ เด็กได้ช่วยกันคิดสมมติว่าจะแสดงเรื่องเกี่ยวกับอะไร โดยครูเป็นคนเขียนบทให้ เด็กช่วยกันเสริมมุขบ้างในการพากย์บท การใช้หนังสือบ้างก็ไม่ใช่แค่เป็นการสร้างความสนุกสนาน สร้างรายได้แก่เด็กเพียงเท่านั้น ยังเป็นการสร้างความรู้สึกรักภูมิใจให้แก่เด็กว่าสามารถทำการแสดงต่อหน้าคนจำนวนมากได้ การได้รับความชื่นชมจากผู้ชม ถือเป็นอีกหนึ่งแนวทางที่จะช่วยสร้างภูมิคุ้มกันให้แก่เด็ก

กิจกรรมหนังสือได้รับรางวัลกิจกรรมสร้างสรรค์เพื่อการป้องกันการตั้งครรภ์ก่อนวัยอันควรโดยกรมกิจการเด็กและเยาวชน เด็ก ๆ ในชมรมได้มีโอกาสมาแสดงที่กรุงเทพมหานคร เด็กได้รับความสนุกสนานและความสุขจากการเดินทางไปจังหวัดต่าง ๆ ไปเที่ยวทะเล

1.5.3 ติดตามเยี่ยมบ้านเด็กที่เฝ้าระวัง เพื่อติดตามประเมินสถานการณ์ความเปลี่ยนแปลง ทางเทศบาลและทีมอาสาสมัครจะเข้าไปเยี่ยมบ้านเด็กและเยาวชนเพื่อพูดคุยทำความเข้าใจกับผู้ปกครองในหลาย ๆ ประเด็น อาทิ การทำความเข้าใจเรื่องร้านเกมว่าไม่ใช่ที่รับฝากเด็กเวลาที่พ่อแม่ผู้ปกครองไม่ว่าง แต่เป็นสถานที่ที่ทำให้เด็กค่อย ๆ แทรกซึมความเสี่ยงต่าง ๆ พร้อมทั้งขอความร่วมมือพ่อแม่ผู้ปกครองให้ช่วยกันเป็นหูเป็นตาในการเฝ้าระวังลูกจากปัญหายาเสพติด

1.6 ปัจจัยความสำเร็จ

1.6.1 ความสำเร็จของกิจกรรมหนังสือที่มีชื่อเสียงและได้รับรางวัล ทำให้เด็กสนใจเข้ามาทำกิจกรรมชมรมกันมากขึ้น เมื่อหนังสือเป็นชื่อเสียงของโรงเรียนและได้รับโอกาสให้แสดงในโอกาสสำคัญของจังหวัดอุบลราชธานี รวมถึงได้มาแสดงในงานรับรางวัลสื่อสุขภาพระดับประเทศมาแล้ว ทำให้ยังเป็นที่น่าสนใจของเด็กเยาวชนของโรงเรียนมากขึ้น โดยทางโรงเรียนก็ใช้โอกาสนี้เป็นอีกหนึ่งเครื่องมือสร้างภูมิคุ้มกันให้เด็กเสี่ยง

1.6.2 มีกลไกการสนับสนุนกิจกรรมของเด็กและเยาวชนจากภาคีภายนอก อาทิ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ ตลอดจนโครงการต่าง ๆ ที่ลงมาสู่พื้นที่ โดยหน่วยงานต่าง ๆ เหล่านี้ จะเข้ามาสนับสนุนทั้งด้านวิชาการ เครื่องมือ และทุนในการทำงานคุ้มครองเด็กและเยาวชนของตำบลขามใหญ่ร่วมกับเทศบาลและโรงเรียน ทำให้กลไกการคุ้มครองเด็กทำงานร่วมกันได้อย่างสอดคล้องและมีประสิทธิภาพขึ้น

1.7 ปัญหาและอุปสรรค

1.7.1 ปัจจัยเสี่ยงรายล้อมรอบตัวเด็กและรุกคืบเข้ามาได้ง่าย จากระบบและกลไกที่ชุมชนดำเนินการอาจช่วยเหลือเด็กและเยาวชนที่มีความเสี่ยงได้ในระดับหนึ่ง แต่ด้วยปัญหาที่เกินความสามารถที่จะควบคุม โดยเฉพาะปัญหายาเสพติด ซึ่งมีความเสี่ยงที่จะเข้าสู่เด็กและเยาวชนได้ง่าย เนื่องจากมีวัยรุ่นจำนวนมากตกเป็นเหยื่อและพร้อมจะชวนให้เพื่อนได้เข้าสู่วงจรเดียวกัน อย่างไรก็ตาม

ทางโรงเรียนพยายามที่จะจับตาสังเกตพฤติกรรมเด็กของโรงเรียน โดยเฉพาะเด็กที่มีความเสี่ยงและมีการติดตามสอบถามจากเพื่อนนักเรียน ตลอดจนถึงพื้นที่เยี่ยมบ้านเพื่อติดตามเป็นระยะ หากแต่ไม่ใช่เด็กของทางโรงเรียน โดยเฉพาะเด็กออกกลางคัน ก็ยากที่จะเข้าถึงกลุ่มเด็กเหล่านั้นได้

1.7.2 ครอบครัวอ่อนแอ ภูมิคุ้มกันเด็กเปราะบาง การดำเนินงานสร้างภูมิคุ้มกันแก่เด็กและเยาวชนที่เทศบาลทำร่วมกับโรงเรียนเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมเด็กได้ในช่วงที่เด็กอยู่ที่โรงเรียน โดยหวังว่าจะเป็นพลังให้แก่เด็กและเยาวชนติดตัวเติบโตไปอย่างมีคุณภาพ หากแต่สภาพครอบครัวของเด็กและเยาวชนในพื้นที่ก็เป็นปัญหาและอุปสรรคที่น่าเป็นห่วง เนื่องจาก เด็กจำนวนมากอยู่ในครอบครัวแห่งกลางที่เด็กถูกทิ้งให้อยู่กับปู่ย่าตายาย ซึ่งขาดความรู้และความเท่าทันความเสี่ยงต่าง ๆ ในการเลี้ยงลูกหลาน อย่างไรก็ตาม ในกิจกรรมต่าง ๆ ที่ทางโรงเรียนขอความร่วมมือไปยังผู้ปกครองมักจะได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี

2. ชุมชนบ้านปะอาว ตำบลปะอาว อำเภอเมือง

2.1 ข้อมูลบริบทพื้นที่

พื้นที่ชุมชนบ้านปะอาว ตั้งอยู่ห่างจากตัวอำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานีราว 20 กิโลเมตร เป็นหมู่บ้านหนึ่งในเขตตำบลปะอาว มีโรงเรียนประจำตำบล คือ โรงเรียนบ้านปะอาว เป็นโรงเรียนประถมศึกษาขยายโอกาสที่จัดการเรียนการสอนตั้งแต่ระดับอนุบาล 1 ถึงมัธยมศึกษาปีที่ 3 และมีวัดที่เป็นศูนย์กลางชุมชน คือ วัดบูรพาปะอาวเหนือ ประชากรในพื้นที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำนา ปลูกหม่อน เลี้ยงไหม และทำหัตถกรรม

ศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นที่ขึ้นชื่อ ได้แก่ ผลิตภัณฑ์จากทองเหลือง และการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ทอผ้าไหม และสินค้าหัตถกรรมจากการทอผ้า นอกจากนี้ ที่วัดบูรพาปะอาวเหนือ ยังเป็นที่จัดแสดงพิพิธภัณฑ์วัตถุโบราณที่พบในพื้นที่ และพื้นที่อื่น ๆ โดยมีมหาวิทยาลัยอุบลราชธานีเข้ามาร่วมศึกษาวัตถุโบราณที่จัดแสดงเพื่อจัดทำเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน

2.2 สภาพการณ์ด้านเด็กและเยาวชน

จากการสัมภาษณ์ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านปะอาว พบว่าปัญหาเด็กและเยาวชนของโรงเรียนก็มีสภาพปัญหาทั่ว ๆ ไป เช่น มีเด็กท้องในวัยเรียน เด็กโดดเรียนไปอยู่ตามร้านเกม แต่ก็มีจำนวนไม่มากนักนี้ เนื่องจากเด็กยังมีภูมิคุ้มกันทางสังคมน้อย โรงเรียนก็พยายามตามแก้ปัญหา สาเหตุส่วนหนึ่งมาจากเด็กเรียนไม่รู้เรื่อง เปื่อหน่วยการเรียนรู้ โรงเรียนก็พยายามจัดกิจกรรมทดแทนการเรียนในชั้นเรียนเพื่อดึงความสนใจเด็กที่ไม่ชอบเรียน แต่ก็พบว่าแก้ปัญหาได้ชั่วคราว หลังจบกิจกรรมก็ไม่สามารถกระตุ้นให้เด็กอยาก

กลับไปเรียนหนังสือได้ และเกิดปัญหาตามมาว่าเด็กที่เรียนอยู่เห็นเพื่อนไม่ต้องเรียนแค่ทำกิจกรรมก็สอบผ่านแล้ว จึงเกิดการเลียนแบบไม่อยากเรียนด้วยเหมือนกัน โรงเรียนจึงยุติกิจกรรมนั้นไป

2.3 ทุนการทำงาน

ทุนการทำงาน คือ การเห็นความสำคัญด้านเด็ก เยาวชน และวัฒนธรรมท้องถิ่นร่วมกันของทุกภาคส่วนในชุมชน และร่วมกันลงขันทำแหล่งเรียนรู้ในพื้นที่ โดย อบต.ปะอาว วัดบูรพาปะอาวเหนือ โรงเรียนบ้านปะอาว ร่วมกันสร้างและพัฒนาแหล่งเรียนรู้ขึ้นหลายแห่งเพื่อเพิ่มพื้นที่ดี พื้นที่สร้างสรรค์สำหรับเด็กและเยาวชน และอาศัยศิลปวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือขัดเกลาเด็กและเยาวชนในพื้นที่

2.4 กลไก

“บวร” บ้าน วัด โรงเรียน ยังมีความกลมเกลียวและทำงานร่วมกันอยู่สม่ำเสมอ แม้ในประเด็นเรื่องเด็กและเยาวชน กล่าวคือ ระดับชุมชน มีการนำปัญหาเด็ก ปัญหาครอบครัว มาถกกันแบบไม่เป็นทางการ จากการสอบถามพูดคุยกับพระอาจารย์ที่วัดปะอาวเหนือ พระอาจารย์ได้กล่าวว่าเรื่องปัญหาเด็กชุมชนจะรับรู้ได้ต่อเมื่อเกิดปัญหาขึ้นแล้ว เป็นปลายเหตุแล้ว รับรู้จากครูบ้าง จากผู้ปกครองบ้าง แต่จะพบว่าต้นเหตุหลัก ๆ มาจากครอบครัวที่มีปัญหา มาจากปัจจัยแวดล้อมอื่น ๆ โดยสองปีที่ผ่านมาพบว่าชุมชนมีปัญหามากขึ้นหนักขึ้นเรื่อย ๆ ไม่เพียงเรื่องเด็ก เรื่องชาวบ้านแย่งผลประโยชน์กันด้วย เมื่อผู้ใหญ่ทำตัวอย่างที่ไม่ดีให้เด็กเห็น เด็กก็จะซึมซับเรื่องเหล่านี้ไป ดังนั้น สิ่งที่วัดช่วยได้คือ การใช้เรื่องของศิลปวัฒนธรรม จารีตอันดีงามไปช่วยพัฒนาเด็ก

2.5 กระบวนการ

2.5.1 สรรวจปัญหาเด็ก ดำเนินการโดยโรงเรียนบ้านปะอาว โดยครูทุกคนในโรงเรียนร่วมกันสอดส่องปัญหาพฤติกรรมเด็กทั้งในโรงเรียน และการติดตามเยี่ยมบ้าน จากนั้น นำปัญหามารายงานต่อที่ประชุมเพื่อบันทึกข้อมูลเด็กที่มีพฤติกรรมเสี่ยง และลักษณะของปัญหา

2.5.2 โรงเรียนนำปัญหาเข้าสู่การประชุมร่วมกันของทุกภาคส่วนในชุมชน เพื่อหาทางวางแผนแก้ปัญหาร่วมกัน ตลอดจนใช้กระบวนการศึกษาวิจัยปัญหาเด็กและเยาวชนและวิธีแก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยผลการวิจัยระบุว่าเด็กที่ไม่ชอบเรียนหนังสือ ให้ทดแทนด้วยกิจกรรมสร้างสรรค์ เพื่อกระตุ้นให้เด็กมีความสุขกับการมาโรงเรียน หากแต่ปัญหาเด็กก็ยังไม่หมดไป

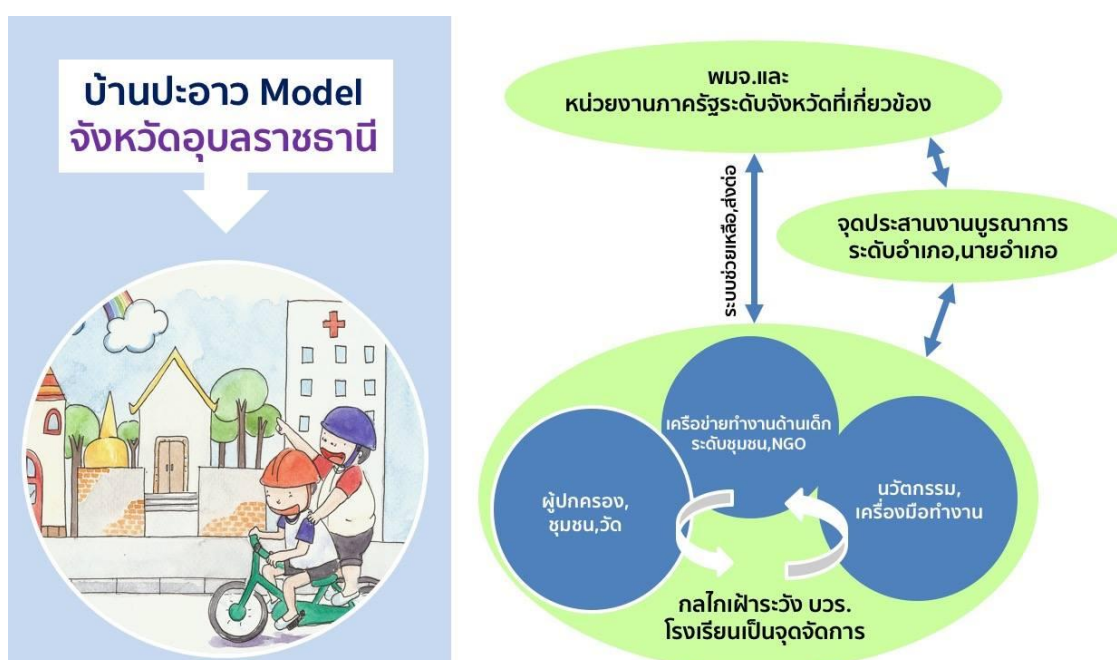
2.5.3 ให้วิทยากรภายนอกเข้ามาช่วยจัดกระบวนการเพื่อสร้างทักษะชีวิต ด้วยในจังหวัดอุบลราชธานี เป็นพื้นที่ที่มีหน่วยงานภาคีอยู่ค่อนข้างหลากหลาย ทั้งหน่วยงานภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน โครงการที่สนับสนุนโดย สสส. สถาบันอุดมศึกษา เป็นต้น ทำให้โรงเรียนมีเครือข่ายวิทยากรภายนอกที่เด็กอยากจะได้ฟังมากกว่าฟังครู ทางโรงเรียนจึงประสานความร่วมมือจากหน่วยงานภาคีมาวางแผนจัดกิจกรรมโดยมีเป้าหมายเพื่อให้เด็กและเยาวชนตระหนักถึงปัญหาวัยรุ่นที่จะส่งผลกระทบต่อชีวิต

ของเด็ก โดยเฉพาะปัญหาเรื่องเพศ การตั้งครรภ์ในวัยเรียน ปัญหายาเสพติด ปัญหาการใช้ความรุนแรง เป็นต้น โดยขณะนี้ โรงเรียนกำลังวางแผนและจัดกิจกรรมให้ความรู้เรื่องเพศศึกษาแก่เด็กในชื่อ “อดเปรี้ยวไว้กินหวาน” โดยกลุ่มเป้าหมาย คือ เด็กระดับมัธยมศึกษาตอนต้นของโรงเรียนบ้านปะอาว เพื่อให้ความรู้เรื่องเพศศึกษาและสร้างจิตสำนึกให้แก่เด็กในการรับผิดชอบตนเองและต่อผู้อื่นด้านความเสี่ยงเรื่องเพศ

2.5.4 หากเด็กกระทำความผิด ชุมชนตัดสินใจใช้การไกล่เกลี่ยเพื่อจัดการปัญหาเล็ก ๆ ด้วยกระบวนการชุมชนเอง สำหรับปัญหาที่เกิดขึ้นกับเด็ก เช่น เด็กขโมยของ ทางชุมชนนำมาประชุมร่วมกันโดยตัดสินเป็นกรณี หากเป็นเรื่องไม่ใหญ่ไม่ต้องถึงตำรวจเพราะจะกระทบกับอนาคตของเด็ก แต่ให้ใช้เหตุผลอบรมสั่งสอนเด็ก ดูแลสอดส่องพฤติกรรม ซึ่งเป็นบทบาทร่วมกันของผู้ปกครอง โรงเรียน และวัด

2.5.5 ประสานขอความช่วยเหลือ หรือส่งต่อเด็กไปยังหน่วยงานผู้รับผิดชอบโดยตรง ในกรณีที่เด็กต้องการความช่วยเหลือคุ้มครอง โดยชุมชนและ อบต. จะประชุมร่วมกันและดำเนินการประสานความช่วยเหลือไปยังหน่วยงานระดับจังหวัดที่เกี่ยวข้อง

2.5.6 ใช้ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นแหล่งเรียนรู้ และสร้างจิตสำนึกรักถิ่นฐานบ้านเกิด ให้แก่เด็กทุกคนในชุมชน สร้างภูมิคุ้มกันเด็กจากความเสี่ยงต่าง ๆ วัด ชุมชน อบต. จัดสรรงบประมาณเพื่อสร้างแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ขึ้นในชุมชน เช่น ใช้ทุนของวัดร่วมกับ อบต. ทำสวนสัตว์ไว้ให้เด็กได้เรียนรู้ ทำพิพิธภัณฑ์อนุรักษ์ของเก่าในวัด เพื่อให้เด็กได้รู้จักประวัติศาสตร์ สำนึกรักในท้องถิ่นบ้านเกิดของตนเอง เป็นต้น

ภาพที่ 15 ระบบและกลไกการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนชุมชนปะอาว

2.6 ปัจจัยความสำเร็จ

2.6.1 ความกลมเกลียวและรักษาขนบประเพณีในอดีตได้ค่อนข้างดี การที่ชุมชน บ้าน วัด และโรงเรียน ยังรวมกันเป็นหนึ่ง วัดและโรงเรียนมีบทบาทสำคัญที่ช่วยเป็นผู้นำทางความคิดด้านการเลี้ยงดูเด็กให้แก่ครอบครัวของคนในโรงเรียนได้เป็นอย่างดี ทำให้ปัญหาเด็กและเยาวชนมีค่อนข้างน้อย อีกทั้ง การใช้ศีลธรรมและประเพณีอันดีงามช่วยขัดเกลาเด็ก ในโอกาสวันสำคัญต่าง ๆ เด็กยังคงเห็นความสำคัญของการเข้าวัดและการประพฤติปฏิบัติตามประเพณีทางศาสนาอยู่

2.6.2 การให้ความสำคัญกับการสร้างแหล่งเรียนรู้ในชุมชน วัด อบต. และโรงเรียน จัดทำแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ไว้ เหตุผลหนึ่ง คือ การอนุรักษ์ให้พื้นที่ยังคงมีคุณค่าและมีเอกลักษณ์ของตัวเอง และอีกเป้าหมายสำคัญ คือ ต้องการให้มีพื้นที่ดี ๆ ที่สร้างสรรค์สำหรับเด็กและเยาวชน เพื่อดึงล่อมปัจจัยเสี่ยงออกไปจากพื้นที่ โดยวัดและ อบต. ช่วยกันสนับสนุนการดูแลแหล่งเรียนรู้เหล่านี้ และโรงเรียนก็มีหน้าที่ประชาสัมพันธ์ส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนเข้ามาใช้เรียนรู้และทำกิจกรรมให้เกิดประโยชน์สูงสุด

2.6.3 การมีหน่วยงานภาคีเข้ามาจัดกิจกรรมสร้างสรรค์สำหรับเด็ก ในพื้นที่ชุมชนปะอว เป็นอีกหนึ่งพื้นที่ที่ได้รับการสนับสนุนจากเครือข่ายภาคีต่าง ๆ เช่นเดียวกับเทศบาลตำบลขามใหญ่ โดยหน่วยงานต่าง ๆ เข้ามาสนับสนุนทั้งด้านวิชาการและวิทยากรให้ความรู้ การเข้าร่วมโครงการศึกษาสถานการณ์เด็กและเยาวชน การพัฒนากิจกรรมสร้างสรรค์สำหรับเด็กของสภาเด็กและเยาวชน เป็นต้น

2.7 ปัญหาและอุปสรรค

การรับรู้ปัญหาเด็กและเยาวชนส่วนมากเป็นการรับรู้เมื่อเกิดเหตุแล้ว เป็นที่น่าเสียดายว่าชุมชนจะไม่มีโอกาสได้ช่วยเหลือเด็กระหว่างทาง ปลอ่ยเด็กมาสู่ปัญหาและเป็นภาวะที่เด็กต้องสูญเสียโอกาสบางอย่างไปแล้ว ซึ่งเด็กสมัยใหม่ยากที่จะเปิดโอกาสให้ผู้ใหญ่รับรู้ปัญหา ซึ่งทางชุมชนเชื่อว่าต้นตอของปัญหามาจากครอบครัวและปัจจัยแวดล้อมอื่น ๆ เป็นหลัก โดยทางชุมชนหมายมั่นว่าจะเกิดเวทีธรรมชาติที่มีการพูดคุยยกปัญหาเด็กและเยาวชนกันให้มากขึ้น เหตุผลหนึ่ง คือ เพื่อหาทางแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นแล้ว และอีกเหตุผล คือ ให้ความรู้แก่พ่อแม่ผู้ปกครองและโรงเรียนในการช่วยกันสังเกตและจับสัญญาณความเสี่ยงของเด็กและเยาวชนด้วย

สรุปภาพรวมของการทำงานคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนจากพื้นที่การศึกษาของจังหวัดอุบลราชธานี จุดเด่นสำคัญของพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานีคือการมีความเข้มแข็งของวัฒนธรรมชุมชนที่มีการเชื่อมต่อกันด้วยระบบเครือญาติ การที่มีปราชญ์ท้องถิ่นมีภูมิปัญญาที่ยังคงเหนียวแน่นอยู่ในระบบชุมชน จึงทำให้ ความสัมพันธ์ระหว่าง บ้าน วัด โรงเรียน (บวร) ยังคงมีพลังในการช่วยเหลือคุ้มครองเด็กและเยาวชนในชุมชนได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะโรงเรียนมีความน่าเชื่อถือได้รับการไว้วางใจจากชุมชน นอกจากนี้ **องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น** นับเป็นอีกกลไกสำคัญที่มีทรัพยากรในการช่วยสนับสนุนการทำงานดูแลและคุ้มครองเด็กให้เกิดขึ้นในชุมชนในรูปแบบการเยียวยาช่วยเหลือเด็กที่ต้องการการคุ้มครอง การเยียวยาสนับสนุนในรูปของทรัพยากรเพื่อการศึกษาและการเลี้ยงชีพ หน่วยราชการ **พมจ.** ซึ่งพื้นที่ทำงานของจังหวัดอุบลราชธานีมีความกว้างและซับซ้อน กลไกสำคัญหนึ่งคือการเสริมการทำงานด้วยระบบย่อยในระดับอำเภอ ซึ่งพบว่า**นายอำเภอ**เป็นจุดจัดการและจุดประสานงานสำคัญที่สามารถเชื่อมต่อกลไกระดับพื้นที่กับระดับจังหวัดที่ พมจ. เป็นกลไกหลักในการทำงานได้ และการทำงานสนับสนุนกลไกการทำงานเชิงพื้นที่ด้วยงานวิจัย มี**เครือข่ายมหาวิทยาลัย** และ**เครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชน** ในการเป็นโค้ชพื้นที่ในการทำงานด้านเด็ก การมี**เครือข่ายเยาวชนอาเซียน**ที่ปลูกกระแสการลุกขึ้นมาทำงานแก้ปัญหาเยาวชนและชุมชนด้วยพลังเยาวชนเอง

จังหวัดอุบลราชธานีถือเป็นจังหวัดใหญ่ที่มีพื้นที่สร้างสรรค์สำหรับเด็กอยู่มาก ทั้งพื้นที่ที่มีอยู่ เช่น สวนสาธารณะ ลานกิจกรรม ฯลฯ และพื้นที่ที่จัดขึ้น เช่น กิจกรรมถนนเด็กเดินที่จัดขึ้นโดยสภาเด็กและเยาวชน มากกว่า 10 ปีแล้ว นอกจากนี้ จังหวัดอุบลราชธานี ยังมีกลุ่มเครือข่ายสภาเด็กและเยาวชนระดับตำบลที่มีครบทั้ง 62 ตำบล ที่กำลังได้รับการส่งเสริมสนับสนุนให้คิดและทำกิจกรรมสร้างสรรค์สำหรับเด็กในทุกพื้นที่ โดยการสนับสนุนของมหาวิทยาลัยอุบลราชธานีอีกด้วย

3. ภาคกลาง: จังหวัดนนทบุรี

ข้อมูลบริบทและสภาพการณ์พื้นที่

จังหวัดนนทบุรี เป็นจังหวัดปริมณฑลที่มีพื้นที่เชื่อมต่อกับกรุงเทพมหานคร ประกอบด้วย 6 อำเภอ ได้แก่ เมืองนนทบุรี บางกรวย บางใหญ่ บางบัวทอง ไทรน้อย และปากเกร็ด มีลักษณะความเป็นเมืองใหญ่ที่เป็นที่ตั้งของหน่วยงานราชการและเขตเศรษฐกิจ และเป็นย่านที่พักอาศัยของคนทำงานในเขตกรุงเทพฯ และปริมณฑล ในขณะที่ยังคงมีพื้นที่บางส่วนมีความเป็นชนบทอยู่

ด้านประชากร มีประชากรอาศัยอยู่หนาแน่นรองจากกรุงเทพมหานคร ในปี พ.ศ.2560 จังหวัดนนทบุรีมีประชากรรวมทั้งสิ้น 1,229,735 คน โดยคิดเป็นประชากรเด็กและเยาวชน (อายุ 0-25 ปี) จำนวน 351,999 คน (กระทรวงมหาดไทย, ม.ป.ป.) อย่างไรก็ตาม ด้วยความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจสูง ทำให้จังหวัดนนทบุรีมีประชากรแฝงอยู่เป็นจำนวนมาก

จากการลงพื้นที่ศึกษาและติดตามการดำเนินงานในพื้นที่จังหวัดนนทบุรี สะท้อนโจทย์และบริบทปัญหาเด็กและเยาวชนตามช่วงวัย และมิติต่าง ๆ ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 6 ข้อมูลบริบทและสภาพการณ์ของเด็กและเยาวชนในพื้นที่จังหวัดนนทบุรีตามช่วงวัย

ช่วงอายุเด็ก	บริบทของเด็กและเยาวชนในพื้นที่จังหวัดนนทบุรี		
	ด้านสุขภาพ	ด้านการศึกษา	ด้านสังคม
ปฐมวัย 0-5 ปี	- เด็กที่ถูกทิ้งไว้กับปู่ย่าตายาย ในชุมชนกึ่งชนบท บางส่วน		- การเลี้ยงดูแบบ “ตายก็ฝัง ยัง ก็เลี้ยง”
เด็กวัยเรียน ประถมศึกษา 6-12 ปี	ได้รับการเลี้ยงดูไม่เป็นไปตาม หลักโภชนาการและหลัก พัฒนาการช่วงวัย	- เด็กไม่เห็นความสำคัญของ การศึกษา โดยคิดแค่ว่าเรียนจบ ป.6 หรือ ม.3 ก็พอแล้ว	- ครอบครัวขาดการดูแลเอาใจ ใส่ เด็กเริ่มก่อปัญหาและมี พฤติกรรมเสี่ยง
เด็กวัยรุ่น- เยาวชน 13-25 ปี		- โดดเรียน ออกกลางคัน มีน้อย คนที่จะเรียนจนจบ มหาวิทยาลัย บางคนออกจาก การเรียนแล้วไม่มีอาชีพ เป็น ภาระของครอบครัว	- ปัญหาทุกรูปแบบของเด็กใน สังคมเมือง ดิดเกม เด็กแว้น การใช้ความรุนแรง ยาเสพติด มั่วสุมตามหอพัก และจุดลับตา ในชุมชน ฯลฯ

ทั้งนี้ สภาพการณ์ด้านเด็กและเยาวชนในพื้นที่ที่สะท้อนให้เห็นปัญหาเด็กและเยาวชนมีความหลากหลาย เช่น ปัญหาการใช้ความรุนแรงทั้งภายในและภายนอกครอบครัว ความเสี่ยงเรื่องเพศและตั้งครรภ์ไม่พร้อม ความปลอดภัยและอุบัติเหตุ อดอยาก การมั่วสุมก่อความเดือดร้อนรำคาญในพื้นที่ สภาพครอบครัวแตกแยกขาดความอบอุ่น เป็นต้น โดยเป้าหมายร่วมที่คล้ายคลึงกันของการทำงานคุ้มครองเด็ก

และเยาวชนเชิงพื้นที่จังหวัดนนทบุรีทั้งจากหน่วยงานต่าง ๆ และกรณีศึกษาทั้งระดับชุมชนและจังหวัด คือ การสร้างให้เด็กมีทักษะชีวิตและความปลอดภัย

พื้นที่การศึกษา จังหวัดนนทบุรี

1. เทศบาลนครปากเกร็ด อำเภอปากเกร็ด

1.1 ข้อมูลบริบทพื้นที่

เทศบาลนครปากเกร็ด เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นองค์กรหนึ่ง ตั้งอยู่ในอำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ห่างจากตัวจังหวัดประมาณ 10 กิโลเมตร มีทำเลที่ตั้งติดกับกรุงเทพมหานคร ครอบคลุมพื้นที่รับผิดชอบ 5 ตำบล 34 หมู่บ้าน ได้แก่ ตำบลปากเกร็ด ตำบลบางพูด ตำบลบ้านใหม่ ตำบลบางตลาด และตำบลคลองเกลือ

ด้านประชากรและครัวเรือน จากการสำรวจของเทศบาลในปี พ.ศ. 2559 มีจำนวนครัวเรือนรวมประมาณ 60,000 ครัวเรือน และมีจำนวนบ้านประมาณ 121,000 หลัง มีประชากรรวมประมาณ 188,000 คน ตามทะเบียนราษฎร์ (ไม่นับรวมประชากรแฝง) คิดเป็นประชากรช่วงวัยเด็ก (อายุ 0-17 ปี) ประมาณ 40,000 คน ประชากรในพื้นที่มีลักษณะหลากหลาย ทั้งคนในพื้นที่เดิม และประชากรแฝงที่มาจากทั่วทุกภูมิภาคของประเทศ รวมถึงแรงงานต่างด้าวที่เข้ามารับจ้างด้วย ด้วยความหลากหลายตามลักษณะของพื้นที่ที่มีทั้งพื้นที่เขตเศรษฐกิจ พื้นที่ชุมชนเมือง และพื้นที่ชุมชนชนบท ทำให้ประชากรในพื้นที่มีอาชีพที่หลากหลายเช่นกัน อาทิ ค้าขาย ธุรกิจส่วนตัว รับราชการ พนักงานบริษัทเอกชน ลูกจ้าง รับจ้าง เกษตรกร เป็นต้น

1.2 ข้อมูลสถานการณ์ด้านเด็กและเยาวชน

ด้วยสภาพพื้นที่ที่มีทั้งเขตเมืองและเขตชนบท ทำให้อำเภอปากเกร็ดเป็นพื้นที่รวมปัญหาสังคมของทั้งเด็กเมือง เช่น เด็กติดเกม รวมตัวมั่วสุม ติดและค้าขายยาเสพติด แม่วัยรุ่น เป็นต้น และปัญหาของเด็กชนบทที่ไม่ได้รับการเลี้ยงดูที่ดีและขาดโอกาสทางการศึกษา จากการสะท้อนข้อมูลของพื้นที่ตำบลต่าง ๆ ที่เข้าร่วมสนทนากลุ่มให้ข้อมูล พบลักษณะปัญหาที่มีความเหมือนและความแตกต่างตามแต่ละบริบทพื้นที่ ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 7 ข้อมูลบริบทพื้นที่และประเด็นปัญหาพึงเฝ้าระวังเกี่ยวกับเด็กและเยาวชนของชุมชนในเทศบาลนครปากเกร็ด

พื้นที่	ข้อมูลบริบทพื้นที่	ประเด็นปัญหาพึงเฝ้าระวัง
ตลาดปากเกร็ด ตำบลปากเกร็ด	- เป็นพื้นที่เขตเมืองบริเวณตลาดปากเกร็ด ประชากรอาศัยหนาแน่นและเป็นย่านการค้าและเขตเศรษฐกิจ - ลักษณะประชากร มีทั้งประชากรในพื้นที่และประชากรแฝงที่เข้ามาทำงานในเมือง การประกอบอาชีพมีหลากหลาย ส่วนใหญ่ประชากรในพื้นที่เองมีอาชีพค้าขาย รับจ้าง ลูกจ้าง เป็นต้น - เป็นพื้นที่ที่รวมปัญหาเด็กและเยาวชนแบบสังคมเมือง เช่น ร้านเกม รวมตัวมั่วสุม ยาเสพติด แม่วัยรุ่น เป็นต้น	- ปัญหาเด็กติดเกม โดยเฉพาะเด็กวัยประถมศึกษาและมัธยมต้น - อายุมุมต่างๆ ในร้านเกม เช่น ยาเสพติด เพศสัมพันธ์ ความรุนแรง เป็นต้น - ครอบครัวไม่มีเวลาดูแลเอาใจใส่ลูก หรือมองว่าสิ่งที่ลูกเป็นไม่ได้เป็นปัญหาแต่อย่างใด
ชุมชนประชาชื่น ตำบลบางตลาด	- เป็นชุมชนหมู่บ้านจัดสรรบริเวณคลองประชาใกล้กับมหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต - ประชากรส่วนใหญ่มีฐานะปานกลางถึงค่อนข้างดี การประกอบอาชีพของคนในชุมชนหลากหลาย - เด็กและเยาวชนในชุมชนมีจำนวนไม่มาก และอาศัยอยู่กับพ่อแม่เป็นส่วนมาก ที่ผ่านมามีพบว่าไม่ค่อยมีประเด็นปัญหาที่เกิดจากเด็กเยาวชนนัก	- ขาดพื้นที่สร้างสรรค์ให้เด็กได้แสดงออก - เด็กและเยาวชนที่อยู่ในช่วงวัยรุ่นมักชอบทำลายข้าวของสาธารณะเนื่องจากอยู่ในวัยที่มีพลังมากและขาดพื้นที่และกิจกรรมให้แสดงออก
ชุมชนประชาโนแคว้น 2 ระยะ 3 ตำบลบางตลาด	- เป็นชุมชนในลักษณะของหมู่บ้านจัดสรรที่สร้างขึ้นโดยการเคหะแห่งชาติเมื่อราว 40 ปีที่แล้ว เป็นชุมชนขนาดใหญ่มีประมาณ 600 ครัวเรือน ลักษณะเป็นบ้านเดี่ยว บ้านแฝด มีการดูแลจัดสรรเรื่องที่ดินโดยการเคหะฯ - ประชากรส่วนใหญ่ในชุมชนเป็นกลุ่มคนดั้งเดิมที่เข้ามาอยู่อาศัยตั้งแต่ยุคก่อตั้งชุมชนแรก ๆ ลักษณะเป็นครอบครัวเดี่ยวและครอบครัวขยายที่พ่อแม่ผู้ปกครองอยู่กับลูกเป็นส่วนใหญ่ - เป็นชุมชนที่มีความสัมพันธ์ที่ดีของคนในชุมชนและพบว่าไม่ค่อยมีปัญหาใดๆ อาจจะมีปัญหาบ้างเนื่องจากอยู่ในเขตใกล้มหาวิทยาลัยและย่านเศรษฐกิจทำให้มีประชากรแฝงที่เข้ามาอยู่ในลักษณะของการเช่าหอพักหรือบ้านเช่า	- เด็กและเยาวชนในชุมชนเองไม่มีปัญหา ปัญหาส่วนใหญ่มาจากประชากรแฝงที่เข้ามาอยู่ในชุมชน เช่น มาอยู่หอพัก มาเข้าบ้าน หรือเด็กจากนอกชุมชนเข้ามาใช้พื้นที่ของชุมชนรวมตัวมั่วสุม

พื้นที่	ข้อมูลบริบทพื้นที่	ประเด็นปัญหาพึงเฝ้าระวัง
ชุมชนบางพูด 4 ตำบลบางพูด	- เป็นชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบท ชุมชนดั้งเดิมเริ่มต้นจากการเช่าพื้นที่วัดปลูกที่อยู่อาศัย - ลักษณะประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้าง มีประชากรเด็กและเยาวชนประมาณเกือบ 300 คน - ลักษณะครอบครัวส่วนใหญ่ของชุมชน คือ ฝากลูกไว้กับปู่ย่าตายาย พ่อแม่ทำงานหาเช้ากินค่ำ ไม่ค่อยมีการใช้เวลาหรือความสัมพันธ์กันในครอบครัวเท่าไรนัก	- ปัญหายาเสพติดเป็นปัญหาใหญ่ที่สุดของชุมชน - ปัญหาเด็กและเยาวชนออกกลางคันหรือไม่เห็นความสำคัญของการศึกษา ส่วนมากมักจบแค่ ป.6 หรือ ม.3 และไม่เรียนต่อ - ปัญหาครอบครัวขาดการดูแลเอาใจใส่ ทั้งลูกไว้กับปู่ย่าตายาย เลี้ยงแบบ “ตายก็ฝัง ยังก็เลี้ยง” และเด็กก็เติบโตไปแบบเด็กมีปัญหาและก่อปัญหาสังคม
ชุมชนคลองเกลือ 1 ตำบลคลองเกลือ	- เป็นชุมชนที่อยู่ในเขตเมือง โดยชุมชนคลองเกลือ 1 เป็นหนึ่งในห้าชุมชนของตำบลคลองเกลือ - เด็กและเยาวชนในชุมชนส่วนมากไม่ค่อยให้ความสำคัญกับการศึกษา มีน้อยคนที่จะเรียนจนจบชั้นมัธยมหรือมหาวิทยาลัย บางคนออกจากการเรียนมาไม่มีอาชีพ หาเลี้ยงตัวเองไม่ได้ ยังคงต้องอาศัยขอพ่อแม่กินอยู่	- ในชุมชนมีปัญหายาเสพติดมาก มีทั้งผู้เสพและผู้ขายจำนวนมากไม่น้อย ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเด็กวัยรุ่น

1.3 ทูมการทำงาน

ทูมการทำงานในพื้นที่เทศบาลนครปากเกร็ด คือ การทำงานร่วมกับเครือข่ายจำนวนมาก อาทิ เครือข่ายองค์กรชุมชน เครือข่าย ศพค. ตัวแทนอาสาสมัครพัฒนาหมู่บ้าน อป.พร. จิตอาสา โรงพยาบาล เครือข่าย Thai Giver ซึ่งเป็นกลุ่มที่ร่วมมือกันทำงานเพื่อดูแลคนทุกช่วงวัย มีพื้นที่และเวทีให้พบปะกัน บ่อยครั้งเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลของแต่ละพื้นที่และทำงานแบบช่วยเหลือกัน ซึ่งเด็กและเยาวชนเป็นกลุ่มหนึ่งที่เครือข่ายเหล่านี้ให้ความสำคัญต่อการพัฒนา

1.4 กลไก

กลไกการทำงานคุ้มครองเด็กและเยาวชนระดับเทศบาลนครปากเกร็ด การทำงานได้รับงบประมาณสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐส่วนหนึ่งและเทศบาลเองส่วนหนึ่ง การคุ้มครองเด็กและเยาวชนเป็นหน้าที่โดยตรงของเทศบาลโดยทำงานประสานร่วมกันสองฝ่าย ได้แก่ กองการศึกษาและกองสวัสดิการสังคม ทำงานกับกลุ่มเป้าหมายผ่านตัวแทนอาสาสมัคร “อ.” ทั้งหลาย เช่น อสม. อพม. อป.พร. เครือข่าย จิตอาสา ศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชน (ศพค.) โดยเทศบาลจะนัดประชุมเครือข่ายชุมชนทุกตำบล

อย่างน้อย 2 เดือนต่อ 1 ครั้ง เพื่อรับฟังสภาพปัญหาและแนวทางการขับเคลื่อนงานในแต่ละพื้นที่ และประชาสัมพันธ์กิจกรรมต่าง ๆ ต่อชุมชน

กลไกการทำงานคุ้มครองเด็กของชุมชนต่าง ๆ ในพื้นที่เทศบาลนครปากเกร็ดแบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ

1) การทำงานตามภารกิจที่ได้รับการสนับสนุนจากแหล่งทุนต่าง ๆ การขับเคลื่อนกิจกรรมที่จัดให้กับเด็กและเยาวชนตามประเด็นเป้าหมายของแหล่งทุน หรือการจัดกิจกรรมสำหรับเด็กในโอกาสวันสำคัญต่าง ๆ ซึ่งได้รับงบประมาณสนับสนุนจากเทศบาลเองก็ดีหรือจากหน่วยงานภายนอก เช่น การรณรงค์ต่อต้าน บุหรี่ ยาเสพติด ที่ได้รับการสนับสนุนจาก สสส. เป็นต้น

2) การทำงานตามประเด็นปัญหาเฉพาะพื้นที่ซึ่งดำเนินการโดยคณะกรรมการชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชนแบบมีส่วนร่วม ดังจะเห็นได้จากตารางสรุปกลไกการทำงานคุ้มครองเด็กและเยาวชนของแต่ละพื้นที่ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 8 สรุปกลไกการทำงานคุ้มครองเด็กและเยาวชนของแต่ละพื้นที่ในเทศบาลนครปากเกร็ด

พื้นที่	กลไก	โครงการ/กิจกรรม/พื้นที่ที่สร้างสรรค์
ตลาดปากเกร็ด ตำบลปากเกร็ด	- คณะกรรมการชุมชน ตลอดจน อสม. จะเป็นหูเป็นตาสอดส่องปัญหาเด็กเยาวชน โดยใช้วิธีการแก้ปัญหา ณ จุดที่เกิดปัญหาเลย เช่น เมื่อเจอเด็กใช้ชีวิตอาศัยร้านเกมเป็นที่กั้นนอนก็จะใช้วิธีเข้าไปพูดคุยสร้างความไว้วางใจ หากเจอพ่อแม่ผู้ปกครองก็จะเข้าไปพูดคุยทำความเข้าใจขอความร่วมมือในการดูแลลูกหลานของตนเอง หากเจอปัญหาที่ไม่สามารถรับมือได้ก็จะขอความช่วยเหลือหรือส่งต่อไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	- โครงการประเพณีรณรงค์ งดดื่มเหล้า งดสูบบุหรี่
ชุมชนประชาชื่น ตำบลบางตลาด	- คณะกรรมการชุมชนจะพูดคุยกันสม่ำเสมอ โดยจะนำปัญหาของชุมชนเข้ามาพูดคุยหารือและหาทางแก้ไขร่วมกัน	- สนามบาส 1 แห่ง ที่สร้างขึ้นเพื่อให้เด็กได้ใช้ออกกำลังกายอย่างถูกต้องเหมาะสม
ชุมชนประชานิเวศน์ 2 ระยะ 3 ตำบลบางตลาด	- คณะกรรมการชุมชนและคณะกรรมการหมู่บ้านประชุมรับฟังปัญหาและวางแผนการจัดการปัญหาหารือร่วมกัน - มีอาสาสมัคร 4 คน ทำหน้าที่ รปภ. หมู่บ้าน ที่มีหน้าที่เฉพาะกิจ คือ การออกตรวจตามจุดอับต่างๆ ของชุมชน ตรวจการ	- พื้นที่สนามเด็กเล่นของหมู่บ้าน 2 แห่ง - สวนสาธารณะ และลานออกกำลังกาย 1 แห่ง - สนามฟุตบอล 1 แห่ง และสนามบาสเก็ตบอล 1 แห่ง

พื้นที่	กลไก	โครงการ/กิจกรรม/พื้นที่สร้างสรรค์
	รวมตัวมั่วสุมของวัยรุ่น เป็นสายสับกลุ่มเด็กและเยาวชนที่สงสัยว่าจะมีปัญหาพฤติกรรมเสี่ยงหรือยาเสพติดต่างๆ จำต้องกรรมการชุมชนและเจ้าหน้าที่	
ชุมชนบางพูด 4 ตำบลบางพูด	- มีคณะกรรมการชุมชนเป็นกลไกคุ้มครองดูแลคนทุกช่วงวัย - กลไกอาสาสมัครชุมชน โดยให้การเคาะประตูเยี่ยมเยียนบ้านที่มีปัญหา ใช้ความสัมพันธ์อันดีต่อกันของอาสาสมัครกับชุมชนพูดคุยทำความเข้าใจกับครอบครัวที่มีปัญหา	
ชุมชนคลองเกลือ 1 ตำบลคลองเกลือ	- มีคณะกรรมการชุมชนและมีการประชุมทุกเดือนโดยเป็นการประชุมร่วมกันทั้ง 5 ชุมชนของตำบลคลองเกลือ สำหรับปัญหา ยาเสพติดมีเจ้าหน้าที่ ป.ป.ส.เข้ามาร่วมเป็นเครือข่ายรับแจ้งเหตุ	

จากข้างต้น จะเห็นว่ากลไกการทำงานคุ้มครองเด็กและเยาวชนของชุมชนต่าง ๆ ในพื้นที่เทศบาลนครปากเกร็ด เป็นการดำเนินงานที่แตกต่างไปจากลักษณะของหน่วยงานที่เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รูปแบบการทำงานไม่ได้มีการแต่งตั้งเป็นคณะกรรมการหรือกองทุนคุ้มครองเด็กโดยตรง แต่จะเป็นลักษณะ “กลไกจิตอาสา” โดยมีคณะทำงานที่เป็นกรรมการชุมชนและอาสาสมัครที่ดูแลปัญหาของคนทุกช่วงวัยในชุมชน ทำงานประสานร่วมกับเทศบาลตำบลปากเกร็ดและเครือข่ายชุมชนในพื้นที่อำเภอปากเกร็ด

1.5 ปัจจัยความสำเร็จ

1.5.1 ใจต้องเห็นแก่ส่วนรวม และต้องเข้มแข็งพอที่จะทำ หลายชุมชนเล่าถึงปัญหาและอุปสรรคในการทำงานคุ้มครองเด็ก คือ เมื่อเกิดปัญหาเด็กและเยาวชนคนในชุมชนจะมองว่าเป็นเรื่องในครอบครัวไม่อยากข้องเกี่ยว หรือหากเป็นปัญหาจำพวกยาเสพติดหรือร้านเกมยังหาความร่วมมือในการทำงานขับเคลื่อนแก้ปัญหาได้ยาก เนื่องจากเป็นปัญหาที่ละเอียดอ่อนและเป็นปัญหาเรื้อรังของสังคม หากแต่ยังมีคณะกรรมการชุมชนหรืออาสาสมัครที่ยังคงมองว่ากลุ่มเป้าหมายที่ตกเป็นเหยื่อของปัญหาเด็กและเยาวชนเหล่านี้ คือ เด็กและเยาวชนของชุมชน เสมือนเป็นลูกหลานของตัวเองเช่นกัน ทำให้ต้อง

เสียสละเวลาส่วนตัวและบางครั้งอาจจะต้องสละทั้งกำลังกายและกำลังทรัพย์เข้ามาทำงานที่อาจจะเกิดความเสี่ยงต่อตัวเองหรือการไม่ได้รับความร่วมมือจากคนในชุมชนก็ตาม อย่างน้อยก็ยังดีกว่าไม่ได้ทำอะไรเลย ดังเช่นความเห็นจากผู้เข้าร่วมประชุมท่านหนึ่งที่พูดถึงเรื่องนี้ “ที่บ้านอยู่ติดร้านเกม พบเห็นเด็กหลายคนเข้ามานอนในร้านเกม พบสารพัดความเสี่ยงในร้านเกม ยังเห็นปัญหาที่เด็กที่ไม่ทันเรียนจบ ม.ต้น คลอดลูกออกมา สุดท้ายเป็นภาระของปู่ย่าตายายที่ต้องเลี้ยงดูทั้งลูกและหลาน สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้มันพบเห็น ได้ฟังบ่อย ๆ เข้า มันรู้สึกเหมือนเป็นความทุกข์ของตัวเองด้วย เป็นความทุกข์ร่วมกันของชุมชนด้วย จึงอยากที่จะช่วยเหลือ อย่างน้อย ๆ ถึงแม้แก้ไขอะไรไม่ได้มาก ก็อยากจะช่วยป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาแบบนี้มันเกิดขึ้นอีกไม่รู้จบ” (นางสาวบุญมา เพ็ญศิริมงคล (ประธาน อพม. อ.ปากเกร็ด), สนทนากลุ่ม, 24 เมษายน 2560)

1.5.2 ทำงานช่วยกันเป็นเครือข่ายข้ามพื้นที่ ทำงานแบบประสานความร่วมมือ จุดแข็งของกลไกพื้นที่ของเทศบาลนครปากเกร็ด คือ เทศบาลมี *การจัดสรรเวลาและพื้นที่กลาง* ให้เครือข่ายชุมชนและจิตอาสาในพื้นที่ได้มาพบปะพูดคุยแลกเปลี่ยนปัญหาและประสบการณ์การทำงานกันสม่ำเสมอ บรรยากาศของการประชุมจะเห็นว่าผู้เข้าร่วมแต่ละท่านมาจากต่างพื้นที่กันแต่เป็นความสัมพันธ์ที่สนิทสนมและเข้าอกเข้าใจซึ่งกันและกัน ดังตัวอย่างกรณีปัญหาเด็กพิการทางสติปัญญาถูกข่มขืนและตั้งครุฑคนในพื้นที่แจ้งปัญหามายังเทศบาลและกลุ่มสตรี เทศบาลส่งต่อไปยังหน่วยงานระดับจังหวัด แต่ด้วยเหตุผลว่าปัญหายังไม่รุนแรงพอทำให้ไม่สามารถรับคดีนี้ได้ ดังนั้น กลุ่มสตรีจึงใช้วิธีการประสานไปยังสื่อมวลชนให้เข้ามาช่วยจนในที่สุดได้รับความช่วยเหลือจากหลายภาคส่วน

1.5.3 ใช้ยุทธศาสตร์คนพื้นที่ ใช้ข้อมูลจากคนในชี้เป้าปัญหา การทำงานเพื่อชุมชน โดยเฉพาะการดูแลสอดส่องปัญหาภายในชุมชน จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากคนในชุมชนเป็นอย่างยิ่ง เพราะหลาย ๆ ปัญหาที่เป็นปัญหาที่ต้องปิดซ่อน เช่น ปัญหายาเสพติด ดังจะเห็นได้จากคำบอกเล่าของผู้นำชุมชนท่านหนึ่งที่กล่าวถึงการประสานแจ้งเจ้าหน้าที่เข้ามาจับกุมผู้ค้ายาเสพติดที่ตนและคนในชุมชนร่วมสืบจนแน่ใจว่าที่บ้านหลังนี้มีयरุ่นค้ายาเสพติดจริง ๆ

1.5.4 เป็นต้นแบบคนทำจริง มีผลงานเชิงประจักษ์ให้คนในพื้นที่เห็นจริง **ซื้อใจคนในชุมชนได้** การทำงานคุ้มครองเด็กและเยาวชนโดยเฉพาะในประเด็นละเอียดอ่อนทั้งต่อครอบครัวและต่อชุมชน ย่อมต้องอาศัยผู้ที่มีความสัมพันธ์อันดีและได้รับการยอมรับจากคนในพื้นที่ ดังจะเห็นได้จากพื้นที่ชุมชนบางพูด 4 ที่กล่าวว่า “เดิมทีพี่ไม่ใช่คนพื้นเพที่นี่ แต่ได้อพยพมาอยู่ที่นี่ได้ 17 ปีแล้ว รู้สึกรักและผูกพันกับชุมชนนี้มาก ก็ทำงานเพื่อชุมชนมาโดยตลอด หากจะทำงานเรื่องเด็กให้คนนอกไปเคาะประตูถามชาวบ้านเขาคงไม่เปิดประตูให้ แต่พี่เชื่อว่าพี่เคาะประตูเข้าได้ทุกบ้าน คุยได้ทุกคน เพราะเราอยู่ที่นี่มานาน เสียสละเพื่อชุมชนมานาน เราเป็นคนพูดจริงทำจริงและไม่เคยกลัวต่ออิทธิพลใด ๆ” นางสาวรณิ อุดมทรัพย์ (ประธานชุมชนบางพูด 4), สนทนากลุ่ม, 24 เมษายน 2560

1.5.5 ทำงานแบบให้ความเคารพซึ่งกันและกัน การทำงานในชุมชนต้องอาศัยความร่วมมือจากคนในชุมชนเป็นสิ่งสำคัญ ไม่มีแบ่งว่าใครเป็นประธานชุมชน ใครเป็นกรรมการ ใครเป็นชาวบ้าน แต่เป็นการทำงานแบบทุกคนเท่าเทียมและมีความสำคัญเท่า ๆ กัน เพราะงานในลักษณะนี้ไม่ได้ค่าตอบแทนใด ๆ ต้องอาศัยความเป็นจิตอาสา ดังนั้น ทุกคนจึงให้เกียรติซึ่งกันและกัน ยอมรับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน

2. หมู่บ้านประชาชนิเวณ 2 ระยะ 3 ตำบลบางตลาด อำเภอปากเกร็ด

2.1 ข้อมูลบริบทพื้นที่

ชุมชนประชาชนิเวณ 2 ระยะ 3 เป็นชุมชนที่ก่อตั้งขึ้นโดยการเคหะแห่งชาติ เป็นเวลา 42 ปีที่แล้ว ตั้งอยู่ที่ตำบลบางตลาด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ใกล้เคียงกับสถานศึกษาและย่านเศรษฐกิจหลายแห่งของจังหวัดนนทบุรี มีครัวเรือนประมาณ 600 หลังคาเรือน และมีผู้ประกอบการหอพักจำนวน 4 ราย ซึ่งเปลี่ยนพื้นที่ปลูกสร้างบ้านเรือนเป็นหอพัก 3-8 ชั้น ประชากรในชุมชนเป็นคนจากหลากหลายที่ย้ายมาตั้งรกรากตั้งแต่ช่วงก่อตั้งชุมชนใหม่ ๆ มีอาชีพที่หลากหลาย ทั้งข้าราชการ รัฐวิสาหกิจ เอกชน ธุรกิจส่วนตัว ค้าขาย รวมถึงประชากรสูงอายุที่เกษียณอายุราชการอยู่กับบ้าน สัดส่วนประชากรสูงสุด คือ วัยแรงงาน รองลงมา คือ ผู้สูงอายุ และเด็กเยาวชน

คณะทำงานในชุมชน ประกอบด้วย คณะกรรมการชุมชน และคณะกรรมการหมู่บ้าน ซึ่งเดิมที่มีเพียงคณะกรรมการหมู่บ้าน แต่ด้วยความพยายามขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่รับนโยบายเรื่องการตั้งชุมชน จึงตั้งให้หมู่บ้านนี้เป็นลักษณะของชุมชนด้วย เพื่อความสามารถในการประสานขอรับงบประมาณสนับสนุนจากรัฐเพื่อการพัฒนาชุมชน ทำให้เกิดคณะกรรมการชุมชนขึ้นมาอีก 1 ชุด มีนางสุขศรี เดชฤดี เป็นประธานชุมชนที่แต่งตั้งโดยเทศบาลนครปากเกร็ด สำหรับการทำงานในชุมชนนั้น คณะกรรมการหมู่บ้านจะดูแลเรื่องสวัสดิการและการจัดการภายในชุมชนเป็นหลัก ส่วนคณะกรรมการชุมชนจะทำหน้าที่ประสานกับหน่วยงานภายนอกรับนโยบายจากเทศบาล หางบประมาณรวมถึงเครือข่ายภาคีเข้ามาร่วมบริหารจัดการชุมชน

2.2 สภาพการณ์เด็กและเยาวชนของชุมชน

เด็กและเยาวชนในพื้นที่มีไม่ต่ำกว่า 500 คน โดยส่วนใหญ่เป็นเด็กที่อยู่กับครอบครัว และไม่ค่อยมีปัญหาอะไร ไม่ค่อยก่อพฤติกรรมเสี่ยงในชุมชน แต่กลับพบว่าปัญหาส่วนใหญ่มาจากเด็กและเยาวชนนอกพื้นที่ที่เข้ามาใช้พื้นที่หมู่บ้าน รวมถึงเด็กและเยาวชนที่เป็นประชากรแฝงในลักษณะของผู้ที่มาเช่าหอพักอาศัยหรืออยู่บ้านเช่า เนื่องจากเป็นชุมชนที่อยู่ใกล้กับมหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์และโรงเรียน จะพบว่ามีเด็กนักเรียนจากโรงเรียนใกล้ ๆ ชุมชนเข้ามาใช้พื้นที่ไม่ถูกวัตถุประสงค์ เช่น มานั่งพลอดรักกันในบริเวณ

สวนสาธารณะและสนามเด็กเล่น และเมื่อเข้าไปพุดจาดักเตือนก็ไม่ได้ได้รับความร่วมมือ มีกลุ่มเด็กข้างนอก ชุมชนเข้ามาใช้พื้นที่บริเวณศาลาเอนกประสงค์เล่นฟุตบอลทำให้อาคารเกิดความเสียหาย มีกลุ่มคน ภายนอกเข้ามาใช้สนามฟุตบอลของหมู่บ้านทำให้เด็กและเยาวชนของชุมชนเองไม่ค่อยมีโอกาสได้ใช้ ประโยชน์ได้เต็มที่ มีเยาวชนที่เข้ามาเช่าหอพักและใช้เป็นที่พักผ่อนและต้องสงสัยว่าจะเกี่ยวข้องกับยา เสพติด เป็นต้น

2.3 กลไก

การดูแลสอดส่องปัญหาเด็กและเยาวชนเป็นบทบาทหน้าที่ของครอบครัวอยู่แล้ว และยังมี คณะกรรมการชุมชน คณะกรรมการหมู่บ้าน อาสาสมัครหมู่บ้านเข้ามาช่วยสอดส่องปัญหากันและนำมา พุดคุยประชุมหารือกันสม่ำเสมอหากพบปัญหาก็จะนำมาวางแผนร่วมกัน โดยการดูแลเด็กและเยาวชนของ ชุมชนดำเนินการใน 2 ลักษณะ ดังนี้

2.3.1 การพัฒนาเด็กและเยาวชนของชุมชน ซึ่งดำเนินการทั้งในรูปแบบของการจัดสร **พื้นที่สร้างสรรค์** ให้เด็กและเยาวชนอย่างเพียงพอ โดยชุมชนประสานความร่วมมือกับการเคหะแห่งชาติเรื่อง การสร้างพื้นที่สาธารณะให้แก่คนในชุมชน ประกอบด้วยสวนสาธารณะและลานออกกำลังกาย จำนวน 2 แห่ง สนามเด็กเล่นจำนวน 2 แห่ง สนามฟุตบอล จำนวน 1 แห่ง สนามบาส จำนวน 1 แห่ง ที่มีรั้วรอบขอบ ขิด ลานเปตอง 4 ลาน และยังจัดให้มีกิจกรรมการแข่งขันกีฬาในชุมชนและระหว่างชุมชน โดยเฉพาะกีฬาเป ตองที่มีการจัดแข่งขันกันเกือบทุกปี นอกจากนี้ ยังมี**โครงการและกิจกรรมการพัฒนาเด็กเยาวชนและ ครอบครัว** ที่คณะกรรมการชุมชนดำเนินการเสนอโครงการขอรับงบประมาณสนับสนุนจากองค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่นหรือหน่วยงานภายนอก อาทิ การทำบุญและทำกิจกรรมร่วมกันตามโอกาสงานประเพณีต่าง ๆ เช่น ทำบุญปีใหม่ ทำบุญสงกรานต์ สืบสานประเพณีลอยกระทง เป็นต้น

2.3.2 การป้องกันและแก้ไขปัญหาและปัจจัยเสี่ยงต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อเด็กและเยาวชน ของชุมชน จะเห็นได้จากการตั้ง “รปภ. ชุมชน” ที่ไม่ใช่ รปภ. ตรวจตรารักษาความปลอดภัยแบบทั่วไป แต่เป็นการทำงานของอาสาสมัครชุมชน จำนวน 4 คน ที่เป็นเพศชายอายุระหว่าง 20-40 ปี ที่คอยสอดส่อง ดูแลความเรียบร้อยในชุมชน โดยเฉพาะ กลุ่มเด็กและเยาวชนที่เข้ามาในชุมชนหรือหอพักอาศัยที่มีความ เสี่ยงจะมาก่อความเดือดร้อนหรือมั่วสุมในเขตชุมชน โดยกลุ่มอาสาสมัครกลุ่มนี้ เปิดเผยว่าเข้ามาทำงานนี้ ด้วยจิตอาสาและบางคนเพิ่งพ้นวัยรุ่นมาไม่นานนัก จะรู้ถึงความเสี่ยงต่าง ๆ ที่จะเกิดกับวัยรุ่นยุคนี้ได้ดี และ สามารถเข้ากับวัยรุ่นในชุมชนได้ สามารถพุดคุยตักเตือนกันได้ ที่ผ่านมามีเคยสืบสาวผู้ที่เข้ามาเช่าหอพักอยู่ และมีพฤติกรรมเสพและค้ายาเสพติดและให้เบาะแสกับตำรวจจนสามารถจับกุมและออกจากชุมชนไปได้

ทั้งนี้ ชุมชนได้ดำเนินการสกัดกั้นพื้นที่เสี่ยงต่าง ๆ ในชุมชน เช่น การสกัดกั้นไม่ให้เกิดร้านเกมใน ชุมชน การขอความร่วมมือกับเจ้าของหอพักเรื่องการคัดเลือกคนที่จะมาเช่าหอพักโดยที่ผ่านมาก็ได้รับความ

ร่วมมือจากหอพักส่วนใหญ่ มีบางหอพักเท่านั้นที่ไม่ค่อยให้ความร่วมมือ นอกจากนี้ ทางชุมชนเคยรายงานต่อจังหวัดเกี่ยวกับปัญหานักเรียนของโรงเรียนกีฬาและโรงเรียนบริเวณใกล้เคียงชุมชนเข้ามาก่อความเดือดร้อนในชุมชน ซึ่งทางจังหวัดก็ได้รับทราบถึงปัญหาแต่ยังไม่มีกระบวนการลงมาแก้ไขดูแลใด ๆ

2.4 กระบวนการ

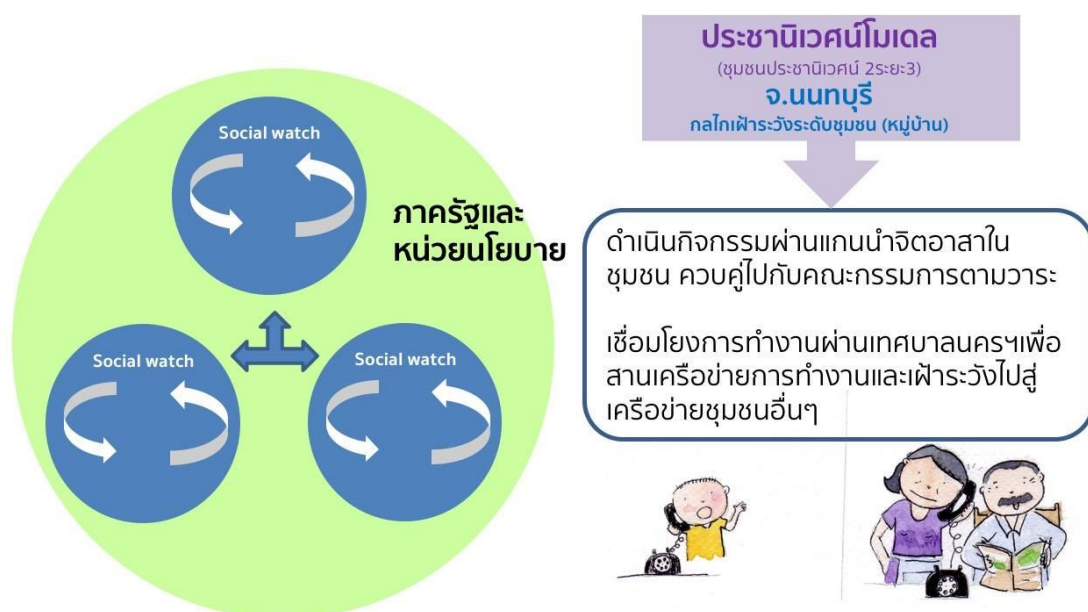
2.4.1 ประชุมหารือสภาพปัญหาเด็กและเยาวชนในพื้นที่ชุมชน โดยเป็นการประชุมร่วมกันระหว่างคณะกรรมการหมู่บ้าน คณะกรรมการชุมชน (มี 2 ชุด เนื่องจากโครงสร้างของการปกครองที่เป็นทั้งพื้นที่ในความดูแลของเทศบาลนครปากเกร็ด และเป็นพื้นที่ของการเคหะ) รวมถึงตัวแทนผู้อยู่อาศัยในชุมชนเพื่อรับฟังปัญหาที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชนทั้งเด็กเยาวชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนเอง เด็กเยาวชนที่เข้ามาเป็นประชากรแฝงในหอพัก รวมถึงเด็กเยาวชนจากนอกพื้นที่ที่เข้ามาสร้างปัญหาในพื้นที่

2.4.2 ตั้งคณะทำงานอาสาสมัครเฝ้าระวังปัญหาเด็กและเยาวชน โดยเรียกกันว่า รปภ. ชุมชน ดังข้างต้น โดย รปภ. ชุมชนจะใช้เวลาช่วงว่างเว้นจากการทำงานประจำ เช่น เวลารับเลี้ยงลูก และวันหยุด ในการออกสำรวจตรวจตราและพูดคุยกับวัยรุ่นในชุมชน โดยหากเป็นปัญหาที่สามารถกล่าวตักเตือนเด็กที่ก่อปัญหาได้เลยก็จะใช้ความเป็นพี่ให้เด็กไว้เนื้อเชื่อใจและตักเตือนกันได้แบบพี่เตือนน้อง หากเป็นปัญหาที่ใหญ่หรือยากเกินจะแก้ไขได้ทันที เช่น ปัญหาการมั่วสุมในหอพัก ปัญหายาเสพติด เป็นต้น ก็จะนำเข้าที่ประชุมคณะกรรมการอีกครั้ง เพื่อประสานความช่วยเหลือไปยังหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

2.4.3 ส่งเสริมความสัมพันธ์ของสมาชิกครอบครัว โดยจัดกิจกรรมตามโอกาสสำคัญ เน้นให้พ่อแม่ ผู้ปกครอง ปู่ย่าตายายจูงมือกันมาทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น ทำบุญสงกรานต์ ลอยกระทง ทำบุญปีใหม่ เป็นต้น

2.4.4 อาสาสมัครหมู่บ้าน (อสม.) ติดตามเรื่องสุขภาวะและการเลี้ยงดูเด็กของแต่ละครอบครัว โดยพบว่าครอบครัวที่พ่อแม่ ปู่ย่าตายายดูแลเป็นอย่างดี ไม่มีเด็กตกเกณฑ์การประเมินสุขภาวะ จะพบเด็กที่ตกเกณฑ์สุขภาวะในครอบครัวที่มาเข้าบ้านหรืออยู่อาศัยในหอพักอยู่บางส่วน ซึ่งอาศัย อสม. ประกอบเพื่อให้ความรู้แก่ครอบครัวและติดตามผลต่อไป

2.4.5 สร้างข้อตกลงที่เป็นระเบียบร่วมกันของชุมชน โดยเฉพาะปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อชุมชนส่วนรวม ได้แก่ การมั่วสุมของเด็กเยาวชนในหอพัก ทางชุมชนเริ่มต้นจากการพูดคุยขอความร่วมมือจากผู้ประกอบการหอพัก ซึ่งจะได้ความร่วมมือเพียงระยะแรก ๆ ของการพูดคุย พอผ่านไปก็จะพบว่าปัญหาเดิม ๆ ยังคงเกิดขึ้นอยู่ ทางคณะกรรมการชุมชนจึงมอบให้ผู้มีความรู้ด้านกฎหมายในชุมชนช่วยร่างข้อตกลงการจัดระเบียบหอพัก รวมถึงระเบียบอื่น ๆ ของชุมชน แล้วให้คนในชุมชนร่วมกันพิจารณาปรับปรุงและรับรองข้อตกลงดังกล่าว เพื่อเป็นแนวทางการประพฤติปฏิบัติเพื่อการอยู่ร่วมกัน

ภาพที่ 16 รูปแบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนชุมชนประชาชนโมเดล 2 ระยะ 3

2.5 ปัจจัยความสำเร็จ

2.5.1 เป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็งในหลายด้าน ความร่วมมือจากคนในชุมชนดี

เนื่องจากเป็นชุมชนที่ก่อตั้งขึ้นโดยการเคหะแห่งชาติมาเป็นระยะเวลากว่า 40 ปี ทำให้พื้นที่ชุมชนเป็นที่อยู่อาศัยของคนที่เริ่มก่อร่างสร้างตัวได้ระยะหนึ่งและมีความพร้อมของครอบครัวค่อนข้างสูง ครอบครัวที่อยู่ในพื้นที่ หากเป็นประชากรที่มีชื่ออยู่ในทะเบียนครัวเรือนส่วนใหญ่มักเป็นครอบครัวเดี่ยวหรือครอบครัวขยายที่ค่อนข้างสมบูรณ์ มีพ่อแม่ที่อยู่ในวัยทำงาน มีปู่ย่า/ตายายอยู่บ้านเลี้ยงดูหลานที่ยังเล็ก ซึ่งลักษณะครอบครัวมีความอบอุ่นเข้มแข็งดี เด็กและเยาวชนที่อยู่ในครอบครัวเหล่านี้จึงแทบไม่มีใครก่อปัญหาในชุมชน และครอบครัวเหล่านี้ก็ให้ความร่วมมือในการเลี้ยงดูลูกหลาน ตลอดจนให้ความร่วมมือในระเบียบและกิจกรรมต่าง ๆ ของทางชุมชนเป็นอย่างดี อีกทั้ง การเคหะแห่งชาติก็ดำเนินการสนับสนุนเรื่องของพื้นที่สร้างสรรค์ในชุมชน เช่น สวนสุขภาพ 2 แห่ง สนามฟุตบอล 1 แห่ง สนามบาสเก็ตบอล 1 แห่ง เป็นต้น

2.5.2 มีทรัพยากรบุคคลที่มีคุณค่าและสามารถทำประโยชน์ให้แก่ชุมชนได้ โดยชุมชนมี

ประชากรที่เป็นคนวัยเกษียณอยู่จำนวนมาก และส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในหลาย ๆ ด้าน เช่น อาจารย์มหาวิทยาลัย นักกฎหมาย ครูสอนภาษา เป็นต้น ซึ่งเป็นผู้ที่ยังคงมีไฟในการทำงานอยู่ จึงมีการคิดวางแผนร่วมกันที่จะทำโครงการดี ๆ ให้แก่เด็กและเยาวชนของชุมชน โดยนำความรู้ความเชี่ยวชาญของแต่ละท่านมาวางแผนจัดการเรียนการสอนให้แก่เด็กและเยาวชน รวมถึงผู้ที่สนใจในชุมชนโดยไม่คิดค่าใช้จ่ายใด ๆ ซึ่งวางแผนจะจัดที่ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน

2.6 ปัญหาและอุปสรรค

2.6.1 เด็กและเยาวชนรุ่นใหม่มีความสนใจในชุมชนค่อนข้างน้อย โดยเฉพาะเด็กที่เริ่มเข้าสู่วัยรุ่น แม้ว่าเด็กวัยรุ่นในชุมชนจะไม่ค่อยก่อปัญหาในชุมชนก็ตาม แต่ในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน คนที่มาร่วมกิจกรรมส่วนใหญ่จะเป็นผู้สูงอายุที่พาลูกหลานวัยเด็กเล็กมาเป็นส่วนมาก มีวัยรุ่นที่ให้ความสนใจค่อนข้างน้อย แม้ว่าแผนต่าง ๆ ที่ทางชุมชนวางไว้ เช่น การสอนฟรีโดยคนวัยเกษียณ อาจจะไม่ได้รับการตอบรับจากกลุ่มเป้าหมายที่เป็นเด็กเยาวชนเท่าที่ควร เพราะความสนใจของเด็กวัยนี้อยู่ที่เรื่องอื่น ๆ มากกว่า

2.6.2 หน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรงเพิกเฉยต่อปัญหา โดยเฉพาะปัญหาที่มีเด็กจากสถานศึกษาใกล้ ๆ เข้ามาใช้สถานที่ในชุมชนอย่างไม่เหมาะสม เช่น มาเตะฟุตบอลบริเวณอาคารหอประชุม หรือวัยรุ่นหนุ่มสาวมีพฤติกรรมไม่เหมาะสมในสวนสุขภาพ โดยชุมชนมีกระบวนการสืบทราบว่าเป็นเด็กที่มาจากกลุ่มหรือสถาบันใดแล้วแจ้งให้แก่ผู้บริหารสถานศึกษานั้นทราบแล้ว แต่ทางผู้บริหารกลับยืนยันว่าทางโรงเรียนดูแลเด็กดีอยู่แล้ว และไม่ให้ความร่วมมือในการตรวจสอบหรือตักเตือนเด็ก ทำให้ชุมชนต้องคิดหามาตรการของชุมชนเอง

2.6.3 ปัญหาที่มาจากประชากรแฝง ดังที่กล่าวมาแล้วว่าประชากรแฝงที่มาในลักษณะของการเช่าหอพักหรือเช่าบ้านอยู่อาศัย ซึ่งส่วนมากมักเป็นครอบครัวที่มีปัญหาการเลี้ยงดูและขาดความเอาใจใส่ต่อลูกหลาน ซึ่งเป็นกลุ่มที่คณะกรรมการ ตลอดจน อสม. เข้าถึงได้ค่อนข้างยาก มักไม่ค่อยได้รับความร่วมมือในแนวทางปฏิบัติหรือกิจกรรมของชุมชนเท่าที่ควร

จากการศึกษาและถอดบทเรียนในพื้นที่กรณีศึกษาของจังหวัดนนทบุรี และการประชุมร่วมกับหน่วยงานระดับจังหวัด สามารถถอดความรู้ที่สำคัญเกี่ยวกับการขับเคลื่อนตัวแบบการคุ้มครองทางสังคมพบว่า โรงเรียนยังเป็นกลไกหลักในการเข้าถึงและดูแลจัดการ มีเครือข่ายพ่อแม่ผู้ปกครองที่ให้ความสำคัญต่อการดูแลบุตรหลานและขับเคลื่อนสังคมเพื่อการคุ้มครองและพัฒนาเด็กและเยาวชน มีหน่วยราชการที่ทำหน้าที่หลักคือ พมจ. ในการทำงานตามกรอบนโยบายและให้การคุ้มครองอันเป็นพื้นฐานตาม พรบ. คุ้มครองเด็กและเยาวชน แต่ทั้งนี้ ต้องอาศัยการทำงานกับกลไกย่อยในระดับพื้นที่ ได้แก่ การประสานการทำงานกับกลไกระดับอำเภอ เครือข่ายพ่อแม่ กลุ่มเยาวชนอิสระ งานวิจัย ภาคประชาสังคม และเครือข่ายการทำงานอื่น ๆ

การขับเคลื่อนกลไกของระบบการทำงานคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนของจังหวัดนนทบุรีคือ “การทำงานแบบสหวิชาชีพ” ขับเคลื่อนทั้งองค์ापพพ รวมถึง “กลไกจิตอาสา” เข้าไปช่วยกันแก้ไขปัญหาและให้ความช่วยเหลือเด็กและเยาวชนที่ต้องการการพิทักษ์คุ้มครอง และ “การสนับสนุนจาก

ท้องถิ่น” โดยการคุ้มครองเด็กริเริ่มและทำได้อย่างต่อเนื่องจากการสนับสนุนงบประมาณจากท้องถิ่นเป็นหลัก เช่น อบจ. เทศบาล รวมถึงภาคเอกชน อย่างไรก็ตาม **กลไกการทำงานระดับชุมชน**เป็นกลไกสำคัญที่มีส่วนในการสร้างระบบคุ้มครองทางสังคม โดยเฉพาะการเฝ้าระวังทางสังคมในการสอดส่องดูแลสิ่งที่จะกระทบต่อเด็กและเยาวชนทั้งในแง่ปัจจัยเสี่ยงและโอกาสของการพัฒนา

การมีกลุ่ม **สภาเด็กและเยาวชน** และกลุ่มเยาวชนตามความสนใจ ตลอดจน การมีพื้นที่สร้างสรรค์ซึ่งต่างเป็นพื้นที่ทางสังคมของเด็ก โดยจังหวัดนนทบุรีเป็นจังหวัดที่มีการสร้างการมีส่วนร่วมของกลุ่มเยาวชน ที่นำโดยสภาเด็กและเยาวชนจังหวัดอย่างเข้มแข็ง อันเนื่องมาจากความเข้าใจของเจ้าหน้าที่และคนทำงานด้านเด็กที่มีประสบการณ์

จังหวัดนนทบุรีเป็นพื้นที่บริบทหลากหลายมีระบบสังคมความเป็นเมืองใหญ่ แต่ชุมชนเป็นปัจเจกแยกส่วนทำให้หน่วยงานภาครัฐเองไม่สามารถดูแลได้ทั่วถึง ในบางชุมชน “คนใน” ชุมชนสะท้อนว่า ชุมชนกำลังเผชิญกับปัญหาอาชญากรรมที่มีแนวโน้มรุนแรงขึ้น บางชุมชนสะท้อนการเปลี่ยนแปลงของบริบทที่กำลังเผชิญปัจจัยเสี่ยงรวมถึงพื้นที่เสี่ยง แหล่งเสื่อมโทรมที่ปัญหาซับซ้อนยากต่อการเข้าไปดูแล

อย่างไรก็ตาม หลายชุมชนสะท้อนว่า กลไกการทำงานระดับชุมชนเป็นกลไกสำคัญที่มีส่วนในการสร้างระบบคุ้มครองทางสังคม โดยเฉพาะการเฝ้าระวังทางสังคมในการสอดส่องดูแลสิ่งที่จะกระทบต่อเด็กและเยาวชนทั้งในแง่ปัจจัยเสี่ยงและโอกาสของการพัฒนา ทั้งนี้ จากกรณีศึกษาพบว่า ลักษณะของชุมชนหลายชุมชนที่เป็นชุมชนปิด เป็นหมู่บ้านจัดสรรและเป็นชุมชนที่ดำเนินการด้วยนิติบุคคลแบบชุมชนเมือง มีการดูแลปกครองซ้อนทับกันระหว่างองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นและระดับกรรมการชุมชน เป็นเงื่อนไขที่ทำให้การทำงานจากกลไกภาครัฐเข้าไปทำงานได้ยาก เช่น การจัดระเบียบหอพักหรือห้องเช่า แต่มีข้อดีตรงที่ชุมชนสามารถสร้าง “กลไกการจัดการตนเอง” ระดับชุมชนได้ ซึ่งขึ้นอยู่กับศักยภาพของกลไกชุมชนที่แตกต่างกันไป โดยพบว่า กลไกที่มีคณะกรรมการชุมชนที่ทำงานแบบสร้างการมีส่วนร่วมกับคนชุมชนและมีความใส่ใจในการดูแลเด็กและเยาวชนที่เข้าถึงครอบครัวต่าง ๆ ได้ดีกลายเป็นปัจจัยภายในที่เป็นเงื่อนไขของการสร้างระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนระดับพื้นที่ได้ดีด้วย

นอกจากนี้ ยังพบปัจจัยสร้างที่มีผลต่อการทำงานของจังหวัดนนทบุรี ได้แก่ การมีหน่วยงานภาครัฐขนาดใหญ่มีการทำงานอยู่ในระดับอำเภอ เช่น เทศบาลนครที่ใหญ่พอจะดูแลชุมชนและทำงานเชิงลึกได้ มีภาคีทำงาน มีกลุ่มเยาวชนหลากหลาย อยู่ใกล้ทรัพยากรและความเจริญแบบสังคมเมือง ซึ่งเป็นโอกาสของเข้าถึงทรัพยากรทั้งในแง่กำลังคน งบประมาณ และทุนทางสังคมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

4. ภาคตะวันออก: จังหวัดระยอง

ข้อมูลบริบทและสภาพการณ์พื้นที่

จังหวัดระยองตั้งอยู่ในเขตภาคตะวันออก ลักษณะพื้นที่เป็นที่พื้นที่เป็นที่ราบลูกฟูกติดกับชายฝั่งทะเลอ่าวไทย แบ่งเขตการปกครองเป็น 8 อำเภอ 54 ตำบล เป็นพื้นที่เศรษฐกิจและอุตสาหกรรมของภาคตะวันออก มีความหลากหลายทางกายภาพและอาชีพ อาทิ มีเขตที่ราบลูกฟูกที่นิยมทำเกษตรกรรมสวนผลไม้และทำไร่ เขตชายฝั่งทะเล เป็นที่ตั้งของโรงงานอุตสาหกรรม และแหล่งท่องเที่ยว เป็นต้น ด้านประชากร มีครัวเรือนประมาณ 323,000 ครัวเรือน และมีประชากรรวม 711,236 คน คิดเป็นประชากรเด็กและเยาวชน (อายุ 0-25 ปี) จำนวน 243,126 คน (กระทรวงมหาดไทย, ม.ป.ป.)

จากการลงพื้นที่ศึกษาและติดตามการดำเนินงานในพื้นที่จังหวัดระยอง พบบริบทปัญหาและสถานการณ์เด็กและเยาวชนตามช่วงวัย และมิติต่าง ๆ ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 9 ข้อมูลบริบทสภาพการณ์ของเด็กและเยาวชนในพื้นที่จังหวัดระยองตามช่วงวัย

ช่วงอายุเด็ก	บริบทของเด็กและเยาวชนในพื้นที่จังหวัดระยอง		
	ด้านสุขภาพ	ด้านการศึกษา	ด้านสังคม
ปฐมวัย 0-5 ปี	- ได้รับการส่งเสริมเรื่องการเลี้ยงดูตามหลักโภชนาการและ พัฒนาการจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง - มีการบันทึกพัฒนาการของเด็กโดยศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก และประสานส่งต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในกรณีเด็กมีปัญหาสุขภาพ	- เด็กส่วนใหญ่ได้เข้าเรียนในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กค่อนข้างทั่วถึงทั้งเด็กไทยและเด็กลูกแรงงานต่างด้าว - เด็กบางส่วนครอบครัวไม่ส่งเข้าเรียนและเลี้ยงแบบตามมีตามเกิด	- มีประชากรแฝงที่เป็นลูกแรงงานต่างด้าวอยู่จำนวนมาก - เด็กถูกระทำความรุนแรงจากคนในครอบครัว - มีครอบครัวที่ “พ่อแม่เลี้ยงลูกคนเดียว ไม่ได้ให้สังคมช่วยเลี้ยง” ไม่ค่อยสนับสนุนให้เด็กมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน และไม่คอยพูดความจริงเมื่อลูกมีปัญหา (ปัญหาร่วมทุกช่วงวัย)
เด็กวัยเรียน ประถมศึกษา 6-12 ปี	- เด็กขาดทักษะเรื่องเพศศึกษา พบเด็กตั้งครรภ์อายุน้อยกว่า 12 ปี	- เริ่มมีปัญหาพฤติกรรมตั้งแต่ระดับประถม มีกลุ่มแก๊งทะเลาะวิวาท ไร้เดียงสาสถานศึกษา	- ถูกระทำความรุนแรงจากคนในครอบครัวและปัญหาทะเลาะวิวาท - เข้าสู่วงจรยาเสพติด เป็นทั้งผู้ค้า (ถูกใช้โดยคนในครอบครัว) และบางส่วนเริ่มเป็นผู้เสพ - ติดเกม

ช่วงอายุเด็ก	บริบทของเด็กและเยาวชนในพื้นที่จังหวัดระยอง		
	ด้านสุขภาพ	ด้านการศึกษา	ด้านสังคม
เด็กวัยรุ่น-วัยมัธยมศึกษา (12-18 ปี)	- เด็กขาดทักษะเรื่องเพศศึกษา - ปัญหาความเสี่ยงอุบัติเหตุจากการแข่งรถซิ่ง - ปัญหาสุขภาพจากการใช้สารเสพติด	- มีแนวโน้มออกกลางคันจากการชักชวนของเพื่อนในโรงเรียน	- ปัญหาความเสี่ยงทุกรูปแบบทั้งเรื่องเพศ ยาเสพติด อบายมุข ทะเลาะวิวาท เด็กแว้น ฯลฯ - ขาดการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน
เยาวชน (18-25 ปี)	- ขาดทักษะเรื่องเพศศึกษา - ปัญหาความเสี่ยงอุบัติเหตุจากการแข่งรถซิ่ง - ปัญหาสุขภาพจากการใช้สารเสพติด	- มักไม่ได้เรียนต่อ บางส่วนเป็นภาระของครอบครัวต้องเลี้ยงดู บางส่วนเข้าสู่ตลาดแรงงานไร้ฝีมือ	- มีครอบครัวเร็ว และขาดความพร้อม มีปัญหาครอบครัว - ยาเสพติด

พื้นที่จังหวัดระยอง เป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทั้งในแง่ของความเป็นเมืองอุตสาหกรรม เมืองเกษตร และเมืองท่องเที่ยว พื้นที่จึงมีความเป็นเขตเมืองและเขตชนบท มีประชากรแฝงที่เป็นแรงงานต่างด้าวเป็นจำนวนมาก ส่งผลให้มีปัญหาสังคมที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชนที่หลากหลาย ปัญหาในภาพรวมทั้งจังหวัดและปัญหาระดับพื้นที่มีความคล้ายคลึงกัน เช่น ปัญหาการมั่วสุมมีพฤติกรรมเสี่ยง ปัญหายาเสพติด การตั้งครรภ์ไม่พร้อมและทอดทิ้งเด็ก ครอบครัวแตกแยกขาดการเอาใจใส่ดูแลเด็ก เด็กติดเกม การใช้ความรุนแรง การล่วงละเมิดและกระทำความรุนแรงในครอบครัว เด็กได้รับผลกระทบจากเชื้อ HIV เป็นต้น จากการประชุมร่วมกับตัวแทนพื้นที่จากอำเภอต่าง ๆ พบปัญหาที่เกิดขึ้นกับเด็กและเยาวชนในแต่ละพื้นที่ทั้งปัญหาร่วมและปัญหาเฉพาะบริบทพื้นที่ ดังนี้

ตารางที่ 10 ประเด็นสภาวะการณ์ปัญหาเด็กและเยาวชนของตัวแทนพื้นที่จากอำเภอต่าง ๆ ของจังหวัดระยอง

พื้นที่ตำบล	ข้อมูลบริบทพื้นที่	ประเด็นพึงเฝ้าระวัง
ทต.แกลงกะเฉด	- มีประชากรเด็กและเยาวชน คิดเป็นมากกว่าร้อยละ 20 ของประชากรในตำบล - มีการเก็บข้อมูลด้านเด็กและเยาวชน แต่พบว่ามีการปกปิดข้อมูลที่เป็นปัญหา โดยเฉพาะสถานศึกษา	- เป็นพื้นที่ซึ่งแดงเรื่องยาเสพติด - ปัญหาเด็กตายผิดธรรมชาติเนื่องจากการใช้ความรุนแรงในครอบครัว - ปัญหาเรื่องเพศ และการตั้งครรภ์ก่อนวัยอันควร - ปัญหาเด็กติดเกม
อบต.ทุ่งควายกิน	- เป็นตำบลที่ไม่มีโรงเรียนมัธยม ทำให้ไม่ค่อยได้รับรู้ข้อมูลของเด็กวัยรุ่น - เน้นการวางรากฐานตั้งแต่เด็กเล็ก	- เด็กไม่มีสมาธิในการเรียน - เด็กในครอบครัวยากจนและมีความเสี่ยงเรื่องความรุนแรง - เด็กมีพฤติกรรมก้าวร้าว ไม่สนใจสังคม
อบต.ตะพง	- เป็นพื้นที่เขตเมือง มีแรงงานต่างถิ่นและแรงงานต่างด้าวเป็นจำนวนมาก - การขาดการศึกษาทั้งตัวผู้ปกครอง เด็ก และสังคมรอบข้าง ทำให้ขาดความรู้ในการดำรงชีวิต - ครอบครัวขาดรายได้ ฐานะยากจน - ขาดสุขภาวะที่ดี ทำให้เจ็บป่วยหรือพิการ	- ปัญหาการตั้งครรภ์ไม่พร้อม - เด็กติดเกม - เด็กออกกลางคัน - ปัญหายาเสพติด
อบต.ชากโดน	- เด็กยังไม่สามารถใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ได้และนำไปสู่การมีพฤติกรรมมั่วสุมสุ่มเสี่ยง	- ปัญหายาเสพติด - ขาดความรู้เรื่องเพศและการตั้งครรภ์ไม่พร้อม
ทต.มาบข่าพัฒนา	- มีประชากรแฝงจำนวนมาก - มีค่านิยมการสอนลูกแบบผิดๆ เช่น การส่งเสริมให้เด็กเยาวชนดื่มเหล้าในงานประเพณีของชุมชน และนำไปสู่การก่อปัญหาทะเลาะวิวาท	- เด็กติดเกม - ตั้งครรภ์ไม่พร้อม - เด็กติดอบายมุข ติดเหล้า - ปัญหาการใช้ความรุนแรง ทะเลาะวิวาท - ปัญหายาเสพติด
ทต.บ้านฉาง	- เป็นพื้นที่ภาคเกษตรและเขตเมือง มีโรงงานอุตสาหกรรมเล็กน้อย - เป็นพื้นที่จุดไข่แดง ความเสี่ยงด้านยาเสพติด	- ปัญหายาเสพติดที่มีเด็กและเยาวชนเป็นทั้งผู้เสพและผู้ค้า - ปัญหาแม่วัยรุ่นที่อายุของแม่ลดลงเรื่อยๆ

จากการสะท้อนโจทย์การคุ้มครองเด็กและเยาวชนของพื้นที่ต่าง ๆ พบว่า จังหวัดระยอง เด็กและเยาวชนที่มีปัญหา มักอยู่ในครอบครัวที่มีปัญหา ขาดการเอาใจใส่ในการเลี้ยงดู บางส่วนอยู่ในครอบครัวที่

เปราะบาง สภาพแวดล้อมชุมชนที่มีปัญหา โดยเฉพาะในพื้นที่เขตอุตสาหกรรม ส่งผลให้เด็กซึมซับปัจจัยเสี่ยงต่าง ๆ จนนำไปสู่ปัญหาเด็กและเยาวชนจังหวัดระยอง ซึ่งทุกพื้นที่สะท้อนตรงกันว่า การคุ้มครองเด็กและเยาวชน ต้องทำสภาพและปัจจัยแวดล้อมให้ดี นั่นคือ การสร้างครอบครัวเข้มแข็ง ชุมชนเข้มแข็ง ประชากรทุกช่วงวัยเข้มแข็ง เป็นภูมิคุ้มกันให้แก่เด็กและเยาวชน

พื้นที่การศึกษา จังหวัดระยอง

1. เทศบาลตำบลแกลงกะเฉด อำเภอเมือง

1.1 ข้อมูลบริบทพื้นที่

เทศบาลตำบลแกลงกะเฉด ประกอบด้วย 9 ชุมชน ที่มีพื้นที่คาบเกี่ยวระหว่างตำบลแกลง และตำบลกะเฉด พื้นที่ส่วนใหญ่อยู่ในความดูแลของ สภ.เพ และ สภ.สำนักทอง ดูแลความสงบเรียบร้อย มีสถานการศึกษา 3 แห่ง ได้แก่ โรงเรียนตะเคียนทอง โรงเรียนบ้านแกลงบน และโรงเรียนวัดท่าเรือ และมีศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 1 แห่ง ที่มาของการตั้งเครือข่ายในวันนี้มาจากการเห็นความสำคัญจากข้อมูลปัญหาเด็กและเยาวชนในพื้นที่ที่พบว่า เป็นพื้นที่ธงแดงด้านยาเสพติด มีปัญหาเด็กตั้งครรภ์ไม่พร้อม ความรุนแรง เด็กออกกลางคัน เป็นจำนวนไม่น้อย ซึ่งเคยไปประชุมร่วมกับสาธารณสุขจังหวัดจึงได้ทราบข้อมูลที่น่าสนใจ เช่น การใช้ความรุนแรงในครอบครัว และเด็กคือเหยื่อของความรุนแรง กอปรกับได้เข้าร่วมประชุมกับทางโครงการของสถาบันรามจิตติ จึงคิดว่าเครือข่ายการทำงานคุ้มครองเด็กที่มีเดิมยังเล็กและไม่เชื่อมโยงกัน จึงตั้งใจว่าจะขยายเครือข่ายให้ครอบคลุมทุกภาคส่วนที่สำคัญในพื้นที่ สอดส่องดูแลปัญหาเด็กและเยาวชนในพื้นที่ พร้อมทั้งร่วมกันให้ความช่วยเหลือแบบบูรณาการ

1.2 ข้อมูลสถานการณ์ปัญหาเด็กและเยาวชนในพื้นที่

สภาพปัญหาเด็กและเยาวชนสำคัญใหญ่ ๆ แบ่งเป็น 4 เรื่อง ได้แก่

1. ยาเสพติด เป็นพื้นที่ที่หลาย ๆ ครอบครัว เป็นทั้งผู้ค้าและผู้เสพ บางครอบครัวใช้เด็กเป็นคนส่งยา โดยพบว่าเด็กเล็กที่สุดที่ถูกส่งยาคือเด็กอนุบาล 2 และเด็กวัยรุ่นในพื้นที่หลายคนเปลี่ยนสถานะจากผู้เสพไปเป็นผู้ค้าด้วย ซึ่งเป็นปัญหาที่ยากจะแก้ไข เพราะครอบครัวก็มีส่วนสนับสนุนให้เด็กกระทำผิด

2. ตั้งครรภ์ไม่พร้อม พบว่าปัจจุบันเด็กเข้าสู่วงจรความเสี่ยงเรื่องเพศมากขึ้นและอายุน้อยลงเรื่อย ๆ การให้ความรู้เรื่องเพศที่เคยดำเนินการกับเด็กมัธยมดูเหมือนจะซ้าเกินไป เพราะทุกวันนี้เห็นเด็กประณข้อนท้ายกันเป็นคู่หญิงชายกันมากขึ้น เด็กที่มาทำคลอดที่อายุน้อยที่สุดอายุต่ำกว่า 12 ปี

3. การใช้ความรุนแรง มีทั้งรูปแบบที่กระทำโดยคนในครอบครัว และปัญหาการทะเลาะวิวาทระหว่างวัยรุ่นที่แบ่งเป็นแก๊ง

4. ออกกลางคัน โดยเริ่มจากการรวมกลุ่มเพื่อนที่ไม่ดีในโรงเรียน เช่น กลุ่มโต๊ะปึงปอง (โรงเรียนตะเคียนทอง) มีพฤติกรรมก้าวร้าว สร้างความเสียหายแก่ทรัพย์สินของโรงเรียน ทะเลาะวิวาท โดนเรียน นอกจากนี้ เด็กจำนวนมากติดเกมและโดดเรียนไปอยู่ร้านเกมบริเวณโรงเรียน จนนำไปสู่การออกกลางคัน หลาย ๆ โรงเรียนสะท้อนว่าการไล่เด็กออกกระทำได้ง่ายเกินไป เมื่อเด็กไม่มีที่เรียนจะยิ่งก่อปัญหาในพื้นที่ หรือย้ายไปก่อปัญหาที่อื่นเรื่อย ๆ ซึ่งการแก้ปัญหาควรให้เด็กได้เรียนต่อแต่อาศัยการปรับพฤติกรรมแทน

ปัญหาเหล่านี้มีปัจจัยสาเหตุส่วนใหญ่ มาจากครอบครัวและสภาพแวดล้อมที่เต็มไปด้วยอบายมุขและความเสี่ยงในชุมชน

ชุมชนร่วมกันให้ความเห็นว่าทั้ง 4 ปัญหานี้เป็นปัญหาใหญ่ที่ควรดำเนินการป้องกันแก้ไขทุกเรื่อง ไม่ควรทิ้งไปทำเรื่องใดเรื่องหนึ่ง การแก้ปัญหาทั้งการแก้ที่ตัวเด็กเองและปัญหาที่ต้องปรับแก้ที่ครอบครัวและชุมชน เช่น ปัญหายาเสพติด เป็นปัญหาที่ต้องปรับแก้ที่ตัวเด็กเอง ต้องอาศัยความไว้วางใจ เชื่อใจเด็กให้มากที่สุด อาจต้องอาศัยคนที่มีทักษะ มีประสบการณ์ความรู้เรื่องยาเสพติดเข้ามาช่วยให้เด็กได้ปรับทัศนคติต่อยาเสพติด ค่อย ๆ ทำกันไป ถ้าใช้การปราบปรามจะไม่ช่วยให้เด็กสามารถเลิกยาเสพติดได้ถาวร ปัญหาที่ต้องปรับแก้ที่ครอบครัวและชุมชน เช่น ปัญหาติดเกม หลาย ๆ ครั้งที่พ่อแม่ผู้ปกครองเองสนับสนุนให้เด็กมาอยู่ที่ร้านเกม เนื่องจากไม่รู้จะเอาลูกไปอยู่ที่ไหนเมื่อพ่อแม่ต้องไปทำงาน และร้านเกมเองก็เปิดขึ้นได้ง่ายและรวดเร็ว และเป็นศูนย์รวมความเสี่ยงที่ต้องการการจัดระเบียบ เป็นต้น

1.3 ทูมการทำงาน

เป็นพื้นที่ที่มีเครือข่ายการทำงานด้านเด็กและเยาวชนอยู่เดิม ได้แก่ ศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชน (แกลงกะเจด) ที่ให้ความสำคัญกับโจทย์การแก้ไขปัญหาลูกและเยาวชน และเทศบาลเองก็ให้ความสำคัญกับการพัฒนาเด็กและเยาวชน โดยจัดทำข้อเสนอโครงการเพื่อขอรับการสนับสนุนงบประมาณจากกองทุนคุ้มครองเด็กและเยาวชนจาก พมจ.ระยอง เดิมที่มีการทำงานด้านเด็กและเยาวชนอยู่แล้ว ทั้งเรื่องอุบัติเหตุในเด็ก การตั้งครรภ์ไม่พร้อม การใช้ความรุนแรงในเด็กและเยาวชน เป็นต้น แต่เมื่อสิ้นสุดโครงการ งานก็หยุดดำเนินการไปด้วย ทั้ง ๆ ที่ปัญหาลูกและเยาวชนเป็นปัญหาที่ไม่มีที่สิ้นสุด จึงมีความคิดที่จะสร้างกลไกและเครือข่ายการทำงานเฝ้าระวังเด็กที่ไม่ต้องอิงกับงบประมาณหรือโครงการใด ๆ

1.4 กลไกและเครือข่ายการทำงาน

กลไกการทำงานด้านการคุ้มครองเด็กและเยาวชนที่สำคัญ ๆ มีดังนี้

1.4.1 กองทุนคุ้มครองเด็ก เป็นกลไกแต่เดิมซึ่งมีลักษณะของการแต่งตั้งคณะกรรมการและมีการเสนอโครงการเพื่อขอรับเงินสนับสนุนกิจกรรมด้านการคุ้มครองเด็กประมาณปีละ 150,000 บาท ซึ่งการทำงานที่ผ่านมายังไม่ค่อยมีการบูรณาการเป็นเครือข่าย จึงทำให้เป็นการทำงานแบบต่างคนต่างทำ

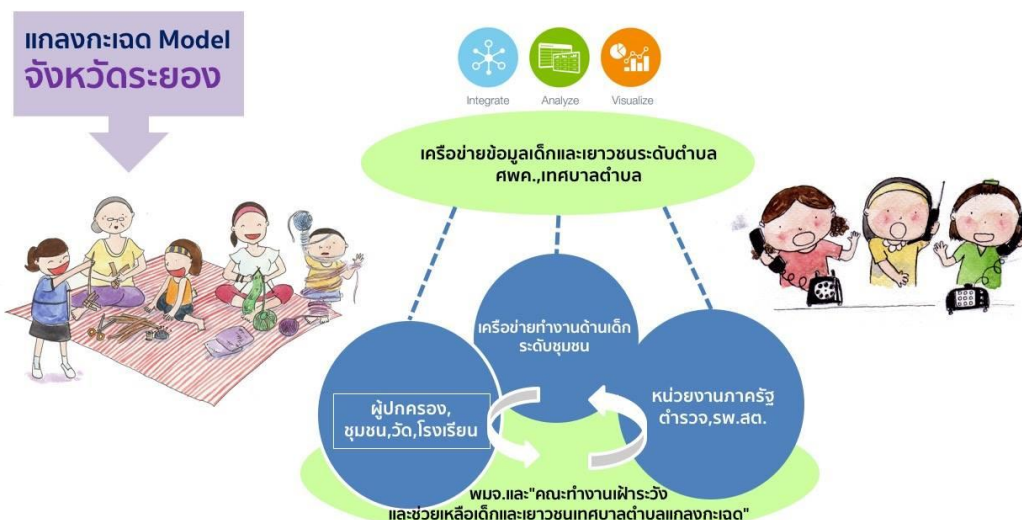
และเป็นการทำงานที่ยังไม่ได้อยู่บนฐานข้อมูล จึงทำให้บุคลากรที่เกี่ยวข้องเห็นพ้องร่วมกันว่าจะต้องมีการพัฒนากลไกอื่น ๆ เพิ่มขึ้นมา ได้แก่ การจัดทำข้อมูลด้านเด็กและเยาวชน และการทำงานร่วมกันแบบบูรณาการของหน่วยงานในท้องถิ่น โดยจะกล่าวเป็นลำดับถัดไป

1.4.2 การจัดทำข้อมูลด้านเด็กและเยาวชน มีการจัดทำข้อมูลโดยใช้การสำรวจข้อมูลประจำปีของหน่วยงานต่าง ๆ อาทิ จปฐ. รายงานสถานการณ์ทางสังคมที่เก็บข้อมูลให้ พมจ. การเพิ่มเครื่องมือการสำรวจเรื่องปัญหาเด็กและเยาวชน และการสำรวจข้อมูลทุติยภูมิจากหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ โดยคัดสรรประเด็นเรื่องเด็กและเยาวชนมาทำการวิเคราะห์เพื่อดูสถานการณ์ปัญหา

1.4.3 กลไกหน่วยงานท้องถิ่น ด้านสุขภาวะ มีโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ดำเนินการด้านอนามัยแม่และเด็ก การดูแลเด็กเล็ก ปัญหาทางเพศของวัยรุ่น ศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชน ทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่รณรงค์ ส่งเสริมความสัมพันธ์ในครอบครัว โรงเรียน ร่วมแก้ปัญหาเด็กเสี่ยง เด็กออกกลางคัน วัดและพระอาจารย์ มีบทบาทด้านการสนับสนุนและให้ความรู้ด้านศีลธรรมจริยธรรมแก่เด็กและเยาวชน ตำรวจ เฝ้าระวังและให้ความรู้เพื่อป้องกันยาเสพติด (เนื่องจากเป็นพื้นที่สัมผัสเรื่องยาเสพติด) ครอบครัว สร้างความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัว พ่อแม่ช่วยกันสอนลูกให้รู้จักค้นหาตัวเอง พยายามตัดวงจรเพื่อนเสี่ยง เครือข่ายเด็กและเยาวชน มีสภาเด็กและเยาวชนที่เป็นตัวแทนเด็กจากโรงเรียนต่าง ๆ รวมถึงมีการรวมกลุ่มเด็กเสพเด็กเสี่ยง เด็กสืเทา โดยมีกลุ่มเครือข่ายเยาวชนแห่งสายน้ำ (ครูอำนวยการสอนติ) ช่วยแก้ปัญหาเสพติดโดยใช้กิจกรรมด้านศิลปะ โดยทั้งหมดที่กล่าวมานี้ ได้ร่วมมือกันเป็น “คณะทำงานเฝ้าระวังและช่วยเหลือเด็กและเยาวชนเทศบาลตำบลเกล่งกะเจด”

โดยเครือข่ายเฝ้าระวังและช่วยเหลือเด็กและเยาวชนเทศบาลตำบลเกล่งกะเจด จะดำเนินการในลักษณะของการทำบันทึกข้อตกลงความร่วมมือ ภาวคิที่เข้าร่วมลงนามจะประกอบด้วย

- 1) ผู้บริหาร และหัวหน้าทุกหน่วยทุกกองในเทศบาลตำบลเกล่งกะเจด
- 2) กำนันและผู้ใหญ่บ้านในตำบลเกล่ง และตำบลกะเจด (เฉพาะหมู่บ้านที่อยู่ในการดูแลของเทศบาล)
- 3) ประธานชุมชนทั้ง 9 ชุมชน
- 4) ประธาน อสม. ทั้ง 9 ชุมชน
- 5) วัด 4 วัด ในพื้นที่เทศบาลตำบลเกล่งกะเจด
- 6) ผู้อำนวยการสถานศึกษา 3
- 7) ผู้อำนวยการศูนย์วิจัยแร่และหิน/ผู้อำนวยการศูนย์วิจัยทรัพยากร
- 8) สถานีตำรวจภูธรเพ และสำนักทอง
- 9) ผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลเกล่ง และตำบลกะเจด
- 10) ประธานสถานักเรียน และประธานสภาเด็กและเยาวชนตำบลเกล่งและตำบลกะเจด
- 11) สถาบันรามจิตติ

ภาพที่ 17 รูปแบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนตำบลแกลงกระเจด

1.5 กระบวนการ

1.5.1 การจัดทำข้อมูลด้านเด็กและเยาวชน โดยใช้เครื่องมือที่มีอยู่เดิม เช่น จปฐ. และแบบสำรวจข้อมูลครอบครัว ที่จัดทำให้กับหน่วยงานระดับจังหวัดอยู่แล้ว รวมถึงพัฒนาเครื่องมือโดยนำประเด็นที่เกี่ยวข้องกับปัญหาเด็กและเยาวชนเข้าไปผนวกด้วย การเก็บข้อมูลเป็นการทำงานร่วมกันระหว่างเจ้าหน้าที่ของเทศบาล ศพค. และอาสาสมัครหมู่บ้าน โดยทางเทศบาลจะนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์และนำมาพูดคุยร่วมกับคณะทำงานเฝ้าระวังฯ เพื่อวางแผนเฝ้าระวัง ป้องกัน แก้ไข เยียวยาเด็ก โดยให้ความสำคัญต่อการดำเนินนโยบายให้ขยับตามเป้าหมายของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติด้วย

1.5.2 การตั้งคณะทำงานเฝ้าระวังและช่วยเหลือเด็กและเยาวชนเทศบาลตำบลแกลงกระเจด ในลักษณะของการทำบันทึกข้อตกลงความร่วมมือ (MOU) ตัวแทนหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมถึงภาคประชาสังคม เพื่อการตกลงใจทำงานด้านการคุ้มครองเด็กและเยาวชนของพื้นที่ร่วมกัน ซึ่งจะจัดให้มีการประชุมต่อเนื่องทุก 2-3 เดือน โดยมีการนำประเด็นปัญหาทั้งจากการสำรวจข้อมูลของเทศบาลและหน่วยงานต่าง ๆ มาพูดคุยกัน ตลอดจนเปิดโอกาสให้ภาคประชาสังคมได้สะท้อนปัญหาเด็กและเยาวชนที่พบเห็นอยู่ในชุมชนมาพูดคุยหาแนวทางวางแผนการทำงานร่วมกัน

1.5.3 จัดกิจกรรมคุ้มครองเด็กแบบบูรณาการ การจัดกิจกรรมให้แก่เด็กและเยาวชนจะมีลักษณะของการจัดไปตามเป้าหมายของแต่ละหน่วยงาน ซึ่งที่ผ่านมา มีหน่วยงานต่าง ๆ ที่สนับสนุนทั้งทุนและวิทยากรในกิจกรรมของพื้นที่ เช่น สป.สช. เข้ามาอบรมเรื่องเพศศึกษาให้แก่เด็กและเยาวชนทุกปี แต่ยังไม่ครอบคลุมเด็กทั้งหมดในพื้นที่ โดยคณะทำงานเฝ้าระวังฯ มีแผนที่จะนำเอาผลของกิจกรรมที่ผ่านมา มารายงานต่อที่ประชุมเพื่อหาจุดอ่อน จุดแข็ง และแนวทางที่จะทำงานร่วมกันแบบบูรณาการให้เป็นกิจกรรมที่มาจากกรวางแผนร่วมกันของทุกหน่วยงาน โดยให้เด็กที่เป็นตัวแทนสภาเด็กในคณะทำงานฯ ร่วมเป็นส่วนหนึ่งในการเสนอความต้องการและแนวทางจัดกิจกรรม

1.5.4 เทศบาลเป็นเครือข่ายคัดกรองเด็กและเยาวชนที่มีปัญหาโดยตรง เมื่อพบเด็กและเยาวชนที่ก่อปัญหาหรือต้องการความช่วยเหลือ เทศบาลจะแจ้งต่อคนในชุมชนว่าให้แจ้งมายังเทศบาลก่อน แทนที่จะโทรแจ้งโดยตรงที่หน่วยงานระดับจังหวัดหรือศูนย์ประชาบดี เนื่องจาก ระดับจังหวัดเองไม่มีเจ้าหน้าที่ที่จะสามารถลงไปดูได้ทันที กระบวนการจะต้องล่าช้าหรือข้ามขั้นตอนไป ทั้งนี้ เทศบาลมีเจ้าหน้าที่ที่ผ่านการอบรมและเป็นหน่วยคัดกรองลำดับแรก หากพบว่าปัญหาเหล่านั้นเทศบาลไม่สามารถจัดการเองได้ จึงจะประสานส่งต่อไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อไป

1.6 ปัจจัยความสำเร็จ

1.6.1 เรื่องเด็กและเยาวชนเป็นวาระลำดับต้น ๆ ที่ท้องถิ่นและคนในชุมชนให้ความสำคัญ เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีความเจริญด้านเศรษฐกิจ เพราะตั้งอยู่ใกล้ทะเลซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวของจังหวัดระยอง ทำให้ปัญหาเด็กและเยาวชนมีค่อนข้างมาก ด้วยทั้งแหล่งอบายมุขที่มามาก และประชากรแฝงที่เข้ามาทำงานและสร้างปัญหาในพื้นที่ที่มีจำนวนไม่น้อย นโยบายการทำงานด้านเด็กและเยาวชนของเทศบาล คือ “เด็กดี ชุมชนเจริญ” นอกจากนี้ ในการทำงานของเทศบาลเกี่ยวกับการคุ้มครองเด็กและเยาวชน มีเป้าหมายที่ตั้งไว้ คือ “กลบหลุมกับดักเด็ก เพื่อให้ได้เมล็ดพันธุ์ที่ดี เจริญงอกงาม” “ลบความเป็นพื้นที่รณรงค์ด้านยาเสพติดให้ได้” เมื่อเทศบาลมีการจัดประชุมหรือกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชน มักได้รับความร่วมมือจากคนในชุมชนค่อนข้างดี ด้วยเห็นปัญหาร่วมกัน และครอบครัวเองก็อยากให้หน่วยงานเข้ามาให้ความช่วยเหลือลูกหลานของตนที่มีปัญหา

1.6.2 เจ้าหน้าที่ของเทศบาลเห็นความสำคัญของการนำความรู้ที่ได้จากการเข้าร่วมโครงการต่าง ๆ มาพัฒนาแนวทางการทำงาน ในช่วงปี พ.ศ.2558 ทางเทศบาลได้นำคณะทำงานศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชน (ศพค.แกลงกะเฉด) เข้าร่วมโครงการพัฒนากลไกการเชื่อมต่อข้อมูลและการทำงานเชิงพื้นที่เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัว ที่ทางกรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัวร่วมกับสถาบันรามจิตติเป็นผู้ดำเนินการ ทำให้ทางเทศบาลเห็นความสำคัญของการจัดทำฐานข้อมูลครอบครัว และประเด็นที่ ศพค.แกลงกะเฉดให้ความสนใจ คือ ข้อมูลด้านเด็กและเยาวชน ทำให้พบข้อมูลสำคัญ ๆ ที่น่าจะเป็นทั้งสถานการณ์ปัญหา และเป็นสาเหตุของปัญหาต่าง ๆ ในพื้นที่ โดยในปี พ.ศ.2559 เห็นข้อมูลอุบัติเหตุในเด็ก การตั้งครรภ์ในวัยรุ่น การใช้ความรุนแรงทั้งในครอบครัวและในวัยรุ่น ตลอดจนจำนวนเด็กออกกลางคัน จึงมองว่าปัญหาเด็กและเยาวชนเป็นปัญหาที่ไม่สิ้นสุด และจะต้องมีโครงการที่ต้องทำอย่างต่อเนื่องเพื่อให้ปัญหาถูกแก้ไขอย่างเห็นผลเป็นรูปธรรม

1.7 ปัญหาและอุปสรรค

1.7.1 ขาดการเชื่อมต่อข้อมูลระหว่างหน่วยงาน ต่างคนต่างทำ ไม่เชื่อมโยงส่งต่อ แม้ว่าทางเทศบาลจะริเริ่มจัดทำข้อมูลเด็กและเยาวชนไปในช่วงปีสองปีที่ผ่านมา หากแต่ยังคงพบอุปสรรคในการทำงานข้อมูล คือ การไม่เชื่อมต่อของข้อมูลระหว่างหน่วยงาน ซึ่งส่งผลกระทบให้เกิดการทำงานข้อมูลซ้ำซ้อนและสิ้นเปลืองทรัพยากรและเวลาในการทำงาน อย่างไรก็ตาม ในที่ประชุมคณะทำงานเฝ้าระวังฯ ได้มีข้อตกลงในเรื่องการเชื่อมโยงข้อมูลระหว่างหน่วยงานแล้ว ซึ่งน่าจะเป็นแนวทางการพัฒนากลไกการเชื่อมต่อข้อมูลระหว่างหน่วยงานในพื้นที่ให้เกิดการใช้ประโยชน์สูงสุดได้ต่อไป

1.7.2 บางครอบครัวยังปิดกั้นไม่ให้หน่วยงานต่าง ๆ เข้าไปช่วยแก้ปัญหา จากการทำงานด้านครอบครัวของเทศบาลร่วมกับ ศพค. ยังพบว่า บางครอบครัวในพื้นที่ปิดกั้นไม่ให้อาสาสมัครหมู่บ้านหรือเจ้าหน้าที่ของทางเทศบาลเข้าไปยุ่งเกี่ยว โดยเฉพาะครอบครัวที่มีการใช้ความรุนแรงในครอบครัว และทารุณกรรมเด็ก ซึ่งส่วนมากมักเป็นครอบครัวที่เป็นประชากรแฝงหรือแรงงานต่างด้าว อย่างไรก็ตาม ทางเทศบาลเองต้องนำเรื่องกลับมาแจ้งต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องระดับจังหวัดเพื่อหาทางเข้ามาช่วยเหลือต่อไป เพราะเด็กคือผู้ที่ได้รับผลกระทบโดยตรง

2. เทศบาลตำบลมาบข่าพัฒนา อำเภอนิคมน้ำ

2.1 ข้อมูลบริบทพื้นที่

เทศบาลตำบลมาบข่าพัฒนา เป็นพื้นที่ที่อยู่ในเขตอุตสาหกรรมของจังหวัดระยอง มีประชากรรวมประมาณ 7,000 คน เป็นประชากรเด็กและเยาวชนประมาณ 1,400 คน และมีประชากรแฝงซึ่งเป็นทั้งคนไทยที่อพยพมาทำงานโรงงานและแรงงานต่างด้าว ซึ่งในจำนวนแรงงานต่างด้าวที่เป็นประชากรแฝงนั้นเป็นเด็กอายุระหว่าง 8-15 ปี ถึงประมาณ 1 ใน 3 ของประชากรต่างด้าว อาชีพของคนในพื้นที่ คือ รับจ้างโรงงานอุตสาหกรรม รับจ้างทั่วไป เกษตรกร ช่างราชการ ค้าขาย ลูกจ้าง ฯลฯ

2.2 สถานการณ์ปัญหาของเด็กและเยาวชนในพื้นที่

เด็กเล็ก 3-5 ปี ประชากรเด็กเล็กของชุมชนเองรวมกับเด็กเล็กที่เป็นลูกหลานแรงงานที่เป็นประชากรแฝงมีจำนวนมากกว่า 140 คน แต่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่สามารถรองรับได้เพียง 100 คน

เด็กวัยเรียน 6-12 ปี เป็นเด็กวัยเรียนที่ต้องการการดูแลเอาใจใส่ แต่เด็กหลายคนถูกทิ้งให้ป่วนตาดายเลี้ยว และขาดความรู้ในการเลี้ยงดู ตลอดจนไม่สามารถช่วยสอนการเรียนรู้ให้แก่หลานได้ เด็กบางคนเริ่มมีพฤติกรรมติดเกมและติดร้านเกม และเริ่มออกกลางคัน ตกหล่นหลุดระบบไปบ้าง เท่าที่พบเห็นมีอย่างน้อยจำนวน 2-3 คนที่เรียนไม่จบชั้นประถม และผู้ปกครองไม่สนับสนุนให้ได้เรียนต่อ โดยให้ออกไปช่วยขายของ

เด็กวัยรุ่นและเยาวชน เป็นกลุ่มที่มีความเสี่ยงสูงสุด เด็กที่ยังอยู่ในโรงเรียนประถมขยายโอกาส โดยเฉพาะช่วง ม.ต้น เป็นกลุ่มที่มีปัญหาหลายคน และมีจำนวนไม่น้อยที่ออกกลางคัน ปัญหาหลัก ๆ ที่พบ คือ ปัญหาติดเกม ปัญหาซึ่รตชิง ปัญหารวมตัวมั่วสุม และสู่มเสี่ยงยาเสพติด ทั้งยังไม่ค่อยให้ความร่วมมือในกิจกรรมของชุมชน

2.3 ทุนการทำงาน

ทุนการทำงานด้านเด็กและเยาวชนของเทศบาลที่ผ่านมาให้ความสำคัญกับงานด้านเด็กและเยาวชนอยู่แล้ว โดยพยายามจัดสรรงบประมาณลงมาที่งานด้านเด็กและเยาวชนเพิ่มมากขึ้น จัดให้มีกิจกรรมทั้งเชิงมองปัญหา หาทางแก้ และหาทางป้องกันไม่ให้เกิดซ้ำ โดยรวมความร่วมมือกับภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง อาทิ ตำรวจ สภาเด็กฯ ผู้ปกครอง หน่วยวิชาการ วัด ฯลฯ เพื่อหาทางพัฒนากิจกรรมสำหรับเด็กและเยาวชนแบบบูรณาการ

2.4 กลไก

2.4.1 การทำงานด้วยข้อมูล ทางเทศบาลให้ความสำคัญต่อการใช้ข้อมูลในการทำงานของเด็กทุกช่วงวัย เด็กเล็กมีระบบข้อมูลตัวเด็กเกี่ยวข้องกับพัฒนาการด้านต่าง ๆ เมื่อเด็กเลื่อนเข้าสู่ชั้นประถม ข้อมูลเหล่านี้จะถูกส่งต่อไปให้โรงเรียนประถมด้วย หรือในกรณีเด็กที่มีปัญหาต้องได้รับการช่วยเหลือ เช่น เด็กที่พ่อแม่ให้ออกกลางคันมา ทางเทศบาลจะตรวจสอบข้อมูลที่ได้รับรายงานจากอาสาสมัครพัฒนาหมู่บ้าน โดยการลงไปดูครอบครัวที่มีปัญหาดังกล่าว และนำมาประชุมหาวิธีการช่วยเหลือร่วมกัน เป็นต้น

2.4.2 เครือข่ายอาสาสมัคร ในพื้นที่มีอาสาสมัครพัฒนาหมู่บ้าน หรือ อพม. ทำหน้าที่เก็บข้อมูลครอบครัว แล้วนำข้อมูลกรณีครอบครัวที่มีปัญหาหรือมีความเสี่ยงมารายงานต่อเทศบาล โดยทางเทศบาลจะประชุมและมอบหมายทีมอาสาสมัครและทีมสหวิชาชีพลงไปติดตามและให้ความช่วยเหลือครอบครัวเหล่านั้น โดยมีการติดตามอยู่เป็นระยะ

2.4.3 สภาเด็กและเยาวชนตำบล ซึ่งเป็นตัวแทนเด็กและเยาวชนในพื้นที่ คัดเลือกจากเด็กและเยาวชนที่มีความสนใจและสมัครใจเข้าร่วมเป็นคณะทำงาน ประกอบด้วยเด็กตั้งแต่ระดับชั้นประถมศึกษาตอนปลายไปจนถึงระดับชั้นมัธยมศึกษา และมีพี่เลี้ยง คือ สภาเด็กรุ่นเก่าที่เริ่มเข้าไปเรียนระดับมหาวิทยาลัยในเมืองแล้ว โดยสภาเด็กและเยาวชนเทศบาลตำบลมาบตาพุด อยู่ในช่วงริเริ่มพัฒนาศักยภาพอีกครั้ง หลังจากที่เขาได้ช่วงไปในก่อนหน้านี้ บทบาทหลัก คือ การเป็นผู้นำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชนในโอกาสสำคัญต่าง ๆ ทั้งงานประเพณีของตำบล กิจกรรมสร้างสรรค์สำหรับเด็กและเยาวชน เป็นต้น

2.5 กระบวนการ

จากข้างต้น ทางเทศบาลมองว่าทุกปัญหาของทุกช่วงวัยของเด็ก ล้วนแล้วแต่เป็นปัญหาสำคัญที่ส่งผลต่อคุณภาพเด็กและเยาวชนทั้งสิ้น ทางพื้นที่เห็นควรว่าการพัฒนาเด็กต้องทำจากต้นทาง คือ **การสร้างภูมิคุ้มกันแก่เด็กเยาวชน** ทั้งนี้ กิจกรรมการพัฒนาเด็กและเยาวชนที่ทางเทศบาลวางแผนไว้ และเริ่มดำเนินการไปบ้างแล้ว แบ่งเป็นกระบวนการการพัฒนาตามช่วงวัยได้ ดังนี้

2.5.1 การพัฒนาเด็กเล็ก โดยการจัดการพัฒนาดูแลตามหลักพัฒนาการช่วงวัยเต็มที่ เป็นหน้าที่ของกองการศึกษาและศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ซึ่งจะให้สิทธิต่อประชากรในพื้นที่ก่อนแต่ก็ไม่ได้ทอดทิ้งประชากรแฝง จะเปิดโอกาสให้เด็กทุกคนได้เรียน หรือหากเกินความสามารถที่ทางเทศบาลจะรับไว้ได้ เช่น ที่นั่งในโรงเรียนหรือศูนย์พัฒนาเด็กเล็กไม่เพียงพอ ทำให้ต้องมีการจับสลากเพื่อคัดเลือกเด็กเข้าเรียน หรือส่งเด็กไปเรียนที่อื่นในบริเวณใกล้เคียง สำหรับในปีนี้มีเด็กเล็กมาสมัครเรียนเกินที่นั่ง ทางเทศบาลจะพยายามรับให้ได้เกือบหมดและทำการจ้างผู้ดูแลเด็กเพิ่ม โดยอาจขอความร่วมมือสำหรับครอบครัวที่สามารถดูแลเด็กได้ให้นำลูกมาเรียนในปัดไปแทน

2.5.2 การพัฒนาเด็กวัยเรียน โดยการจัดอบรมให้ความรู้ทักษะชีวิตต่าง ๆ เช่น ให้ความรู้เรื่องเพศศึกษา เป็นต้น อันเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันแก่เด็กและเยาวชน เนื่องจากช่วงวัยเรียนโดยเฉพาะเด็กชั้นประถมปลายเริ่มมีความเสี่ยงในหลาย ๆ เรื่องที่เข้ามารอบด้าน

2.5.3 การพัฒนาเด็กวัยรุ่นและเยาวชน เน้นการสร้างภูมิคุ้มกันและส่งเสริมจิตสำนึกผ่านกิจกรรมต่าง ๆ เช่น จัดเข้าค่ายอบรมสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมและค่านิยม โดยมีส่วนสำคัญเพื่อเปิดใจพูดคุยถึงปัญหาตามช่วงวัยของเด็กแต่ละคนรวมถึงระดมความคิดเห็นให้ร่วมกันหาแนวทางการแก้ปัญหา โดยจัดทีมวิทยากรมาบอกเล่าประสบการณ์ชวนคิดชวนคุย และพระครูมาเทศน์และพูดคุยเรื่องจิตสำนึกต่อตนเอง ต่อครอบครัว ต่อสังคม ตลอดจนส่งเสริมคุณธรรมที่เด็กและเยาวชนควรยึดปฏิบัติ โดยเฉพาะเรื่องความกตัญญูต่อพ่อแม่

2.6 ปัจจัยความสำเร็จ

2.6.1 เมื่อพบข้อมูลปัญหามานำมาจัดการทันที จากข้อมูลทางเทศบาลได้รับรายงานมา อาทิ ปัญหาเด็กออกกลางคัน ปัญหาเด็กตั้งครรภ์ไม่พร้อม ปัญหาความสัมพันธ์ในครอบครัว ทางเทศบาลและคณะทำงานนำมาวางแผนจัดการทันที เช่น ปัญหาเด็กออกกลางคัน เทศบาลร่วมกับโรงเรียนลงไปติดตามสาเหตุของเด็กที่บ้านทันทีเพื่อทำความเข้าใจและพยายามโน้มน้าวให้กลับเข้าสู่ระบบ ซึ่งขึ้นอยู่กับแต่ละครอบครัว บางครอบครัวก็ปกปิดข้อมูลและไม่ให้ความร่วมมือ อย่างไรก็ตาม ทางเทศบาลก็มีแผนที่จะส่งเสริมเพื่อให้เด็กเหล่านี้มีทักษะชีวิตและมีทางเลือกอื่น ๆ ต่อไป ปัญหาเด็กตั้งครรภ์ไม่พร้อม ทางเทศบาลร่วมกับคณะทำงานดำเนินการทั้งการประกบตัวติดตามเด็กและครอบครัวต่อเพื่อช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ และในเชิงป้องกันเอง มีการจัดทำค่ายอบรมเพศศึกษาให้แก่เด็กวัยรุ่นตามโรงเรียนต่าง ๆ ปัญหาครอบครัวอยู่ในสภาพยากลำบาก ไม่มีความเหมาะสมมีคณะทำงานลงพื้นที่ประเมินสภาพความเป็นอยู่ของครอบครัวและช่วยเหลือทั้งในเชิงสงเคราะห์และการสนับสนุนด้านอาชีพต่อไป

2.6.2 การมีที่ตั้งอยู่ในเขตเศรษฐกิจ ทำให้มีโอกาสที่จะบูรณาการความร่วมมือจากภาคธุรกิจในพื้นที่ได้ เนื่องจากเป็นเขตที่ตั้งของโรงงานอุตสาหกรรม ทำให้เทศบาลตำบลมาบตาพุดได้รับการสนับสนุนจากองค์กรภาคธุรกิจ เช่น ปตท. SCG ที่เข้ามาให้การสนับสนุนในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนบ้าง แต่ก็ยังถือว่ามีบทบาทน้อย การสนับสนุนส่วนมากจะไม่ค่อยมาที่เทศบาล แต่จะเข้าทางแกนนำชุมชนมากกว่า อย่างไรก็ตาม ภาคเอกชนก็ให้ความร่วมมือดี เพียงแต่ว่าทางเทศบาลเองยังไม่มีจุดเน้นที่ชัดเจนพอว่าจะให้เขาเข้ามาช่วยอะไร อย่างไรบ้าง

2.7 ปัญหาและอุปสรรค

2.7.1 พ่อแม่ ผู้ปกครอง ไม่ค่อยยอมรับว่าตนเองเป็นต้นตอปัญหาของลูก ทางพื้นที่เชื่อว่าปัญหาเด็กและเยาวชนในพื้นที่ ปัจจัยสำคัญอยู่ที่การเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรมการเล่นดูของครอบครัว จะเห็นได้ว่าปัจจุบันพ่อแม่ไม่ค่อยมีกิจกรรมหรือการสื่อสารแบบตัวต่อตัวระหว่างกัน แต่จะใช้เทคโนโลยีและสื่อสังคมออนไลน์เข้ามาคุยกันแทน เช่น ใช้ Line ตามลูกมากินข้าว หรือเมื่ออยู่ที่บ้านต่างคนต่างแยกไปเล่นโทรศัพท์ในมุมของตัวเอง ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างกันเปลี่ยนรูปแบบไปและความอบอุ่นน้อยลง อีกทั้งครอบครัวเลี้ยงลูกแบบ “พ่อแม่เลี้ยงลูกคนเดียว ไม่ได้ให้สังคมช่วยเลี้ยง” ไม่ค่อยสนับสนุนให้เด็กมีส่วนร่วม

ในกิจกรรมของชุมชน และไม่ค่อยพูดความจริงเมื่อลูกมีปัญหา อีกทั้ง กิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชนในพื้นที่ยังได้รับความร่วมมือจากเด็กค่อนข้างน้อย เนื่องจาก พ่อแม่ผู้ปกครองไม่เห็นความสำคัญ และไม่ยอมส่งลูกหลานมาเข้าร่วมกิจกรรม อย่างไรก็ตาม ทางเทศบาลเริ่มใช้เครือข่าย อสม. เข้าไปประชาสัมพันธ์ทำความเข้าใจกับคนในชุมชน ทำให้ค่อย ๆ ได้รับการยอมรับเพิ่มขึ้น

2.7.2 สภาเด็กและเยาวชนระดับตำบลยังไม่ค่อยลุกขึ้นมาทำกิจกรรมด้วยตนเอง ด้วยสภาเด็กและเยาวชนระดับตำบลเพิ่งจะเริ่มก่อตั้งขึ้น โดยดึงเด็กจากหมู่บ้านต่าง ๆ เข้ามาร่วมเป็นคณะทำงาน มีทั้งเด็กที่เรียนอยู่ระดับ ม.ต้น และ ม.ปลาย ลักษณะการทำงานของสภาเด็กและเยาวชนตำบลยังเป็นแบบที่เทศบาลเป็นผู้นัดหมายให้มาประชุมกันเพื่อจัดกิจกรรมบางอย่างตามโอกาส ยังไม่มีการที่เด็กลุกขึ้นมานัดหมายทำกิจกรรมกันเอง ปัจจุบันยังอยู่ระหว่างการพัฒนาศักยภาพให้เขาได้คิดกันเองว่าอยากทำอะไรให้กับชุมชนบ้าง โดยเทศบาลมีการเชิญวิทยากรซึ่งเป็นกลุ่มสภาเด็กและเยาวชนระดับประเทศ มาจัดกิจกรรมให้ความรู้และทัศนคติต่อการทำงานของสภาเด็กและเยาวชนอยู่เป็นระยะ และจะส่งเสริมให้สภาเด็กเริ่มวางแผนจัดกิจกรรมกันเองในช่วงเทศกาลสงกรานต์ที่กำลังจะมาถึง

2.7.3 ขาดพื้นที่สร้างสรรค์สำหรับเด็ก ในพื้นที่ยังไม่มีบริเวณใดที่เป็นพื้นที่สร้างสรรค์สำหรับเด็กโดยตรงเลย การจัดกิจกรรมมักจะอาศัยพื้นที่สาธารณะตามโอกาสต่าง ๆ มากกว่า เช่น การตั้งเวทีหน้าศูนย์การค้า หรือใช้บริเวณตลาดนัด ให้เด็กได้มาแสดงออกตามความสามารถเป็นครั้งคราว โดยในปี นี้ ทางเทศบาลคิดว่าจะใช้พื้นที่บริเวณที่ทำการเทศบาลจัดทำศูนย์พื้นที่สร้างสรรค์สำหรับเด็ก โดยจะใช้บริเวณชั้นล่างที่ยังมีพื้นที่ว่างต่อเติมเป็นห้องที่เด็กสามารถเข้ามาใช้ทำกิจกรรมต่าง ๆ ได้ตามอัธยาศัย รวมทั้งวางแผนที่จะจัดทำตลาดนัดสำหรับเด็กบริเวณตลาดนัดชุมชน เพื่อให้เด็กได้ทดลองฝึกเสนอโครงการของบทำกิจกรรมกันเองด้วย

2.7.4 งบประมาณสนับสนุนงานด้านเด็กไม่สัมพันธ์กับจำนวนเด็กและเยาวชนที่มีในพื้นที่ ในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ สามารถจัดให้แก่เด็กบางกลุ่มเท่านั้น เนื่องจากงบประมาณที่มีค่อนข้างจำกัด ทำให้เด็กที่ได้เข้าร่วมกิจกรรมมีเพียงประมาณ 1 ใน 10 ของจำนวนเด็กและเยาวชนทั้งชุมชน ทั้งนี้ เด็กที่ได้เข้าร่วมกิจกรรมส่วนมากจะเป็นเด็กในโรงเรียนสังกัดเทศบาล หรือเด็กที่พ่อแม่ผู้ปกครองยินยอมให้เข้าร่วมกิจกรรม ซึ่งเด็กกลุ่มเหล่านี้นักไม่ใช่อีกกลุ่มที่มีปัญหา กิจกรรมต่าง ๆ ยังไม่สามารถลงไปถึงกลุ่มเด็กและเยาวชนที่มีแนวโน้มมีปัญหาได้เท่าที่ควร ทั้งนี้ ทางพื้นที่วางแผนที่จะประสานขอรับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาคธุรกิจในพื้นที่ต่อไป

จากการศึกษาและถอดบทเรียนในพื้นที่กรณีศึกษาของจังหวัดระยอง และการประชุมร่วมกับหน่วยงานระดับจังหวัด สามารถถอดความรู้ที่สำคัญเกี่ยวกับการขับเคลื่อนตัวแบบการคุ้มครองทางสังคม สรุปได้ว่า ในการดูแลคุ้มครองเด็กและเยาวชนเป็นไปตามช่วงวัย โดยช่วงวัยแรกเกิด เด็กอยู่กับ **ครอบครัว** โดยชุมชนพยายามสร้างความเข้มแข็งและให้ความรู้แก่ครอบครัวทั้งเรื่องการเลี้ยงดูตามหลักพัฒนาการ และการสร้างครอบครัวอบอุ่นเข้มแข็ง เมื่อเข้าสู่วัยเรียน **โรงเรียน** ยังคงเป็นกลไกสำคัญที่ทำงานโดยตรงในการดูแล พัฒนา และช่วยเหลือเด็กในระบบที่ต้องการได้รับการคุ้มครอง ในพื้นที่จังหวัดระยองโดยเฉพาะในระดับชุมชนท้องถิ่น เห็นความร่วมมือหนุนเสริมการทำงานระหว่างโรงเรียน ชุมชน และเครือข่ายอื่น ๆ ทำงานกันอย่างเกื้อกูลกัน นอกจากนี้ ในระดับชุมชนท้องถิ่นเอง มี**องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น**เป็นแกนหลักในการประสานจัดการให้เกิด**เครือข่ายการดูแลและคุ้มครองเด็กและเยาวชน** โดยประสานความร่วมมือหน่วยที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วน ทั้งฝ่ายปกครอง (กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ประธานหมู่บ้าน) วัด โรงเรียน ศูนย์วิจัยทรัพยากร โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล สภานักเรียน สภาเด็กและเยาวชน ตำรวจภูธร ตลอดจนภาคประชาสังคม ตัวแทนกลุ่มแม่บ้าน องค์กรพัฒนาเอกชน เข้าร่วมเป็นเครือข่ายเฝ้าระวังและดูแลคุ้มครองเด็กและเยาวชนระดับพื้นที่

การขับเคลื่อนกลไกการทำงานของระบบต่าง ๆ มีการทำงานเชิงรุก โดยใช้หน่วยที่ใกล้ชิดชุมชนมากที่สุด คือ **อาสาสมัครหมู่บ้าน** ในการสำรวจและเข้าถึงปัญหา แล้วทำการประสานความช่วยเหลือมายัง**องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น** ที่จะทำหน้าที่พิจารณาว่าจะช่วยเหลือ เยียวยา ประสานส่งต่อหน่วยงานรับผิดชอบอื่น ๆ ต่อไปอย่างไร สำหรับการเข้าช่วยเหลือเด็กและเยาวชนที่ต้องการการคุ้มครองมีการขับเคลื่อนการทำงานจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องแบบ **“สหวิชาชีพ”** โดยมีทั้งนักจิตวิทยา หมอ นักสังคมสงเคราะห์ นักพัฒนาสังคม ฯลฯ เข้าไปดูแลเด็กอยู่เป็นระยะ และประเมินความก้าวหน้าในการช่วยเหลือ

5. ภาคใต้: จังหวัดยะลา

ข้อมูลบริบทและสถานการณ์พื้นที่

จังหวัดยะลาเป็นพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ติดกับประเทศมาเลเซีย ประกอบด้วย 8 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมือง อำเภอรามัน อำเภอบันนังสตา อำเภอกรงปินัง อำเภอธารโต อำเภอเบตง อำเภอยะหา และอำเภอกาบัง ลักษณะภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นที่เนิน มีภูเขาเตี้ย ๆ ชั้ชันมากมาย มีที่ราบเป็นส่วนน้อย มีทรัพยากรป่าไม้ค่อนข้างมาก อาชีพเศรษฐกิจของพื้นที่ ได้แก่ เกษตรกรรมการปลูกพืชสวนและพืชไร่ เลี้ยงสัตว์ ทำเหมืองแร่ โรงงานอุตสาหกรรมเกี่ยวกับยางพารา ไฟฟ้า การแปรรูปไม้และเฟอร์นิเจอร์ เป็นต้น ด้านประชากร ในปี พ.ศ. 2560 มีประชากรรวมทั้งจังหวัดจำนวน 527,295 คน และเป็นประชากรเด็กและเยาวชน (อายุ 0-25 ปี) 236,987 คน (กระทรวงมหาดไทย, ม.ป.ป.) โดยประชากรในพื้นที่ประกอบด้วยผู้นับถือศาสนาพุทธและศาสนาอิสลามเป็นส่วนมาก และมีผู้นับถือศาสนาคริสต์อยู่บางส่วน ด้านการศึกษา มีเด็กที่เรียนอยู่ในโรงเรียนสังกัดต่าง ๆ ทั้งของรัฐและเอกชน (โรงเรียนสามัญศึกษา โรงเรียนสอนศาสนาอิสลามควบคู่สามัญ โรงเรียนอาชีวศึกษา โรงเรียนเอกชนนอกระบบ สถาบันศึกษาปอเนาะ และศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด) ประมาณ 115,000 คน และในสถาบันอุดมศึกษา 2 แห่ง ได้แก่ วิทยาลัยชุมชนยะลา และมหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา ประมาณ 9,000 คน

ปัญหาเด็กและเยาวชนที่พบส่วนใหญ่ในพื้นที่ คือ ปัญหาความยากจน ที่อยู่อาศัยไม่มั่นคงไม่เหมาะสมแก่การอยู่อาศัย ปัญหาพฤติกรรมไม่เหมาะสม ดิดเหล้า ยาเสพติด ดิดเกม การพนัน และขาดการเข้าถึงการศึกษา กอปรกับในชุมชนต่าง ๆ มีพื้นที่เสี่ยงต่าง ๆ เช่น ร้านขายเหล้า/บุหรี่ยในชุมชน สถานเริงรมย์ ร้านเกม ที่เป็นแหล่งมั่วสุมของเด็กและเยาวชนได้ ทั้งนี้ จากการศึกษาและถอดบทเรียนในพื้นที่จังหวัดยะลา สะท้อนโจทย์และบริบทปัญหาเด็กและเยาวชนตามช่วงวัย และมิติต่าง ๆ ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 11 ข้อมูลบริบทและสถานการณ์ของเด็กและเยาวชนในพื้นที่จังหวัดยะลาตามช่วงวัยและกลุ่มเฉพาะ

ช่วงอายุเด็ก/ กลุ่ม	บริบทของเด็กและเยาวชนในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี		
	ด้านสุขภาพ	ด้านการศึกษา	ด้านสังคม
ปฐมวัย 0-5 ปี	- พบเด็กพิการจำนวนหนึ่ง	- เด็กบางส่วนอยู่กับครอบครัวที่เคร่งครัดและไม่ส่งเข้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็กหรือโรงเรียนอนุบาล - เด็กกำพร้าไม่ได้เข้าเรียนตั้งแต่อ่อนบาล	- เด็กบางส่วนอยู่ในครอบครัวที่ไม่สมบูรณ์จากเหตุการณ์ความไม่สงบ

ช่วงอายุเด็ก/ กลุ่ม	บริบทของเด็กและเยาวชนในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี		
	ด้านสุขภาพ	ด้านการศึกษา	ด้านสังคม
เด็กวัยเรียน ประถมศึกษา 6-12 ปี	- ไอคิวต่ำติดอันดับต้น ๆ ของประเทศ	- เด็กบางส่วนเรียนใน โรงเรียนสอนศาสนา ที่ขาด มาตรฐาน โดยเฉพาะความรู้ เรื่องการอ่านออกเขียนได้ใน ภาษาไทย	- ตกเป็นเหยื่อการล่วงละเมิด หรือความรุนแรง หรือถูก ล่อลวงเข้ากลุ่มที่ใช้ความ รุนแรงได้ง่าย
เด็กวัยรุ่น- เยาวชน 13-25 ปี	- ไอคิวต่ำติดอันดับต้น ๆ ของประเทศ	- กลุ่มเรียนรู้ช้า ไปไม่ไหว ไม่ สนใจการเรียนหลุดออก กลางคันจำนวนมาก และไม่มี หนทางไปต่อ	- รวมตัวมั่วสุมทำพฤติกรรม เสี่ยงจากเพื่อนและชุมชน แวดล้อม เช่น ดมน้ำกระท่อม 4x100 - ตกเป็นเหยื่อการล่วงละเมิด หรือความรุนแรง หรือถูก ล่อลวงเข้ากลุ่มที่ใช้ความ รุนแรงได้ง่าย
เด็กที่ได้รับ ผลกระทบจาก เหตุการณ์ ความไม่สงบ	- ได้รับความพิการทางตรง หรือผลกระทบทางจิตใจจาก การเผชิญความรุนแรงหรือ สูญเสียคนในครอบครัว	- ขาดเสาหลักในครอบครัวทำ ให้ไม่ได้เรียนต่อ	- ครอบครัวไม่สมบูรณ์ เป็น เด็กกำพร้า - เข้าสู่พฤติกรรมเสี่ยง
เด็กและ เยาวชนนอก ระบบ	- ขาดความรู้และทักษะใน การดูแลสุขภาพ และมักเอา ตัวเองไปสู่วิถีเสี่ยงต่อ ความไม่ปลอดภัยในรูปแบบ ต่าง ๆ เช่น ยาเสพติด เพศ ความรุนแรง	- การศึกษาน้อย หรือไม่ได้ เรียนเลย และไม่ได้รับการ สนับสนุนส่งเสริมจากภาค ส่วนใด ๆ ทำให้เป็นประชากร ด้อยคุณภาพ - บางส่วนเข้าสู่ กระบวนการพัฒนาคุณภาพ ฝีมือแรงงาน	- ไม่มีอาชีพ รวมตัวมั่วสุมทั้ง ยาเสพติดและความรุนแรง

จากสถานการณ์ในพื้นที่จังหวัดยะลา พบว่าปัญหาต่าง ๆ ส่วนหนึ่งมีสาเหตุมาจากเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ ที่ส่งผลต่อครอบครัวและตัวเด็กโดยตรง ทั้งเรื่องโอกาสในการศึกษา ความไม่สมบูรณ์ของครอบครัว จนนำไปสู่การออกจากการเรียนและการทำพฤติกรรมเสี่ยง นอกจากนี้ การจัดการศึกษาที่มีหลักสูตรและลักษณะพิเศษเกี่ยวกับโรงเรียนสอนศาสนา ที่อาจไม่ได้มุ่งเน้นเรื่องการเรียนการสอนภาษาไทย และส่งผลให้เด็กถูกประเมินจัดอันดับในระดับประเทศได้ต่ำ ปัจจัยเหล่านี้ทำให้เด็กขาดภูมิคุ้มกันต่าง ๆ และ

ไว้หลักแนวทางในชีวิต โจทย์ที่เป็นจุดร่วม คือ การพัฒนาทักษะชีวิตและสร้างภูมิคุ้มกันให้เด็กและเยาวชน โดยเฉพาะกลุ่มที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความไม่สงบ และการพัฒนาเด็กและเยาวชนนอกระบบ

พื้นที่การศึกษา

1. ชุมชนบ้านกามูติง หมู่บ้านอาติะควอ (หมู่ที่ 3) ตำบลกอตโตริ๊ะ อำเภอรามัน

1.1 ข้อมูลบริบทพื้นที่

สภาพพื้นที่ตำบลกอตโตริ๊ะ ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ราบ และที่ลุ่มโดยเฉลี่ยเป็นพื้นที่ราบ ประมาณร้อยละ 50 ของพื้นที่ทั้งตำบล ซึ่งเหมาะต่อการเกษตรประเภทสวนยางพารา และสวนผลไม้ ส่วนพื้นที่ที่เป็นที่ราบลุ่มประมาณร้อยละ 40 เหมาะแก่การทำนาข้าว นอกจากนั้นเป็นพื้นที่เนิน (ควนดิน) รวมพื้นที่ทั้งตำบลประมาณ 19 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 11,875 ไร่ ประชากรจำนวนทั้งหมด 5,151 คน เป็นชายจำนวน 2,476 คน และเป็นหญิงจำนวน 2,675 คน จากจำนวนประชากรปัจจุบันของตำบลกอตโตริ๊ะ การตั้งถิ่นฐานส่วนใหญ่มีลักษณะแบบสังคมชนบททั่วไป จะมีการกระจุกตัวอยู่เป็นกลุ่มบ้านและบางส่วนจะกระจายไปตามพื้นที่เกษตรกรรมของตนเองโดยมีศาสนสถานเป็นศูนย์กลาง บริเวณที่มีประชากรอยู่หนาแน่นที่สุด ได้แก่ ชุมชนบ้านปาแต

ตำบลกอตโตริ๊ะ แบ่งการปกครองออกเป็น 5 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 1 บ้านกอตโตริ๊ะ หมู่ที่ 2 บ้านบาติะตี หมู่ที่ 3 บ้านอาติะควอ หมู่ที่ 4 บ้านจือแร และหมู่ที่ 5 บ้านกาตือแป มีโรงเรียนระดับประถมศึกษา จำนวน 3 แห่ง มัสยิด 1 แห่ง องค์การบริหารส่วนตำบล สถานีอนามัย ที่อ่านหนังสือพิมพ์ 5 แห่ง โรงเรียนสอนศาสนาอิสลาม 7 แห่ง

บ้านอาติะควอ มีจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 173 ครัวเรือน มีประชากรทั้งสิ้น 867 คน แบ่งเป็นชาย 417 คน หญิง 450 คน ชุมชนกามูติงเป็นพื้นที่ท้ายตำบล ท้ายวัง เริ่มด้วยการเป็นหมู่บ้าน อพป. เริ่มพัฒนาเป็นถนน เป็นสภาตำบล และเป็น อบต. ประชากรของตำบลกอตโตริ๊ะส่วนใหญ่มีการประกอบอาชีพเพียงอย่างเดียว ได้แก่ เกษตรกร ประมาณร้อยละ 75 รองลงมาได้แก่อาชีพรับจ้างและเกษตรกรรมประมาณร้อยละ 17 ค้าขายและรับราชการ ประมาณร้อยละ 8 ซึ่งร้อยละ 75 เป็นแรงงานในภาคเกษตรกรรม ส่วนใหญ่เป็นแรงงานในครัวเรือน แรงงานในการทำนา ทำสวนผลไม้ สวนยางพารา ส่วนแรงงานร้อยละ 25 เป็นแรงงานประเภทต่าง ๆ เช่น รับจ้าง ค้าขาย รับราชการ เป็นต้น

ภายในตำบลกอตโตริ๊ะ มีร้านจำหน่ายสินค้าอุปโภคบริโภค เนื่องจากร้านค้าขายของชำและสินค้าเบ็ดเตล็ดขนาดเล็ก ซึ่งตั้งอยู่ตามหมู่บ้านต่าง ๆ จำนวน 13 แห่ง ส่วนสินค้าอุปโภคบริโภคที่ไม่สามารถซื้อได้ภายในตำบล ตลอดจนอุปกรณ์การผลิตทางการเกษตร จะหาซื้อในเขตอำเภอรามันและอำเภอเมืองจังหวัดยะลา สำหรับการจำหน่ายผลผลิตทางการเกษตรที่สำคัญของตำบล ได้แก่ ยางพารา จะมีพ่อค้าจากภายนอกมารับซื้อจากชาวบ้านภายในตำบล

ปัจจุบันในหมู่บ้านต่าง ๆ ของตำบลกอตโตริ๊ะ มีสถานบริการสาธารณะให้บริการแก่ประชาชน ได้แก่ ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน จำนวน 5 แห่ง ตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 1, 3, 4, 5 หอกระจายข่าวมีอยู่ภายใน

หมู่บ้านซึ่งเป็นขององค์กรของหมู่บ้าน คือ มัสยิดและ สุเหร่า หอกระจายข้าวประจำหมู่บ้าน 5 แห่ง ที่ทำการ อบต.ตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 4 บ้านป่าแต ตำบลกอตอตะวันออก ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กมัสยิดอิสลามสุดดิน 1 แห่ง ตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 4 บ้านป่าแต

1.2 สภาวะการณ์ด้านเด็กและเยาวชนบ้านกามูติง

เป็นพื้นที่ซึ่งเด็กและเยาวชนมีกลุ่มเพื่อนซึ่งมีพฤติกรรมเสี่ยงสูง โดยมีพฤติกรรมเสี่ยงในการบริโภคสิ่งมีเมา อาทิ เหล้า บุหรี่ การพนัน ฯลฯ และการเข้าถึงยาเสพติด จากข้อมูลโครงการการศึกษา สภาวะการณ์และแนวทางการพัฒนาเด็กนอกระบบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ (จิรศักดิ์ อุดหนุน และคณะ, 2559) เสนอข้อมูลสภาวะการณ์ด้านเด็กและเยาวชนในพื้นที่ชุมชนกามูติง ดังนี้

ด้านครอบครัว พบว่ามีเพียงครึ่งที่ทำบัญชีรายรับรายจ่าย และ 1 ใน 3 ที่ระบุว่ารายได้เพียงพอต่อการดำรงชีพของครอบครัว ขณะเดียวกันกลับพบว่าไม่สามารถเป็นแบบอย่างที่ดีในการบริโภคให้กับเด็กและเยาวชน โดยพบว่ามีการใช้ของมีเมา อาทิ น้ำกระท่อม บุหรี่ ฯลฯ รวมทั้งในด้านพฤติกรรมเสี่ยงในการใช้ยาเสพติด และการพนัน

มิติคุณภาพชีวิต พบว่าชุมชนขาดการดูแลช่วยเหลือสมาชิกในชุมชนที่ประสบปัญหาหรือต้องการความช่วยเหลือ ขาดการให้ความรู้กับครอบครัวเกี่ยวกับการเลี้ยงดูบุตรในการส่งเสริมพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็ก และเด็กและเยาวชนรู้สึกไม่ปลอดภัยจากเหตุการณ์ในพื้นที่ จากการถูกทำร้าย ข่มขู่ของคนในชุมชน และจากการหาประโยชน์ของเจ้าหน้าที่รัฐ นอกจากนี้ยังเห็นว่าหน่วยงานในพื้นที่ให้การดูแลสุขภาพจิต สุขภาพกายสำหรับเด็ก เยาวชนและครอบครัวที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ในพื้นที่ยังไม่เหมาะสม

ด้านอบายมุข พบว่า เด็กและเยาวชนในพื้นที่มีความเสี่ยงในการเข้าถึงสิ่งมีเมา อาทิ เหล้า บุหรี่ ฯลฯ

ด้านเพศ พบว่า ไม่ถึง 1 ใน 5 ที่มีความรู้เรื่องอุปกรณ์คุมกำเนิด (เนื่องจากศาสนาอิสลามถือว่าการคุมกำเนิดเป็นบาป) และ 1 ใน 5 มีความรู้เรื่องโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ เด็กและเยาวชนในพื้นที่ยังคงให้ความสำคัญกับการแต่งงานก่อนมีเพศสัมพันธ์

ด้านโอกาส พบว่า ในพื้นที่มีพื้นที่แหล่งเรียนรู้ในชุมชนและปราชญ์ชาวบ้านน้อย และไม่เปิดโอกาสให้เด็กและเยาวชนแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับกิจกรรมของชุมชนและพบว่าเด็กและเยาวชนต้องการกลับเข้าเรียนในสถานศึกษา

1.3 กลไก

กลไกการทำงานประกอบไปด้วย “สี่เสาหลักชุมชน” ที่ประกอบด้วยกลุ่มผู้นำศาสนา (โต๊ะอิหม่าม, เจ๊ะกูตาติกา) ผู้นำชุมชน (ปราชญ์ชุมชน, ผู้อำนวยการโรงเรียน) องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น(นายก อบต.) และแกนนำเยาวชน ที่ริเริ่มทำงานร่วมกันผ่านกิจกรรมชุมชน กิจกรรมทางศาสนา โดยมีมัสยิด คือ ศูนย์กลางการเรียนรู้ในรูปแบบอิสลาม โดยใช้พื้นที่มัสยิดอัลตักกวอเป็นศูนย์กลางการทำงานด้านเด็กและเยาวชนในพื้นที่ ในประเด็นการทำงานด้านคุ้มครองเด็กและเยาวชน ชุมชนใช้พื้นที่มัสยิดเป็นพื้นที่กลางในการปรึกษาหารือ (ชुरอ) พุดคุยแลกเปลี่ยนข้อมูลการทำงานในประเด็นการช่วยเหลือเด็กกำพร้า ครอบครัวยากจน ไปจนถึงหาหรือวิธีการดูแลเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา โดยเริ่มจากโต๊ะอิหม่ามเป็นผู้นำประเด็นการหารือ และกลไกสำคัญของการทำงานคือตัวเด็กและเยาวชนในชุมชนเองจะเป็นแกนประสานให้เกิดเวทีและเป็นแรงให้เกิดกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน

การทำงานสามารถแบ่งเป็นกลไก 3 ส่วนคือ

1. กลไกปรึกษาหารือ ประกอบด้วยคณะทำงานสี่เสาหลักชุมชน ได้แก่ โต๊ะอิหม่าม ผู้นำชุมชน นายก อบต. และแกนนำเยาวชนระดับชุมชน
2. กลไกประสานงาน เป็นกลไกที่ทำหน้าที่ประสานให้เกิดเวทีพุดคุย กิจกรรมการทำงานและการหนุนเสริมศักยภาพเด็กและเยาวชน ทั้งนี้ แกนประสานหลักจะประกอบด้วยแกนนำเด็กและเยาวชนในชุมชนและแกนนำที่เป็นสมาชิกเครือข่ายเยาวชนพิราบขาว ที่นอกจากจะมีการทำงานร่วมกันในชุมชนแล้วยังมีการประสานงานให้เกิดการทำงานขยายผลเป็นเครือข่ายไปยังพื้นที่อื่น ๆ อีกด้วย
3. กลไกกิจกรรม เป็นกลุ่มแกนหลักการทำงานที่เป็นแกนนำให้เกิดกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน แบ่งบทบาทไปตามประเด็นการทำงานได้แก่ กิจกรรมการดูแลช่วยเหลือและเยียวยาเด็กเยาวชนที่ตกในภาวะยากลำบากจะมีผู้นำศาสนาและผู้นำท้องถิ่นเป็นแกนนำ กิจกรรมเสริมศักยภาพเด็กและเยาวชนในพื้นที่จะเป็นบทบาทของแกนนำเยาวชนและเครือข่ายเยาวชน

1.4 กระบวนการ

กระบวนการคุ้มครองเด็กและเยาวชนในชุมชน เริ่มต้นจากกระบวนการปรึกษาหารือของคนชุมชนโดยแกนนำชุมชนซึ่งโต๊ะอิหม่ามจะเป็นผู้เปิดประเด็นพุดคุยเพื่อหาโจทย์การทำงานช่วยเหลือและคุ้มครองเด็กและเยาวชน โดยมีมัสยิดเป็นศูนย์กลางในการเก็บข้อมูลการทำงานแบบไม่เป็นทางการและเป็นแหล่งทรัพยากรสำคัญโดยเฉพาะการระดมทุนจากคนในชุมชนและผู้มีจิตศรัทธาในการช่วยเหลือเด็กและเยาวชน

จากโจทย์การทำงานของชุมชนนำไปสู่กลไกการประสานงานให้เกิดการแตกโจทย์การทำงานเป็นประเด็นต่าง ๆ ที่ถูกส่งต่อการทำงานไปยังกลไกอื่น ๆ ตามประเด็น ในกรณีศึกษาในกระบวนการวิจัยได้

เห็นกลไกการทำงานคุ้มครองเด็กและเยาวชนโดยระบบศาลาติกาในประเด็นเรื่องการเสริมศักยภาพของเด็กเล็กด้วยการบูรณาการศาสนากับการเสริมทักษะชีวิตให้กับเด็กและเยาวชนผ่านกลไกศาสนาในชุมชน ซึ่งแบ่งหลักสูตรการศึกษาตามชั้นศาสนาอิสลาม คือ **ศูนย์บูรลอิสซาน** ถึงชั้น 4 ชั้น **อับปิตาอี** ตามหลักสูตรกระทรวง โดย**หลักสูตรศาลาติกา** สามารถสอนศาสนาได้ถึงชั้น ม.4-6 ซึ่งดูตามจำนวนเด็กและศักยภาพของชุมชนเอง

เริ่มจากคนในชุมชนต้องส่งลูกไปเรียนนอกชุมชนต้องมีค่าเดินทาง ในขณะที่เดียวกันที่พ่อแม่ต้องออกทำงานซึ่งไม่สามารถดูแลบุตรหลานของตัวเองได้ และหากต้องว่าจ้างผู้ดูแลจำเป็นต้องมีค่าใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้นซึ่งคนในชุมชนมีรายได้ก็น้อยและจำเป็นต้องออกทำงานนอกพื้นที่อยู่แล้ว คนในชุมชนจึงอาสาจัดทำศาลาติกาในชุมชนเพื่อให้พ่อแม่สามารถฝากบุตรหลานให้ผู้ดูแล อีกทั้งยังสามารถได้ปลูกฝังเรียนรู้เรื่องศาสนาตั้งแต่เล็กอีกด้วย โดยมี**เจ๊ะกู** (ครูสอนศาสนา) ที่เป็นอาสาสมัคร (ไม่มีเงินเดือนและค่าตอบแทน) ซึ่งทางศาลาติกาจะเก็บเงิน 15 บาทต่ออาทิตย์เพื่อช่วยการเดินทางผู้มาสอน

เริ่มต้นระดมทุนโดยการขอริตยงตามบ้านผู้มีจิตศรัทธาจนได้เงินจำนวนหนึ่งซึ่งรวมกันเป็นเงินจำนวนหนึ่งนำมาสร้างและแบ่งส่วนไว้เป็นกองทุน ซึ่งปัจจุบันรวมระยะเวลา 20 ปีมีเงินกองทุนกว่า 400,000 บาท ในการดำเนินการ แต่ทั้งนี้ ทางศาลาติกาเองยังใช้ระบบอาสาสมัครทำงานเช่นเดิมโดยใช้เงินกองทุนเพื่อจัดกิจกรรมชุมชนและเป็นทุนทำงานสำหรับเด็กและเยาวชนในชุมชนเท่านั้น โดยมีคณะกรรมการ ได้แก่ นายอุบลุดมัย เจ๊ะแต คณะกรรมการมัสยิด ที่ปรึกษา นายบูคอรี เจ๊ะตือรอกี นายซอละฮุดดีน มูซอ และนายฮะแว เมาะฮาดี

ปัจจุบัน ทางกรรมการศาลาติกาและชุมชนเห็นว่าเรื่องทักษะชีวิตเป็นเรื่องสำคัญที่ต้องปลูกฝังกันตั้งแต่เล็ก หลักสูตรการเรียนกิริยาอาติที่เป็นอยู่ยังอยู่ในหนังสือ จึงอยากพัฒนาหลักสูตรเพื่อให้การเรียนศาสนาในหลักสูตรกิริยาอาติสามารถลดเวลาเรียนจากคัมภีร์ ได้พัฒนามาเป็นกิจกรรมการเรียนรู้ที่ให้แก่เด็กในชุมชนได้ปฏิบัติจริงมากขึ้น เป็นการเรียนรู้ที่ช่วยฝึกทักษะชีวิตให้แก่เด็กได้ โดยวางแผนเริ่มต้นจากการหาหรือพ่อแม่ผู้ปกครองเพื่อจัดการเรียนในวันศุกร์มาเป็นการร่วมกันทำกิจกรรมพัฒนาเด็ก ในเรื่องทักษะชีวิต ได้ฝึกการทำงานบ้านหุงข้าวทำอาหาร ซักผ้าดูแลตัวเองเป็น ไปจนถึงการปูพื้นฐานวิชาชีพการปฏิบัติดำเนินชีวิตตามหลักศาสนาได้อย่างเข้าใจ

1.5 ปัจจัยความสำเร็จ

ปัจจัยความสำเร็จเกิดจากการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนโดยเฉพาะการมีส่วนร่วมของเยาวชนต่อประเด็นปัญหาของชุมชนอย่างมีความหมาย มีส่วนในการตั้งโจทย์ การขับเคลื่อนการทำงานด้านเด็กในชุมชน กลไกการทำงานของชุมชนตามหลักอิสลามเป็นอีกปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการทำงานที่ตรงประเด็นมีหลักการทำงานที่ชัดเจนแบ่งบทบาทหน้าที่การทำงาน อีกทั้งยังมีปัจจัยเสริมให้เกิดการสนั่นไหลของการ

ทำงานและเกิดบรรยากาศของการทำงานที่ดีคือบทบาทหน้าที่ของกลไกเอกชนในชุมชนที่เป็นตัวประสานสำคัญและมีส่วนร่วมในการคิดและระดมความคิดเห็นของคนในชุมชนเพื่อการหากระบวนการทำงานที่เหมาะสม

1.6 ปัญหาและอุปสรรค

อุปสรรคการทำงานคือหน่วยงานหลักของภาครัฐยังไม่สามารถเข้าถึงและหนุนเสริมการทำงานของชุมชนได้ดีเท่าที่ควร ทั้งนี้เกิดจากข้อจำกัดของระบบและระเบียบทางทำงานโดยเฉพาะการใช้จ่ายงบประมาณแผ่นดินที่ไม่สามารถสนับสนุนและช่วยเหลือชุมชนได้อย่างทันท่วงทีอีกทั้งประเด็นการทำงานบางกิจกรรมยังอยู่นอกเหนือบทบาทหน้าที่ของภาครัฐและองค์การบริหารส่วนจังหวัดโดยเฉพาะการอุดหนุนงบประมาณการทำงานในกิจกรรมที่ชุมชนต้องการโดยแท้จริง ปัญหาด้านทรัพยากรบุคคลในส่วนจังหวัดยังมีไม่เพียงพอที่จะช่วยให้เกิดการช่วยเหลือและประสานการทำงานระหว่างชุมชนและการทำงานตามนโยบายในระดับจังหวัดได้

2. ชุมชนบ้านบาลอ ตำบลบาลอ อำเภอรามัน

2.1 ข้อมูลบริบทพื้นที่

ตำบลบาลอเป็นตำบลหนึ่งใน 16 ตำบลของอำเภอรามัน จังหวัดยะลา มีที่ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของอำเภอ โดยอยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอรามัน ทางทิศใต้ตามแนวเส้นทางโยธาสายรามัน บ้านบาโงปุโละ มีพื้นที่โดยประมาณ 26.41 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 18,430 ไร่

ด้านประชากร มีประชากร 5,199 คน แยกเป็น ชาย 2,447 คน หญิง 2,752 คน โดยส่วนใหญ่จะอาศัยอยู่หนาแน่นบริเวณใกล้เคียงสถานีรถไฟบาลอ พื้นที่หมู่ที่ 3 มีประชากรอาศัยอยู่คิดเป็นร้อยละ 38.94 ของตำบล มีครัวเรือนจำนวน 917 ครัวเรือน คิดเป็นประชากรต่อครัวเรือนสัดส่วน 6.04 คน ต่อครัวเรือน

แบ่งเขตการปกครอง เป็น 7 หมู่บ้าน ประกอบด้วยหมู่บ้าน หมู่1 บ้านบาลอ หมู่2 บ้านปาโอะ หมู่3 บ้านปือแนบากอ หมู่4 บ้านสุเปะปือแน หมู่5 บ้านละแอะ หมู่6 บ้านปุลัย หมู่7 บ้านปาตุกาปาลัส พื้นที่ส่วนใหญ่ของตำบลบาลอเป็นพื้นที่เกษตร เนื้อที่ประมาณร้อยละ 58.26 ของพื้นที่ตำบล โดยทำสวนยางสวนผลไม้ และทำนา สวนผลไม้ที่ปลูกได้แก่ ลองกอง มะพร้าว ลักษณะภูมิประเทศมีความเหมาะสมต่อการปลูกพืชเศรษฐกิจมาก แต่มีปัญหาที่ดินมีความอุดมสมบูรณ์ค่อนข้างต่ำ จึงจำเป็นต้องมีการใช้ปุ๋ยเคมีร่วมกับปุ๋ยอินทรีย์ พืชที่ปลูกส่วนใหญ่เป็นยางพารา รองลงมาคือ ลองกอง มะพร้าว และทุเรียน

ในส่วนชุมชนบาลอ มีจำนวนครัวเรือน 125 ครัวเรือน มีประชากรจำนวน 767 คน จำแนกเป็นเพศชาย 373 คน เพศหญิง 394 คน สภาพทางสังคมของตำบล ประกอบด้วยประชากรที่นับถือศาสนา

อิสลามกว่าร้อยละ 99 ในขณะที่ประชากรอีกร้อยละ 1 นับถือศาสนาพุทธโดยมีสถาบันทางศาสนา ได้แก่ มัสยิด 7 แห่ง บาลาเซาะ 3 แห่ง มีโรงเรียนระดับประถมศึกษาจำนวน 3 แห่ง โรงเรียนอาชีวะ 1 แห่ง โรงเรียนสอนศาสนา 1 แห่ง ประชากรภายในตำบลบาลอนับถือศาสนาอิสลามร้อยละ 90 โดยมีมัสยิดและสุเหร่าเป็นศาสนสถานสำหรับประกอบงานบุญและพิธีกรรมทางศาสนาภายในตำบลมีมัสยิดจำนวน 7 แห่ง สุเหร่า 4 แห่ง และมีศูนย์อบรมและศาสนสถานประจำมัสยิด หรือโรงเรียนสอนตาดีกา จำนวน 9 แห่ง

ประชากรตำบลบาลอ ส่วนใหญ่มีการประกอบอาชีพทำสวนยางพารา คิดเป็นร้อยละ 80 รองลงมาได้แก่อาชีพทำนาและทำสวน ประมาณร้อยละ 8 และค้าขาย รับราชการ ประมาณร้อยละ 2 ในวัยแรงงานของตำบลบาลอ ร้อยละ 75 เป็นแรงงานในภาคเกษตรกรรม ส่วนใหญ่เป็นแรงงานในครัวเรือน เป็นแรงงานในการทำนา ทำสวนผลไม้ สวนยางพารา ส่วนแรงงานประมาณร้อยละ 25 เป็นแรงงานประเภทต่าง ๆ เช่น รับจ้าง ค้าขาย รับราชการ เป็นต้น

ภายในตำบลบาลอ มีสภาพเช่นเดียวกับชุมชนชนบทอื่น ๆ บริเวณ หมู่ที่ 1, 2, 4, 5, 6, 7 ยกเว้นหมู่ที่ 3 ซึ่งสมัยก่อนบริเวณหมู่ที่ 3 (สถานีรถไฟสถานีบาลอ) เป็นตลาดกลางหรือเป็นตลาดใหญ่ของละแวกใกล้เคียง เพราะเมื่อก่อนไม่มีสะพานข้ามแม่น้ำสายบุรีทำให้บริเวณหมู่ที่ 3 มีอาคารพาณิชย์มากมาย ส่วนหมู่บ้านอื่น ประชากรส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพเกษตรกรรม รายได้เฉลี่ยประมาณ 19,214 บาทต่อปี ภายในตำบลบาลอไม่มีอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ มีเพียงอุตสาหกรรมขนาดเล็ก ประเภทแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร ได้แก่ โรงสีข้าว จำนวน 2 แห่ง มีโรงงานแปรรูปไม้ยางจำนวน 1 แห่ง

2.2 สภาพการณ์ด้านเด็กและเยาวชนของพื้นที่

ชุมชนบ้านบาลอเองมีเยาวชนที่หลุดจากระบบการศึกษา เนื่องมาจากปัจจัยหลายประการ ทั้งการอ่านไม่ออกเขียนไม่ได้ ยากจน ครอบครัวไม่ค่อยใส่ใจต่อการศึกษาระบบ บวกกับปัญหาสถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ที่ทำให้โรงเรียนจำเป็นต้องหยุดการเรียนการสอน ส่งผลให้เด็กไม่ได้เข้าเรียนเต็มเวลา ส่งผลกระทบต่อเนื่องให้เกิดปัญหาใหญ่คือปัญหาการออกกลางคันในพื้นที่ซึ่งอยู่ในเกณฑ์ค่อนข้างสูงตามลำดับช่วงวัย และส่วนหนึ่งนั้นมักกลายเป็น กลุ่มเยาวชนที่สุ่มเสี่ยงปัญหาสังคมต่าง ๆ ทั้งเรื่องยาเสพติดที่นับวันจะทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น ที่เป็นปัญหาวิกฤตเชื่อมโยงไปถึงปัญหาอาชญากรรม ตลอดจนการก่อความไม่สงบในพื้นที่

2.3 กลไก

การพัฒนา **กลุ่มเยาวชนรักบ้านเกิด** ซึ่งเกิดขึ้นจากการรวมตัวกันของกลุ่มเด็กและเยาวชนทั้งในระบบและนอกระบบของพื้นที่ชุมชนบ้านบาลอ ที่มีความเห็นร่วมกันว่าในพื้นที่มีปัญหาเด็กและเยาวชนมาก เนื่องจากขาดพื้นที่เรียนรู้และพื้นที่ที่จะแสดงออก ทำให้ใช้เวลาที่มีไปกับความเสี่ยงต่าง ๆ ดังนั้น จึงเกิดเป็นแนวคิดการรวมตัวกันสร้างพื้นที่กลางเพื่อให้เป็นที่รวมตัวกันของเยาวชนในพื้นที่เพื่อทำกิจกรรมสร้างสรรค์

และก่อให้เกิดรายได้ในรูปแบบ ร้านน้ำชาของชุมชน ให้เยาวชนได้ร่วมพลังในการคิดวางแผน บริหารจัดการ และใช้เวลาทำกิจกรรมเหล่านี้แทนการรวมตัวมั่วสุม

ในด้านกลไกการดำเนินการของกลุ่มเยาวชนรักบ้านเกิด จะพบว่ามีการ **การสอนงานระหว่างสมาชิก** โดยสมาชิกในกลุ่มมีความหลากหลาย มีความรู้ความเชี่ยวชาญที่แตกต่างกันไป จึงเกิดการสอนงานกัน เช่น สมาชิกที่มีความรู้ด้านการเกษตรจะให้ความรู้แก่สมาชิกคนอื่น ๆ ในด้านการเพาะปลูก การเลี้ยงสัตว์ เพื่อส่งเสริมความรู้ด้านอาชีพ หรือการสอนเรื่องการบริหารจัดการร้านน้ำชา การผลิตอาหารขาย ซึ่งหากเยาวชนเหล่านี้เติบโตขึ้นไปและออกไปประกอบอาชีพก็จะสามารถนำความรู้เหล่านี้ติดตัวไปสร้างอาชีพเลี้ยงตัวเองได้

กลไกการดึงเด็กเสี่ยงเข้าเป็นสมาชิกกลุ่ม โดยสมาชิกที่เป็นเยาวชนทั้งในระบบและนอกระบบจะรู้สถานการณ์เด็กและเยาวชนในชุมชน หากคนไหนเป็นเด็กเสี่ยงจะดึงเข้ามาเป็นสมาชิกของกลุ่มเพื่อใช้กิจกรรมสร้างสรรค์ช่วยปรับพฤติกรรม และช่วยให้เห็นคุณค่าของตัวเองจากการเข้ามาทำงานร้านน้ำชา

2.4 กระบวนการ

จากสภาวะการณ์ปัญหาด้านเด็กและเยาวชนในพื้นที่ จึงเกิดการรวมตัวกันของเยาวชนนอกระบบ บ้านบาลอ เพื่อช่วยเหลือและดูแลเด็กและเยาวชนในชุมชนที่หลุดออกจากระบบการศึกษาให้ได้มีกิจกรรม มีกลุ่ม และมีพื้นที่ทางสังคมให้เยาวชนเหล่านี้ยังสามารถอยู่ในพื้นที่อย่างมีความหมายได้ ผ่านกระบวนการทำกิจกรรมเพื่อชุมชน กิจกรรมจิตอาสาไปจนถึงการรวมตัวกันทำงานเลี้ยงชีพตามการว่าจ้างของนายจ้างทั้งในและนอกชุมชน ด้วยการที่เยาวชนมีความต้องการพื้นที่กลางไว้สำหรับพบปะพูดคุยทำกิจกรรมร่วมกันในชุมชน จึงมีการหารือกันและขอใช้พื้นที่สาธารณะของชุมชนสร้างเป็นร้านค้าชุมชนเล็ก ๆ เพื่อเป็น **ร้านน้ำชาสำหรับชุมชน** ซึ่งการดื่มชาและสกาปาแฟเป็นวิถีของคนในชุมชนอยู่แล้ว จึงสามารถใช้พื้นที่ดังกล่าวเป็นแหล่งรวมคนในชุมชนได้อีกทางหนึ่ง ในระยะต่อมา กลุ่มเยาวชนจึงได้บริหารจัดการแบ่งสรรหุ้นส่วนเพื่อลงทุนพัฒนาและขยายกิจการร้านกาแฟเพื่อรองรับกลุ่มลูกค้าในชุมชนที่ใหญ่ขึ้น มีระบบจัดการปันผลหมุนเวียนทุนเพื่อเป็นรายได้เล็ก ๆ น้อย ๆ ในกลุ่ม อีกทั้งยังจัดสรรทุนเพื่อขยายการลงทุนสร้างโอกาสให้กลุ่มสตรี และสมาชิกในชุมชนอื่น ๆ ทำขนมผลิตสินค้าอื่น ๆ มาขายได้อีกด้วย

จากความพยายามที่ผ่านมานับได้ว่านอกจากจะเป็นการรวมกลุ่มเยาวชนนอกระบบในพื้นที่แล้ว ยังส่งผลให้เกิดพื้นที่กลางของชุมชนในการมีส่วนร่วมในการร่วมคิดร่วมแก้ปัญหาอื่น ๆ ของชุมชนโดยผู้นำสี่เสาหลักของชุมชน ได้แก่ ผู้นำท้องถิ่น ผู้นำท้องที่ โต๊ะอิหม่ามและผู้นำเยาวชน นำมาสู่การสร้างคามเข้มแข็งและร่วมพลังของคนในชุมชนได้อีกทางหนึ่ง

ในขั้นต่อไป กลุ่มเยาวชนบ้านบาลยังมีโครงการปรับเปลี่ยนที่สาธารณะรกร้างของชุมชนเป็นพื้นที่เกษตร เพื่อเป็นแหล่งอาหารของคนในชุมชนและสร้างเศรษฐกิจจากการทำการเกษตรแบบแบ่งปันโดยใช้ต้นทุนจากส่วนปันผลจากร้านกาแฟชุมชนที่สร้างขึ้นด้วยกัน

2.5 ปัจจัยความสำเร็จ

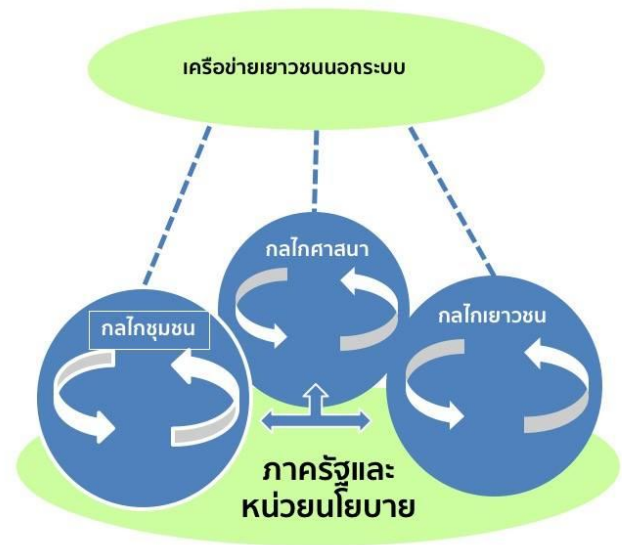
ปัจจัยสำคัญที่ได้จากข้อมูลพบว่า เด็กเยาวชนเห็นว่าสถาบันศาสนามีอิทธิพลต่อครอบครัวและชุมชน และส่งผลกระทบโดยตรงกับเด็กเยาวชน เนื่องจากบริบทในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ซึ่งโดยส่วนใหญ่เป็นชุมชนมุสลิม ผู้นำศาสนา จึงเป็นปัจจัยสำคัญต่อการดูแลและเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของเยาวชนซึ่งในความคาดหวังของเยาวชนผู้นำศาสนาต้องมีหน้าที่มากกว่าการกิจปฏิบัติในมัสยิด โดยจำเป็นต้องดูแลความเป็นอยู่ของชุมชนในด้านอื่น ๆ ด้วย

มุมมองและแนวทางเกี่ยวกับการแก้ปัญหาเยาวชนนอกระบบ หน่วยงานที่คนในพื้นที่เห็นว่าควรเข้ามาร่วมแก้ไขปัญหาคือเด็กและเยาวชนในพื้นที่ วิธีการแก้ไขปัญหาคือเด็กและเยาวชนในพื้นที่เด็กเยาวชนและครอบครัวเสนอให้มีการส่งเสริมการเรียนรู้ชุมชน เพื่อให้ชุมชนจะได้ความรู้ และแนวทางการปฏิบัติตนตลอดจนความรู้เรื่องการดูแลลูกหลานจากกระบวนการที่หลากหลาย การมีเวทีประชาคม การมีพื้นที่กลางซึ่งเป็นกระบวนการสื่อสารให้ความรู้ชุมชนที่เหมาะสมที่สุด และที่สำคัญคือกระบวนการส่งเสริมทักษะชีวิตสำหรับเยาวชน การพัฒนาทักษะทางอาชีพผ่านการถ่ายทอดความรู้ของปราชญ์ชุมชน และการส่งเสริมพื้นที่กิจกรรมสร้างสรรค์ รวมถึงกิจกรรมส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน

2.6 ปัญหาและอุปสรรค

อุปสรรคสำคัญในการทำงานด้านเด็กและเยาวชนในชุมชนบาลเกิดจากปัจจัยด้านเศรษฐกิจของคนในชุมชน เนื่องจากคนในชุมชนมีสถานะเศรษฐกิจครอบครัวที่มีรายได้น้อย เยาวชนจึงต้องออกไปหารายได้นอกชุมชน ถึงแม้จะเกิดการรวมตัวของเยาวชนในชุมชนเพื่อสร้างอาชีพแต่ยังไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพ จึงอาจมีช่วงเวลาที่กลุ่มเยาวชนต้องแยกย้ายกันไปทำงานเพื่อเลี้ยงชีพเลี้ยงครอบครัวของตัวเองทำให้การเคลื่อนการทำงานของเยาวชนในพื้นที่มีช่วงเวลาที่ขาดตอนไม่ต่อเนื่อง ในการนี้ กลุ่มเยาวชนแกนนำได้หาวิธีการใหม่ ๆ ทดลองให้เกิดรายได้ภายในกลุ่มเพื่อยึดโยงให้เกิดกิจกรรมที่สร้างรายได้ที่ยั่งยืนเพื่อให้เยาวชนในชุมชนไม่ต้องออกไปหารายได้นอกพื้นที่แต่ทั้งนี้ยังจำเป็นต้องอาศัยองค์ความรู้และงบประมาณเบื้องต้นในการทำงานให้เกิดการเคลื่อนกิจกรรมของเยาวชนในชุมชนให้เป็นจริงได้

ทั้งนี้ ทั้งชุมชนกามูติงและชุมชนบ้านบาล เป็นพื้นที่ที่ต่างตั้งอยู่ในอำเภอรามัน จังหวัดยะลา และมีลักษณะความเป็นเครือข่ายที่มีจุดเชื่อมโยงกัน สามารถสรุปรูปแบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนให้เห็นในภาพรวมของอำเภอรามัน ดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 18 รูปแบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชน
ในพื้นที่ชุมชนกามูติงและชุมชนบ้านบาลอ อำเภอรามัน

บทที่ 5

ผลการวิเคราะห์และสังเคราะห์องค์ความรู้ที่เกี่ยวกับการจัดการเชิงระบบ

การคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่

สำหรับบทนี้เป็นการนำเสนอข้อมูลตามวัตถุประสงค์ข้อที่สองของการวิจัย คือ การวิเคราะห์และสังเคราะห์องค์ความรู้ที่เกี่ยวกับการจัดการเชิงระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่ และแนวทางการพัฒนาจากกรณีศึกษารายจังหวัดและระดับประเทศเพื่อขับเคลื่อนความรู้ที่เกี่ยวข้อง โดยนำเอาข้อมูลที่เป็นกลไกร่วม กระบวนการ และปัจจัยความสำเร็จของพื้นที่กรณีศึกษาจากทั้ง 5 จังหวัด มาทำการวิเคราะห์และสังเคราะห์เป็นตัวแบบการจัดการเชิงระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่ ดังต่อไปนี้

1. ความรู้ที่พื้นที่ควรศึกษาในการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชน

จากการศึกษาและถอดบทเรียนเชิงพื้นที่ จะพบว่าความรู้ที่จำเป็นสำหรับการทำงานคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่ และมีหลายพื้นที่ได้ริเริ่มดำเนินการไปแล้ว คือ การจัดทำและจัดการข้อมูล เครื่องมือเพื่อการทำงานคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กเยาวชนเชิงพื้นที่ การมี “ข้อมูลและเครื่องมือจัดการข้อมูล” เป็นสิ่งสำคัญของการทำงาน ทั้งในส่วนต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำ การมีข้อมูลช่วยให้การ “ตั้งโจทย์” การคุ้มครองทางสังคมมองเห็นเป้าหมายที่ชัดเจน ขณะเดียวกันการมีข้อมูลที่ดี จำเป็นต้องอาศัยการมีเครื่องมือจัดเก็บและการจัดการที่ดี ตลอดจนการใช้ประโยชน์จากข้อมูลและเครื่องมือที่เกี่ยวข้องในการวิเคราะห์ จัดการข้อมูลความรู้ ตลอดจนการขับเคลื่อนสร้างพลังจากข้อมูลเพื่อการส่งต่อกลไกการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กเยาวชนและครอบครัวอย่างเป็นระบบ โดยบทเรียนจากการทำงาน มีกระบวนการดำเนินงานด้านข้อมูลด้านเด็กเยาวชนและครอบครัวในเบื้องต้นที่พื้นที่หรือชุมชนท้องถิ่นต่าง ๆ สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ร่วมกัน ดังนี้

กระบวนการจัดทำและจัดการข้อมูลเพื่อการทำงานคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนในระดับชุมชน

ภาพที่ 19 กระบวนการจัดทำและจัดการข้อมูลเพื่อการทำงานคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนในระดับชุมชน

จากภาพ การจัดทำและจัดการข้อมูลเพื่อการทำงานคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนในระดับชุมชนมีกระบวนการหลัก ๆ 4 ขั้นตอน ได้แก่ การจัดทำข้อมูลเบื้องต้น การจัดทำเครื่องมือและกระบวนการ การสร้างพื้นที่แลกเปลี่ยนและคืนข้อมูล และการส่งต่อข้อมูลสร้างพลังต่อเนื่อง โดยแต่ละขั้นตอนมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. การมีข้อมูลเบื้องต้นที่จำเป็น

จากการทบทวนและถอดตัวบ่งชี้สำคัญที่คาดว่าจะใช้ในการทำงานด้านข้อมูลระดับชุมชนที่ทำให้ชุมชนมีชุดข้อมูลที่จำเป็นสำหรับการตัดสินใจและทำงานด้านเด็กเยาวชน ครอบครัว ได้โดยประมวลโดยรวมที่เรียกว่าชุดข้อมูลเพื่อการ “จับสัญญาณ” สภาวะการณ์และการดูแลเด็กเยาวชนในท้องถิ่น ซึ่งครอบคลุมเรื่องสุขภาพ ครอบครัว การศึกษา สังคมและชุมชน โดยประมาณ 15 ตัวบ่งชี้ ดังนี้

- 1) คุณภาพชีวิตสุขภาพอนามัยแม่และเด็กแรกคลอด-เด็กปฐมวัย
- 2) เด็กที่ไม่ได้อยู่กับพ่อแม่ (ครอบครัวไม่ได้อยู่พร้อมหน้า) /เด็กอยู่กับใคร
- 3) สถานะเศรษฐกิจและการศึกษาของครอบครัว

4) พ่อแม่ลูกหรือญาติมีการสื่อสารสร้างความสัมพันธ์เชิงบวก เช่น รับฟังปัญหา เป็นที่ปรึกษา รวมถึงการมีกิจกรรมร่วมกันในครอบครัว

5) เด็กที่ไม่ได้เข้าสู่ระบบการศึกษา (ตกหล่น พิกการ ด้อยโอกาส)

6) เด็กอ่านไม่ออกเขียนไม่ได้ในระดับประถมศึกษาตอนต้น

7) อัตราขาดเรียนในวัยเรียนเป็นประจำ ติด ร. (รอ) มผ. (ไม่ผ่าน) มส. (หมดสิทธิ์สอบ)

8) เด็กวัยเรียนออกกลางคันด้วยปัจจัยต่าง ๆ (เรียนไม่จบการศึกษาขั้นพื้นฐาน) อัตราเรียนต่อ

9) ความรู้สึกลดถอยในครอบครัว การไปโรงเรียน หรืออยู่ในชุมชน

10) เด็กที่มีโทรศัพท์มือถือ/ คอมพิวเตอร์/ กล้องดิจิทัล ร่วมกับเวลาที่ใช้และลักษณะการใช้งาน

11) กลุ่มเพื่อนที่มักชวนทำกิจกรรมสาธารณะประโยชน์ กับ กลุ่มเพื่อนที่มักชวนทำกิจกรรมเสี่ยง

12) พื้นที่เสี่ยงทางสังคม ปัจจัยเสี่ยงเช่น ยาเสพติด พื้นที่มั่วสุม

13) ชุมชน/ ท้องถิ่นของฉันทันช่วยกันสอดส่องดูแลเด็กและเยาวชนในพื้นที่

14) ชุมชน/ ท้องถิ่นส่งเสริมการมีส่วนร่วมและการทำกิจกรรมของเด็กและเยาวชน

15) มีผู้นำชุมชนที่ใส่ใจและร่วมพัฒนาเด็กเยาวชนและครอบครัวอย่างต่อเนื่อง ได้รับการบริการ ส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิต การเรียนรู้ และศักยภาพจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่างต่อเนื่อง

จากข้างต้น เป็นตัวบ่งชี้เกี่ยวกับประเด็นข้อมูลที่ส่งสัญญาณเบื้องต้นถึงสภาวะการณเด็กเยาวชนในชุมชน ซึ่งอาจปรับแต่งและตัดย่อหรือขยายได้อีกตามรายการอ้างอิงในตัวบ่งชี้หลักที่เหมาะสมกับแต่ละชุมชน อย่างไรก็ตาม แก่นคิดของการทำงานด้านข้อมูลต้องดำเนินไปกับการมีความรู้ความเข้าใจที่มีต่อข้อมูล สภาวะการณที่จัดเก็บด้วย ซึ่งแต่ละหน่วยงานจะมีทุนความรู้ทุนทำงานที่แตกต่างกันพียงนำมาแบ่งปัน แลกเปลี่ยนเพื่อสร้างความเข้าใจต่อข้อมูลที่หลากหลายที่มีประเด็นร่วมต่อสภาวะการณนั้น ๆ ร่วมกัน

2. เครื่องมือและกระบวนการจัดเก็บ/ จัดการอย่างง่ายระดับพื้นที่

การทำให้พื้นที่มีเครื่องมือทำงานด้านข้อมูลที่สามารถจัดเก็บและจัดการข้อมูลอย่างง่ายระดับพื้นที่ได้ เครื่องมือที่ใช้นั้นมีหลากหลาย โดยส่วนใหญ่ที่ใช้และง่ายกับการเก็บและจัดการข้อมูล อาทิ

- **การศึกษาเชิงสำรวจ (Survey Research Method)** โดยการใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล รวมถึงการใช้ชุดคำถามสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้าง (Structured interview) ซึ่งจะครอบคลุมตัวบ่งชี้ต่าง ๆ พื้นฐานดังที่กล่าวไปในข้อ 1 แต่ขณะเดียวกันก็สามารถเพิ่มเติมตัวบ่งชี้หรือข้อระงการสำรวจที่จำเป็นของแต่ละพื้นที่ทั้งในระดับภาพกว้างและระดับลึกให้เหมาะสมสอดคล้องกับบริบทที่แตกต่างกันได้อีกด้วย

- **การลงสำรวจพื้นที่ชุมชน ทั้งในลักษณะ Field Survey /Land tour** เพื่อให้ได้เห็นได้รู้จักพื้นที่และบริบทของกลุ่มเป้าหมาย การสำรวจพื้นที่ชุมชนมักทำไปพร้อมกับการทำ “แผนที่เดินดิน” ซึ่งจะเป็นการเก็บข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับสภาพบริบท และสภาพของพื้นที่ (Area) ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับชีวิตของเด็กเยาวชน และบันทึกสิ่งแวดล้อมของชุมชนและสิ่งต่าง ๆ ในทางกายภาพลงในแผนที่ ซึ่งในการทำงานคุ้มครองนั้นการลงสำรวจพื้นที่ชุมชนยังให้ความสนใจกับการมองหาพื้นที่ในลักษณะที่เป็น “Space” หรือพื้นที่ว่างที่มีนัยต่อกิจกรรมหรือการใช้ชีวิตของเด็กเยาวชน “Place” ที่เป็นสถานที่หรือถิ่นที่ที่สามารถปักหมุดเห็นชัดเจนได้ โดยทั้งบริบทและพื้นที่ทั้งสองลักษณะที่เด็กเยาวชนมีปฏิสัมพันธ์หรือมีกิจกรรมทางสังคมผ่านหรือไม่ผ่านพื้นที่ต่าง ๆ ในชุมชน เพื่อเข้าใจถึงความหมายทางสังคม (Social Meaning) และหน้าที่ทางสังคม (Social Function) ของพื้นที่ทางกายภาพ (Physical Space) การลงสำรวจพื้นที่ชุมชนและการทำแผนที่ชุมชนจึงเป็นเครื่องมือชิ้นแรกที่สำคัญที่จะนำไปสู่ความเข้าใจชุมชน และเพื่อให้เข้าใจเด็กเยาวชนที่เติบโตท่ามกลางบริบทชุมชนที่ต่างกัน

- **การเยี่ยมบ้าน (Home visit)** เป็นเครื่องมือที่ใช้ทั้งในการศึกษารวบรวมข้อมูล ที่ช่วยให้ผู้เกี่ยวข้องได้ทราบสภาพความเป็นอยู่ บริบทแวดล้อมของบ้าน/ครอบครัวของเด็กเยาวชน ซึ่งแต่เดิมการเยี่ยมบ้านจะเป็นการบริการด้านสุขภาพที่แพทย์หรือสาธารณสุข จะใช้การเยี่ยมบ้านเป็นเครื่องมือเก็บข้อมูลและการดูแลผู้ป่วยและครอบครัว หรือผู้ที่ต้องการความช่วยเหลือพิเศษ แต่ปัจจุบัน การเยี่ยมบ้านเป็นส่วนหนึ่งของระบบดูแลเด็กนักเรียนที่ทุกโรงเรียนต้องใช้ในการเยี่ยมบ้านเพื่อให้รู้จักเด็กและครอบครัว สร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างบ้านกับโรงเรียน เรียกได้ว่าสำหรับพื้นที่แล้ว “การเยี่ยมบ้าน” เป็นเครื่องมือสำคัญที่นอกจากจะทำให้คนทำงานด้านเด็กหรือกลไกคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กมีข้อมูลเกี่ยวกับเด็กเยาวชนเชิงลึกแล้ว ยังมีประโยชน์ต่อการส่งเสริม ป้องกัน คุ้มครองเด็กเยาวชน ตลอดจนการส่งต่อระบบการดูแลช่วยเหลือที่เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพความต้องการคุ้มครองเด็กเยาวชนในแต่ละกรณีแต่ละบริบทด้วย

- **เครื่องมือคัดกรองเด็กรายบุคคล** เป็นเครื่องมือที่ช่วยทำให้เกิดข้อมูลประเภทและลักษณะของเด็กที่มีความหลากหลายที่ต้องการการดูแลหรือความต้องการการช่วยเหลือที่แตกต่าง ๆ เช่น เด็กเยาวชนยากจน ด้อยโอกาส เด็กที่มีความต้องการพิเศษ ปกติโรงเรียนจะมีเครื่องมือคัดกรองผู้เรียนรายบุคคลไว้ใช้อยู่แล้ว และในชุมชนเองก็จะมีเครื่องมือคัดกรองเด็กยากจน ส่วนสาธารณสุขก็จะมีเครื่องมือคัดกรองอนามัยแม่และเด็กที่จะทำให้เกิดการมีข้อมูลเกี่ยวกับเด็กที่ต้องได้รับบริการดูแลช่วยเหลือด้านสุขภาพและคุณภาพชีวิต เป็นต้น

3. การมีพื้นที่แลกเปลี่ยนคืนข้อมูล วิเคราะห์และเรียนรู้ขับเคลื่อนข้อมูลเพื่อการทำงาน

การทำงานเชิงพื้นที่ผ่านกิจกรรมการ “เปิดพื้นที่” (Platform) และกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้และจัดการความรู้ (Knowledge Management) ที่มีหลากหลายลักษณะ ทั้งเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ นำข้อมูลสถานการณ์เด็กเยาวชนและครอบครัวในพื้นที่มาวิเคราะห์ร่วมกันและเติมเต็มข้อมูลร่วมกัน ลักษณะของเครื่องมือร่วมที่ทำได้ อาทิ

- **กิจกรรมวิเคราะห์และจัดการข้อมูล (Data /information Analysis)** ระหว่างคนทำงานด้านข้อมูล นักวิชาการ และผู้เกี่ยวข้อง ที่จะนำข้อมูลที่จัดเก็บได้มาจำแนกแยกแยะและวิเคราะห์จัดอันดับความสำคัญของข้อมูลและประเด็นสำคัญที่เกี่ยวข้อง ซึ่งอาจใช้เทคนิคต่าง ๆ เพื่ออธิบายข้อมูล ทั้งนี้ ในการทำงานระดับชุมชน ซึ่งมักเป็นข้อมูลเชิงคุณภาพ การทำงานก็จะมีวิเคราะห์และจัดการข้อมูลตามโจทย์หรือประเด็นสำคัญ โดยจะมีการวางกรอบแนวคิดการวิเคราะห์การคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กเยาวชนเชิงพื้นที่ที่ผ่านการทบทวนแนวคิดและงานวิจัยหรือองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องเป็นฐานในการออกแบบวิเคราะห์จำแนกข้อมูลในเบื้องต้น การประชุมกลุ่ม (Group Meeting) เป็นวิธีการที่ง่ายที่สามารถช่วยการทำงานด้านการวิเคราะห์และจัดการข้อมูลได้ เพื่อช่วยให้เกิดการกระบวนกรตีความข้อมูลแลกเปลี่ยนข้อมูลร่วมกันระหว่างคนทำงานด้านข้อมูล นักวิชาการ ผู้เกี่ยวข้องในการตีความและแปลความหมายของข้อมูลที่มีนัยต่อการทำงานคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กเยาวชนเชิงพื้นที่ตามแต่ละบริบทที่ต่างกัน และอาจมีการใช้เครื่องมือการจัดการความรู้ (KM) เข้าช่วยในการจัดการข้อมูลความรู้ที่เกี่ยวข้องได้

- **การทำเวทีชุมชนเพื่อแลกเปลี่ยนและเติมเต็มข้อมูล** โดยให้เด็กเยาวชน ครอบครัว และชาวบ้านในชุมชนได้มีบทบาทมีส่วนร่วมในการรับฟังข้อมูลสถานการณ์ร่วมกัน เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลด้านสภาพการณ์หรือข้อเท็จจริงในอีกหลากหลายแง่มุมเพื่อช่วยเติมเต็มข้อมูลชุดตั้งต้นที่มีอยู่ให้เป็นข้อมูลที่นำเชื่อถือมากยิ่งขึ้น และสร้างพลังการตระหนักรู้ร่วมกันถึงข้อมูล ประเด็นสำคัญ หรือประเด็นปัญหาร่วมด้านเด็กเยาวชนของชุมชนเพื่อช่วยกันตั้งโจทย์และแนวทางคุ้มครองหรือจัดการแก้ไขหรือพัฒนาเด็กเยาวชนอย่างเป็นระบบ

4. การส่งต่อข้อมูลสร้างพลังการทำงานต่อเนื่อง

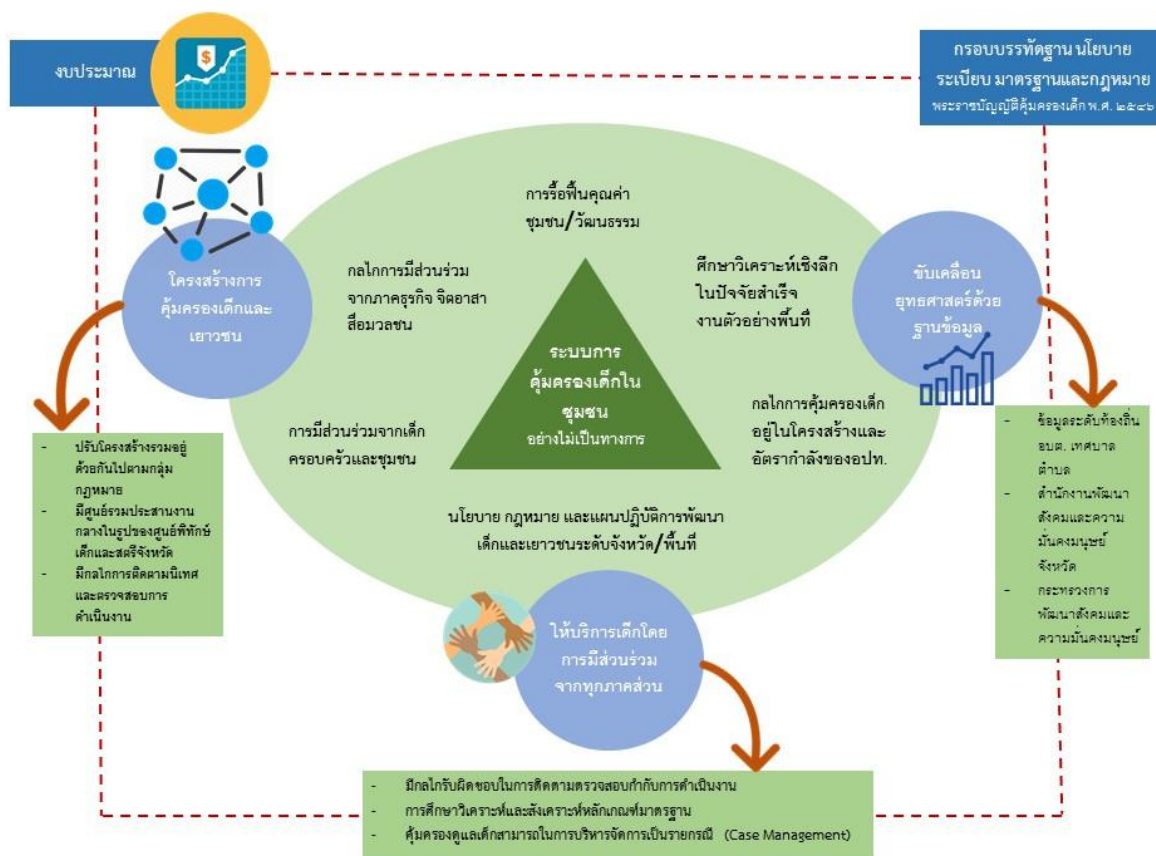
การทำงานส่งต่อข้อมูลสร้างพลังการทำงานต่อเนื่องมีความสำคัญต่อการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชน การส่งต่อข้อมูล “ถูกต้อง ถูกทาง ถูกคน” จะนำไปสู่การขับเคลื่อนกลไกที่มีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ ด้วยระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กเยาวชนเชิงพื้นที่เป็นการทำงานที่ต้องอาศัยกลไกการจัดการแบบสหวิชาชีพที่มีหลายหน่วยมีความเป็นสหวิทยาการที่ต้องเข้ามามีส่วนร่วมการทำงาน ซึ่งจำเป็นต้องมีการจัดการส่งต่อข้อมูลด้านเด็กเยาวชนและครอบครัวให้เกิดการส่งต่อและเชื่อมต่อ/เชื่อมโยงข้อมูลเพื่อการ

ทำงานตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำ เครื่องมือที่ช่วยหนุนเสริมการส่งต่อข้อมูลที่ดี อาทิ การส่งต่อข้อมูลเร่งด่วน เพื่อการช่วยเหลือในหน่วยงานรับผิดชอบตรง ตลอดจนการส่งต่อข้อมูลเชิงนโยบายเพื่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องหรือมีอำนาจโดยตรงต่อทำงานในเรื่องที่สอดคล้องกับข้อมูลเข้ามาช่วยเหลือดูแล เช่น การส่งข้อมูลด้านการดูแลเด็กพิเศษในสถานศึกษา การส่งต่อข้อมูลด้านเด็กเยาวชนที่ถูกระทำความรุนแรง การส่งต่อข้อมูลเด็กผู้ติดเชื้อ HIV หรือเด็กผู้ได้รับผลกระทบในกรณีต่างๆ ซึ่งการประกบตัวตามรายกรณี (Case management Unit) เป็นเครื่องมือของการทำงานที่สำคัญทั้งในเชิงการประกบตัวช่วยเหลือและการส่งต่อข้อมูลและการดูแลรายกรณีอีกด้วย

2. การสังเคราะห์ตัวแบบการจัดการเชิงระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่ ในระดับนโยบายและยุทธศาสตร์ระดับจังหวัด

การปรับใช้แนวคิดเชิงระบบมาเป็นกรอบแนวคิดในการพิจารณาถึงภาพรวมของการดำเนินงานคุ้มครองเด็กในระดับพื้นที่ ซึ่งผลจากการศึกษาพบว่า การพัฒนากลไกและระบบต่าง ๆ ในการสร้างระบบคุ้มครองทางสังคมด้านเด็ก ทั้งการกำหนดนโยบายและแผนปฏิบัติการ มีต้นทุนในการจัดสรรและพัฒนาศักยภาพของทรัพยากรทางด้านทุนและบุคคลที่จะขับเคลื่อนงานคุ้มครองเด็กเชิงระบบให้มีความแข็งแกร่งขึ้นและเห็นความเป็นไปได้ในการดึงการมีส่วนร่วมจากโรงเรียน ชุมชน ภาคธุรกิจ สื่อมวลชน เด็กและเยาวชน รวมทั้งคุณค่าทางศาสนาและวัฒนธรรมที่ถือว่าเป็นระบบคุ้มครองเด็กที่ไม่เป็นทางการมาเสริมสร้างความเข้มแข็งของระบบคุ้มครองเด็กในระดับจังหวัด โดยจัดระเบียบในส่วนประกอบและโครงสร้างต่าง ๆ ให้เชื่อมโยงสัมพันธ์กัน ลดความซ้ำซ้อนในภารกิจงาน จัดสรรทรัพยากรสนับสนุนให้เพียงพอและทั่วถึง โดยเน้นความโปร่งใสสามารถตรวจสอบกันได้ในการทำงาน

ทั้งนี้ จากการศึกษาและถอดบทเรียนตัวแบบการจัดการเชิงระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนจากพื้นที่ต่าง ๆ และนำข้อมูลมาวิเคราะห์ภาพรวมเชิงระบบของการดำเนินงานคุ้มครองเด็กและเยาวชน

ภาพที่ 20 การสังเคราะห์ตัวแบบการจัดการเชิงระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่

1. กรอบบรรทัดฐาน นโยบาย ระเบียบ มาตรฐานและกฎหมาย

กำหนดให้มีนโยบายและแผนยุทธศาสตร์ในการคุ้มครองเด็กและเยาวชนของจังหวัดโดยบรรจุอยู่ในยุทธศาสตร์ของแผนพัฒนาจังหวัด เพื่อให้มีกรอบอ้างอิงในการจัดทำแผนปฏิบัติการและการจัดสรรทรัพยากรของแต่ละหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการดำเนินงานคุ้มครองเด็ก ทั้งในส่วนราชการและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้เป็นไปในแนวทางเดียวกัน ซึ่งจะช่วยให้ทุกหน่วยงานมีเป้าหมายการทำงานร่วมกัน มีหลักเกณฑ์ ตัวชี้วัด ที่สามารถให้เป็นกรอบในการติดตามและประเมินผล ทำให้เห็นถึงความสำเร็จร่วมกันได้

ทั้งนี้ การพัฒนานโยบายและแผนยุทธศาสตร์ดังกล่าว จะต้องมีความเชื่อมโยงหรือสอดคล้องกับนโยบายและแผนระดับชาติต่างๆ ที่มีอยู่แล้ว โดยบูรณาการส่วนที่มีความคล้ายคลึงกันมาจัดทำเป็นแผนจังหวัดที่เหมาะสมต่อบริบทของท้องถิ่น ได้แก่ แผนพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ พ.ศ. 2555 – 2559 นโยบายและแผนระดับชาติเพื่อการจัดการใช้แรงงานเด็กในรูปแบบเลวร้าย พ.ศ. 2552 – 2557 นโยบายยุทธศาสตร์ และมาตรการในการป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ พ.ศ. 2554-2559 รวมทั้ง นโยบาย

อื่นๆ ในระดับจังหวัดที่มีอยู่ก่อน อาจพิจารณาเพิ่มเติมกรอบแผนงานที่ยังไม่ได้กำหนดไว้ในนโยบายและยุทธศาสตร์ที่ประกาศใช้อยู่ในปัจจุบัน เพื่อให้มีมิติครอบคลุมไปมากกว่ากลุ่มเป้าหมายที่กำหนดไว้ 3 กลุ่มเดิม มาเป็นแผนงานที่มุ่งปรับปรุงในเชิงโครงสร้างและการบริหารจัดการ

นอกจากนี้ ในการดำเนินงานคุ้มครองเด็กซึ่งมักใช้พระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546 เป็นหลักในการพิจารณาดำเนินการให้ความคุ้มครองและเข้าแทรกแซงให้ความช่วยเหลือ แต่บางสภาพการณ์ปัญหาของเด็กยังจำเป็นที่จะต้องมีการพิจารณาร่วมกับกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้องควบคู่ไปด้วย ทั้งพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้าประเวณี พ.ศ. 2539 พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว พ.ศ. 2550 พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ พ.ศ. 2551 พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 พระราชบัญญัติรับเด็กเป็นบุตรบุญธรรม พ.ศ. 2522 และฉบับที่แก้ไขเพิ่มเติม โดยกฎหมายที่เกี่ยวข้องดังกล่าว ได้ให้อำนาจในการเข้าแทรกแซงครอบครัว กรอบเวลาและอำนาจในการปกครองดูแลเด็กไว้แตกต่างกัน กฎระเบียบและแบบฟอร์มเกณฑ์มาตรฐานไว้แตกต่างกัน ซึ่งควรมีแนวทางหรือคู่มือในการปรับประยุกต์ใช้กฎหมายดังกล่าว เพื่อให้บุคลากรที่ทำงานเกี่ยวข้องกับการคุ้มครองเด็กสามารถทำความเข้าใจ มีกฎหมายและระเบียบต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้องและเหมาะสมต่อสภาพการณ์ของเด็กแต่ละราย โดยคู่มือในการปฏิบัติงานตามพระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546 ดังกล่าว ควรให้รายละเอียดในการทำให้เห็นภาพรวมการทำงานของกลไกต่างๆ ซึ่งครอบคลุมกลุ่มเป้าหมายในกลุ่มเด็กที่พึงได้รับการสงเคราะห์ การคุ้มครองสวัสดิภาพและภายใต้การทำงานร่วมกันเป็นทีมสหวิชาชีพ ซึ่งการพัฒนาคู่มือดังกล่าวจะช่วยให้เกิดความชัดเจนในหน่วยงาน กลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องในกระบวนการคุ้มครองเด็ก กระบวนการทำงาน ระบบการส่งต่อและประสานงาน แหล่งทรัพยากรในท้องถิ่นและนอกพื้นที่ ที่สามารถใช้อ้างอิงในการปฏิบัติงานอันเกิดจากการทำความเข้าใจและสร้างมาตรฐานการทำงานที่เป็นไปในแนวทางเดียวกันได้ การขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ด้วยการใช้ข้อมูลเป็นฐานในการพัฒนา

2. การขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ด้วยการใช้ข้อมูลเป็นฐานในการพัฒนา

ในการจัดทำนโยบายและแผนยุทธศาสตร์จำเป็นที่จะต้องใช้อุปกรณ์การวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหา และการประเมินขีดความสามารถในการจัดการปัญหา การจัดบริการคุ้มครองช่วยเหลือ เพื่อนำมาวางแผนในการจัดสรรทรัพยากร กำหนดกลไกรับผิดชอบในการประสานกลาง จัดสรรอัตรากำลังและการพัฒนาศักยภาพบุคลากรที่มีอยู่ในภาคส่วนต่าง ๆ นำมากำหนดเป้าประสงค์และตัวชี้วัดในแผนงานต่าง ๆ ทั้งระดับท้องถิ่นและระดับจังหวัด จึงควรกำหนดให้มีหน่วยงานกลางรับผิดชอบในการรวบรวม วิเคราะห์ข้อมูล โดยอาศัยแหล่งทรัพยากรที่มีสถาบันทางวิชาการในพื้นที่ในการให้ความช่วยเหลือทางด้านวิชาการและดำเนินการวิจัยเชิงลึกในส่วนข้อมูลที่ยังขาดหรือต้องการเพิ่มเติม รวมทั้งการสนับสนุนงบประมาณในการจัด

ทำการศึกษาวิจัยที่เน้นผู้ปฏิบัติงานเป็นผู้วิจัย (Routine to Research) ทั้งนี้ควรมีการจัดทำระบบฐานข้อมูลกลางและสารสนเทศ เพื่อรวบรวมสถิติความรุนแรงต่อเด็ก กำหนดแบบรายงาน สถิติ ตัวชี้วัดที่ได้จากการพิจารณาร่วมกันของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยมีการรายงาน จัดเก็บและประมวลผลข้อมูลสม่ำเสมอ ทั้งนี้ยังมีการสำรวจระบบการจัดเก็บข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเด็กมีอยู่ ได้แก่ ศูนย์พึ่งได้ ศูนย์ประชาธิปไตย 1300 ศูนย์ปฏิบัติการเพื่อป้องกันความรุนแรงในครอบครัวจังหวัด และศูนย์ป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์จังหวัด ศูนย์ปฏิบัติการช่วยเหลือแรงงานหญิงและเด็กจังหวัดรวมทั้งศูนย์อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองเด็ก นำมาพิจารณาจัดระบบข้อมูลให้เป็นข้อมูลที่แสดงถึงสถานการณ์เด็กในภาพรวมทุกกลุ่มเป้าหมายที่ต้องการได้รับการคุ้มครองเป็นพิเศษ นอกจากนี้ ยังพิจารณาทำงานร่วมกับสำนักงานสถิติจังหวัด รวมทั้งสถาบันทางวิชาการและหน่วยงานสนับสนุนการพัฒนานโยบายอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ในการกำหนดประเภท ตัวชี้วัดในสภาพการณ์เด็กทั่วไป และเด็กในกลุ่มประชากรแฝงทั้งชาวไทยและต่างชาติ ซึ่งควรจัดให้มีการรายงานและเผยแพร่สถานการณ์เด็กและเยาวชนที่หน่วยงานอื่น ๆ สามารถเข้าถึงข้อมูลดังกล่าวได้ ทั้งนี้ ในการพัฒนาฐานข้อมูลกลางด้านเด็ก จำเป็นที่จะต้องมอบหมายคณะทำงาน ซึ่งเป็นผู้แทนจากหน่วยงานต่าง ๆ ที่มีการจัดเก็บข้อมูลเด็กยกกร่างแบบรายงาน กำหนดทิศทางการส่งต่อข้อมูล และจัดทำคู่มือการจัดเก็บรายงานข้อมูลเด็ก การที่จะขับเคลื่อนระบบข้อมูลเด็กเพื่อใช้ประโยชน์ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของระบบคุ้มครองเด็กได้นั้นจำเป็นต้องมีหน่วยงานกลางประสานงานรับผิดชอบในทุกระดับ และเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบกำหนดยุทธศาสตร์ด้านเด็กและเยาวชน มีระบบการประสานงานร่วมกับภาคส่วนและหน่วยงานอื่น ๆ ไว้ครบทุกมิติของสหวิชาชีพอยู่แล้ว ทั้งในด้านการศึกษา สุขภาพ ความมั่นคงและกระบวนการยุติธรรม โดยหน่วยงานที่มีความเหมาะสมกับคุณลักษณะดังกล่าว คือ กองสวัสดิการสังคมระดับจังหวัด สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด และส่วนกลางหรือระดับชาติ ที่เป็นภารกิจของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ โดยอาจพิจารณาสำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์เด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาส และผู้สูงอายุหรือสำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการคุ้มครองเด็ก เพื่อขับเคลื่อนงานระบบฐานข้อมูลและสารสนเทศด้านเด็กเพื่อการพัฒนาและเสริมสร้างความเข้มแข็งของระบบคุ้มครองเด็กในประเทศไทย

3. การพัฒนาคุณภาพในการให้บริการเด็กโดยมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน โดยมีแนวทางดังนี้

3.1 การพัฒนาระบบบริการให้มุ่งสู่มาตรฐาน โดยให้หน่วยงานรัฐที่รับผิดชอบในการดูแลเด็กที่มีเกณฑ์มาตรฐานในการให้บริการด้านเด็ก มีการสนับสนุนหน่วยงานอื่น ๆ ที่มีเด็กและเยาวชนได้มีโอกาสในการพัฒนาศักยภาพในลักษณะของระบบพี่เลี้ยง เพื่อเปิดโอกาสให้บุคลากรทำงานด้านเด็กได้แลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ทำงานร่วมกัน

3.2 การแต่งตั้งให้มีกลไกรับผิดชอบในการติดตามตรวจสอบกำกับการดำเนินงานของสถานบริการรองรับตามกฎหมาย ที่มีความโปร่งใสในการดำเนินงาน โดยอยู่ในรูปของคณะกรรมการสหวิชาชีพ มีเกณฑ์และเครื่องมือในการติดตามและประเมินผล และรายงานผลต่อคณะกรรมการคุ้มครองเด็กจังหวัดในทุกปี ซึ่งในปัจจุบันได้มีการแต่งตั้งให้มีคณะกรรมการพัฒนาคุณภาพชีวิตระดับอำเภอ (พชอ.) เพื่อเป็นแกนประสานเชิงพื้นที่โดยการปกป้องคุ้มครองเด็กระดับเป็นภารกิจสำคัญอันดับต้น ๆ

3.3 ควรมีการศึกษาวิเคราะห์และสังเคราะห์หลักเกณฑ์มาตรฐานในวิธีการปฏิบัติงานและการคุ้มครองดูแลเด็กและคู่มือปฏิบัติต่าง ๆ นำมาพิจารณาปรับให้เป็นคู่มือสำหรับผู้ปฏิบัติงานด้านเด็กของจังหวัด โดยระบุหน่วยงานผู้รับผิดชอบในแต่ละขั้นตอนรายละเอียดการติดต่อแบบรายงานและส่งต่อข้อมูลต่างๆให้เป็นมาตรฐานเดียวกันและสอดคล้องกับกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

3.4 ควรมีฝึกอบรมให้ผู้ปฏิบัติงานคุ้มครองดูแลเด็กทั้งในส่วนของพนักงานเจ้าหน้าที่และผู้ดูแลได้เพิ่มพูนความสามารถในการบริหารจัดการเป็นรายกรณี (Case Management) โดยเชิญผู้เชี่ยวชาญจากส่วนกลางหรือสถาบันทางวิชาการทางด้านสังคมสงเคราะห์และผู้เชี่ยวชาญในพื้นที่ในการเข้าร่วมประชุมปรึกษาหารือ (Case Conference) แล้วสรุปบทเรียนจัดทำเป็นคู่มือแนวทางการปฏิบัติงานการสงเคราะห์และคุ้มครองสวัสดิภาพเด็ก เพื่อเป็นแนวทางในการให้ความช่วยเหลือต่อไป

3.5 ควรมีสุนัขกลางการประสานงานพนักงานเจ้าหน้าที่ตามกฎหมายต่าง ๆ เพื่อให้สับเปลี่ยนหมุนเวียนในการปฏิบัติหน้าที่ และมีนโยบายให้ทุกหน่วยงานที่มีพนักงานเจ้าหน้าที่อยู่ในสังกัดให้ความร่วมมือในการปฏิบัติงานร่วมกัน เพื่อลดภาระงานและความตึงเครียดจากพนักงานเจ้าหน้าที่ในหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งมากเกินไปและควรมีกลไกตรวจสอบการปฏิบัติงานของพนักงานเจ้าหน้าที่ โดยให้พนักงานเจ้าหน้าที่ได้มีโอกาสรายงานผลการให้ความคุ้มครองสวัสดิภาพเด็ก ในทุกครั้งของการประชุมทีมสหวิชาชีพเพื่อให้เกิดความโปร่งใสในการปฏิบัติงานและแนวทางคุ้มครองเด็กที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน

3.6 ควรส่งเสริมให้หน่วยงานที่ปฏิบัติงานด้านเด็กทุกหน่วยงานได้พัฒนาให้มีนโยบายคุ้มครองเด็กและข้อปฏิบัติสำหรับบุคลากรในหน่วยงานในวิธีการที่พึงปฏิบัติ (Child Protection Policy and Procedures) เพื่อเป็นการปกป้องคุ้มครองเด็กมิให้ได้รับอันตรายจากการถูกระงับการกระทำรุนแรง การแสวงหาประโยชน์ การใช้ความรุนแรง หรือการถูกละเลยจากเจ้าหน้าที่ ซึ่งควรบรรจุเรื่องนี้ให้เป็นแนวปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมต่อโรงเรียนทุกประเภท สถานสงเคราะห์ สถานที่ดูแลเด็กในลักษณะต่าง ๆ องค์กรพัฒนาเอกชน

3.7 ควรจัดให้มีการซักซ้อมแผนการคุ้มครองเด็กทั้งแนวปฏิบัติของชุมชน ผู้ปกครองและเด็กในกรณีที่เกิดภัยพิบัติ โดยสอดแทรกไปพร้อมกับกิจกรรมการฝึกซ้อมแผนการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยที่มีอยู่ โดยให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการให้ความช่วยเหลือคุ้มครองเด็กในภาวะภัยพิบัติได้ร่วม

พิจารณาหลักสูตร และจัดเตรียมบริการรองรับและชักจูงแผนสำหรับเด็กไว้เป็นการเฉพาะด้วย โดยเฉพาะแนวทางการรองรับเด็กต่างชาติที่ประสบภัยพิบัติ

4. โครงสร้างการคุ้มครองเด็ก

เมื่อวิเคราะห์ภาพรวมของกลไกคณะกรรมการระดับจังหวัดที่มีความเกี่ยวข้องกับการคุ้มครองเด็ก พบว่า โครงสร้างของคณะกรรมการต่าง ๆ ประกอบไปด้วยสมาชิกที่มาจากหน่วยงานที่คล้ายคลึงกันเข้าร่วมเป็นสมาชิกในหลายคณะ เพียงแต่นำการประชุมในการกิจการคุ้มครองช่วยเหลือเด็กไปตามกฎหมายที่แต่ละหน่วยงานมีส่วนเกี่ยวข้องหรือรับผิดชอบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งฝ่ายเลขานุการของคณะกรรมการทั้ง 4 คณะ คือ สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด ซึ่งแต่ละคณะจะจัดประชุมอย่างน้อยปีละ 1 – 2 ครั้ง รวมกับการประชุมของคณะอนุกรรมการจังหวัดอีก 8 ครั้ง และอาจส่งผลให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองเด็กต้องเข้าร่วมประชุมที่มีวาระการประชุมคล้ายคลึงกัน ในบางกรณีกลุ่มเป้าหมายอาจมีสภาพปัญหาที่ทับซ้อนที่จำเป็นต้องใช้กฎหมายหลายฉบับในการให้ความช่วยเหลือ เช่น กรณีของการทารุณกรรมเด็กและการถูกระงับด้วยความรุนแรงในครอบครัว การถูกแสวงหาประโยชน์ทางเพศหรือการค้าได้ ซึ่งจำเป็นต้องใช้จำเป็นต้องใช้มาตรการแบบผสมผสานกันไป ทั้งนี้ เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยความคล่องตัว ลดภาระงาน เวลาและค่าใช้จ่ายในการประชุม โดยสามารถพิจารณาดำเนินการในเชิงโครงสร้างได้ดังนี้

4.1 ปรับโครงสร้างคณะกรรมการต่าง ๆ ให้รวมอยู่ด้วยกันไปตามกลุ่มกฎหมายที่สามารถดำเนินการร่วมกันได้ เช่น พระราชบัญญัติ คุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546 กับ พระราชบัญญัติ คุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว พ.ศ.2550 โดยจัดให้มีคณะกรรมการบริหารกำกับดูแลในภาพรวมเชิงยุทธศาสตร์และแต่งตั้งคณะอนุกรรมการหรือคณะทำงานย่อยไปตามการจัดลำดับความสำคัญของงานคุ้มครองเด็กและสตรีของจังหวัด

4.2 จัดให้มีศูนย์รวมประสานงานกลางในรูปของศูนย์พิทักษ์เด็กและสตรีจังหวัด ที่แยกการดำเนินงานออกมาจากสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดเพื่อให้เกิดความคล่องตัว โดยใช้ทรัพยากรจากการสนับสนุนจากส่วนกลางในการทำหน้าที่เป็นศูนย์ปฏิบัติการป้องกันกระทำความรุนแรงภายในครอบครัวจังหวัดและศูนย์ป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์จังหวัด ทำหน้าที่ในการเป็นศูนย์กลางประสานงานการให้ความคุ้มครองช่วยเหลือด้านเด็ก เยาวชน สตรีและครอบครัว การระดมทรัพยากร และการรวบรวมข้อมูลสถิติ มีระบบการบริหารจัดการพนักงานเจ้าหน้าที่ตามกฎหมายต่าง ๆ มีนิติกรหรือที่ปรึกษาทางกฎหมาย

4.3 มีกลไกการติดตามนิเทศและตรวจสอบการดำเนินงาน ควรกำหนดให้มีหน่วยงานหรือกลไกอิสระในระดับท้องถิ่นที่ทำหน้าที่ในการติดตามให้การนิเทศและติดตามตรวจสอบการทำงานด้าน

เด็ก และมีหน่วยงานในระดับจังหวัดและส่วนกลางที่สามารถทำหน้าที่ในการติดตามตรวจสอบและให้คำแนะนำการดำเนินงานด้านการคุ้มครองเด็กได้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งกลไกตามพระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546 กำหนดให้คณะกรรมการคุ้มครองเด็กจังหวัดมีบทบาทในการเข้าตรวจสอบไว้อยู่แล้ว ทั้งในสถานรับเลี้ยงเด็ก สถานแรกรับ สถานสงเคราะห์ สถานคุ้มครองสวัสดิภาพ สถานพัฒนาและฟื้นฟู สถานพินิจ หรือสถานที่เกี่ยวข้องกับการสงเคราะห์ คุ้มครองสวัสดิภาพ และส่งเสริมความประพฤติเด็กของรัฐและเอกชน ตามมาตรา 20 ข้อ 2 แห่งพระราชบัญญัติ ซึ่งที่ผ่านมามักดำเนินการติดตามและตรวจสอบโดยสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดเพียงหน่วยงานเดียว และไม่ได้อยู่ในรูปของคณะทำงานสหวิชาชีพที่เข้าไปทำหน้าที่ตรวจสอบ ทำให้การตรวจสอบจึงมีความสับสนเสี่ยงและขาดความโปร่งใส ดังนั้นจึงควรจัดให้มีคณะทำงานที่มีผู้แทนจากหน่วยงานต่าง ๆ ภายใต้โครงสร้างของคณะกรรมการคุ้มครองเด็กอยู่แล้ว ได้ทำหน้าที่ในการติดตามตรวจสอบ ซึ่งจะช่วยสร้างหลักประกันและข้อสงสัย การขาดความไว้วางใจหรือเชื่อใจระหว่างกันของหน่วยงานให้บริการคุ้มครองดูแลเด็ก และควรจัดให้มีเครื่องมือที่เป็นเกณฑ์มาตรฐานเดียวกันและให้ความรู้แก่คณะทำงานติดตามตรวจสอบให้ทราบด้วย ประกอบกับ ยังไม่เคยมีผู้ตีความว่า “สถานที่เกี่ยวข้องกับการสงเคราะห์ คุ้มครองสวัสดิภาพ และส่งเสริมความประพฤติเด็กของรัฐและเอกชน” ตามมาตรา 20 แห่งพระราชบัญญัติสามารถหมายรวมถึง หน่วยงานที่เป็นสถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา นอกจากนี้ ควรกำหนดให้มีบุคลากรผู้เชี่ยวชาญและสถาบันทางวิชาชีพสังคมสงเคราะห์ที่เข้ามาทำหน้าที่ในการกำกับ ดูแล ให้คำปรึกษาแก่บุคลากรที่ทำงานในพื้นที่ ทั้งที่เป็นผู้ดูแลเด็ก นักสังคมสงเคราะห์และนักจิตวิทยา และที่สำคัญที่สุด คือ พนักงานเจ้าหน้าที่ต่าง ๆ ตามกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับเด็ก ที่มีการใช้อำนาจในการเข้าแทรกแซงครอบครัว การแยก หรือการจัดเด็กให้อยู่ในอุปการะ โดยมีการชักซ้อมหลักเกณฑ์มาตรฐานกลางให้เข้าใจเป็นที่ตรงกัน เพื่อป้องกันการครหาว่าพนักงานเจ้าหน้าที่มีส่วนได้ส่วนเสียจากการเข้าคุ้มครองสวัสดิภาพเด็ก และควรส่งเสริมให้พนักงานเจ้าหน้าที่เหล่านั้น ทำงานร่วมกับคณะทำงานสหวิชาชีพที่มีอยู่อย่างใกล้ชิด โดยอาจกำหนดเป็นระเบียบหรือแนวปฏิบัติให้ถือปฏิบัติโดยทั่วกัน ข้อมูลที่ได้รับฟังเสียงสะท้อนจากเวทีการรับฟังข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพิ่มเติมร่วมกับองค์กรภาคประชาสังคม

นอกจากนี้ควรมีการพิจารณาร่วมกันระหว่างหน่วยงานที่ให้บริการสายด่วนทางโทรศัพท์ (Hotline) บ้านพักเด็กและครอบครัวจังหวัด ศูนย์พิทักษ์เด็ก สตรี ครอบครัว และป้องกันปราบปรามการค้ามนุษย์ ตำรวจภูธรภาค สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด ในฐานะฝ่ายเลขานุการของศูนย์ปฏิบัติการที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองเด็กระดับจังหวัด สำนักเขตพื้นที่การศึกษาทุกเขตและสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด ในการกำหนดขั้นตอนการปฏิบัติงานในการรับแจ้งเหตุ ส่งต่อเข้ารับบริการในการให้ความคุ้มครองสวัสดิภาพเด็ก โดยมีคู่มือหรือเอกสารข้อมูลชี้แจงแนวทางการปฏิบัติงานให้เป็นที่เข้าใจ

ร่วมกัน มีการพัฒนาศักยภาพบุคลากรที่รับสายให้มีความเชี่ยวชาญและละเอียดอ่อนในการรับแจ้งเหตุที่เกี่ยวข้องกับการละเมิดเด็ก นอกจากนี้ควรจัดให้มีสายด่วนที่สามารถรองรับการแจ้งเหตุเป็นภาษาต่างชาติ โดยเฉพาะภาษาอังกฤษ และรองรับการแจ้งเหตุจากภาคธุรกิจที่เข้ามามีส่วนร่วมในการช่วยแจ้งเหตุหรืออีกแนวทางหนึ่งที่เป็นข้อเสนอแนะเพื่อการพิจารณาในการป้องกันความสับสนในการขอรับบริการ ลดความซ้ำซ้อนในการจัดอัตราค่าส่งคน งบประมาณ และให้ประชาชนสามารถจดจำได้ง่าย อาจพิจารณาให้

- 1) มอบหมายหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่ง ทำหน้าที่ในการเป็นหน่วยงานหลักที่เป็นรวมศูนย์กลางการรับแจ้งเหตุที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองเด็กที่ครอบคลุมทุกกลุ่มเป้าหมาย โดยสามารถส่งต่อการเข้ารับบริการไปยังหน่วยงานที่ให้บริการเฉพาะกลุ่มได้อีกที
- 2) ให้หน่วยงานที่มีบริการให้คำปรึกษาโทรศัพท์สายด่วน มีข้อมูลการให้ความช่วยเหลือที่เหมือนกัน สามารถรับแจ้งและจัดเก็บข้อมูลที่เพียงพอสำหรับการช่วยเหลือเบื้องต้น คัดกรองสภาพปัญหา และสามารถส่งต่อซึ่งกันและกันได้อย่างรวดเร็ว ในกรณีที่มีคดีที่กระทำความผิดล่วงละเมิดทางเพศต่อเด็ก ควรจัดให้มีจุดประสานงานกลางในการดำเนินคดีของสำนักงานตำรวจแห่งชาติ ที่สามารถประสานงานร่วมกับหน่วยงานบังคับใช้กฎหมายอื่น ๆ ในพื้นที่ในการสืบสวนสอบสวน และการดำเนินการตามกระบวนการยุติธรรมไว้โดยเบ็ดเสร็จ

5. การจัดให้บริการแก่เด็กและเยาวชนที่ควรได้รับการคุ้มครอง

ในหลายจังหวัด ยังมีความต้องการหน่วยงานที่ทำหน้าที่ในการให้ที่พักพิงชั่วคราวให้แก่เด็กอยู่ในพื้นที่ เพื่อรองรับสภาพปัญหาเด็กที่เพิ่มมากขึ้นและแก้ไขปัญหาเรื่องระยะเวลาเดินทางส่งเด็กไปยังพื้นที่อื่น โดยเฉพาะกลุ่มเด็กที่มีความยุ่งยากและใช้เวลาในการรวบรวมข้อเท็จจริงเพื่อกำหนดวิธีการให้การสงเคราะห์ที่เหมาะสม ทั้งควรเปิดโอกาสให้ภาคเอกชนสามารถทำหน้าที่ในการรองรับกลุ่มเป้าหมายดังกล่าว โดยภาครัฐได้กำหนดมาตรฐานการจัดบริการ การส่งต่อและประสานหน่วยงานคุ้มครองดูแลที่เกี่ยวข้องให้มีการจัดบริการที่เป็นมาตรฐานเดียวกัน สำหรับกลุ่มเด็กเร่ร่อน รวมถึงกลุ่มเด็กที่เป็นกลุ่มประชากรแฝง ซึ่งเข้าไม่ถึงบริการสงเคราะห์ดูแลจากหน่วยงานภาครัฐ หรือไม่ประสงค์ที่จะเข้ารับการดูแลในสถานสงเคราะห์ในระบบปิด จำเป็นต้องพิจารณาให้ความสำคัญในการจัดให้มีกลไกการดูแลที่เหมาะสมสำหรับธรรมชาติของเด็ก และสามารถเข้าถึงเด็กดังกล่าว ได้แก่ ครูข้างถนน และบริการบ้านพักเปิด (Drop in center) ซึ่งสามารถดำเนินงานโดยองค์กรพัฒนาเอกชน โดยจัดให้มีเกณฑ์มาตรฐานการดูแลและงบประมาณสนับสนุนกลไกดังกล่าว

มีการรวบรวมข้อมูล ปัญหา ค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาลให้แก่เด็กย้ายถิ่นและเด็กต่างชาติ เสนอต่อหน่วยงานรับผิดชอบในการจัดสรรงบประมาณทางด้านสาธารณสุข เพื่อให้มีความชัดเจนในการจัดสรรงบประมาณด้านการรักษาพยาบาลว่าจะเบิกจ่ายด้วยวิธีการใด ในกรณีที่เด็กต่างชาติถูกละเมิดและเกิดการบาดเจ็บ หรือเจ็บป่วย ทั้งที่อาจเป็นบุตรติดตามของแรงงานต่างด้าว เด็กที่อยู่ในประเทศไทยโดยไม่ถูกต้อง

ตามกฎหมาย ควรให้ความสำคัญในจัดสรรงบประมาณสนับสนุนเพิ่มเติม ในส่วนของขั้นตอนการคุ้มครองเด็กในระหว่างการดำเนินคดีและสืบสวนสอบสวน โดยให้เกิดความยืดหยุ่นและสอดคล้องต่อสถานการณ์ ซึ่งกฎระเบียบการเบิกจ่ายตามขั้นตอนของทางราชการบางครั้งไม่เอื้อต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้น เพื่อเพิ่มความคล่องตัวให้กับเจ้าหน้าที่ โดยอาจจัดให้มีการศึกษาว่าการให้ความช่วยเหลือในการสืบข้อเท็จจริงและความช่วยเหลือในการดำเนินคดีให้แก่เด็กและเยาวชนในแต่ละกรณีมีค่าใช้จ่ายเป็นจำนวนเท่าใดหน่วยงานภาครัฐควรให้การส่งเสริมและสนับสนุนกิจกรรมการณรงค์หาทุนของภาคเอกชน โดยอาจพิจารณาทำความเข้าใจในการกำหนดเป้าหมายร่วมกับภาคธุรกิจเอกชนในทิศทางการสนับสนุนหน่วยงานที่ทำงานเพื่อเด็กร่วมกัน และส่งเสริมการสร้างมาตรการและกลไกการปกป้องคุ้มครองเด็ก มิให้เกิดความเสี่ยงเพิ่มขึ้นจากการจัดกิจกรรมระดมทุน ด้วยการจัดให้มีนโยบายคุ้มครองเด็กและขั้นตอนการปฏิบัติสำหรับผู้ให้ทุน เป็นเงื่อนไขของผู้ให้ทุนและผู้ขอรับการสนับสนุนทุน ควรแจ้งให้ทราบข้อปฏิบัติตนในการเปิดเผยข้อมูล การใช้ภาพเด็ก และการเข้าถึงตัวเด็กที่คำนึงสิทธิและความปลอดภัยของเด็ก เพื่อป้องกันมิให้ผู้มีเจตนาที่ไม่ดีต่อเด็กแต่อาจแฝงกายมาในคราบนักบุญหาโอกาสเข้าถึงและละเมิดต่อเด็กได้

มีการขยายผลจากแนวทางปฏิบัติที่ดีในการริเริ่มจัดบริการสังคมรองรับการดำเนินงานคุ้มครองเด็กที่เกิดจากการเริ่มของหน่วยงานในพื้นที่ ทั้งที่เกิดจากการริเริ่มของคนในท้องถิ่นเองหรืออาจมีการเสริมหนุนจากหน่วยงานภายนอกชุมชน ซึ่งพบว่า การจัดบริการคุ้มครองเด็กในพื้นที่ อบต.ตะพง จังหวัดระยอง มีรูปแบบที่น่าสนใจซึ่งหน่วยงานต่าง ๆ ได้แก่ ศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัด โรงเรียน องค์กรพัฒนาเอกชน โดยเฉพาะองค์กรทางศาสนา (Faith based organization) สถาบันศาสนาและผู้นำชุมชนในชุมชน ได้เข้ามามีบทบาทในการกำหนดการจัดบริการสังคมที่สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของสถานการณ์ในพื้นที่ได้

6. งบประมาณ

จังหวัดและกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ในฐานะหน่วยงานที่มีส่วนรับผิดชอบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของระบบคุ้มครองเด็ก ควรจัดสรรงบประมาณและทรัพยากรให้เหมาะสมต่อสภาพปัญหา ทั้งนี้ โดยอาศัยฐานการคำนวณงบประมาณจากการประเมินปัญหาและความต้องการจากร่างแผนนโยบายและยุทธศาสตร์ของจังหวัดที่จะจัดทำขึ้น

7. ระบบการคุ้มครองเด็กในชุมชนอย่างไม่เป็นทางการ

ในขณะที่กำลังประสบปัญหาเด็กและเยาวชน ทั้งเด็กและเยาวชนไทยที่อยู่พฤติกรรมเสี่ยงและกลุ่มเด็กที่เคลื่อนย้ายติดตามผู้ปกครองหรือเดินทางมาเองด้วยสภาพการเคลื่อนย้ายถิ่นฐานของกลุ่มประชากรแฝงซึ่งเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง การค้นหากลไกชุมชนหรือทุนทางสังคมที่ยังทำหน้าที่ในการคุ้มครองเด็กได้หรือสามารถนำมาพิจารณาหาวิธีการที่จะเสริมสร้างความเข้มแข็งให้มาทำหน้าที่คุ้มครองเด็ก แสดงให้เห็นถึง

ความเป็นไปได้ในการค้นหากลไกและศักยภาพชุมชนที่มีอยู่ ซึ่งจำเป็นต้องเสริมสร้างความเข้มแข็งด้วยการ รื้อฟื้นคุณค่าความเป็นชุมชน ด้วยการเสริมแรงและจัดองค์ประกอบของระบบการคุ้มครองเด็ก ดังนี้

7.1 การกำหนดนโยบายและกฎหมายและแผนปฏิบัติการพัฒนาคุณภาพชีวิตเด็กและ เยาวชนระดับจังหวัด มีการพิจารณาถึงกลุ่มเป้าหมายที่เป็นวาระเร่งด่วนที่จะต้องจัดการแก้ไขปัญา ซึ่ง กรอบนโยบายดังกล่าวในระดับท้องถิ่นควรมีถ่ายทอดและจัดทำแผนปฏิบัติการเพื่อกำหนดกลไกและ งบประมาณในระดับแยกย่อยไปตามพื้นที่

7.2 กลไกการคุ้มครองเด็กด้วยการสร้างความตระหนักถึงปัญหาและจัดให้มีกลไกการ คุ้มครองเด็กที่สอดคล้องกับสถานการณ์ปัญหา โดยมีกองสวัสดิการสังคมและนักวิชาชีพปฏิบัติงานอยู่ใน หน่วยงานดังกล่าว ทำให้มีหน่วยในการขับเคลื่อนงานคุ้มครองเด็กในระดับพื้นที่ หน่วยงานดังกล่าว ควร ปรากฏอยู่ในโครงสร้างและอัตรากำลังขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

7.3 การมีส่วนร่วมจากเด็ก ครอบครัวและชุมชน ซึ่งชุมชนบ้านสันมะค่าและพื้นที่สาม จังหวัดชายแดนใต้เป็นแบบอย่างที่ดีของการมีกลไกคุ้มครองและจัดสวัสดิการให้กับเด็กในระดับพื้นที่ที่ สามารถเข้าถึงสภาพปัญหา ระบุประเภทปัญหา รวมทั้งภัยต่อเด็กในรูปแบบใหม่ ๆ ได้และสามารถนำ บริการไปสู่เด็กและครอบครัวได้อย่างรวดเร็วและทั่วถึงมากกว่า ทั้งนี้ยังพบว่าโรงเรียนมีส่วนสำคัญและมี ศักยภาพในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน เพียงแต่กำหนดกลุ่มเป้าหมายเป็นเด็กในระบบการศึกษา

7.4 องค์กรพัฒนาเอกชนและองค์กรสาธารณะกุศลทางด้านศาสนาหรือมูลนิธิสมาคมที่ ทำงานด้านเด็กในพื้นที่ เป็นหน่วยย่อยที่สามารถทำหน้าที่เสริมไปกับหน่วยงานภาครัฐ ทั้งในการ ดำเนินงานคุ้มครองเด็ก การสืบเสาะข้อเท็จจริง การส่งต่อเข้ารับบริการและสามารถระดมทุนเข้าไปให้ความ ช่วยเหลือเด็กในชุมชนได้ แต่ยังคงจำเป็นต้องเสริมในด้านของศักยภาพบุคลากร ความเป็นนักวิชาชีพ มาตรฐานการคุ้มครองเด็กภายในองค์กรและจัดมาตรการเสริมสร้างความโปร่งใสที่สามารถตรวจสอบได้ใน การปฏิบัติงาน

7.5 อาสาสมัคร ผู้มีจิตอาสา ภาคธุรกิจ ผู้ประกอบการธุรกิจขนาดเล็ก สื่อมวลชน สามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการเป็นกลไกเฝ้าระวังและคุ้มครองเด็ก เข้ามามีบทบาทในการสนับสนุนการ จัดบริการสังคม การรณรงค์เผยแพร่สร้างความตระหนัก และตรวจสอบการทำงานของภาครัฐและ ภาคเอกชนในการปกป้องคุ้มครองเด็กให้ปลอดภัย

7.6 การรื้อฟื้นคุณค่า “การช่วยเหลือเกื้อกูลกันภายในชุมชน” “การสร้างความรู้สึกร่วม ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน” “ค่านิยมทางศาสนาและวัฒนธรรม” สามารถนำมาส่งเสริมการคุ้มครองเด็กได้ แม้ จะไม่ใช่ชุมชนที่มีฐานรากมาจากประวัติศาสตร์ ศาสนาเดียวกัน หากได้รับการเสริมแรงที่สร้างความเป็น อันหนึ่งอันเดียวกันได้

7.7 มีการศึกษาวิเคราะห์เชิงลึกในปัจจัยที่ทำให้ประสบผลสำเร็จในโครงการกิจกรรมที่เป็นแนวทางปฏิบัติที่ดี การส่งเสริมการมีส่วนร่วมจากเด็กเยาวชน ครอบครัว โรงเรียนและชุมชน เช่น โครงการวัยใสใจดี (อบต.ทุ่งควายกิน จังหวัดระยอง อบต.ธารทอง จังหวัดเชียงราย) โครงการ บวร พัฒนาเด็กบ้านปะอาว (ชุมชนบ้านปะอาว จังหวัดอุบลราชธานี) และแนวทางปฏิบัติที่ดีที่ปรากฏอยู่ในชุมชนอื่น ๆ เช่น พื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้โดยเครือข่ายพิราบขาวชายแดนใต้และกลุ่มลูกเหรียงที่ทำให้เกิดกิจกรรมด้านสวัสดิการและงานคุ้มครองเด็ก และศึกษาปัจจัยในการเชื่อมโยงระบบการคุ้มครองเด็กที่เป็นทางการกับไม่เป็นทางการ เพื่อขยายผลต่อไป

ทั้งนี้ อาจพิจารณาให้แนวทางปฏิบัติที่ดีให้บุคคลหรือแกนนำเหล่านั้นเข้ามาสู่ระบบการคุ้มครองเด็กอย่างเป็นทางการที่จะมีงบประมาณสนับสนุนรองรับ ด้วยการเข้าเป็นสมาชิกของศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชน (ศพค.) หรือการทำงานในรูปแบบองค์กรสาธารณประโยชน์ ซึ่งเป็นกลไกอาสาสมัครในชุมชน ภายใต้การส่งเสริมสนับสนุนจากกรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ที่ส่งผ่านงานให้สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ในทุกจังหวัดทำหน้าที่ในระดับท้องถิ่น โดยสนับสนุนงบประมาณ คู่มือ การฝึกอบรมให้ โดยสร้างหลักประกันว่า ศพค. คือ องค์กรประชาชนที่มาจากตัวแทนกลุ่ม หรือองค์กรในชุมชน ที่ช่วยกันดูแล ป้องกันและแก้ไขปัญหาครอบครัวในชุมชนที่มีการบริหารจัดการในรูปของ “คณะทำงานศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชน” จัดการเสริมสร้างศักยภาพและให้ความรู้เกี่ยวกับคุ้มครองเด็ก รวมทั้งการตั้งทรัพยากรและการสนับสนุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเข้ามาเสริม เพื่อให้ ศพค. ได้ทำหน้าที่ให้การให้ความคุ้มครองเด็กที่เด่นชัดมากขึ้น ควรส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมในการป้องกัน การส่งเสริม พัฒนางานคุ้มครองเด็กที่มีความหมายอย่างแท้จริง ที่ไม่ใช่การเปิดโอกาสให้เด็กมีส่วนร่วมแค่เป็นเชิงสัญลักษณ์ และส่งเสริมกิจกรรมที่ “คิด ทำ นำ โดยเด็ก” และระมัดระวังในการเน้นการประกวดหรือแข่งขันมากเกินไป จนทำให้เด็กมิได้เกิดความตระหนักรู้ในการเข้ามามีส่วนร่วมอย่างแท้จริง

8. จัดมาตรการและรณรงค์ให้คนในสังคมเกิดความตระหนักต่อปัญหาเด็กและเยาวชน

สร้างพื้นที่ให้เป็นเมืองน่าอยู่สำหรับเด็กและเยาวชน ประชาสัมพันธ์มาตรการคุ้มครองและแก้ไขปัญหาเด็กอย่างต่อเนื่อง พร้อมทั้งกำหนดมาตรการในการส่งเสริมและสนับสนุนภาคธุรกิจเอกชนและสื่อมวลชนให้เข้ามามีบทบาทและส่วนร่วมในการคุ้มครองเด็ก รวมทั้งการยกย่องเชิดชูเกียรติสถานประกอบการ อาสาสมัครและสื่อมวลชนที่มีบทบาทดีเด่นที่มีแนวทางปฏิบัติที่ดีในการสนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับระบบการคุ้มครองสวัสดิภาพและการจัดสวัสดิการเด็ก

ควรส่งเสริมให้มีการศึกษาหรืองานวิจัยที่แสดงให้เห็นต้นทุนค่าใช้จ่ายในการดูแล เยียวยาและฟื้นฟู ต่อเด็กที่ได้รับผลกระทบ เพื่อให้มีข้อมูลที่แสดงถึงผลกระทบทางด้านสังคม งบประมาณที่ใช้ในการเยียวยา

อันเป็นผลพวงจากการพัฒนาความเป็นเมืองและการท่องเที่ยวที่ไม่มีมาตรการปกป้องคุ้มครองเด็กและเยาวชนที่เพียงพอ ซึ่งนอกจากจะเป็นประโยชน์ต่อการวางแผนจัดสรรทรัพยากรในการป้องกันและแก้ไข ปัญหาแล้ว ยังจะเป็นประโยชน์ต่อการรณรงค์ในระดับมหัพภาคในการพัฒนาเศรษฐกิจ ที่ต้องคำนึงถึง ผลกระทบทางสังคมและค่าใช้จ่ายต้นทุนที่เกิดขึ้นในการเยียวยา เด็ก เยาวชนและครอบครัวต่อไป

วัตถุประสงค์ข้อที่สามของการวิจัย เพื่อให้ข้อเสนอแนะแนวทางการทำงานด้านระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กเยาวชนเชิงพื้นที่ในมิติต่าง ๆ ต่อไป ผู้วิจัยสังเคราะห์จากการถอดบทเรียนจากตัวแบบของ พื้นที่ที่กรณีศึกษามาเป็นข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

3. ข้อเสนอแนะแนวทางการทำงานด้านระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กเยาวชนเชิงพื้นที่

1. การคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนตามช่วงวัย กลุ่มเด็กวัยแรกเกิดถึงวัยเรียน 15 ปี ตลอดจนกลุ่มเยาวชนที่มีความเปราะบาง ซึ่งในทุกพื้นที่ของกรณีศึกษาชี้ให้เห็นว่า การทำงานเชิงพื้นที่ จำต้องมีการพัฒนาระบบคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กเยาวชนที่สามารถดูแลเด็กเยาวชนในช่วงวัยต่าง ๆ ตาม โจทย์การพัฒนาเด็กเยาวชน ตัวอย่างจะเห็นได้ว่าในทุกพื้นที่มีระบบสาธารณสุขที่เข้ามาดูแลอนามัยแม่และ เด็กตั้งแต่แรกเกิดจนเข้าโรงเรียนที่เป็นตัวแบบที่เด่นชัด หรือกรณีจังหวัดยะลาที่เน้นย้ำการทำงานด้านเด็ก เยาวชนโดยมีหน่วยงานต่าง ๆ เข้ามาร่วมขับเคลื่อนการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กเยาวชนตั้งแต่ปฐมวัย จนถึงวัยรุ่น เป็นต้น และอีกหลายพื้นที่ที่พยายามวางระบบคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนในทุกช่วง วัย “ไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง” เพื่อขับเคลื่อนนโยบายรัฐบาลในเรื่องดังกล่าวให้เกิดขึ้นจริงเป็นรูปธรรม

ที่สำคัญ ท่ามกลางสถานการณ์ด้านเด็กเยาวชนในช่วงวัยต่าง ๆ ที่ต่างมีสถานการณ์และโจทย์ จำเป็นในแต่ละช่วงวัยที่ต้องได้รับการคุ้มครองดูแลแล้ว การพัฒนากลไกการดูแลคุ้มครองเด็กเยาวชนในมิติ ด้านการศึกษาก็เป็นโจทย์ท้าทาย ทั้งในการทำงานสร้างความเข้มแข็งของระบบดูแลผู้เรียนในสถานศึกษา ของเด็กวัยเรียนเพื่อให้เด็กมีคุณภาพชีวิตและมีความพร้อมที่จะเรียนรู้ รวมไปถึงการพัฒนาระบบ คุ้มครองดูแลเด็กกลุ่มเสี่ยงที่จะหลุดระบบการศึกษาจนถึงเด็กที่อยู่นอกระบบการศึกษาโดยเฉพาะเด็กที่ หลุดระบบ (drop-out) เพื่อสอดคล้องกับพระราชบัญญัติส่งเสริมการพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ (ฉบับ ที่ 2) พ.ศ. 2560 ยุทธศาสตร์ที่ 1 การเสริมศักยภาพและสร้างภูมิคุ้มกันเด็กและเยาวชน เป้าประสงค์ที่ 1 เด็กและเยาวชนทุกกลุ่มได้รับการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่เหมาะสมตามช่วงวัย มาตรการที่ 3 คุ้มครองและ พัฒนาเด็กและเยาวชน ที่ต้องการการคุ้มครองเป็นพิเศษและเด็กพิเศษ ยุทธศาสตร์ที่ 2 การพัฒนากลไก สภาพแวดล้อมในการดำรงชีวิตของเด็กและเยาวชน เป้าประสงค์ที่ 1 กลไกสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัย สำหรับการดำรงชีวิตของเด็กและเยาวชน โดยได้รับการ ดูแล ปกป้อง คุ้มครอง และป้องกันจากครอบครัว ชุมชน สังคม และสามารถอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ เหมาะสมตามบริบทของพื้นที่

2. การส่งเสริมและสนับสนุนการทำงานกลไกคุ้มครองทางสังคมระดับพื้นที่และระดับหน่วยปฏิบัติการย่อยในรูปแบบต่าง ๆ ที่ทำงานเข้าถึงและเท่าทันต่อการดูแลคุ้มครองเด็กเยาวชน ในพื้นที่ที่มีกลไกการทำงานย่อย ๆ ที่น่าสนใจกระจายอยู่ในหลายพื้นที่ อาทิ เครือข่ายครอบครัวในพื้นที่ต่าง ๆ เครือข่ายแม่บ้านอาสาของของเทศบาลนครปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรีที่เป็นกลไกแม่บ้านอาสาในระดับชุมชนกว่า 20 ชุมชน เช่น ชุมชนบ้านคลองเกลือ ชุมชนบางพูด ชุมชนประชาภิเวศน์ ชุมชนประชาชื่น ตลาดปากเกร็ด เป็นต้น ที่รวมตัวเป็นเครือข่ายทำงานเฝ้าระวังเด็กกลุ่มเสี่ยงและดูแลเด็กเยาวชนที่มีความต้องการการช่วยเหลือพิเศษ เป็นต้น ชมรมแม่บ้านอาสาและกลุ่มสละชุมชนของตำบลสันมะค่า อำเภอบำบัด จังหวัดเชียงรายที่ทำงานจิตอาสาทุกรูปแบบครอบคลุมไปถึงการดูแลเด็กเยาวชนในพื้นที่ หรือตัวอย่างกลุ่มเยาวชนพิราบขาวชายแดนใต้ที่ทำงานกับกลุ่มเยาวชนในชายแดนใต้ทั้งเด็กเยาวชนทั่วไปโดยเฉพาะกับการดูแลคุ้มครองเด็กเยาวชนนอกระบบการศึกษาให้กลับมาฟื้นศักยภาพเยาวชนเป็นกำลังของท้องถิ่น เป็นต้น กลไกการทำงานย่อย ๆ เหล่านี้ก็มีจุดอ่อนของการขาดการสนับสนุนจากภาครัฐหรือหน่วยงานต่าง ๆ แต่เป็นกลไกที่มีความมุ่งมั่นและจิตอาสาที่อยากจะให้เด็กเยาวชนได้รับการดูแลคุ้มครองที่ดี จึงจำเป็นที่จะต้องมีการส่งเสริมและสนับสนุนการทำงานของกลไกย่อยเหล่านี้ให้เป็นพลังของการขับเคลื่อนระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กเยาวชนเชิงพื้นที่ในระยะยาว

3. การพัฒนาและหนุนเสริมการขับเคลื่อนกลไกคุ้มครองเด็กเยาวชนโดยเด็กเยาวชน จากการถอดบทเรียนกรณีศึกษาในพื้นที่ต่าง ๆ พบว่า เยาวชนในหลายพื้นที่ต่างมีศักยภาพที่จะเป็นกลไกสำคัญของการคุ้มครองเด็กเยาวชน ตั้งแต่ กลุ่มเยาวชนระดับชุมชน เช่น เด็กเยาวชนตำบลสันมะค่า ที่รวมเป็นกลุ่มเยาวชนจนกลายเป็นสภาเด็กเยาวชนระดับตำบล หรือกลุ่มเครือข่ายเยาวชนจังหวัดอุบลราชธานีที่มีทั้งกลุ่มเยาวชนต่าง ๆ เช่น กลุ่มข้าวฮอยเกลือ ที่ทำงานเชื่อมร้อยเป็นเครือข่ายเด็กเยาวชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หรือกลุ่มเยาวชนในพื้นที่ชายแดนภาคใต้ อาทิ กลุ่มจุ๋มจ๋ม กลุ่มวาบูนแล กลุ่มตะกระป๋อง กลุ่มเยาวชนบ้านบางมะรวด เครือข่ายเยาวชนพิราบขาว ฯลฯ ที่เชื่อมร้อยกลุ่มเยาวชนนอกระบบการศึกษาเป็นเครือข่ายเยาวชนขนาดใหญ่เพื่อทำงานพัฒนาศักยภาพเด็กเยาวชนทั้งในระบบและนอกระบบการศึกษา เป็นต้น กลุ่มเยาวชนที่กระจายตัวในพื้นที่ต่าง ๆ เหล่านี้มีการทำงานทั้งในรูปแบบสภาเด็กเยาวชนจนถึงนอกรูปแบบที่รวมตัวเป็นเครือข่าย สามารถเป็นกลไกคุ้มครองเด็กเยาวชนโดยเยาวชนด้วยตนเอง ซึ่งควรมีการพัฒนาศักยภาพผู้นำเยาวชนเหล่านี้ให้มีพลังเป็นกลไกหลักอีกกลไกหนึ่งในการดูแลคุ้มครองเด็กเยาวชนในพื้นที่

รูปแบบการพัฒนาจึงมีทั้งการพัฒนาศักยภาพผู้นำเยาวชน ไปจนถึงการสนับสนุนทุนการทำงานให้กลุ่มเยาวชนเหล่านี้ได้มี “โครงการ” หรือ “แผนงาน” สำหรับการพัฒนาและขับเคลื่อนกลไกการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กเยาวชนในระดับพื้นที่ ที่ตอบโจทย์การพัฒนาเด็กในพื้นที่ทั้งมิติปกป้องคุ้มครองดูแลเรียนรู้และการพัฒนาเด็กเยาวชนระยะยาว สอดคล้องตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2560 ยุทธศาสตร์ที่ 1 การเสริมศักยภาพและสร้างภูมิคุ้มกันเด็กและเยาวชน ใน

มาตรการที่ 7 เสริมสร้างบทบาทเด็กและเยาวชนในการมีส่วนร่วมต่อการพัฒนาสังคม และเฝ้าระวัง ปัจจัยเสี่ยง (1) เสริมสร้างศักยภาพให้เครือข่ายเด็กและเยาวชนในพื้นที่มีทักษะ ความรู้ ความเข้าใจ ในการให้ความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อเฝ้าระวังปัญหาและติดตามพฤติกรรมเสี่ยง อาทิ เหล้า บุหรี่ สารเสพติด การพนัน การติดเกม และการตกเป็นเหยื่อการค้ามนุษย์ อาชญากรรม การล่อลวง การเข้าสู่ตลาดแรงงานในรูปแบบที่เลวร้ายและไม่เหมาะสม)

4. การขับเคลื่อนการจัดการเชิงระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่ที่มีการทำงานเชื่อมต่อกับระบบโครงสร้างและหน่วยงานต่าง ๆ ที่มีอยู่ อาทิ มีระบบสุขภาพ มี รพ.สต. เครือข่ายชุมชนสุขภาวะในการดูแลสุขภาพเด็กเยาวชน ระบบการศึกษาที่มีระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนในการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เข้ามาทำงานเพื่อเกื้อกูลการเรียนรู้ และระบบการดูแลเด็กนอกโรงเรียน การศึกษา มีระบบยุติธรรม สถานพินิจ ดำรงในการคุ้มครองเด็กเยาวชนกลุ่มเสี่ยง มีระบบคุ้มครองย่อย เช่น เครือข่ายพ่อแม่ กรรมการชุมชน กลุ่มเยาวชนทำงานกระจายตัวในหลายพื้นที่ ทั้งนี้ กลไกต่าง ๆ เหล่านี้ ล้วนมีระบบการทำงานเฉพาะกิจแยกต่างหากไป แต่ในหลายพื้นที่พบว่า การทำงานเชื่อมโยงที่เป็นสหวิชาชีพและการส่งต่อเชิงระบบ เป็นหัวใจสำคัญของการจัดการเชิงระบบคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กเยาวชนที่มีประสิทธิภาพ อาทิ ในตำบลป่าแดด พบว่า การส่งทำงานเชื่อมต่อและการส่งต่อเชิงระบบจำเป็นต้องอาศัยพลังภาคีและหน่วยงานต่าง ๆ เข้ามาช่วย ตำบลสันมะค่าจึงมีการทำข้อตกลงความร่วมมือกับหน่วยงานสำคัญ ๆ ทั้งในระดับจังหวัดและพื้นที่ในการสร้างกลไกการคุ้มครองด้านเด็กเยาวชน ตัวอย่างตำบลแก่งกะเจ็ด จังหวัดระยอง มีการทำงานร่วมกับตำรวจในการทำงานเฝ้าระวังและกิจกรรมสร้างภูมิคุ้มกันชีวิตเด็ก จังหวัดอุบลราชธานี ทำงานด้านข้อมูลด้านเด็กเยาวชนและส่งต่อข้อมูลเหล่านี้สู่ภาคนโยบายจังหวัดและหน่วยขับเคลื่อนการทำงาน

อย่างไรก็ตาม บทเรียนข้อค้นพบจากกรณีศึกษาทุกจังหวัดพบว่า การทำงานเชื่อมต่อบริบทต่าง ๆ เป็นเครื่องมือสำคัญของการพัฒนากลไกคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กเยาวชน แต่ทั้งนี้ การส่งต่อที่จะไปสู่การเชื่อมต่อบริบทโครงสร้างของหน่วยงานต่าง ๆ จะเป็นไปได้ดีหรือไม่ขึ้นอยู่กับหน่วยงาน “รับช่วง” ต่อที่จะนำโจทย์ข้อมูลไปทำงานต่อหรือเข้ามามีบทบาทร่วมในการทำงานอย่างเป็นหนึ่งเดียวหรือเนื้อเดียวกัน ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญของการทำงานคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่ที่มีพลัง และจำเป็นต้องสร้างการจัดการเชิงระบบที่มีลักษณะบูรณาการเชื่อมต่อการทำงานเหล่านี้ให้เกิดขึ้นในระดับพื้นที่เพื่อการทำงานคุ้มครองทางสังคมที่เข้มแข็งในอนาคต

ทั้งนี้ เงื่อนไขและปัจจัยเชิงระบบที่มีผลต่อการพัฒนา มีดังนี้

1. เงื่อนไขเชิงระบบ ที่หน่วยงานส่วนใหญ่ยังไม่เชื่อมโยงหรือบูรณาการการทำงาน โดยเฉพาะใน ส่วนของข้อมูลและเครื่องมือการคุ้มครองเด็กเยาวชน และการส่งต่อความช่วยเหลือรายกรณี หรือการ เชื่อมโยงยุทธศาสตร์ไปสู่การติดตามประเมินผลร่วมกันกับหน่วยงานคุ้มครองหลัก ซึ่งแต่ละพื้นที่มีปัจจัย เงื่อนไขต่าง ๆ โดยส่วนใหญ่ทุกพื้นที่พยายามจัดการให้จับที่ระดับชุมชนหรือหน่วยงานภาคีคู่ขนาน เพื่อตอบ โจทย์การทำงานและสถานการณ์ของพื้นที่

นอกจากนี้ การทำงานของภาครัฐมีจุดเด่นด้านนโยบายและทรัพยากร ส่วนภาค NGO หรือ ภาคท้องถิ่นมีจุดเด่นหรือการจัดการที่เท่าทันกับสถานการณ์ของพื้นที่ ในภาพรวมจากกรณีศึกษาพบว่า ส่วนใหญ่ยังทำงานแยกส่วนไม่เชื่อมโยง ขาดการเชื่อมต่อหรือการทำงานบนความร่วมมืออย่างเต็มที่ จำต้อง มี “เวทีกลาง” หรือ “หน่วยประสานกลาง” ที่จะเอื้อให้เกิดพื้นที่ร่วมในการบูรณาการการทำงานหน่วยต่าง ๆ

2. สถานการณ์และแนวโน้มที่กระทบกับเด็กเยาวชนเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง จำเป็นต้องมีกลไกการ คุ้มครองทางสังคมเชิงรุกที่เข้าถึงและเท่าทัน และมีการจัดการที่ดีในการทำงานคุ้มครองเด็กเยาวชนเชิงพื้นที่ ซึ่งส่วนใหญ่หลายพื้นที่พยายามที่จะทำงานเชิงรุก แต่ก็ยังขาดการหนุนเสริมจากหน่วยงานนโยบายที่จะทำงาน เชิงรุกให้เท่าทัน

3. งบประมาณและทรัพยากรที่มีแนวโน้มจำกัดลงเรื่อย ๆ กลายเป็นเงื่อนไขประการหนึ่งของการ ทำงาน โดยเฉพาะงบประมาณจากภาครัฐและเอกชน พื้นที่หลายพื้นที่ต้องอาศัยงบจากจิตอาสาหรือการ ทำบุญร่วมจากชาวบ้านและการลงแรงลงขันด้านกำลังคนและทรัพยากรที่ท้องถิ่นมี ทำให้สามารถทำงาน เฉพาะกิจเฉพาะหน้าได้ แต่มีการประเมินว่าไม่สามารถทำให้เกิดความยั่งยืนของการทำงานระยะยาว

บทที่ 6

สรุป บทสังเคราะห์ และข้อเสนอแนะ

บทสุดท้ายนี้ เป็นการนำเสนอข้อสรุปผลการศึกษา การอภิปรายผล และข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่ได้จากการศึกษา ดังรายละเอียดต่อไปนี้

สรุปผลการวิจัย

โครงการศึกษาและถอดบทเรียนตัวแบบการจัดการเชิงระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่ ดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ที่มุ่งศึกษาและถอดบทเรียนตัวแบบการจัดการเชิงระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่ใน 20 พื้นที่ชุมชน/องค์กร/เครือข่าย ใน 5 จังหวัด 5 ภูมิภาค มีการทบทวนองค์ความรู้และกรอบการทำงานเชิงพื้นที่จากองค์ความรู้สากลและตัวอย่างจากทำงานพื้นที่จากนานาชาติและทำการประเมินสถานการณ์ในพื้นที่ที่คาดว่าจะเป็จังหวัดเป้าหมายเพื่อเลือกพื้นที่นำร่องประกอบด้วยจังหวัด **เชียงราย อุบลราชธานี นนทบุรี ระยอง และยะลา** เพื่อลงพื้นที่จัดประชุมปฏิบัติการศึกษาภาพรวมและวิเคราะห์โจทย์การทำงานโดยการดำเนินการวิจัยถอดบทเรียนแบบมีส่วนร่วมโดยการร่วมมือกับชุมชนนำร่องในการจัดกิจกรรมสร้าง platform ถอดความรู้ด้วยกิจกรรมหลากหลาย อาทิ สันทนากลุ่ม/เสวนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อศึกษาและถอดบทเรียนการทำงานของพื้นที่ที่เป็นกรณีศึกษาและการลงพื้นที่วิจัยและติดตามงานเชิงลึก (Field Study) ผ่านการทำงานเชิงคุณภาพเพื่อศึกษาตัวอย่างการทำงานคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนที่เป็นรูปธรรม รวมทั้งการการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกตแบบมีส่วนร่วม

องค์ความรู้และความเคลื่อนไหวเชิงแนวคิดประสบการณ์เชิงยุทธศาสตร์จากการศึกษาเอกสารของนานาชาติ และในส่วนพื้นที่กรณีศึกษาของประเทศไทย พบความเคลื่อนไหวและทุนการทำงานของพื้นที่กรณีศึกษาซึ่งแต่ละพื้นที่ต่างมีทุนทางสังคมวัฒนธรรม จุดแข็งที่เป็นบริบทสำคัญที่ส่งผลต่อการสร้างกลไกการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนแตกต่างกันไป หลายพื้นที่พบว่าการมีข้อมูลการทำงานการมีหน่วยงานภาคปฏิบัติ แกนนำ/คนในพื้นที่ที่มีการทำงานเชื่อมต่อระหว่างภาครัฐและท้องถิ่น ภาคนโยบายและหน่วยปฏิบัติการที่สามารถเชื่อมโยงการทำงานและบูรณาการความร่วมมือระหว่างหน่วยงานได้กลายเป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะทำให้กลไกการทำงานคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กเยาวชนเกิดขึ้นได้ การทำงานเชิงระบบจึงพบว่า ประกอบด้วยการคณะบุคคลหรือคณะกรรมการที่เป็นกลไกสำคัญที่อาจมีทั้งผ่านระบบกฎหมายหรือนโยบายจากส่วนกลาง ไปสู่การออกแบบเชิงระบบของแต่ละพื้นที่ที่ต้องมีการวางกลไกและคณะทำงานให้ตรงกับโจทย์และเป้าหมายของพื้นที่ให้ชัดเจน การทำงานเชิงระบบในพื้นที่พบว่า ประกอบด้วยการมีข้อมูล การมีหน่วยงานภาคร่วมในการทำงาน รวมถึงการมีโครงการและกิจกรรม และการทำงานที่มีการส่งต่อระบบย่อย ๆ ที่เกี่ยวข้องกัน เช่น ระบบเฝ้าระวังป้องกัน ระบบติดตามประเมินผลระบบเยียวยาและส่งต่อความเชื่อเหลือ เป็นต้น

กลไกการจัดการเชิงระบบทั้งในระดับชุมชนและการเชื่อมต่องานระดับจังหวัดในการสร้างระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่ให้เป็นระบบปกป้องคุ้มครองเด็ก (Child Protection System) ที่เชื่อมโยงการทำงาน 3 ด้าน ได้แก่ ด้านสุขภาพอนามัย ด้านการศึกษา ด้านสังคม และสร้างกลไกคุ้มครองตลอดจนการส่งต่อช่วยเหลือดูแลเด็กอย่างเป็นระบบ ซึ่งจะเป็นการปรับการทำงานเชิงระบบจากการทำงานแบบแนวตั้ง (top-down) อย่างเดียว มาสู่การทำงานการจัดการเชิงพื้นที่ (Area-based Management) โดยอาศัยบริบทและต้นทุนการทำงานพื้นที่และความสามารถในการจัดการเชิงระบบต่าง ๆ

ทั้งนี้ ในภาพรวมการดำเนินงานศึกษาและถอดบทเรียนการทำงานตลอดโครงการ บทเรียนตัวแบบการจัดการเชิงระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชน พบว่า

1. ผลการศึกษาและถอดบทเรียนตัวแบบการจัดการเชิงระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่

จะมีทั้งตัวแบบระดับจังหวัด ที่ขับเคลื่อนด้วยความร่วมมือและการบูรณาการร่วมกันกับภาคส่วนต่าง ๆ ในจังหวัด โดยอาศัยโครงสร้างของการมีคณะกรรมการคุ้มครองเด็กระดับจังหวัดมาสู่ระบบการจัดการในระดับปฏิบัติการในองค์กรหน่วยงานต่าง ๆ เช่น พมจ. อบต. ฯลฯ รวมถึงการมีตัวแบบการจัดการที่ถูกออกแบบใหม่โดยอาศัย “พื้นที่” เป็นตัวตั้ง ทั้งในแง่โจทย์ความต้องการ บริบททางสังคม รวมถึงสถานการณ์และแนวโน้มอนาคตเป็นตัวออกแบบโจทย์และแผนการทำงานของพื้นที่ เช่น ในหลายชุมชนและองค์กรออกแบบการคุ้มครองทางสังคมที่เน้น “การทำงานเชิงรุก” ที่เท่าทันกับปัญหาเด็ก อาทิ สถานการณ์เด็กหลุดระบบการศึกษาที่พบมากในเขตชายแดนหรือบนพื้นที่สูง สถานการณ์เด็กเสี่ยงในเขตเมือง เช่น ในจังหวัดนนทบุรี จังหวัดอุบลราชธานี ฯลฯ ที่กลายเป็นโจทย์การทำงานเชิงรุกของพื้นที่หรือหน่วยงานต่าง ๆ ที่นำไปสู่การออกแบบกลไกหรือการจัดการเชิงระบบที่ต้อง “เข้าถึง และเท่าทัน” สถานการณ์เพื่อช่วยเหลือเด็กเปราะบางเหล่านี้เป็นต้น

ทั้งนี้ บทเรียนที่น่าสนใจ คือ ตัวแบบการจัดการเชิงพื้นที่ระดับชุมชนท้องถิ่น ซึ่งสามารถสรุปบทเรียนตามโครงสร้างของระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่ ตามแนวคิดของการวิจัยนี้ ซึ่งประกอบด้วย ทุนการทำงานในพื้นที่ กลไก กระบวนการ ปัจจัยความสำเร็จ ปัญหาและอุปสรรค ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) ทุนการทำงาน

ทุนการทำงานที่เป็นปัจจัยขับเคลื่อนการทำงานร่วมกันในหลายพื้นที่ จะพบในลักษณะของการ “รวมพลัง” ของภาคประชาสังคม ชาวบ้าน เยาวชนและหน่วยงานต่าง ๆ ที่เข้ามาร่วมเกื้อหนุนการทำงาน โดยพบว่า มีจุด “เชื่อมประสาน” อยู่หลายจุด อาทิ อบต. ที่เป็นหน่วยประสานและสนับสนุนให้เกิดกิจกรรมเชื่อมโยงแผนการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กเยาวชนเข้าไปในระดับท้องถิ่น โรงเรียนสร้างกลไกการดูแลคุ้มครองเด็กในโรงเรียน วัด เป็นสถาบันที่มีบทบาทและศูนย์รวมจิตใจของชุมชน หรือ ศพค. ที่มีหน่วยประสานพลังครอบครัวในการเป็นกลไกคุ้มครองเด็กตั้งแต่ที่บ้าน เป็นต้น รวมถึงทุนการทำงานที่อาศัย

วัฒนธรรมประเพณี ศาสนา เข้ามาเป็นเครื่องมือในการจัดการระบบต่าง ๆ ซึ่งรวมถึงระบบคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนด้วย

2) กลไก

กลไกที่พบในหลายพื้นที่ที่กรณีศึกษา แบ่งเป็น **กลไกความรู้** โดยเฉพาะการจัดทำข้อมูลด้านเด็กและเยาวชนเพื่อศึกษาปัญหาและตัดสินใจวางแผนการทำงานคุ้มครองเด็กและเยาวชน **กลไกคน** ได้แก่ คณะทำงานต่าง ๆ อาสาสมัคร จิตอาสา ระบบพี่เลี้ยง เป็นต้น ซึ่งทำงานตามที่กฎหมายกำหนด และทำงานตามประเด็นเฉพาะพื้นที่ ทั้งนี้ กลไกคน ยังรวมถึง**สภาเด็กและเยาวชน** ซึ่งเป็นกลุ่มผู้ที่ได้รับผลประโยชน์โดยตรง ซึ่งมีส่วนสำคัญในการคิด วางแผน และลงมือทำในการคุ้มครองช่วยเหลือเด็กและเยาวชนด้วยกัน **กลไกภาครัฐ** ที่ดำเนินการในลักษณะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กองทุนคุ้มครองเด็กและเยาวชน ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน (สพฐ.) เป็นต้น ที่เป็นผู้ทำหน้าที่โดยตรงตามกฎหมาย และ**กลไกชุมชน** อาทิ บวร (บ้าน วัด โรงเรียน) กลุ่มอาชีพ กลุ่มสตรีมุสลิม เป็นต้น

3) กระบวนการ

บทเรียนด้านกระบวนการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนจากพื้นที่ที่กรณีศึกษา มีวิธีการที่แตกต่างหลากหลายค่อนข้างมาก อาจแบ่งเป็นกระบวนการต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ ได้ดังนี้

- **กระบวนการต้นน้ำ** คือ ขั้นตอนและวิธีการที่เริ่มต้นจากสาเหตุของปัญหาที่เห็นร่วมกันในหลายพื้นที่ คือ การจัดทำข้อมูลเด็กและเยาวชนของพื้นที่เพื่อการตัดสินใจ โดยอาจสำรวจเองโดยตรงในประเด็นที่สนใจ หรือการศึกษาแบบทุติยภูมิจากหน่วยงานต่าง ๆ ในพื้นที่แล้วเชื่อมโยงมาใช้ประโยชน์ในการทำงาน การตั้งคณะทำงานและแบ่งหน้าที่ในการทำงานอย่างชัดเจนเพื่อหาผู้รับผิดชอบหลัก การประชุมร่วมกันของคณะทำงานเพื่อวิเคราะห์หาสาเหตุ การวางแผนการทำงานร่วมกันแบบบูรณาการคน บูรณาการงาน บูรณาการงบประมาณ การคัดกรองและจัดลำดับความต้องการจำเป็นเร่งด่วนของเด็ก เป็นต้น

- **กระบวนการกลางน้ำ** คือ ขั้นตอนและวิธีการที่ใช้จัดการในการคุ้มครองเด็กและเยาวชน ซึ่งมีวิธีการที่หลากหลาย อาทิ การระดมความช่วยเหลือจากคนในชุมชน การจัดกิจกรรมสร้างสรรค์ อบรมให้ความรู้ การให้เด็กทำงานกับเด็กแบบเพื่อนช่วยเพื่อน การใช้ศิลปวัฒนธรรมและศาสนาเป็นเครื่องมือสร้างสุขภาวะและภูมิคุ้มกันทางสังคม การจัดพื้นที่สร้างสรรค์สำหรับเด็กเพื่อดึงเด็กออกจากความเสี่ยงระบบประกบตัวรายการณี เป็นต้น

- **กระบวนการปลายน้ำ** คือ ขั้นตอนและวิธีการที่ใช้เพื่อประเมินติดตามภายหลังการจัดการคุ้มครองเด็กและเยาวชน ได้แก่ การลงพื้นที่เยี่ยมบ้าน การประเมินความช่วยเหลือเพื่อดัดสินใจส่งต่อไปยังหน่วยงานที่รับผิดชอบ การประสานขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานระดับจังหวัด เป็นต้น

4) ปัจจัยความสำเร็จ

ปัจจัยความสำเร็จที่พบจากการศึกษาส่วนใหญ่เป็น**ปัจจัยที่มาจากทุนทางสังคมในพื้นที่**ที่มีอยู่อย่างเข้มแข็ง อาทิ การใช้ยุทธศาสตร์คนในพื้นที่ เห็นปัญหาร่วมกัน ลงทุนร่วมกัน หวังผลสำเร็จร่วมกัน การสร้างพลังอาสาสมัครและจิตอาสาเพื่อทำงาน เป็นกลุ่มที่ทำให้พื้นที่ทำงานต่อเนื่องได้แม้มงบประมาณ

สนับสนุนจะขาดความต่อเนื่อง การมีคณะทำงานแบบบูรณาการที่สามารถบูรณาการคน บูรณาการงาน และบูรณาการงบประมาณมาใช้จัดการการทำงานคุ้มครองเด็กอย่างมีประสิทธิภาพและก่อประโยชน์สูงสุด ผู้นำท้องถิ่นและบุคลากรในท้องถิ่นเห็นความสำคัญของเด็กและเยาวชน การทำงานแบบมีทัศนคติเชิงบวกแม้จะต้องเจอปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ฯลฯ อย่างไรก็ตาม **ปัจจัยที่มาจากแรงสนับสนุนภายนอก** ก็มีมีส่วนช่วยให้งานสำเร็จ ได้แก่ การสนับสนุนทั้งด้านความรู้ ทรัพยากร และงบประมาณ จากหน่วยงาน ภาวภายนอก อาทิ สถาบันการศึกษา มูลนิธิ แหล่งทุนสนับสนุนต่าง ๆ เป็นพลังที่ช่วยให้การคุ้มครองเด็ก และเยาวชนขับเคลื่อนไปได้อย่างราบรื่นยิ่งขึ้น

5) ปัญหาและอุปสรรค

มีหลายปัจจัยที่ทำงานให้การทำงานมีอุปสรรค โดยปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญและเป็นตัวขัดขวางการทำงานคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนที่พบในการศึกษามี 4 ประการหลัก ๆ ได้แก่ **ประการแรก** องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นเองต้องปรับตัวตามโครงสร้างและนโยบายใหม่ ๆ ที่มีการปรับเปลี่ยนค่อนข้างบ่อยและส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงการทำงานหลาย ๆ อย่าง โดยเฉพาะการวางแผนกับงบประมาณไม่สอดคล้องกับกิจกรรมและกลุ่มเป้าหมาย และขาดความต่อเนื่อง **ประการที่สอง** ความไม่เสถียรของกลไกต่าง ๆ เช่น การตั้งสภาเด็กและเยาวชนระดับตำบลที่ยังขาดกฎหมายรองรับ ทำให้ยากต่อการเสนอแผนเพื่อรับงบประมาณสนับสนุนให้เด็กได้ดำเนินกิจกรรมกันเอง เป็นต้น **ประการที่สาม** คนในพื้นที่เองก็เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนา อาทิ สถาบันครอบครัวอ่อนแอเป็นต้นทางของปัญหา ความไม่เข้าใจและไม่ร่วมมือของผู้ปกครองและเด็ก ปัญหาประชากรแฝง เป็นต้น และ**ประการที่สี่** หน่วยงานภาครัฐเองเพิกเฉยต่อข้อมูลหรือการทำงาน ขาดการลงมาตรวจสอบข้อมูลเชิงประจักษ์

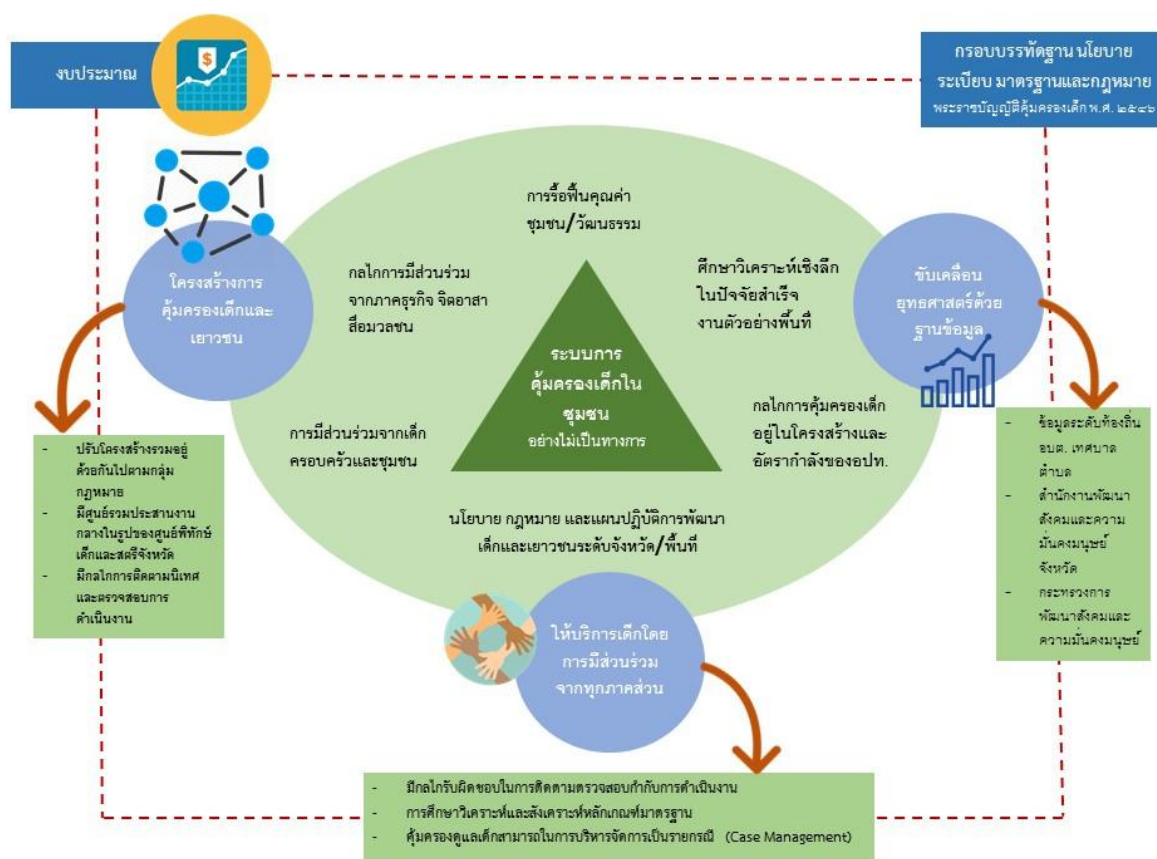
ทั้งนี้ ทุกกระดุมเน้นการมีโจทย์ ข้อมูลและพื้นที่เป็นตัวตั้ง รวมกับเครื่องมือและกลไกการทำงานที่สามารถเชื่อมต่อบูรณาการได้ทั้งในเชิงโครงสร้างการทำงาน และเชิงความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานองค์กร หรือคนและเครือข่าย

2. ผลการวิเคราะห์และสังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับการจัดการเชิงระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กเยาวชนเชิงพื้นที่และแนวทางการพัฒนาจากกรณีศึกษา

ความรู้ที่พื้นที่ควรศึกษาในการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชน เป็นความรู้เกี่ยวกับข้อมูล เครื่องมือ และการจัดการข้อมูล ซึ่งประกอบด้วย 1) การจัดทำข้อมูลเบื้องต้น 15 ตัวบ่งชี้ช่วยจับสัญญาณเด็กและเยาวชน 2) การจัดทำเครื่องมือและกระบวนการ ศึกษาสำรวจสถานการณ์ การเยี่ยมบ้านเก็บข้อมูลและติดตามสถานการณ์ การคัดกรองความจำเป็นเร่งด่วน 3) การสร้างพื้นที่แลกเปลี่ยน-คืนข้อมูล เมื่อสำรวจข้อมูลแล้วนำมาวิเคราะห์ จัดการข้อมูล และเปิดเวทีแลกเปลี่ยนข้อมูลเพื่อสร้างความตระหนัก ร่วมกัน 4) ส่งต่อข้อมูลสร้างพลังต่อเนื่อง การส่งต่อข้อมูล “ถูกต้อง ถูกทาง ถูกคน” จะนำไปสู่การขับเคลื่อนกลไกที่มีประสิทธิภาพ

การสังเคราะห์ตัวแบบการจัดการเชิงระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่จากการศึกษาพื้นที่กรณีศึกษา ประกอบด้วยองค์ประกอบ 8 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) กรอบบรรทัดฐาน

นโยบาย ระเบียบ มาตรฐานและกฎหมาย 2) การขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ด้วยการใช้ข้อมูลเป็นฐานในการพัฒนา 3) การพัฒนาคุณภาพในการให้บริการเด็กโดยการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน 4) โครงสร้างการคุ้มครองเด็ก 5) การจัดให้บริการแก่เด็กและเยาวชนที่ควรได้รับการคุ้มครอง 6) งบประมาณ 7) ระบบการคุ้มครองเด็กในชุมชนอย่างไม่เป็นทางการ และ 8) จัดมาตรการและแรงจูงใจให้คนในสังคมเกิดความตระหนักต่อปัญหาเด็กและเยาวชน ดังแสดงในภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 21 ตัวแบบการจัดการเชิงระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่

3. ข้อเสนอแนะแนวทางการทำงานด้านระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กเยาวชนเชิงพื้นที่

ข้อค้นพบภาพรวมชี้แนวทางการพัฒนาและขับเคลื่อนการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กเยาวชนเชิงพื้นที่ จำเป็นต้องมีการออกแบบการจัดการเชิงระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่ไปได้อย่างดีจำเป็นต้องมีปัจจัยเงื่อนไขสำคัญ ได้แก่ 1) การมีข้อมูลและเชื่อมโยงข้อมูลความรู้สำหรับการตัดสินใจบนฐาน “พื้นที่” 2) การออกแบบการทำงานแบบบูรณาการภาคส่วนบนเป้าหมายร่วมเดียวกัน 3) การพัฒนากลไกและระบบการจัดการเชิงพื้นที่ที่มีกระบวนการและระบบทำงานต่อเนื่องเชื่อมโยงทั้งระดับชุมชนพื้นที่ ระดับจังหวัด ป้อนกลับสู่ระดับนโยบายในระยะยาว

บทเรียนสำคัญในการพัฒนาและขับเคลื่อนการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กเยาวชนเชิงพื้นที่ คือ การจัดการให้เกิดการ “บูรณาการและเชื่อมต่อ” การทำงานในส่วนต่าง ๆ ทั้งในระดับนโยบายและระดับปฏิบัติการที่ต้องทำงานเชื่อมโยงข้อมูลและประสบการณ์หรือทุนทางสังคมที่มีร่วมกัน ไม่ว่าจะในแง่มีข้อมูลเพื่อการตั้งโจทย์และตัดสินใจทำงาน จนนำไปสู่การมีข้อมูลตลอดระยะกระบวนการทำงานที่จะมีนัยต่อการประเมินผลความสำเร็จและผลกระทบการทำงานที่เกิดขึ้น การออกแบบร่วมและขับเคลื่อนการทำงานไปพร้อม ๆ กับการสร้างการมีส่วนร่วมและความร่วมมือจาก “บ้าน วัด โรงเรียน กลุ่มเยาวชน และกลุ่มขบวนการทางสังคม” รวมถึงการทำงานที่มีกระบวนการสร้างความต่อเนื่องที่มีพลังได้รับการหนุนเสริมทั้งจากภายในชุมชนและนอกชุมชนเพื่อเกื้อหนุนทั้งในแง่ทรัพยากร เครื่องมือและยุทธศาสตร์การทำงาน ขับเคลื่อนต่อไปในระยะยาวและยั่งยืน

อย่างไรก็ตาม บทเรียนจากโครงการวิจัยยังพบว่า แม้มีตัวแบบการทำงานที่ดีในหลายพื้นที่ แต่การทำงานส่วนใหญ่ก็ยังคาดหวังให้มีการทำงานเชิงนโยบายที่ปรับให้สอดคล้องกับสถานการณ์และพลวัตรของพื้นที่ที่กำลังเผชิญกับแนวโน้มและผลกระทบใหม่ ที่หน่วยงานนโยบายและยุทธศาสตร์พึงยึดหยุ่นมีกลไกการสนับสนุนหรือเกื้อหนุนการทำงานพื้นที่ให้มีพลัง ในทำนองเดียวกันระดับปฏิบัติการเองก็ต้องปรับตัวให้เท่าทันกับทิศทางการพัฒนาประเทศและทรัพยากรที่มีจำกัดให้สามารถทำงานพัฒนาและขับเคลื่อนการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กเยาวชนเชิงพื้นที่ เพื่อสร้างอนาคตที่ดีให้กับเยาวชนและพื้นที่ต่อไป

บทสังเคราะห์

การศึกษาและถอดบทเรียนตัวแบบการจัดการเชิงระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชน แบ่งเป็นการสังเคราะห์ผลตามบทเรียนจากตัวแบบระดับโครงสร้างการจัดการ ระดับฐานพื้นที่ และระดับระบบปฏิบัติการย่อย รวมถึงแนวทางการพัฒนาและขับเคลื่อนการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่ ดังต่อไปนี้

1. บทเรียนจากตัวแบบการจัดการเชิงระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กเยาวชนระดับโครงสร้างการจัดการ ในภาพรวมทั้งจังหวัดเชียงราย อุบลราชธานี นนทบุรี ระยอง และยะลา พบตัวแบบการจัดการที่นำโดยภาครัฐ เน้นการบังคับใช้กฎหมาย และกลไกภาครัฐตามโครงสร้างหน้าที่โดยมุ่งที่การสร้างระบบการคุ้มครองเด็กเยาวชนโดยตรง มีลักษณะรูปแบบการจัดการอิงกฎหมายที่เกี่ยวข้องโดยตรง อาทิ พระราชบัญญัติการคุ้มครองเด็กพ.ศ.2546 ผ่านคณะกรรมการคุ้มครองเด็กแห่งชาติ และคณะกรรมการคุ้มครองเด็กระดับจังหวัด มีการจัดตั้งกองทุนคุ้มครองเด็กโดยเน้นความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชนในการปกป้องคุ้มครองตลอดจนเปิดโอกาสให้ภาคส่วนต่าง ๆ ในสังคมให้เข้ามามีส่วนร่วมในการคุ้มครองเด็กทั้งในรูปแบบการจัดทำรายงาน และการให้ความช่วยเหลือขั้นต้น แผนพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ พ.ศ. 2555-2559 (คณะกรรมการส่งเสริมการพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ, 2554) เป็นแผนยุทธศาสตร์ที่จัดทำขึ้นตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ พ.ศ. 2550 เพื่อเป็นกรอบแนวทางการพัฒนาเด็กและเยาวชนในการส่งเสริมคุ้มครอง และพัฒนาเด็กและเยาวชน

โดยเฉพาะการคุ้มครองและพัฒนาเด็กที่ต้องการการคุ้มครองเป็นพิเศษ และการพัฒนาระบบบริหารจัดการระดับพื้นที่ในการคุ้มครองและพัฒนาเด็กและเยาวชน

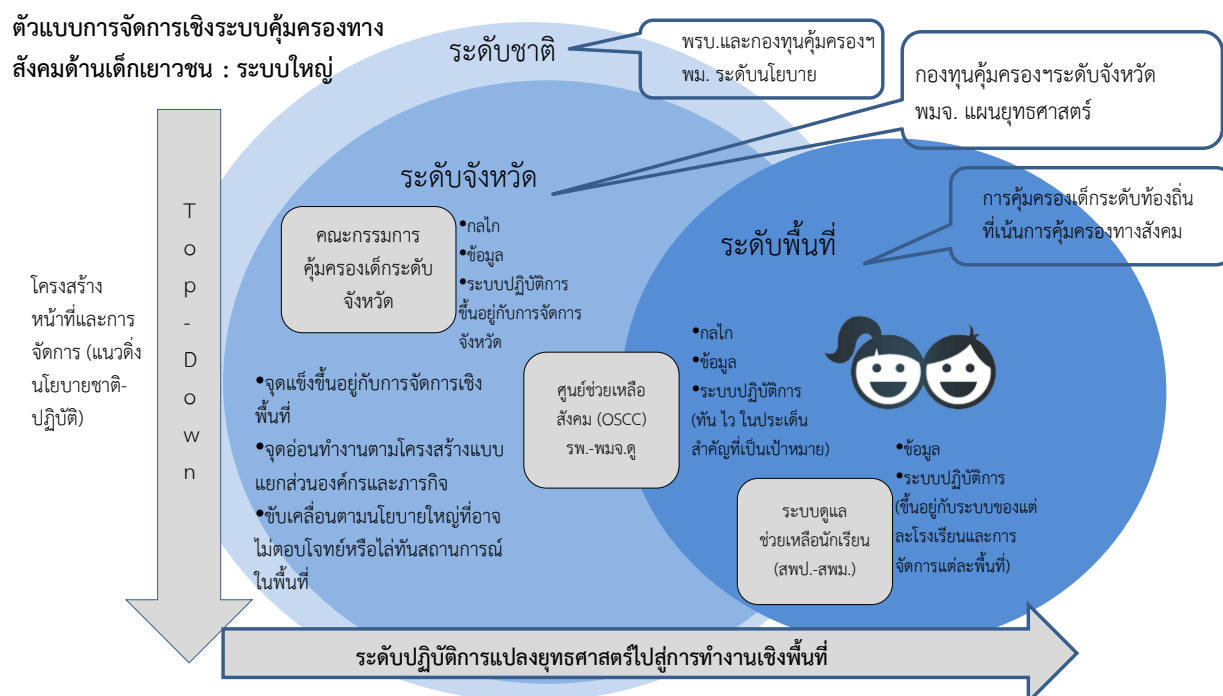
ทั้ง 5 จังหวัด มีคณะกรรมการคุ้มครองเด็กระดับจังหวัด ที่จะทำงานร่วมกับกลไกภาคส่วนต่าง ๆ โดยมีการจัดการเชิงระบบ ได้แก่

- **ระบบคุ้มครองเด็กระดับจังหวัด** ผ่านคณะกรรมการคุ้มครองเด็กระดับจังหวัดที่มีสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ระดับจังหวัดเป็นหน่วยประสานการทำงานเชิงสหวิชาชีพ ที่มีองค์กรภาครัฐ เข้ามามีบทบาทในการทำงาน จุดเน้นคือการจัดทำฐานข้อมูลเด็กกลุ่มต่าง ๆ เพื่อเฝ้าระวัง รวมถึงระบบดูแลคุ้มครองส่งต่อช่วยเหลือเยียวยาเด็กที่ถูกลงละเมิดทางเพศ ถูกทารุณกรรม ถูกนำไปแสวงหาประโยชน์อย่างเป็นระบบโดยทีมสหวิชาชีพ ทั้ง 5 จังหวัดพบว่า ระบบการคุ้มครองเด็กระดับจังหวัดขับเคลื่อนโดย พมจ. ซึ่งต่างมีศักยภาพและบทบาทในการกิจที่ต่างกันไป ตัวอย่าง จังหวัดนนทบุรี มุ่งเน้นการให้เจ้าหน้าที่เข้าถึงคนทุกชุมชนเพื่อสร้างความเชื่อมั่นและความเป็นเครือข่าย เพื่อเป็นระบบสอดส่องป้องกัน ช่วยเหลือเด็กและเยาวชนได้อย่างทั่วถึงทุกพื้นที่ จังหวัดระยอง ที่มีการสร้างและรักษากลุ่มองค์กรสาธารณประโยชน์ต่าง ๆ ในพื้นที่อยู่มาก เพื่อเป็นกำลังหลักในการขับเคลื่อนคุ้มครองเด็กและเยาวชนได้ จังหวัดเชียงราย ที่เป็นพื้นที่ชายแดน อาศัยการดำเนินงานที่บูรณาการความร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้าน รวมถึงการทำงานร่วมกับองค์กรพัฒนาเอกชนที่มีอยู่เป็นจำนวนมากในพื้นที่ เพื่อเข้าถึงปัญหาของเด็กและเยาวชนที่มีความหลากหลาย โดยเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์หรือกลุ่มที่เสี่ยงต่อการค้ามนุษย์ เป็นต้น

- **ระบบการช่วยเหลือเด็กกลุ่มเป้าหมายเฉพาะการช่วยเหลือผ่านระบบ OSCC (One Stop Crisis Center) ศูนย์ช่วยเหลือสังคมหรือ “ศูนย์พึ่งได้”** โดยระบบ OSCC นี้มีอยู่ทุกโรงพยาบาลโดยทำงานร่วมกับทีมสหวิชาชีพในภาคส่วนต่างๆ อาศัยพระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546 พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกกระทำรุนแรงในครอบครัว พ.ศ. 2550 พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ พ.ศ. 2551 ซึ่งเข้ามาดำเนินการคุ้มครองตามกฎหมายทำงานร่วมกันระหว่างพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด โรงพยาบาลทุกแห่งและทีมสหวิชาชีพ ตัวอย่างในกรณีของจังหวัดเชียงราย ศูนย์ OSCC จะมีความเข้มแข็งโดยเฉพาะการทำงานเป็นสหวิชาชีพตั้งแต่การรับเรื่องแจ้งเตือนจนถึงระบบการส่งต่อช่วยเหลือที่ลงไปถึงพื้นที่ หรือกรณีจังหวัดยะลาที่จะทำงานคุ้มครองเด็กโดยความร่วมมือของศูนย์ OSCC กับเครือข่ายต่าง ๆ เช่น องค์กรพัฒนาเอกชน เครือข่ายด้านเด็กเยาวชนเพื่อการคุ้มครองทางสังคม ด้านเด็กเยาวชน

- **ระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนในโรงเรียน** ในความร่วมมือของกระทรวงศึกษาธิการ และกระทรวงสาธารณสุขร่วมมือกันเป็นกลไกระดับชาติ มุ่งทำงานระดับโรงเรียนและเขตพื้นที่ในการสร้างระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนในโรงเรียน จุดเด่นของการทำงานระบบนี้คือการทำงานระบบคัดกรองผู้เรียนและระบบส่งต่อความช่วยเหลือ ซึ่งพบว่าทุกพื้นที่เห็นตัวแบบการจัดการเชิงระบบที่พยายามปกป้องคุ้มครองเด็กเยาวชนผ่านระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนในโรงเรียน เช่น โรงเรียนประชาสามัคคี หนองมะนาว และเทศบาลตำบลขามใหญ่ จังหวัดอุบลราชธานี มีกลไกการช่วยเหลือนักเรียนที่มีความเสี่ยง

ออกกลางคัน หรือเด็กที่มีปัญหาพฤติกรรมเสี่ยง โดยใช้กิจกรรมและกระบวนการของชมรมหนังสือ เป็นเครื่องมือในการดึงเด็กเสี่ยงให้กลับมาทำกิจกรรมสร้างสรรค์ สร้างความมั่นใจในตัวเอง และสร้างรายได้ เล็ก ๆ น้อย ๆ จากการขีดหนังสือ เป็นต้น

ภาพที่ 22 ตัวอย่างที่มีในรูปแบบการจัดการที่มีร่วมกันใน 5 จังหวัดกลุ่มเป้าหมาย

ทั้งนี้ ในจังหวัดที่มีจุดเด่นการทำงานแบบเชื่อมโยงระบบตั้งแต่ระดับชาติไปสู่ท้องถิ่นอย่างมีประสิทธิภาพได้นั้นขึ้นอยู่กับปัจจัยประเด็นที่เกี่ยวข้อง อาทิ เรื่องความรุนแรงซึ่งเป็นนโยบายหลักของกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ เรื่องแม่วัยรุ่นหรือการตั้งครรภ์ในวัยรุ่นซึ่งเป็นนโยบายของกระทรวงสาธารณสุข เรื่องปัญหาการเรียนรู้และการช่วยเหลือดูแลเด็กวัยรุ่น ซึ่งเป็นนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งส่งผลต่อการทำงานของระบบคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กเยาวชนที่ทำให้หน่วยงานภาครัฐและกลไกการทำงานของท้องถิ่นในพื้นที่ต่าง ๆ ต้องออกแบบการทำงาน รวมถึงโครงการต่าง ๆ ที่จะเข้าไปดูแลปกป้องคุ้มครองดูแลเด็กเยาวชนภายใต้โจทย์สำคัญ ๆ นี้

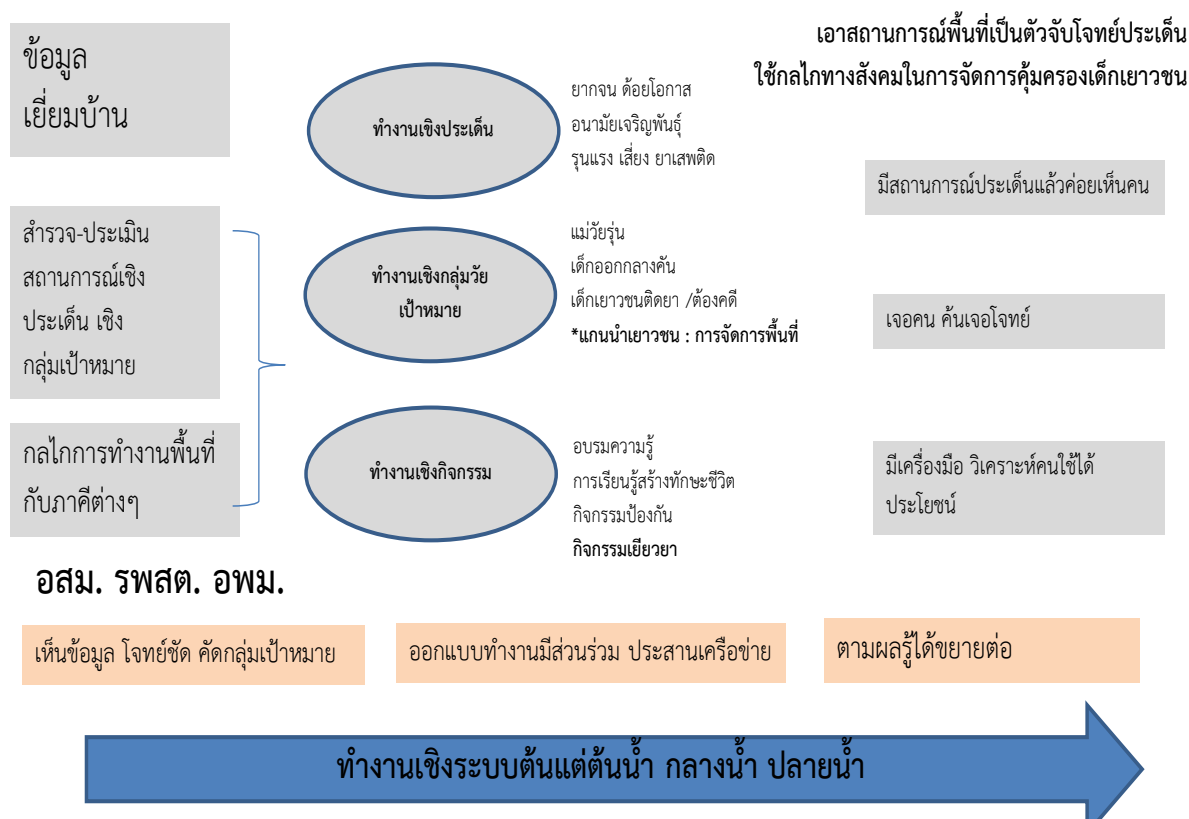
อย่างไรก็ตาม การจัดการเชิงระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กเยาวชนเชิงพื้นที่ดังกล่าวต่างมีจุดแข็งและจุดอ่อนที่แตกต่างกันไปตามพื้นที่ โดยภาพรวมพบว่า จุดแข็งขึ้นอยู่กับการจัดการเชิงพื้นที่ซึ่งศักยภาพการจัดการของพื้นที่ที่จะมีส่วนสำคัญต่อการทำงาน เช่น ในจังหวัดนนทบุรีมีการบูรณาการงานของหน่วยราชการจังหวัดร่วมกับองค์กรภาคีต่าง ๆ โดยมีพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดเป็นหน่วยประสานบูรณาการ มีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธาน มีการลงนามบันทึกข้อตกลงร่วมกับ 36 หน่วยงานในจังหวัดเพื่อการพัฒนาและคุ้มครองเด็กและเยาวชน มีการจัดตั้งแผนงานและจัดงบประมาณให้ผูกโยงกับการจัดการของท้องถิ่นคือ องค์การบริหารจังหวัดนนทบุรีโดยมีสโลแกน “ทันทั่วทั้งที่ ทุกที่

ทุกเวลา” ทำงานแบบสหวิชาชีพ หรือกรณีจังหวัดเชียงรายที่มีการเชื่อมโยงประสานการทำงานแบบเครือข่ายการทำงานแบบสหวิชาชีพที่เชื่อมโยงทั้งกับคณะกรรมการคุ้มครองเด็กระดับจังหวัดเชียงราย ระบบการทำงานเชิงพื้นที่ที่มีศูนย์พึ่งได้ หรือคณะกรรมการ OSCC ในโรงพยาบาลต่าง ๆ เขามาเชื่อมโยงกับทำงาน เชื่อมไปกับกลไกขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต่าง ๆ ในการทำงานคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กเยาวชน หรือกรณีจังหวัดอุบลราชธานีนอกจากจะมีกลไกระดับจังหวัดแล้วยังมีกลไกการทำงานระดับอำเภอ และท้องถิ่นที่เชื่อมโยงยุทธศาสตร์การทำงานไปสู่การทำงานคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กเยาวชนเชิงพื้นที่เป็นต้น

2. บทเรียนจากตัวแบบกลไกการจัดการเชิงระบบบนฐาน “พื้นที่” การจัดการเชิงระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กเยาวชนเชิงพื้นที่ที่แต่ละพื้นที่พยายามออกแบบโดยพัฒนากลไกทางสังคมจากภาคส่วนต่าง ๆ เข้ามาสร้างกลไกเชิงระบบการคุ้มครองทางสังคมในด้านต่าง ๆ อาทิ ด้านเด็กและเยาวชน ด้านครอบครัว ด้านผู้สูงอายุ อย่างไรก็ตาม โจทย์การคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กเยาวชนถือเป็นโจทย์สำคัญของตัวแบบการจัดการเชิงระบบที่พบได้ในหลายพื้นที่ โดยแต่ละพื้นที่ต่างสะท้อนการทำงานในพื้นที่ในการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กเยาวชนบน **“โจทย์และศักยภาพในการจัดการแต่ละพื้นที่”**

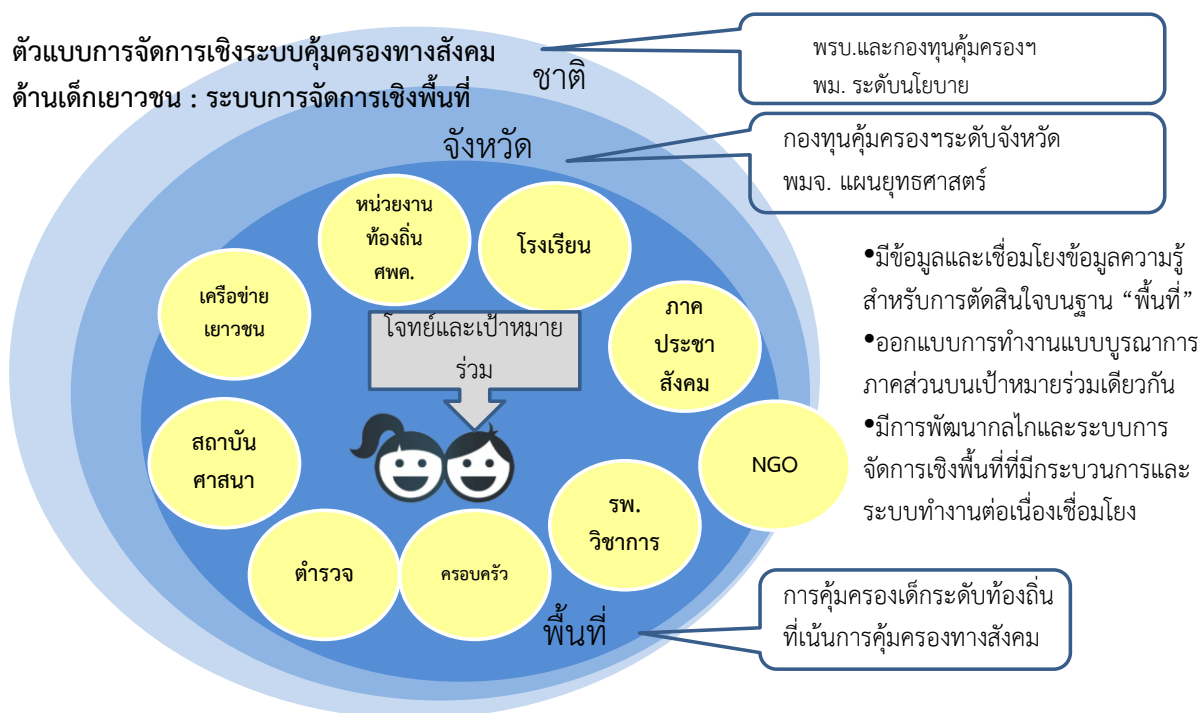
จากการดำเนินกิจกรรมการระดมความคิดจากภาคีจังหวัดต่าง ๆ ได้สะท้อนสภาพของการทำงานในแต่ละพื้นที่ในการตั้งโจทย์ และออกแบบการทำงานไปสู่การพัฒนาการจัดการเชิงระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กเยาวชนเชิงพื้นที่ ซึ่งพบว่า ทุกจังหวัดมีการพัฒนาการจัดเก็บข้อมูลสถานการณ์ด้านเด็กเยาวชนครอบครัวเพื่อเป็นข้อมูลในการทำงาน ผ่านกลไกการทำงานคณะกรรมการคุ้มครองเด็กระดับจังหวัด ทั้งนี้ ในกรณีจังหวัดเชียงราย จังหวัดระยอง จังหวัดยะลา มีการนำข้อมูลมาวิเคราะห์สถานการณ์ระดับชุมชน ส่วนจังหวัดอุบลราชธานีมีทั้งการวิเคราะห์ข้อมูลสถานการณ์เด็กเยาวชนและเครื่องมือในการทำงานด้วย ในส่วนของกลไกการจัดการเชื่อมต่อภาคีต่าง ๆ ในแต่ละพื้นที่มีทุนการทำงานแบบร่วมมือกับหน่วยงานต่างสังกัดหลากหลายรูปแบบ โดยเฉพาะกับสาธารณสุขจังหวัด อสม. กำนันผู้ใหญ่ องค์การบริหารส่วนตำบล ที่มาร่วมกันทำงานคุ้มครองช่วยเหลือ เยียวยา และเสริมสร้างครอบครัวเข้มแข็งในลักษณะต่าง ๆ โดยเฉพาะการช่วยเหลือเด็กด้อยโอกาส หรือเด็กเยาวชนกลุ่มเสี่ยงเป็นรายกรณีหรือเด็กเยาวชนในครอบครัวที่เผชิญปัญหาทับซ้อน เป็นต้น

ในภาพรวม แต่ละพื้นที่ต่างโจทย์การทำงานด้านเด็กเยาวชนในหลายมิติ ตอบสนองกลุ่มเป้าหมายที่แตกต่างกัน ไม่ว่าจะเป็น**โจทย์เชิงประเด็น** อาทิ การช่วยเหลือและส่งต่อดูแลเด็กกลุ่มยากจน งานอนามัยเจริญพันธุ์ที่ครอบคลุมกลุ่มหญิงตั้งครรภ์ เด็กแรกเกิดและเด็กเล็ก ประเด็นความรุนแรงในครอบครัว **โจทย์เชิงกลุ่มเป้าหมายตามช่วงวัย** เช่น กลุ่มเด็กปฐมวัย กลุ่มเด็กประถมที่เน้นการสร้างทักษะชีวิต กลุ่มเยาวชนวัยรุ่นกลุ่มเสี่ยง เยาวชนนอกระบบการศึกษา **โจทย์การทำงานเชิงกิจกรรม** เช่น งานอบรมการเรียนรู้สร้างทักษะชีวิต การปกป้องคุ้มครองช่วยเหลือเด็กกลุ่มเสี่ยง เช่น ดิดเชื้อ แม่วัยรุ่น ดิดยา ทั้งนี้ ในพื้นที่จะมีการตั้งโจทย์และออกแบบการทำงานเชิงระบบโดยเชื่อมโยงกับระบบและกลไกเดิมที่มีอยู่

ภาพที่ 23 ตัวแบบกลไกการจัดการเชิงระบบบนฐาน “พื้นที่”

อย่างไรก็ตาม จากข้อค้นพบในแง่จุดแข็งจุดอ่อนของการจัดการเชิงระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กเยาวชนในแบบแนวดิ่งตามนโยบายกระทรวงนั้น ในแต่ละพื้นที่เองต่างวิเคราะห์โอกาสและการสร้างระบบการทำงานที่มีประสิทธิภาพตอบสนองความต้องการของพื้นที่ในระยะยาว โดยมีความต้องการที่จะพัฒนาให้เกิดตัวแบบหรือโมเดลที่มีกลไกการทำงานแบบบูรณาการภาคส่วนต่าง ๆ มาร่วมทำงานภายใต้โจทย์และเป้าหมายเดียวกัน ดังแบบร่างแนวความคิดการพัฒนาตัวแบบการจัดการเชิงระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กเยาวชนเชิงพื้นที่ ดังแผนภาพร่างแนวคิดโมเดลตัวแบบการจัดการเชิงระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กเยาวชนเชิงพื้นที่แบบรวมพลัง ดังนี้

ภาพที่ 24 แนวคิดโมเดลตัวแบบการจัดการเชิงระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กเยาวชน
เชิงพื้นที่แบบรวมพลัง

ภายใต้ร่างแนวคิดตัวแบบดังกล่าว สิ่งที่พื้นที่เป้าหมายในโครงการวิจัยนี้เห็นร่วมกันคือการวิเคราะห์สถานการณ์ด้านเด็กเยาวชนที่เป็นโจทย์สำคัญในพื้นที่ โดยอิงประชากรในช่วงวัยต่าง ๆ รวมถึงโจทย์สำคัญในกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ

การมีระบบการคุ้มครองเด็กและเยาวชนสิ่งสำคัญที่พบในพื้นที่ทั้ง 5 จังหวัดที่ทำการศึกษาคือ

1) ปฏิสัมพันธ์ของหน่วยที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชน (Stakeholders) ผู้มีส่วนได้เสียในบริบทต่างๆ ได้แก่ เศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม ครอบครัว ชุมชน ปัจจัยภายนอก และภาวะฉุกเฉิน

2) การกำหนดความต้องการขั้นต่ำของเด็ก ซึ่งขึ้นอยู่กับขอบเขตของระบบคุ้มครองเด็กและเยาวชนที่ต้องสอดคล้องกับบริบททางสังคมวัฒนธรรมของพื้นที่ ซึ่งจะได้ชัดในพื้นที่ที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรม คือ จังหวัดเชียงรายและจังหวัดยะลา ที่การกำหนดความต้องการขั้นต่ำของเด็กแปรผันตามบริบทพื้นที่ อีกบริบทที่น่าสนใจ คือ จังหวัดระยอง ที่อยู่ในเขตระเบียบเศรษฐกิจ ที่ในพื้นที่จำเป็นต้องมีการวางขอบเขตการคุ้มครองที่แยกกันอย่างชัดเจนระหว่างพื้นที่เมืองและพื้นที่ชนบท อีกทั้งยังต้องคำนึงถึงความต้องการและขอบเขตการคุ้มครองของกลุ่มคนที่เป็นประชากรแฝงในพื้นที่อีกด้วย

3) ขอบเขตและกลไกการทำงานของระบบ ขอบเขต คือ การกำหนดเส้นวงล้อมผู้ที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชน ซึ่งจะทำให้สามารถกำหนดผู้รับผิดชอบภายใต้ระบบนี้ได้ เช่น เด็กมีปฏิสัมพันธ์กับครอบครัว

ชุมชน สังคม และโรงเรียน ขอบเขตของระบบการคุ้มครองเด็กและเยาวชนจึงมีเส้นขอบเขตนอกสุดคือ สังคมและโรงเรียน เป็นต้น จากการศึกษาพบพื้นที่ที่วางกลไกในรูปแบบดังกล่าวคือพื้นที่จังหวัด อุบลราชธานีที่ฐานและขอบเขตของกลไกอยู่ในการจัดการระหว่าง บ้าน วัด โรงเรียน โดยเฉพาะการที่มี โรงเรียนเป็นฐานสำคัญในกลไกคุ้มครองและมีวัดเป็นกลไกประสานบ้าน ชุมชนกับโรงเรียนขณะที่กลไกคือ กระบวนการทำงานหรือปฏิสัมพันธ์ระหว่างหน่วยที่อยู่ภายใต้ขอบเขตการคุ้มครอง ดังนั้น ระบบการ คุ้มครองที่ศึกษาพบว่ามี การแสดงสถานะ เป้าหมาย หน้าที่ ศักยภาพการทำงาน และบริบทกฎเกณฑ์ในการ ที่จะดำเนินการอย่างชัดเจนที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Social Change) จนทำให้เด็กได้รับการ คุ้มครองอย่างมีประสิทธิภาพโดยมีพื้นที่ กระบวนการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่างๆในการวางข้อตกลง ระหว่างกันและปรับปรุงกฎหมาย นโยบาย และพันธสัญญาที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชนในพื้นที่ได้

จะเห็นได้ว่า **Child Protection Goals หรือการตั้งเป้าหมายการทำงานคุ้มครองทางสังคม**ด้าน เด็กเยาวชนนั้นเป็นสิ่งสำคัญมาก ในโจทย์นี้พื้นที่เองจึงจำเป็นต้องวิเคราะห์สถานการณ์ด้านเด็กเยาวชนใน กลุ่มช่วงวัยต่างๆ อย่างรอบด้าน ซึ่งประกอบด้วย 5 กลุ่มสำคัญ ได้แก่ กลุ่มเด็กปฐมวัย (0 – 5 ปี) กลุ่มเด็ก ประถมศึกษา (6 – 12 ปี) กลุ่มเด็กมัธยมศึกษาและอาชีวศึกษา (13 – 17 ปี) กลุ่มเด็กอุดมศึกษา (18 – 25 ปี) กลุ่มเด็กเปราะบางเฉพาะ (อาทิ นอกระบบ กลุ่มเสี่ยง ยาเสพติด พิกัดทางด้านร่างกายและสติปัญญา ติด เกม ถูกกระทำ ท้อง ติดยาเสพติด ฯลฯ) เพื่อให้เห็นโจทย์การทำงานที่ชัดเจน อันจะนำมาสู่การวิเคราะห์ กลไกการจัดการเชิงระบบที่จะเข้าไปทำงานในการสร้างระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชน **เชิงพื้นที่**ให้เป็นระบบปกป้องคุ้มครองเด็ก (Child Protection system) ที่เชื่อมโยงการทำงาน 3 ด้าน ได้แก่ ด้านสุขภาพอนามัย ด้านการศึกษา ด้านสังคม และสร้างกลไกคุ้มครองตลอดจนการส่งต่อช่วยเหลือ ดูแลเด็กอย่างเป็นระบบ ซึ่งจะเป็นการปรับการทำงานเชิงระบบจากการทำงานแบบแนวตั้ง (top-down) อย่างเดียว มาสู่การทำงานจัดการเชิงพื้นที่ (area-based management) โดยอาศัยบริบทและทุนการ ทำงานพื้นที่และความสามารถในการจัดการเชิงระบบต่างๆ ตั้งแต่ 1) การมีข้อมูลและเชื่อมโยงข้อมูลความรู้ สำหรับการตัดสินใจบนฐาน “พื้นที่” 2) การออกแบบการทำงานแบบบูรณาการภาคส่วนบนเป้าหมายร่วม เดียวกัน 3) การมีการพัฒนากลไกและระบบการจัดการเชิงพื้นที่ที่มีกระบวนการและระบบทำงานต่อเนื่อง เชื่อมโยงทั้งระดับชุมชนพื้นที่ ระดับจังหวัด ป้อนกลับสู่ระดับนโยบายในระยะยาวต่อไป

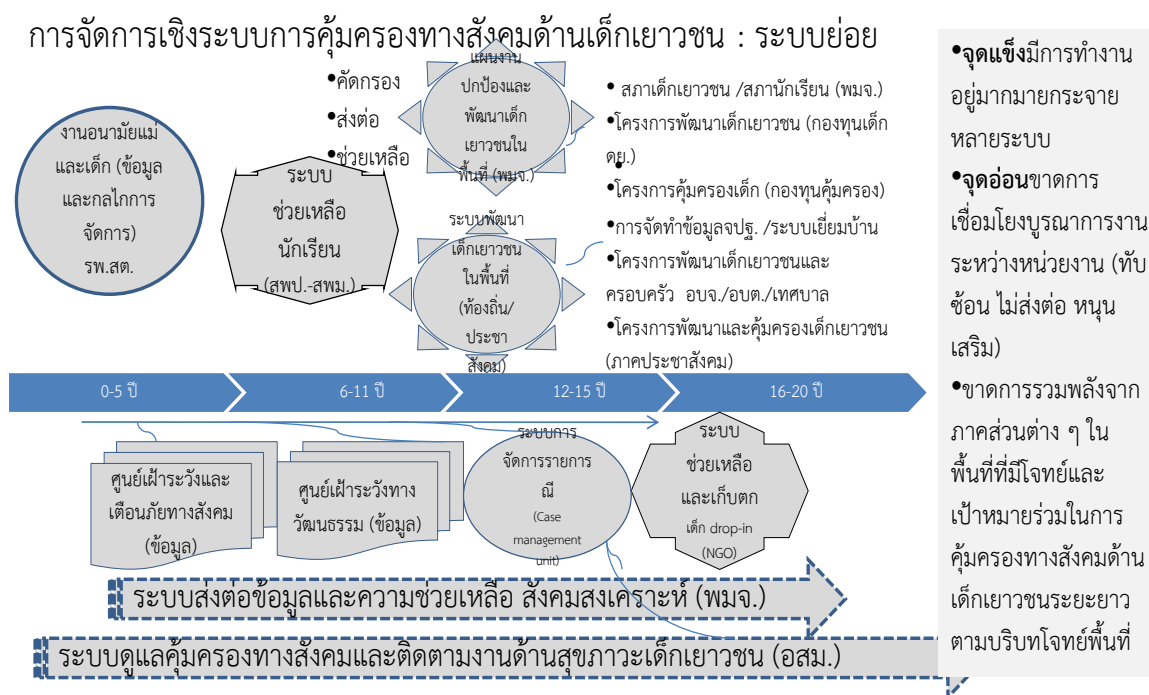
3. บทเรียนเกี่ยวกับตัวแบบการจัดการที่มีระบบปฏิบัติการย่อย ข้อค้นพบจากการถอดบทเรียน การทำงานพบว่า การทำงานเชิงระบบการจัดการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนพบว่า จังหวัดทั้ง 5 จะมีระบบย่อยในการทำงาน เช่น ในจังหวัดยะลา มีระบบคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กเยาวชนย่อย ๆ ผ่าน กลไกการทำงานของสถาบันต่าง ๆ อาทิ รพ.สต. ระบบสวัสดิการสุขภาพ ระบบเฝ้าระวังฯ ระบบคุ้มครอง ย่อย : ระบบมัสยิด กลุ่มสตรีมุสลิม กลุ่มศาสนา งานวิจัยในพื้นที่ ซึ่งเป็นระบบย่อยที่กระจายการทำงานที่ เน้นการกระจายตัวไปตามพื้นที่ที่มีศักยภาพ มีการสื่อสารและเชื่อมโยงกันในลักษณะเครือข่ายโดยเฉพาะ เครือข่ายเยาวชนที่มีการกระจายตัวตามความสนใจและตามบริบทพื้นที่กว่า 50 เครือข่าย หรือในจังหวัด

เชียงรายเองก็ดี ในระดับชุมชน พบว่ามีคณะกรรมการคุ้มครองเด็กและเยาวชนเป็นระบบปฏิบัติการหลัก แต่มีระบบปฏิบัติการย่อยที่ทำหน้าที่สนับสนุนระบบหลัก เช่น เทศบาลตำบลสันมะค่า อำเภอป่าแดด มีกองทุนและคณะทำงานสภาชุมชน ศูนย์บริหารจัดการภัยพิบัติตำบลสันมะค่า คณะทำงานขับเคลื่อนตำบลสันมะค่า อาสาสมัครหมู่บ้าน เป็นต้น

ทั้งนี้ ส่วนใหญ่จะทำงานทั้งในส่วน “ต้นน้ำ” ในการมีข้อมูลหรือสถานการณ์พื้นฐานที่เกี่ยวข้องเฉพาะเรื่องเฉพาะประเด็นหรือเฉพาะสถานการณ์ฉุกเฉินเร่งด่วนตามการร้องเรียกหรือส่งเรื่องขอความช่วยเหลือจากประชาชนเข้ามา มีเพียงบางแห่งที่มีความพยายามจัดทำฐานข้อมูลอย่างเป็นระบบ เช่น ในจังหวัดระยอง พื้นที่กรณีศึกษาอย่างเทศบาลตำบลแกลงกะเจด เทศบาลตำบลมาบตาพุดพัฒนา จังหวัดอุบลราชธานี เทศบาลตำบลขามใหญ่ จังหวัดเชียงราย อบต.ธารทอง ต่างมีการเก็บข้อมูลระดับพื้นที่และพยายามจัดทำข้อมูลให้เป็นระบบเพื่อใช้ในการทำงาน เป็นต้น

ในส่วนงาน “กลางน้ำ” พบว่า ทุกจังหวัดมีการทำงานทั้งในส่วนของการส่งต่อข้อมูลรายกรณี (case by case) เพื่อช่วยเหลือเยียวยา โดยเฉพาะงานเยาวชนกลุ่มเสี่ยง หรือการช่วยเหลือเด็กด้อยโอกาสยากจนพิการ ซึ่งพบได้ในทุกจังหวัดเป้าหมาย ซึ่งทางสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดจะมีกองทุนเงินสงเคราะห์เด็กในครอบครัวขาดแคลน ครอบครัวอุปถัมภ์ เงินสงเคราะห์ฉุกเฉิน ในหลายพื้นที่มีระบบจัดการรายกรณี (Case management Unit) อาทิ ในจังหวัดเชียงราย เทศบาลตำบลสันมะค่า ที่อาศัยข้อมูลจากโรงพยาบาลและ อสม. เชื่อมโยงการทำงานสหวิชาชีพในการช่วยเหลือเด็กรายกรณี เช่น เด็กเสี่ยงติดเชื้อ มีกลุ่มทำงานกรณี “กลุ่มดอกรักบาน” ทำงานกับผู้ติดเชื้อในการช่วยเหลือรายกรณีโดยมีท้องถิ่นเทศบาลเป็นหน่วยประสานและเกื้อหนุน อบต.ธารทองมีการทำระบบข้อมูลจนถึงการคุ้มครองช่วยเหลือรายกรณี เช่น เด็กที่อยู่ในครอบครัวเสี่ยงหรือเผชิญความรุนแรงหรือเสี่ยงยาเสพติด หรือกรณีเด็กพิเศษ เด็กออทิสติก เทศบาลตำบลขามใหญ่ จังหวัดอุบลราชธานี มีคณะกรรมการที่ใช้เครื่องมือ case conference แก้ปัญหารายกรณี โดยแบ่งบทบาท รับผิดชอบเรื่องต่าง ๆ ทั้งเรื่องสิทธิ เรื่องเพศ เรื่องโรคเอดส์ ผ่านกิจกรรมสร้างสรรค์ เป็นต้น

ส่วน “ปลายน้ำ” มีระบบเยี่ยมบ้านติดตามเพื่อให้การช่วยเหลือ ตลอดจนมีความพยายามในการติดตามประเมินผลการทำงานและส่งต่อไปสู่การทำงานเชิงพัฒนาต่อเนื่อง

ภาพที่ 25 การจัดการเชิงระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชน: ระบบย่อย

อย่างไรก็ตาม ในการทำงาน จังหวัดส่วนใหญ่สะท้อนว่า **จุดแข็ง** มีการทำงานอยู่มามายกระจายหลายระบบ แต่ลักษณะการทำงานยังเป็นการจัดการระบบย่อย ๆ ให้มีประสิทธิภาพ แต่หลายจังหวัดสะท้อนเงื่อนไขข้อจำกัดว่า **จุดอ่อน** คือ ขาดการเชื่อมโยงบูรณาการงานระหว่างหน่วยงานในระบบย่อย ๆ ที่ต้องอาศัยความร่วมมือและการพัฒนากลไกในพื้นที่ในการจัดการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนระบบย่อย ๆ ต่างมี “เจ้าภาพ” ที่ได้รับมอบหมายภารกิจตามนโยบายของแต่ละกระทรวง ทำให้การทำงานในพื้นที่เองต้องสร้างระบบและกลไกการทำงานที่ทำให้บางพื้นที่ถูกแบ่งแยกส่วนการทำงาน ขาดการเชื่อมโยงหนุนเสริมซึ่งกันและกัน และขาดการมีข้อมูลรอบด้านที่จำเป็นต้องการใช้ตัดสินใจในการทำงานพื้นที่ หรือบางพื้นที่พบว่าการทับซ้อนบทบาทและภารกิจในระบบย่อย ๆ เหล่านี้ บางแห่งขาดการ “ส่งต่อ” ข้อมูล เครื่องมือ และกระบวนการการทำงานในภาคปฏิบัติที่จะทำให้กลไกการจัดการเชิงพื้นที่ด้านการคุ้มครองเด็กและเยาวชนทำงานอย่างเป็นระบบตอบโจทย์พื้นที่ได้จริง นอกจากนี้หลายแห่งต่างมองว่า ระบบที่มีอยู่ยังขาดการรวมพลังจากภาคส่วนต่าง ๆ ในพื้นที่ที่มีโจทย์และเป้าหมายร่วมในการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนระยะยาวตามบริบทพื้นที่

ด้าน โอกาส หลาย ๆ พื้นที่มองเห็นถึงความเชื่อมโยงการทำงานร่วมกันทั้งในระดับจังหวัด ระดับท้องถิ่น และระดับเครือข่ายมากขึ้น ดังเช่น จังหวัดระยอง มีเวทีรับฟังโจทย์และแนวทางการทำงานเพื่อคุ้มครองทางสังคมและพัฒนาคนกลุ่มต่าง ๆ ร่วมกันระหว่างภาครัฐ ภาคประชาสังคม และภาคเอกชน จังหวัดเชียงรายที่มีการทำงานในโจทย์ด้านการคุ้มครองและพิทักษ์สิทธิเด็กและเยาวชนในหลาย ๆ ประเด็น อาทิ การทำงานร่วมกันระหว่างสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดเชียงราย องค์กร Save the Children และตำบลเวียงชัย ในการพัฒนากลไกการคุ้มครองทางสังคมในประเด็นปัญหาทางเพศ

การค้ามนุษย์ และปัญหาชาติพันธุ์ นอกจากนี้ **บริเวณจังหวัดชายแดนยังมองเห็นความร่วมมือระหว่างประเทศ** โดยเฉพาะทางตอนบนของประเทศ จังหวัดเชียงราย มีความร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้านเขตสามเหลี่ยมเศรษฐกิจในการพัฒนาระบบเฝ้าระวังด้านการค้ามนุษย์และยาเสพติด เป็นต้น

สำหรับ **อุปสรรค** การทำงานคุ้มครองทางสังคมของหน่วยงานภาครัฐ หลายจังหวัดยังสะท้อนว่าทางหน่วยงานให้ความช่วยเหลือคุ้มครองและพิทักษ์เด็กและเยาวชนที่ได้รับปัญหาเต็มตามที่ตามภารกิจหน้าที่ของหน่วยงาน และเต็มตามที่ตามความรู้สึกที่เพื่อนมนุษย์จะช่วยเหลือต่อกันได้ แต่ในบางกรณีก็ช่วยเหลือได้ยากหากขัดกับระเบียบหรือกฎหมาย ตลอดจนกลุ่มเด็กและเยาวชนที่ประสบปัญหาและต้องการการดูแลคุ้มครองกลับเป็นกลุ่มที่หาตัวยาก หรือบางครั้ง ตัวเด็กเองหรือครอบครัวไม่มีความรู้ที่จะเข้ามาขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานระดับจังหวัดที่มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรง

สรุปในภาพรวม การทำงานของการจัดการเชิงระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กเยาวชนตามนโยบายและยุทธศาสตร์ภาครัฐ พบว่าแม้จะมีจุดแข็งในเชิงโครงสร้างและระบบการทำงานเชิงโครงสร้างหน้าที่รวมถึงการมีทรัพยากรและงบประมาณสำหรับการทำงาน แต่กลับมีจุดอ่อนการทำงานแบบแยกส่วนองค์กรและภารกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในการขับเคลื่อนตามนโยบายใหญ่ที่อาจไม่ตอบโจทย์หรือไล่ทันสถานการณ์ในพื้นที่ ซึ่งพบว่าโดยส่วนใหญ่แล้วจะเป็นการ **“ไล่ตามปัญหา”** มากกว่าการจัดการเพื่อวางระบบป้องกันคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กเยาวชนเชิงพื้นที่ที่ตอบสนองต่อปัญหาที่หลากหลายในพื้นที่ได้จริง รวมถึงงบประมาณที่จะนำมาใช้เพื่อให้สอดคล้องและต่อเนื่องในการสร้างระบบหรือกลไกการทำงานระยะยาว

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอเชิงนโยบายการพัฒนาระบบคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่

1.1 มินนโยบายด้านข้อมูล

1.1.1 มินนโยบายส่งเสริมให้มีระบบฐานข้อมูลเชิงพื้นที่เพื่อการตัดสินใจ ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับจังหวัด ที่ใช้การบูรณาการข้อมูลจากภาคส่วนต่าง ๆ ได้แก่ ข้อมูล จปฐ. ข้อมูลบัญชีครัวเรือน จากกรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย (ซึ่งมีอยู่แล้ว) ข้อมูลด้านสุขภาพ ข้อมูล IQ-EQ (มีบางพื้นที่) จากกระทรวงสาธารณสุข ข้อมูลด้านการศึกษา การอ่านออกเขียนได้ เด็กมีปัญหาตกหล่นออกกลางคัน (มีในบางพื้นที่) จากโรงเรียนทั้งในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการและอื่น ๆ ข้อมูลเด็กที่ต้องเข้ารับการคุ้มครองจากความเสี่ยงด้านต่าง ๆ ทั้งจากกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ บ้านพักเด็กและสถานพินิจรวมถึงข้อมูลด้านอื่น ๆ ทั้งจากภาคประชาสังคม มหาวิทยาลัยและงานวิจัยอื่น ๆ ในพื้นที่ โดยทำให้เกิดพื้นที่กลางเพื่อสร้างการเชื่อมต่อข้อมูลทั้งในระดับจังหวัดและท้องถิ่น ซึ่งผู้ประสานหลักอาจเป็นจังหวัด องค์การบริหารส่วนจังหวัด พมจ. มหาวิทยาลัยในพื้นที่ หรือสมัชชาสุขภาพ สมัชชาการศึกษาจังหวัด ตามความเหมาะสมของแต่ละพื้นที่

1.1.2 ส่งเสริมให้มีเวทีการแลกเปลี่ยนและเชื่อมโยงข้อมูล ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับจังหวัดเพื่อการได้มาซึ่งข้อมูลที่ถูกต้องและแม่นยำ เห็น “ทิศ ที่ ทาง” ในการวางแผนการทำงานในมิติการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนอย่างชัดเจน

1.2 มีนโยบายการบูรณาการกลไกการทำงานคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่ โดยเฉพาะในระดับจังหวัด ให้ทำงานร่วมกันหรือควบคู่ไปกับการพัฒนาระบบฐานข้อมูลจังหวัด บูรณาการการทำงานโดยใช้ตัวบ่งชี้การทำงานร่วมกัน ที่หมายถึงการใช้หลักคิดเชิงพื้นที่ (Area-Based) ให้อิสระการทำงานต่อภาครัฐและหน่วยราชการต่างๆให้สามารถทำงานร่วมกันได้อย่างอิสระ ผ่านการทำ platform จากผู้รับผิดชอบและผู้มีส่วนได้เสียในมิติเด็กและเยาวชน

1.3 มีนโยบายการหนุนนำ (Coaching) จากผู้เชี่ยวชาญหรือทีมงานที่มีความชำนาญมีประสบการณ์ ในการติดตามหนุนเสริมการทำงานของท้องถิ่นทั้งในเรื่องการ

1.3.1 การมีระบบข้อมูลเพื่อการตัดสินใจในระดับท้องถิ่น การแลกเปลี่ยนคืนข้อมูลสร้างความตระหนักร่วมของผู้มีส่วนได้เสียในพื้นที่

1.3.2 หนุนนำให้เกิดกลไกการทำงาน การบูรณาการงานในระดับพื้นที่ โดยเฉพาะการเป็นพี่เลี้ยงสร้างเวที เติมความรู้พัฒนาเครื่องมือการทำงานด้านเด็ก เยาวชนและครอบครัวในระดับท้องถิ่น และมีการติดตามประเมินพัฒนาการเป็นระยะ

1.4 มีนโยบายการสร้างการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน โดยเฉพาะจากครอบครัว ท้องถิ่นและภาคประชาสังคม ให้มีอิสระในการเสนอแนะให้ข้อคิดเห็นผ่าน platform เพื่อร่วมกันกำหนดทิศทางนโยบายและเป้าหมายการทำงานด้านการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชน ซึ่งหมายถึงกลุ่มเด็กและเยาวชนเองมีสิทธิและหน้าที่ในการเข้ามามีส่วนร่วมออกความเห็นและเป็นส่วนหนึ่งของกลไกการทำงาน ทั้งนี้อาจอยู่ในรูปแบบของสภาเด็กระดับจังหวัด สภาเด็กระดับตำบลหรือกลุ่มอิสระอื่น ๆ ได้

1.5 มีนโยบายด้านการจัดสรรงบประมาณ ที่เอื้อให้ภาครัฐและภาคส่วนต่าง ๆ มีอิสระในการบริหารจัดการ อาจอยู่ในรูปของกฎหมายการบริหารจัดการผ่านสมัชชาจังหวัดหรือคณะทำงานที่จังหวัดตั้งขึ้น ทั้งนี้หมายถึงการเปิดช่องทางให้ชุมชนและเครือข่ายจิตอาสาอื่น ๆ ได้เข้าถึงแหล่งทุนในการทำงานได้มากขึ้นในรูปของกองทุนการทำงานต่าง ๆ ของจังหวัด

2. ข้อเสนอแนะการวิจัย

2.1 วิจัยและพัฒนาแบบคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงประเด็นแบบเจาะลึก เพื่อให้เห็นกลไก กระบวนการแก้ปัญหาเชิงประเด็น และปัจจัยหนุนเสริมจากการทำงานแบบร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐระดับจังหวัดและหน่วยงานระดับพื้นที่

2.2 วิจัยและพัฒนาแบบติดตามและประเมินผลการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่ เพื่อศึกษาร่องรอยและปัจจัยความสำเร็จจากกลุ่มเป้าหมายที่ได้รับผลประโยชน์โดยตรง

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กรมสุขภาพจิต. สถาบันราชานุกูล. (2546). **คู่มือการบริหารระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนช่วงชั้นที่ 3 - 4.**
กรุงเทพฯ :สำนักงานกิจการโรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก.
- กรมสุขภาพจิต. สถาบันราชานุกูล. (2546). **คู่มือครู ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน ช่วงชั้นที่ 1- ช่วงชั้นที่2**
(ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6) กรุงเทพฯ : มปป.
- กรมสุขภาพจิต. สถาบันราชานุกูล. (2557). **โครงการพัฒนาระบบการจัดการเชิงพื้นที่ในการส่งต่อข้อมูล
สุขภาพและการให้บริการส่งเสริมพัฒนาการและเยาวชนปัญญาเด็กไทยในระดับพื้นที่ภายใต้การ
สนับสนุนจากสำนักงานส่งเสริมสังคมแห่งการเรียนรู้และคุณภาพเยาวชน (สสค.).**
- กรมสุขภาพจิต. (ม.ป.ป.). **การดูแลช่วยเหลือผู้ประสบ 4 ปัญหาหลักของ OSCC ศูนย์ช่วยเหลือสังคม :**
การประเมินและบำบัดฟื้นฟู สำหรับบุคลากรสาธารณสุขโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล.
แหล่งอ้างอิง: <http://www.dmh.go.th/ebook/Files>
- กิดานันท์ มลิทอง. (2540). **เทคโนโลยีการศึกษาและนวัตกรรม.** กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- กิติมา ปรีดีดิลก. (2529). **ทฤษฎีบริหารองค์การ.** กรุงเทพมหานคร: ชนะการพิมพ์.
- คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, สำนักงาน, ศึกษาธิการ, กระทรวง. (2547). **การดำเนินงานระบบการ
ดูแลช่วยเหลือนักเรียน.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์.
- งานพัฒนาระบบบริการสุขภาพ. (ม.ป.ป.). **ระบบบริการสุขภาพวัยรุ่นในสถานบริการ บูรณาการงาน
บริการวัยรุ่น (Youth friendly Health Services:YFHS) กับ Teen center และ บริการให้
คำปรึกษา.**แหล่งที่มา : <http://slideplayer.in.th/slide/2274817/>
- จุฬากรณ์ มาเสถียรวงศ์ และคณะ. (2558). **การศึกษาสภาวะการณ์และขับเคลื่อนการพัฒนาคุณภาพ
ชีวิตเด็กและเยาวชนประจำปี 2556-2557.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- จุฬากรณ์ มาเสถียรวงศ์ และคณะ. (2558). **รวมพลังสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมเพื่อเด็กและเยาวชนไทย:
รวมบทความการศึกษาสภาวะการณ์เด็กและเยาวชนในมิติต่าง ๆ โดยเฉพาะประเด็นสำคัญที่
ส่งผลกระทบต่อชีวิตและการพัฒนาเด็กและเยาวชนไทย.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่ง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จุฬากรณ์ มาเสถียรวงศ์ และคณะ. (2557). **รายงานการศึกษาสภาวะการณ์และขับเคลื่อนการพัฒนา
คุณภาพชีวิตเด็กและเยาวชนประจำปี 2555-2556.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- จุฬากรณ์ มาเสถียรวงศ์ และคณะ. สถาบันรามจิตติ. (2557). **เอกสารรายงานโครงการวิจัยจับกระแส
ความเคลื่อนไหวด้านนวัตกรรมในการจัดการศึกษาและพัฒนาเด็กและเยาวชน (INTREND) ใน
รอบ 3 ปี โดยการสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).**

- ชัยยงค์ พรหมวงศ์. (2541). “ระบบสื่อการสอน” ใน เอกสารการสอนชุดวิชาเทคโนโลยีและสื่อสารการศึกษา หน่วยที่ 2. พิมพ์ครั้งที่ 15. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ดวงใจ บรรพต. (ม.ป.ป.). เสริมศักยภาพครอบครัว. แหล่งที่มา: <http://www.aihd.mahidol.ac.th/sites/default/files/images/new/pdf/seminar53/เสริมศักยภาพครอบครัว.pdf>
- เป็รื่อง กุมุท. (2518). การวิจัยและนวัตกรรมการสอน. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- ศึกษาธิการ, กระทรวง. (2547). คู่มือผู้บริหารการสร้างคู่มือมือข่ายการดูแลช่วยเหลือนักเรียน. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์.
- สุรพันธ์ ยันต์ทอง. (2533). การบริหารโรงเรียน. กรุงเทพมหานคร: การศาสนา กรมการศาสนา.

ภาษาอังกฤษ

- Banathy, B. H. (1968). **Designing Social System**. Available from: <https://pdfs.semanticscholar.org/c3ba/90cee917c48616425997437b7b345875cf18.pdf>
- BaulchBob, W. A. & Wood J. (2008). **Social Protection Index for Committed Poverty Reduction Volume 2: Asia**. Asian Development Bank. Available from: <https://www.adb.org/sites/default/files/publication/28019/spi-poverty-reduction-v2.pdf>
- Center for Advanced Studies in Child Welfare. (2015). **Well-being Indicator Tool for Youth (WIT-Y)**. Available from: <http://cascw.umn.edu/portfolio-items/well-being-indicator-tool-for-youth-wit-y/>
- Centers for Disease Control and Prevention. (n.d.). cited in Starecheski, L. (2015). **Take The Ace Quiz-And Learn What It Dose And Dosen't Mean**. Available from: <https://www.npr.org/sections/health-shots/2015/03/02/387007941/take-the-ace-quiz-and-learn-what-it-does-and-doesnt-mean>
- Child Fund International. (n.d.). **Child Protection**. Available from: <https://www.childfund.org/about-us/child-protection/>
- (n.d.). **Protecting Children**. Available from: www.stopabusecampaign.com
- (2013). **How Schools Can Successfully Partner with Local Businesses**. Available from: <http://asiasociety.org/education/how-schools-can-successfully-partner-local-businesses>
- International Labour Organization. (2010). **Social Protection Floor Initiative**. Available from: www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_protect/---/wcms_sec_soc_17457.pdf

- International Labour Organization. (2010). **Social Security Department - Extending Social Security to All. A Guide through challenges and options.** ILO: Geneva.
- Kaberi, J. (n.d.). **The Church as a Child Protection System in Africa.** Available from: <http://www.slideshare.net/JenniferKaberi/jennifer-kaberi-repssi-presentation-final>
- (n.d.). **National Accounts of Well-being.** Available from: <http://www.nationalaccounts.org/wellbeing.org/>
- Puhan, S. **Community Based Child Protection Mechanism in Rural India – A Case Study of Odisha.** Royal Holloway, University of London. Available from: <http://www.slideshare.net/BaspcanPage/p5-fp30-2-barn-puhan>
- Roelen, K. (2016). **Child-sensitive social protection: policy and practice in South Asia.** Available from: <http://www.ids.ac.uk/events/child-sensitive-social-protection-policy-and-practice-in-south-asia>
- (n.d.). **Social-protection Floor Initiative.** Available from: <http://www.social-protection.org/gimi/gess/RessourcePDF.do?ressource.ressourceId=24900>
- UNICEF. (2009). **The State of the World's Children: Celebrating 20 Years of the Convention on the Rights of the Child.** New York: UNICEF.
- UNICEF. (2010). cited in ECPAT INTERNATIONAL. (2554). **การติดตามผลระดับโลก รายงานความก้าวหน้าของการดำเนินเพื่อต่อต้านการแสวงหาประโยชน์ทางเพศเชิงพาณิชย์จากเด็กประเทศไทย.** แหล่งที่มา: http://www.ecpat.org/wp-content/uploads/legacy/A4A_V2_EAP_THAILAND_TH_0.pdf
- UNICEF. (2010). **Update on UNICEF's contribution to the SPF-I.** Available from: <http://www.social-protection.org/gimi/gess/RessourceDownload.action?ressource.ressourceId=19643>
- Wulczyn, F., Daro, D., Fluke, J., Feldman, S., Glodek, C. & Lifanda, K. (2010). **Adapting a System Approach to Child Protection: Key Concepts and Considerations.** Available from: https://www.unicef.org/protection/files/Adapting_Systems_Child_Protection_Jan__2010.pdf

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
บทความสำหรับการเผยแพร่

“พื้นที่คุ้มครองเด็ก”

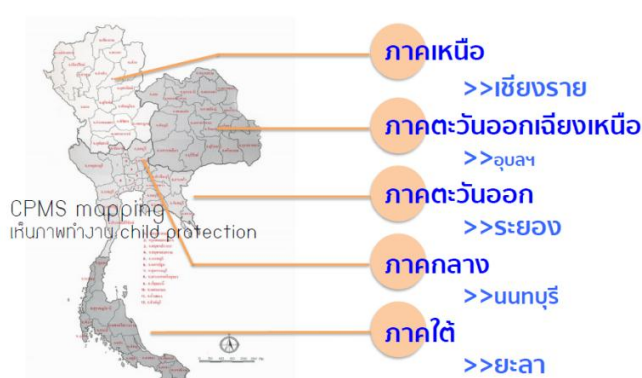
ตัวแบบการจัดการเชิงระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนระดับตำบลและชุมชน

สรรัชชัย หนองตรุด และคณะ

สถาบันรามจิตติ

ภายใต้กระแสแนวโน้มพลวัตของโลกและการพัฒนาประเทศต่างส่งผลกระทบต่อ “เด็กและเยาวชน” ที่ถือเป็นกลุ่มประชากรที่จะเป็นทรัพยากรที่สำคัญยิ่งในอนาคต โดยเรื่อง “เด็กและเยาวชน” เป็นวาระโลกมาตลอด ดังที่ว่า เด็กมีสิทธิขั้นพื้นฐานต่าง ๆ ที่จะได้รับการพัฒนา สิทธิที่จะได้รับการปกป้องคุ้มครอง และสิทธิในการมีส่วนร่วม แต่ทั้งนี้ การคุ้มครองเด็กและเยาวชนที่ทำแต่เพียงลำพังโดยภาครัฐไม่สามารถทำได้อย่างเท่าทันและทั่วถึง ดังนั้นการสร้างการมีส่วนร่วมของหน่วยต่าง ๆ ในพื้นที่ที่ทำงานตามโจทย์ ทูตทางสังคมและทรัพยากรที่เหมาะสมในแต่ละพื้นที่ที่มีความแตกต่างกัน โดยมีมุ่ง “ยุทธศาสตร์เชิงพื้นที่” (Area-Based Strategy) ที่กำลังเป็นคำตอบร่วมของหลายประเทศเช่นกัน โดยเน้นให้เกิดกลไกการเชื่อมร้อยการทำงานระหว่างส่วนราชการระดับพื้นที่ เพื่อพัฒนาให้เกิดระบบการทำงานร่วมเชิงบูรณาการในการพัฒนาระบบการคุ้มครองทางสังคม จึงมีการศึกษาและถอดบทเรียนตัวแบบการจัดการเชิงระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่ โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อให้ได้ตัวแบบเชิงระบบ องค์ความรู้ และข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชน ตลอดจนการสร้างและเชื่อมโยงภาคีที่เกี่ยวข้องกับการทำงานคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชน ให้เกิดข้อเสนอเชิงนโยบายและยุทธศาสตร์ในการต่อยอดการทำงานขยายผลระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่

พื้นที่ที่คัดเลือกมาเป็นกรณีศึกษา เป็นพื้นที่ระดับตำบล ชุมชน หมู่บ้าน รวมถึงพื้นที่ลักษณะ

ภาพที่ 1 แผนที่การทำงานศึกษาและถอดบทเรียน

เชิงพื้นที่

และภาคใต้ - จังหวัดยะลา

อื่น ๆ ที่มีการดำเนินการคุ้มครองเด็กและเยาวชนที่เป็นตัวอย่างที่ดี ซึ่งอาจจะทำโดยองค์กร กลุ่มคน หรือบุคคล โดยพิจารณาคัดเลือกจังหวัดที่มีต้นทุนการทำงานที่ดีเกี่ยวกับเด็ก เยาวชน และครอบครัว ซึ่งได้จังหวัดที่เป็นตัวแทนของแต่ละภูมิภาค ดังนี้ ภาคเหนือ - จังหวัดเชียงราย, ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ - จังหวัดอุบลราชธานี, ภาคกลาง - จังหวัดนนทบุรี, ภาคตะวันออก - จังหวัดระยอง

สถานการณ์ปัญหาเด็กและเยาวชนในแต่ละพื้นที่ มีทั้งปัญหาที่เป็นจุดร่วมของช่วงวัย จะเห็นโจทย์สำคัญ ๆ ในหลายพื้นที่ อาทิ **กลุ่มเด็กเล็ก** คือ การถูกทอดทิ้งไว้ให้อยู่กับปู่ย่าตายายโดยพ่อแม่ต้องออกไปทำงานที่อื่น ทำให้การเลี้ยงดูไม่เป็นไปตามหลักพัฒนาการและสุขภาวะ **กลุ่มเด็กวัยรุ่น** คือ ยังมีเด็กตกหล่นจากระบบการศึกษา โดยเฉพาะเด็กด้อยโอกาสตามชายขอบประเทศ ปัญหาเด็กติดเกม ฯลฯ **กลุ่มเด็กวัยรุ่น** คือ การออกกลางคัน การตั้งครมไม่พร้อม ยาเสพติด และพฤติกรรมเสี่ยงต่าง ๆ และ **กลุ่มเยาวชน** คือ เยาวชนที่ไม่มีทางไป ไม่เรียนหนังสือ ไม่มีเป้าหมายชีวิต และไม่มีอาชีพ เป็นต้น นอกจากนี้ ในแต่ละพื้นที่ที่เป็นกรณีศึกษาจะพบสถานการณ์ปัญหาเด็กและเยาวชนตามบริบทของพื้นที่ที่แตกต่างกันไป เช่น ในพื้นที่บริเวณชายแดนภาคเหนือ จังหวัดเชียงราย พบปัญหาเด็กกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความยากจน ขาดโอกาสหลาย ๆ อย่าง ทั้งโอกาสทางการศึกษา โอกาสในการเข้ารับสวัสดิการของรัฐ เด็กในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ หลาย ๆ คน ตกอยู่ในครอบครัวที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความไม่สงบและทำให้ต้องเป็นเด็กกำพร้า ไม่ได้เรียนหนังสือ อยู่ในภาวะยากลำบาก เด็กในเขตปริมณฑล พบปัญหาเด็กเขตเมืองที่เต็มไปด้วยอบายมุข เช่น การพนัน เด็กแว้น ยาเสพติด การรวมกลุ่มแก๊ง แม่วัยรุ่น ติดเกม ฯลฯ ซึ่งปัญหาตามบริบทเฉพาะพื้นที่เหล่านี้ ทำให้หลาย ๆ พื้นที่ต้องลุกขึ้นมาจัดการให้มีการคุ้มครองทางสังคมในพื้นที่เองโดยอาจขับเคลื่อนควบคู่ไปกับกลไกการสนับสนุนจากภาครัฐ หรือขับเคลื่อนแบบไม่เป็นทางการโดยกลุ่มคนในชุมชนเอง

จากการศึกษาและถอดบทเรียนเชิงพื้นที่ พบว่า โครงสร้างของระบบการจัดการการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่ที่ขับเคลื่อนได้ดี ประกอบด้วยพื้นที่ที่มีทุนการทำงาน กลไก และกระบวนการที่เชื่อมประสานกัน ดังนี้

ด้าน **ทุนการทำงาน** ที่พบเห็นในพื้นที่กรณีศึกษาเป็นลักษณะของการ**“รวมพลัง”** ของภาคประชาสังคม ชาวบ้าน เยาวชนและหน่วยงานต่าง ๆ ที่เข้ามาร่วมเกื้อหนุนการทำงาน โดยพบว่า มีจุด **“เชื่อมประสาน”** อยู่หลายจุด อาทิ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เป็นหน่วยประสานและสนับสนุนให้เกิดกิจกรรมเชื่อมโยงแผนการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กเยาวชนเข้าไปในระดับท้องถิ่น โรงเรียนสร้างกลไกการดูแลคุ้มครองเด็กในโรงเรียน วัด เป็นสถาบันที่มีบทบาทและศูนย์รวมจิตใจของชุมชน หรือ ศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชน (ศพค.) ที่มีหน่วยประสานพลังครอบครัวในการเป็นกลไกคุ้มครองเด็กตั้งแต่ที่บ้าน เป็นต้น รวมถึงทุนการทำงานที่อาศัยวัฒนธรรมประเพณี ศาสนา เข้ามาเป็นเครื่องมือในการจัดการระบบต่าง ๆ ซึ่งรวมถึงระบบคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนด้วย

ด้าน **กลไก** แบ่งเป็น **กลไกความรู้** โดยเฉพาะการจัดทำข้อมูลด้านเด็กและเยาวชนเพื่อศึกษาปัญหาและตัดสินใจวางแผนการทำงานคุ้มครองเด็กและเยาวชน **กลไกคน** ได้แก่ คณะทำงานต่าง ๆ อาสาสมัครจิตอาสา ระบบพี่เลี้ยง เป็นต้น ซึ่งทำงานตามที่กฎหมายกำหนด และทำงานตามประเด็นเฉพาะพื้นที่ ทั้งนี้ กลไกคน ยังรวมถึง**สภาเด็กและเยาวชน** ซึ่งเป็นกลุ่มผู้ที่ได้รับผลประโยชน์โดยตรง ซึ่งมีส่วนสำคัญในการคิดวางแผน และลงมือทำในการคุ้มครองช่วยเหลือเด็กและเยาวชนด้วยกัน **กลไกภาครัฐ** ที่ดำเนินการในลักษณะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กองทุนคุ้มครองเด็กและเยาวชน ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน

(สพฐ.) เป็นต้น ที่เป็นผู้ทำหน้าที่โดยตรงตามกฎหมาย และ**กลไกชุมชน** อาทิ บวร (บ้าน วัด โรงเรียน) กลุ่มอาชีพ กลุ่มสตรีมุสลิม เป็นต้น

ด้าน **กระบวนการ** พบว่าแต่ละพื้นที่มีกระบวนการที่หลากหลาย ซึ่งสามารถจัดกระบวนการตามลักษณะและบริบทสถานการณ์ออกเป็น กระบวนการต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ ได้ดังนี้ **กระบวนการต้นน้ำ** คือ ขั้นตอนและวิธีการที่เริ่มต้นจากสาเหตุของปัญหาที่เห็นร่วมกันในหลายพื้นที่ คือ การจัดทำข้อมูลเด็กและเยาวชนของพื้นที่เพื่อการตัดสินใจ โดยอาจสำรวจเองโดยตรงในประเด็นที่สนใจ หรือการศึกษาแบบทฤษฎีจากหน่วยงานต่าง ๆ ในพื้นที่แล้วเชื่อมโยงมาใช้ประโยชน์ในการทำงาน การตั้งคณะทำงานและแบ่งหน้าที่ในการทำงานอย่างชัดเจนเพื่อหาผู้รับผิดชอบหลัก การประชุมร่วมกันของคณะทำงานเพื่อวิเคราะห์หาสาเหตุ การวางแผนการทำงานร่วมกันแบบบูรณาการคน บูรณาการงาน บูรณาการงบประมาณ การคัดกรองและจัดลำดับความต้องการจำเป็นเร่งด่วนของเด็ก เป็นต้น **กระบวนการกลางน้ำ** คือ ขั้นตอนและวิธีการที่ใช้จัดการในการคุ้มครองเด็กและเยาวชน ซึ่งมีวิธีการที่หลากหลาย อาทิ การระดมความช่วยเหลือจากคนในชุมชน การจัดกิจกรรมสร้างสรรค์ อบรมให้ความรู้ การให้เด็กทำงานกับเด็กแบบเพื่อนช่วยเพื่อน การใช้ศิลปวัฒนธรรมและศาสนาเป็นเครื่องมือสร้างสุขภาวะและภูมิคุ้มกันทางสังคม การจัดพื้นที่สร้างสรรค์สำหรับเด็กเพื่อดึงเด็กออกจากความเสี่ยง ระบบประกันตัวรายกรณี เป็นต้น **กระบวนการปลายน้ำ** คือ ขั้นตอนและวิธีการที่ใช้เพื่อประเมินติดตามภายหลังการจัดการคุ้มครองเด็กและเยาวชน ได้แก่ การลงพื้นที่เยี่ยมบ้าน การประเมินความช่วยเหลือเพื่อตัดสินใจส่งต่อไปยังหน่วยงานที่รับผิดชอบ การประสานขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานระดับจังหวัด เป็นต้น

ทั้งนี้ **ปัจจัยความสำเร็จ**ที่พบจากการศึกษาส่วนใหญ่เป็น**ปัจจัยที่มาจากทุนทางสังคมในพื้นที่**ที่มีอยู่อย่างเข้มแข็ง อาทิ การใช้ยุทธศาสตร์คนในพื้นที่ เห็นปัญหาร่วมกัน ลงทุนร่วมกัน หวังผลสำเร็จร่วมกัน การสร้างพลังอาสาสมัครและจิตอาสาเพื่อทำงาน เป็นกลุ่มที่ทำให้พื้นที่ทำงานต่อเนื่องได้แม้มงบประมาณสนับสนุนจะขาดความต่อเนื่อง การมีคณะทำงานแบบบูรณาการที่สามารถบูรณาการคน บูรณาการงาน และบูรณาการงบประมาณมาใช้จัดการการทำงานคุ้มครองเด็กอย่างมีประสิทธิภาพและก่อประโยชน์สูงสุด ผู้นำท้องถิ่นและบุคลากรในท้องถิ่นเห็นความสำคัญของเด็กและเยาวชน การทำงานแบบมีทัศนคติเชิงบวกแม้จะต้องเจอปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ฯลฯ นอกจากนี้ **ปัจจัยที่มาจากแรงสนับสนุนภายนอก**ก็มีส่วนช่วยให้งานสำเร็จ ได้แก่ การสนับสนุนทั้งด้านความรู้ ทรัพยากร และงบประมาณ จากหน่วยงานภาคีภายนอก อาทิ สถาบันการศึกษา มูลนิธิ แหล่งทุนสนับสนุนต่าง ๆ เป็นพลังที่ช่วยให้การคุ้มครองเด็กและเยาวชนขับเคลื่อนไปได้อย่างราบรื่นยิ่งขึ้น

อย่างไรก็ตาม มีหลายปัจจัยที่ทำงานให้การทำงานมีอุปสรรค โดย**ปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญ**และเป็นตัวขัดขวางการทำงานคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนที่พบในการศึกษามี 4 ประการหลัก ๆ ได้แก่ **ประการแรก** องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเองต้องปรับตัวตามโครงสร้างและนโยบายใหม่ ๆ ที่มีการปรับเปลี่ยนค่อนข้างบ่อยและส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงการทำงานหลาย ๆ อย่าง โดยเฉพาะการวางแผนกับงบประมาณไม่สอดคล้องกับกิจกรรมและกลุ่มเป้าหมาย และขาดความต่อเนื่อง **ประการที่สอง** ความไม่เสถียรของกลไกต่าง ๆ เช่น การตั้งสภาเด็กและเยาวชนระดับตำบลที่ยังขาดกฎหมายรองรับ ทำให้ยากต่อ

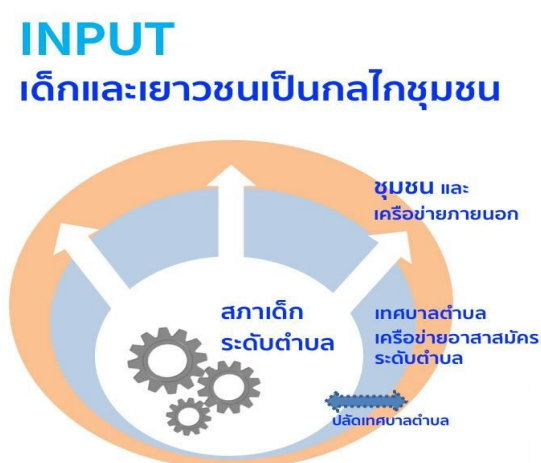
การเสนอแผนเพื่อรับงบประมาณสนับสนุนให้เด็กได้ดำเนินกิจกรรมกันเอง เป็นต้น **ประการที่สาม** คนในพื้นที่เองก็เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนา อาทิ สถาบันครอบครัวอ่อนแอเป็นต้นทางของปัญหา ความไม่เข้าใจและไม่ร่วมมือของผู้ปกครองและเด็ก ปัญหาประชากรแฝง เป็นต้น และ**ประการที่สี่** หน่วยงานภาครัฐเองเพิกเฉยต่อข้อมูลหรือการทำงาน ขาดการลงมาตรวจสอบข้อมูลเชิงประจักษ์

ตัวอย่างที่น่าสนใจจากพื้นที่กรณีศึกษา มีดังนี้

เทศบาลตำบลสันมะค่า อำเภอป่าแดด จังหวัดเชียงราย พบว่า สภาวะการณ์เด็กและเยาวชนในพื้นที่ส่วนใหญ่มีเด็กในสภาวะปกติ มีเพียงบางส่วนที่ประสบปัญหาและต้องการความช่วยเหลือ โดยเฉพาะเด็กที่อยู่ในครอบครัวยากลำบาก ส่งผลต่อการเรียน ต้องออกกลางคันจากการศึกษาและไม่มีแผนและเป้าหมายของชีวิต ต้องอยู่บ้านไปวัน ๆ และมีความเสี่ยงที่จะมีปัญหา

อย่างไรก็ตาม ในการขับเคลื่อนการคุ้มครองทางสังคมของตำบลสันมะค่านั้น พบว่า พื้นที่มีทุนการทำงานเดิมที่ดีในชุมชน โดยผู้บริหารให้ความสำคัญต่อการพัฒนาคนเป็นลำดับแรก มุ่งเน้นการพัฒนาและช่วยเหลือคนทุกช่วงวัย มีการลงชั้นร่วมกันทำงานพัฒนาคนระหว่างบจากภาครัฐ งบของเทศบาล รวมถึงการระดมความช่วยเหลือจากคนในชุมชน

กลไกที่ขับเคลื่อนการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชน รวมถึงคนทุกช่วงวัยในชุมชน ได้แก่ คณะทำงานต่าง ๆ อาทิ “ศูนย์บริหารจัดการภัยพิบัติตำบลสันมะค่า” “สภาชุมชน (ช่าง)” “อาสาสมัครหมู่บ้าน” (อสม.) ซึ่งทำหน้าที่หลาย ๆ อย่างในเวลาเดียวกัน เป็นทั้ง อาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุ (อผส.) อาสาสมัครพัฒนาหมู่บ้าน (อพม.) “คณะทำงานขับเคลื่อนตำบลสันมะค่า” “สภาเด็กและเยาวชนตำบล” เป็นต้น ซึ่งกลไกเหล่านี้จะทำงานร่วมกัน โดยสมาชิกหนึ่งคนจะกระจายกันไปอยู่ในคณะทำงานแต่ละชุด เพื่อให้เห็นสถานการณ์ในภาพรวมของงานต่าง ๆ และสามารถวางแผนการทำงานแบบบูรณาการได้

ภาพที่ 2 รูปแบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่ ตำบลสันมะค่า

กระบวนการที่สำคัญ กระบวนการต้นน้ำ ได้แก่ การสำรวจข้อมูลสถานการณ์ช่วงวัยของประชากร เพื่อให้ทราบสถานการณ์ของคนในพื้นที่ทุกช่วงวัย โดยใช้ข้อมูล จปฐ. ข้อมูลจากโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ข้อมูลจากการลงพื้นที่เยี่ยมบ้านของอาสาสมัครหมู่บ้าน การรับแจ้งเหตุจากคนในชุมชน กระบวนการกลางน้ำ ได้แก่ การวิเคราะห์สาเหตุของปัญหาที่เด็กและเยาวชนเผชิญ และการใช้กิจกรรมเชิงแก้ปัญหา การประสานงานส่งต่อไปยังหน่วยงานอื่น ๆ การให้ความช่วยเหลือแบบบูรณาการความร่วมมือสหวิชาชีพ การระดมความช่วยเหลือจากคนในชุมชน การใช้กิจกรรมสร้างสรรค์ ส่งเสริมความสัมพันธ์ของครอบครัว การใช้กลุ่มพลังเด็กและเยาวชน “เพื่อนช่วยเพื่อน” และการติดตามประเมินผล

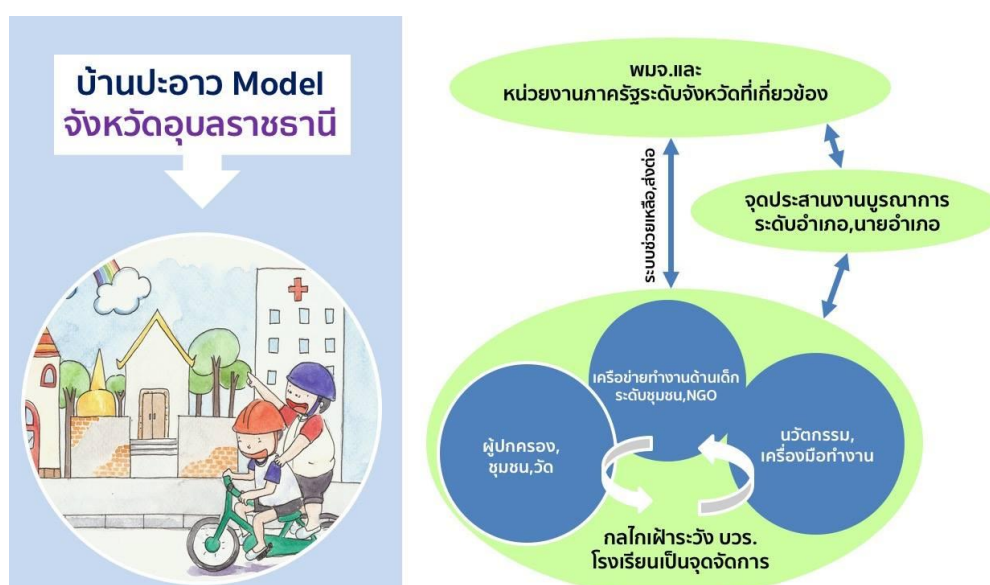
ทั้งนี้ ปัจจัยความสำเร็จมาจาก การมีคณะทำงานแบบบูรณาการ “คณะทำงานขับเคลื่อนตำบลสันมะค่า” เป็นกลไกภาคประชาสังคม ที่เมื่อถึงเวลาทำงาน สมาชิกในคณะทำงานเหล่านี้จะถูกแยกออกไปรับผิดชอบโครงการต่าง ๆ ตามเป้าหมายของแต่ละหน่วยงานที่สนับสนุนงบประมาณ พลังเครือข่ายอาสาสมัครและจิตอาสา พลังเด็กและเยาวชนเข้มแข็ง ผู้นำที่เด็กให้ความไว้วางใจ การลงทุนร่วมกันของทุกภาคส่วนในชุมชน อย่างไรก็ตาม ปัญหาและอุปสรรคของพื้นที่ มาจากการต้องปรับตัวตามนโยบายภาครัฐที่เปลี่ยนแปลงบ่อย ทำให้งานและงบประมาณขาดความต่อเนื่องที่จะดำเนินการในกิจกรรมต่าง ๆ แต่เทศบาลเองก็ต้องพิสูจน์ตัวเองว่าสามารถที่จะดำเนินการพัฒนาคนของท้องถิ่นอย่างต่อเนื่องโดยไม่ต้องใช้เงินก็ได้ ถือเป็นภารกิจวิฤตเป็นโอกาสที่จะสานพลังความร่วมมือของทุกภาคส่วนในชุมชนได้อย่างแท้จริง

จังหวัดอุบลราชธานี พบพื้นที่น่าสนใจที่เห็นระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนที่ขับเคลื่อนด้วยกลไกความร่วมมือระหว่างสถาบันที่สำคัญในชุมชน ในพื้นที่ชุมชนบ้านปะอาว ตำบลปะอาว อำเภอเมือง โดยสภากรรมการปัญหาเด็กและเยาวชนของพื้นที่ มีสภาพปัญหาทั่ว ๆ ไป เช่น มีเด็กท้องในวัยเรียน เด็กโดดเรียนไปอยู่ตามร้านเกม แต่ก็มีจำนวนไม่มาก ทั้งนี้ เนื่องจากเด็กยังมีภูมิคุ้มกันทางสังคมน้อย สาเหตุส่วนหนึ่งมาจากเด็กเรียนไม่รู้เรื่อง เปื่อหน่วยการเรียนรู้ เด็กกว่าครึ่งอยู่ในครอบครัวแหงกลางที่พ่อแม่ต้องไปทำงานที่อื่นและทิ้งลูกไว้กับปู่ย่าตายาย

อย่างไรก็ตาม ในการขับเคลื่อนการคุ้มครองทางสังคมของชุมชนบ้านปะอาวนั้น พบว่า ทนุการทำงาน ของพื้นที่ คือ การเห็นความสำคัญด้านเด็ก เยาวชน และวัฒนธรรมท้องถิ่นร่วมกันของทุกภาคส่วนในชุมชน และร่วมกันลงขันทำแหล่งเรียนรู้ในพื้นที่ โดย อบต.ปะอาว วัดบูรพาปะอาวเหนือ โรงเรียนบ้านปะอาว ร่วมกันสร้างและพัฒนาแหล่งเรียนรู้ขึ้นหลายแห่งเพื่อเพิ่มพื้นที่ดี พื้นที่สร้างสรรค์สำหรับเด็กและเยาวชน และอาศัยศิลปวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือขัดเกลาเด็กและเยาวชนในพื้นที่

กลไก “บวร” บ้าน วัด โรงเรียน ยังมีความกลมเกลียวและทำงานร่วมกันอยู่สม่ำเสมอ แม้ในประเด็นเรื่องเด็กและเยาวชน กล่าวคือ ระดับชุมชน มีการนำปัญหาเด็ก ปัญหาครอบครัว มากกันแบบไม่เป็นทางการ

ด้าน กระบวนการ มีขั้นตอนและวิธีการสำคัญ ได้แก่ การสำรวจปัญหาเด็ก โรงเรียนนำปัญหาเข้าสู่การประชุมร่วมกันของทุกภาคส่วนในชุมชนเพื่อหาทางวางแผนแก้ปัญหาร่วมกัน ให้วิทยากรภายนอกเข้ามาช่วยจัดกระบวนการเพื่อสร้างทักษะชีวิต หากเด็กกระทำความผิด ชุมชนตัดสินใจใช้การไกล่เกลี่ยเพื่อจัดการปัญหาเล็ก ๆ ด้วยกระบวนการชุมชนเอง ประสานขอความช่วยเหลือ หรือส่งต่อเด็กไปยังหน่วยงานผู้รับผิดชอบโดยตรง ใช้ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นแหล่งเรียนรู้ และสร้างจิตสำนึกรักถิ่นฐานบ้านเกิดให้แก่เด็กทุกคนในชุมชน

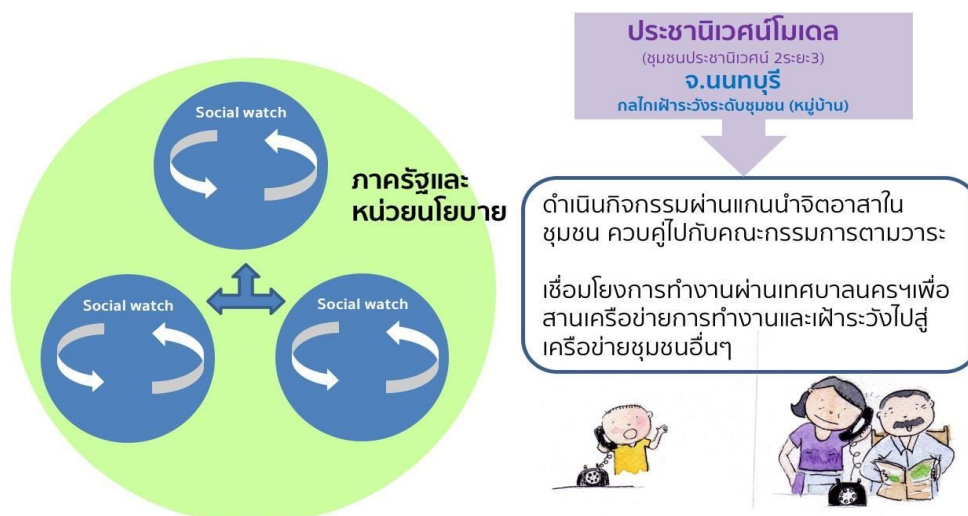
ภาพที่ 3 รูปแบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่ ชุมชนบ้านปะอาว

ทั้งนี้ ปัจจัยความสำเร็จของพื้นที่ ได้แก่ ความกลมเกลียวและรักษานอบประเพณีในอดีตได้ค่อนข้างดี การให้ความสำคัญกับการสร้างแหล่งเรียนรู้ในชุมชน การมีหน่วยงานภาคีเข้ามาจัดกิจกรรมสร้างสรรค์สำหรับเด็ก อย่างไรก็ตาม ด้านปัญหาและอุปสรรค ยังคงพบว่าการรับรู้ปัญหาเด็กและเยาวชนส่วนมากเป็นการรับรู้เมื่อเกิดเหตุแล้ว ปล่อยเด็กมาสู่ปัญหาและเป็นภาวะที่เด็กต้องสูญเสียโอกาสบางอย่างไปแล้ว โดยทางชุมชนหมายมั่นว่าจะเกิดเวทีธรรมชาติที่มีการพูดคุยถกปัญหาเด็กและเยาวชนกันให้มากขึ้น เหตุผลหนึ่งคือ เพื่อหาทางแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นแล้ว และอีกเหตุผล คือ ให้ความรู้แก่พ่อแม่ผู้ปกครองและโรงเรียนในการช่วยกันสังเกตและจับสัญญาณความเสี่ยงของเด็กและเยาวชนด้วย

จังหวัดนนทบุรี พบพื้นที่ลักษณะชุมชนที่เป็นหมู่บ้านจัดสรร ที่มีกลไกการคุ้มครองเด็กและเยาวชนที่น่าสนใจ เช่น ที่ชุมชนประชาชนเวศน์ 2 ระยะ 3 ตำบลบางตลาด อำเภอปากเกร็ด พบสถานการณ์ปัญหาเด็กและเยาวชนในพื้นที่ที่มาจากเด็กภายนอกชุมชนหรือประชากรแฝงที่มาอยู่หอพักในชุมชน รวมตัวมั่วสุม มีปัญหายาเสพติด

ทุนการทำงานและกลไกที่มีในพื้นที่ คือ “กลไกจิตอาสา” ที่ทำหน้าที่เป็นคณะทำงาน และเป็นรปภ. รักษาความสงบเรียบร้อยในชุมชน โดยเฉพาะการสอดส่องดูแลกลุ่มเด็กและเยาวชนที่เข้ามาในชุมชน หรือหอพักอาศัยที่มีความเสี่ยงจะมาก่อความเดือดร้อนหรือมั่วสุมในเขตชุมชน โดยกลุ่มอาสาสมัครกลุ่มนี้เปิดเผยว่าเข้ามาทำงานนี้ด้วยจิตอาสาและบางคนเพิ่งพ้นวัยรุ่นมาไม่นานนัก จะรู้ถึงความเสี่ยงต่าง ๆ ที่จะเกิดกับวัยรุ่นยุคนี้ได้ดี และสามารถเข้ากับวัยรุ่นในชุมชนได้ สามารถพูดคุยตักเตือนกันได้

กระบวนการการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนของชุมชน มีขั้นตอน คือ ประชุมหารือสภาพปัญหาเด็กและเยาวชนในพื้นที่ชุมชน ตั้งคณะทำงานอาสาสมัครเฝ้าระวังปัญหาเด็กและเยาวชน อาสาสมัครหมู่บ้าน (อสม.) ติดตามเรื่องสุขภาวะและการเลี้ยงดูเด็กของแต่ละครอบครัว ส่งเสริมความสัมพันธ์ของสมาชิกครอบครัว โดยจัดกิจกรรมตามโอกาสสำคัญต่าง ๆ สร้างข้อตกลงที่เป็นระเบียบร่วมกันของชุมชน

ภาพที่ 4 รูปแบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่ ชุมชนประชาชนเวศ 2 ระยะ 3

ปัจจัยความสำเร็จ มาจากการที่ชุมชนมีความเข้มแข็งทั้งในด้านความพร้อมของครอบครัวส่วนใหญ่ในชุมชนที่มีต่อการเลี้ยงดูบุตรหลาน ตลอดจนให้ความร่วมมือในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนเป็นอย่างดี และการที่ชุมชนเป็นชุมชนที่อยู่มาอย่างยาวนานทำให้ปัจจุบันมีประชากรวัยเกษียณอายุที่เป็นผู้มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในหลากหลายอาชีพ เป็นจิตอาสาเข้ามาช่วยงานส่วนรวมของชุมชน โดยตั้งเป้าหมายว่าจะเปิด

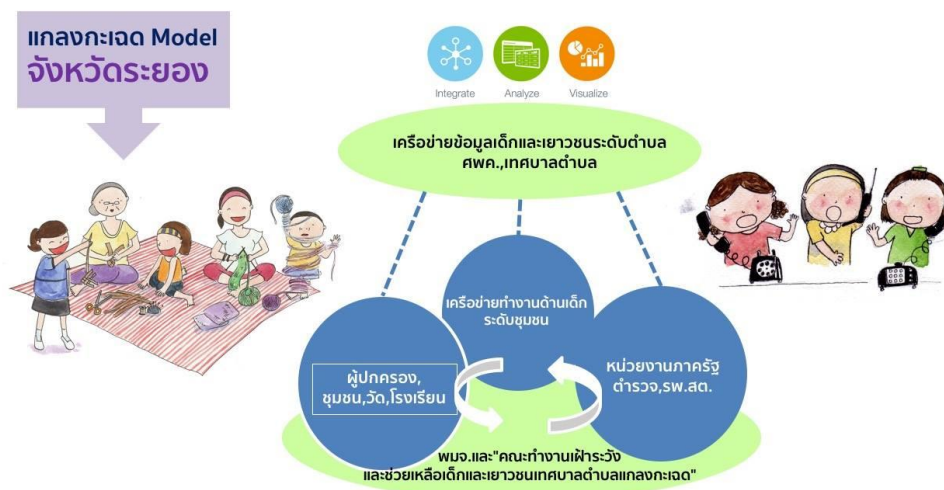
สอนด้านวิชาความรู้และทักษะอาชีพแก่ชุมชน เช่น สอนภาษาอังกฤษ สอนกฎหมายสำหรับประชาชน เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ยังคงพบปัญหาอุปสรรคในการทำงาน อาทิ เด็กและเยาวชนรุ่นใหม่มีความสนใจในชุมชนค่อนข้างน้อย โดยเฉพาะเด็กที่เริ่มเข้าสู่วัยรุ่น และหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรงเพิกเฉยต่อปัญหา และไม่ให้ความร่วมมือในการตรวจสอบหรือตักเตือนเด็ก ทำให้ชุมชนต้องคิดหามาตรการของชุมชนเอง

จังหวัดระยอง พบพื้นที่ที่สร้างเครือข่ายคณะทำงานคุ้มครองเด็กและเยาวชน โดยสร้างการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในชุมชน ดังตัวอย่าง เทศบาลตำบลแกลงกะเจด อำเภอมือฉ่อง ด้วยสถานการณ์ปัญหาเด็กและเยาวชนในพื้นที่ค่อนข้างรุนแรง มีทั้งปัญหายาเสพติด ซึ่งมีทั้งเด็กที่เสพและเด็กที่เป็นเหยื่อของครอบครัวให้ส่งยา ปัญหาการตั้งครรภ์ไม่พร้อมในเด็กวัยเรียน การใช้ความรุนแรงในครอบครัวและกลุ่มแก๊งวัยรุ่น และปัญหาเด็กออกกลางคัน โดยชุมชนร่วมกันให้ความเห็นว่าปัญหาเหล่านี้เป็นปัญหาใหญ่ที่ควรดำเนินการป้องกันแก้ไขทุกเรื่อง ไม่ควรทิ้งไปทำเรื่องใดเรื่องหนึ่ง

ในพื้นที่ตำบลแกลงกะเจด มีทุนการทำงานเดิมที่เป็นกลไกขับเคลื่อนงานด้านเด็กและเยาวชนผ่านศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชน (ศพค.แกลงกะเจด) โดยกลไกการทำงานประกอบด้วย กองทุนคุ้มครองเด็กที่ทางตำบลเสนอขอรับการสนับสนุนจากสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดระยองมา กลไกการจัดทำข้อมูลเด็กและเยาวชน กลไกการบูรณาการความร่วมมือของหน่วยงานท้องถิ่น ที่มาจากความร่วมมือของฝ่ายผู้บริหาร ฝ่ายปกครอง ประธานชุมชน อสม. วัด สถานศึกษา ศูนย์วิจัย สถานีตำรวจ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล สถานักเรียน จนเกิดเป็น “คณะทำงานเฝ้าระวังและช่วยเหลือเด็กและเยาวชนเทศบาลตำบลแกลงกะเจด”

ด้านกระบวนการ ประกอบด้วย การจัดทำข้อมูลด้านเด็กและเยาวชน การตั้งคณะทำงานเฝ้าระวังและช่วยเหลือเด็กและเยาวชนเทศบาลตำบลแกลงกะเจด การจัดกิจกรรมคุ้มครองเด็กแบบบูรณาการโดยให้เด็กและเยาวชนมีส่วนร่วมในการวางแผนจัดกิจกรรม การให้บริการคัดกรองปัญหาเด็กและเยาวชนเพื่อการช่วยเหลือหรือการประสานส่งต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ทั้งนี้ ปัจจัยความสำเร็จมากจากการที่ทุกภาคส่วนเห็นวาระเรื่องเด็กและเยาวชนเป็นวาระสำคัญและเร่งด่วนที่ต้องทำทันที ตลอดจนเจ้าหน้าที่ของเทศบาลเห็นความสำคัญของการนำความรู้จากการอบรมและพัฒนาต่าง ๆ มาใช้จริงในพื้นที่ คิตรีเริ่มและทำงานบนฐานข้อมูลของชุมชนและทำอย่างต่อเนื่อง แต่อย่างไรก็ตาม ปัญหาอุปสรรคในการทำงานที่ยังคงพบ คือ การขาดการเชื่อมต่อข้อมูลระหว่างหน่วยงานต่างคนต่างทำ ทำงานซ้ำซ้อนและไม่มีมาตรฐานเดียวกัน และในการทำงานในพื้นที่ ยังคงพบครอบครัวที่ไม่ให้ความร่วมมือและปิดกั้นการรับความช่วยเหลือในการแก้ปัญหาจากคณะทำงาน โดยเฉพาะครอบครัวต่างดาวที่เป็นประชากรแฝงที่เข้าถึงได้ยาก

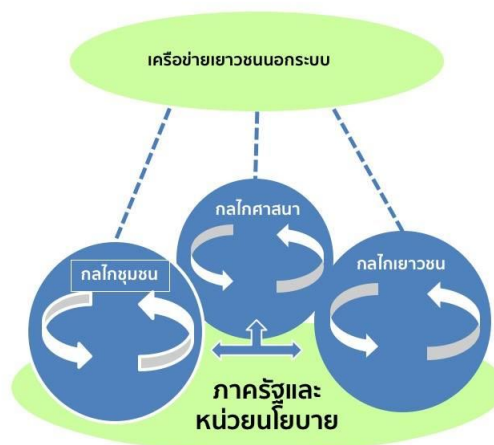

ภาพที่ 5 รูปแบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่ ตำบลแกลงระยอง

จังหวัดยะลา พบพื้นที่ชุมชนกามูติง และชุมชนบ้านบาลอ ในอำเภอรามัน ที่มีแนวทางขับเคลื่อนการคุ้มครองเด็กและเยาวชนที่น่าสนใจ โดยพื้นที่ทั้งสองชุมชนนี้ มีปัญหาเด็กและเยาวชนที่คล้ายคลึงกัน ซึ่งเป็นปัญหาวัยรุ่นทั่วไป เช่น เด็กติดเกม ทะเลาะวิวาท ยาเสพติด ครอบครัวยากจน และนำไปสู่การออกกลางคัน กลายเป็นเด็กและเยาวชนนอกระบบที่มีอยู่เป็นจำนวนมากในชุมชน ซึ่งเป็นกลุ่มที่ไม่มีอาชีพ ไม่มีเป้าหมายชีวิต และไม่มีความรู้มากพอที่จะทำงานอะไรได้มากนัก ทางชุมชนจึงมีกลไกที่เข้ามาช่วยจัดการคุ้มครองเด็กและเยาวชนเหล่านี้ในสองรูปแบบ รูปแบบแรก (ในชุมชนกามูติง) กลไกสี่เสาหลักชุมชน ที่ประกอบด้วยกลุ่มผู้นำศาสนา ผู้นำชุมชน (ปราชญ์ชุมชน, ผู้อำนวยการโรงเรียน) องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น และแกนนำเยาวชน จัดศูนย์กลางการเรียนรู้แบบอิสลาม โดยใช้พื้นที่มัสยิดมัสยิดอัลตักกวอเป็นศูนย์กลางการทำงานด้านเด็กและเยาวชนในพื้นที่ มีกระบวนการการศึกษาหรือเพื่อวางแผนการทำงานร่วมกัน การประสานงานให้เกิดเวทีพูดคุยและกิจกรรมเด็กและเยาวชน และการปฏิบัติงานให้เกิดกิจกรรมการช่วยเหลือและเยียวยาเด็กและเยาวชนที่อยู่ในภาวะยากลำบาก และหนุนเสริมศักยภาพและบทบาทของเด็กและเยาวชน

กลไกอีกรูปแบบหนึ่ง (ในชุมชนบ้านบาลอ) คือ การดำเนินกิจกรรมของกลุ่มเยาวชนรักบ้านเกิดชุมชนบ้านบาลอ ซึ่งใช้พื้นที่ “ร้านน้ำชาสำหรับชุมชน” เป็นเครื่องมือและกระบวนการเพื่อช่วยเหลือและดูแลเด็กและเยาวชนในชุมชนที่หลุดออกจากระบบการศึกษาให้ได้มีกิจกรรม มีกลุ่ม และมีพื้นที่ทางสังคมให้เยาวชนเหล่านี้ยังสามารถอยู่ในพื้นที่อย่างมีความหมายได้ ผ่านกระบวนการทำกิจกรรมเพื่อชุมชน กิจกรรมจิตอาสาไปจนถึงการรวมตัวกันทำงานเลี้ยงชีพตามการว่าจ้างของนายจ้างทั้งในและนอกชุมชน มีกระบวนการของการสอนงานระหว่างสมาชิก โดยสมาชิกในกลุ่มมีความหลากหลาย มีความรู้ความเชี่ยวชาญที่แตกต่างกันไป จึงเกิดการสอนงานกัน เช่น สมาชิกที่มีความรู้ด้านการเกษตรจะให้ความรู้แก่

สมาชิกคนอื่น ๆ ในด้านการเพาะปลูก การเลี้ยงสัตว์ เพื่อส่งเสริมความรู้ด้านอาชีพ หรือการสอนเรื่องการบริหารจัดการร้านน้ำชา การผลิตอาหารขาย ซึ่งหากเยาวชนเหล่านี้เติบโตขึ้นไปและออกไปประกอบอาชีพก็จะสามารถนำความรู้เหล่านี้ติดตัวไปสร้างอาชีพเลี้ยงตัวเองได้

ภาพที่ 6 รูปแบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่ ชุมชนกามูตังและชุมชนบ้านบาสอ อำเภอรามัน จังหวัดยะลา

ทั้งนี้ ปัจจัยความสำเร็จ คือ สถาบันศาสนายังคงมีอิทธิพลต่อความคิดและการปฏิบัติของคนในชุมชนเป็นอย่างมาก ผู้นำศาสนา จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่เป็นที่ยึดเหนี่ยวของคนในชุมชน ตลอดจนปราชญ์ชุมชน ก็มีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดความรู้และภูมิปัญญาที่ช่วยสร้างเสริมความรู้วิชาการใช้ชีวิตให้แก่เด็กและเยาวชนของชุมชน การมีเวทีพูดคุย มีพื้นที่กลางที่ช่วยให้เด็กและเยาวชนได้เรียนรู้และลงมือปฏิบัติเพื่อสร้างประสบการณ์ชีวิตที่ช่วยดึงเด็กออกจากความเสี่ยงต่าง ๆ ได้ อย่างไรก็ตาม ปัญหาสถานะเศรษฐกิจครอบครัวยังคงเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาระบบการคุ้มครองในพื้นที่อยู่ เนื่องจากกิจกรรมเหล่านี้ไม่ได้สร้างรายได้อะไรให้แก่เด็กมากนัก จึงอาจมีเวลาที่กลุ่มเยาวชนต้องแยกย้ายกันไปทำงานเพื่อเลี้ยงชีพเลี้ยงครอบครัวของตนเองทำให้การเคลื่อนการทำงานของเยาวชนในพื้นที่ที่มีช่วงเวลาที่ขาดตอนไม่ต่อเนื่อง

จากตัวอย่างบทเรียนความรู้จากพื้นที่ที่เป็นตัวแบบการจัดการเชิงระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่ที่ได้นำเสนอไปนี้ คณะผู้วิจัยจึงนำบทเรียนที่ได้จากการศึกษามาวิเคราะห์และหาข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาระบบคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่ ดังต่อไปนี้

1. การคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนตามช่วงวัย กลุ่มเด็กวัยแรกเกิดถึงวัยเรียน 15 ปี ตลอดจนกลุ่มเยาวชนที่มีความเปราะบาง ซึ่งในทุกพื้นที่ของกรณีศึกษาชี้ให้เห็นว่า การทำงานเชิงพื้นที่จำเป็นต้องมีการพัฒนาระบบคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กเยาวชนที่สามารถดูแลเด็กเยาวชนในช่วงวัยต่าง ๆ ตามโจทย์การพัฒนาเด็กเยาวชน โดยพื้นที่ต้องพยายามวางระบบคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนในทุก

ช่วงวัยตามแนวคิดที่ว่า “**ไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง**” เพื่อขับเคลื่อนนโยบายรัฐบาลในเรื่องดังกล่าวให้เกิดขึ้นจริงเป็นรูปธรรม

2. การส่งเสริมและสนับสนุนการทำงานกลไกคุ้มครองทางสังคมระดับพื้นที่และระดับหน่วยปฏิบัติการย่อยในรูปแบบต่าง ๆ ที่ทำงานเข้าถึงและเท่าทันต่อการดูแลคุ้มครองเด็กเยาวชน ในพื้นที่มีกลไกการทำงานย่อย ๆ ที่น่าสนใจกระจายอยู่ในหลายพื้นที่ ซึ่งกลไกการทำงานย่อย ๆ เหล่านี้มักมีจุดอ่อนของการขาดการสนับสนุนจากภาครัฐหรือหน่วยงานต่าง ๆ แต่เป็นกลไกที่มีความมุ่งมั่นและจิตอาสาที่อยากจะทำให้เด็กเยาวชนได้รับการดูแลคุ้มครองที่ดี จึงจำเป็นที่จะต้องมีการส่งเสริมและสนับสนุนการทำงานของกลไกย่อยเหล่านี้ให้เป็นพลังของการขับเคลื่อนระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กเยาวชนเชิงพื้นที่ในระยะยาว

3. การพัฒนาและหนุนเสริมการขับเคลื่อนกลไกคุ้มครองเด็กเยาวชนโดยเด็กเยาวชน เด็กและเยาวชนที่กระจายตัวในพื้นที่ต่าง ๆ เหล่านี้ มีการทำงานทั้งในรูปแบบสภาเด็กเยาวชนจนถึงนอกรูปแบบที่รวมตัวเป็นเครือข่าย สามารถเป็นกลไกคุ้มครองเด็กเยาวชนโดยเยาวชนด้วยตนเอง ซึ่งควรมีการพัฒนาศักยภาพผู้นำเยาวชนเหล่านี้ให้มีพลังเป็นกลไกหลักอีกกลไกหนึ่งในการดูแลคุ้มครองเด็กเยาวชนในพื้นที่ รูปแบบการพัฒนาจึงมีทั้งการพัฒนาศักยภาพผู้นำเยาวชน ไปจนถึงการสนับสนุนทุนการทำงานให้กลุ่มเยาวชนเหล่านี้ได้มี “โครงการ” หรือ “แผนงาน” สำหรับการพัฒนาและขับเคลื่อนกลไกการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กเยาวชนในระดับพื้นที่ ที่ตอบโจทย์การพัฒนาเด็กในพื้นที่ทั้งมิติปกป้องคุ้มครองดูแลเรียนรู้และการพัฒนาเด็กเยาวชนระยะยาว

4. การขับเคลื่อนการจัดการเชิงระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่ที่มีการทำงานเชื่อมต่อกับระบบโครงสร้างและหน่วยงานต่าง ๆ ที่มีอยู่ อาทิ มีระบบสุขภาพ มี รพ.สต. เครือข่ายชุมชนสุขภาวะในการดูแลสุขภาพเด็กเยาวชน ระบบการศึกษาที่มีระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนในการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เข้ามาทำงานเพื่อเกื้อกูลการเรียนรู้ และระบบการดูแลเด็กนอกระบบการศึกษา มีระบบยุติธรรม สถานพินิจ ตำรวจในการคุ้มครองเด็กเยาวชนกลุ่มเสี่ยง มีระบบคุ้มครองย่อย เช่น เครือข่ายพ่อแม่ กรรมการชุมชน กลุ่มเยาวชนทำงานกระจายตัวในหลายพื้นที่ ทั้งนี้ กลไกเหล่านี้ล้วนมีระบบการทำงานเฉพาะเจาะจงเฉพาะกิจต่างกันไป แต่ในหลายพื้นที่พบว่า การทำงานเชื่อมโยงที่เป็นสหวิชาชีพและการส่งต่อเชิงระบบ เป็นหัวใจสำคัญของการจัดการเชิงระบบคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กเยาวชนที่มีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตาม บทเรียนข้อค้นพบจากกรณีศึกษาทุกจังหวัดพบว่า การทำงานเชื่อมต่อย่อยต่าง ๆ เป็นเครื่องมือสำคัญของการพัฒนากลไกคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กเยาวชน แต่ทั้งนี้การส่งต่อที่จะไปสู่การเชื่อมต่อย่อยระบบโครงสร้างของหน่วยงานต่าง ๆ จะเป็นไปได้ดีหรือไม่ขึ้นอยู่กับหน่วยงาน “รับช่วง” ต่อที่จะนำโจทย์ข้อมูลไปทำงานต่อหรือเข้ามามีบทบาทร่วมในการทำงานอย่างหนึ่งเดียวหรือเนื้อเดียวกัน ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญของการทำงานคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่ที่

มีพลัง และจำเป็นต้องสร้างการจัดการเชิงระบบที่มีลักษณะบูรณาการเชื่อมต่อการงานเหล่านี้ให้เกิดขึ้นในระดับพื้นที่เพื่อการทำงานคุ้มครองทางสังคมที่เข้มแข็งในอนาคต

อย่างไรก็ตาม เงื่อนไขที่ต้องคำนึงถึงในการพัฒนาระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่ มีประเด็นดังนี้

1. เงื่อนไขเชิงระบบ ที่หน่วยงานส่วนใหญ่ยังไม่เชื่อมโยงหรือบูรณาการการทำงาน โดยเฉพาะในส่วนของข้อมูลและเครื่องมือการคุ้มครองเด็กเยาวชน และการส่งต่อความช่วยเหลือรายกรณี หรือการเชื่อมโยงยุทธศาสตร์ไปสู่การติดตามประเมินผลร่วมกันกับหน่วยงานคุ้มครองหลัก ซึ่งแต่ละพื้นที่มีปัจจัยเงื่อนไขต่าง ๆ โดยส่วนใหญ่ทุกพื้นที่พยายามจัดการให้จบที่ระดับชุมชนหรือหน่วยงานภาคีคู่ขนาน เพื่อตอบโจทย์การทำงานและสถานการณ์ของพื้นที่

นอกจากนี้ การทำงานของภาครัฐมีจุดเด่นด้านนโยบายและทรัพยากร ส่วนภาค NGO หรือภาคท้องถิ่นมีจุดเด่นหรือการจัดการที่เท่าทันกับสถานการณ์ของพื้นที่ ในภาพรวมจากกรณีศึกษาพบว่าส่วนใหญ่ยังทำงานแยกส่วนไม่เชื่อมโยง ขาดการเชื่อมต่อหรือการทำงานบนความร่วมมืออย่างเต็มที่ จำต้องมี “เวทีกลาง” หรือ “หน่วยประสานกลาง” ที่จะเอื้อให้เกิดพื้นที่ร่วมในการบูรณาการการทำงานหน่วยต่าง ๆ

2. สถานการณ์และแนวโน้มที่กระทบกับเด็กเยาวชนเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง จำเป็นต้องมีกลไกการคุ้มครองทางสังคมเชิงรุกที่เข้าถึงและเท่าทัน และมีการจัดการที่ดีในการทำงานคุ้มครองเด็กเยาวชนเชิงพื้นที่ ซึ่งส่วนใหญ่หลายพื้นที่พยายามที่จะทำงานเชิงรุก แต่ก็ยังขาดการหนุนเสริมจากหน่วยงานนโยบายที่จะทำงานเชิงรุกให้เท่าทัน

3. งบประมาณและทรัพยากรที่มีแนวโน้มจำกัดลงเรื่อย ๆ กลายเป็นเงื่อนไขประการหนึ่งของการทำงาน โดยเฉพาะงบประมาณจากภาครัฐและเอกชน พื้นที่หลายพื้นที่ต้องอาศัยงบจากจิตอาสาหรือการทำบุญร่วมจากชาวบ้านและการลงแรงลงขันด้านกำลังคนและทรัพยากรที่ท้องถิ่นมี ทำให้สามารถทำงานเฉพาะกิจเฉพาะหน้าได้ แต่มีการประเมินว่าไม่สามารถทำให้เกิดความยั่งยืนของการทำงานระยะยาว

ภาคผนวก ข

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

การขับเคลื่อนการสื่อสารสาธารณะเพื่อการใช้ประโยชน์

1. การสื่อสารข้อมูลการทำงานคุ้มครองเด็กและเยาวชนผ่านสื่อโทรทัศน์ และโซเชียลมีเดีย

1.1 นักข่าวพลเมือง: “พลังเยาวชนเปลี่ยนชุมชน บ้านสันมะค่า จ.เชียงราย” เมื่อคำว่าเยาวชนมีส่วนร่วมไม่ได้เป็นเพียงแค่คำทศวรรษ ชุมชนสันมะค่าเป็นอีกบทพิสูจน์หนึ่งของการร่วมกันสร้างชุมชนร่วมกันก้าวไปข้างหน้าต้องมีเด็กเป็นส่วนสำคัญในการร่วมคิดร่วมทำ ออกอากาศทางช่อง Thai PBS วันที่ 16 พฤศจิกายน 2560 เวลา 22.30 น. และแนะนำเสนอผ่านช่องทาง Facebook เพจ นักข่าวพลเมือง (ThaiPBS) และ Youtube Channel: ThaiPBS

(URL: <https://www.youtube.com/watch?v=zXZ42cJyQbU>)

Up next

Autoplay

โครงการบ้านพอเพียงชนบทสามล้านค่า Jessada Taboon 48 views 4:51

นักข่าวพลเมือง : พลังผู้หญิงชายแดนใต้ หมดสติที่โรงพยาบาล ThaiPBS 238 views 4:22

เปิดโลกเปิดเล่ม TPBS Kaesalak Harachai 3.8K views 24:09

สภาเด็กสันมะค่าเยี่ยมชมนกของถ้ำเยาวชนโรงช้าง Jessada Taboon 14 views 4:54

ตัวร้ายที่รักเธอ - หน้ากากกระจก | The Mask Singer 3 WorkpointOfficial Recommended for you 7:06

นักข่าวพลเมือง : วิถีชีวิตคนริมโขง (21 มี.ค. 60) ThaiPBS 815 views 4:19

นักข่าวพลเมือง : เยาวชนสร้างบ้านนาข้าว เกิดขึ้นที่หอดูดาวจางฮายใต้ (6

นักข่าวพลเมือง : พลังเยาวชนเปลี่ยนชุมชน บ้านสันมะค่า จ.เชียงราย (16 พ.ย. 60) 400 views 4 0 SHARE ...

ThaiPBS 9 Published on Nov 16, 2017 SUBSCRIBE 782K

ติดตามชม "นักข่าวพลเมือง" ในรายการ "ที่นี่ Thai PBS" ทุกวันจันทร์ - ศุกร์ เวลา 22.00 - 22.40 น. ทางไทยทีบีเอส หรือชมบนทีวีออนไลน์ทาง <http://www.thaipbs.or.th/Live>

Up next

Autoplay

โครงการบ้านพอเพียงชนบทสามล้านค่า Jessada Taboon 48 views 4:51

นักข่าวพลเมือง : พลังผู้หญิงชายแดนใต้ หมดสติที่โรงพยาบาล ThaiPBS 238 views 4:22

เปิดโลกเปิดเล่ม TPBS Kaesalak Harachai 3.8K views 24:09

สภาเด็กสันมะค่าเยี่ยมชมนกของถ้ำเยาวชนโรงช้าง Jessada Taboon 14 views 4:54

ตัวร้ายที่รักเธอ - หน้ากากกระจก | The Mask Singer 3 WorkpointOfficial Recommended for you 7:06

นักข่าวพลเมือง : วิถีชีวิตคนริมโขง (21 มี.ค. 60) ThaiPBS 815 views 4:19

นักข่าวพลเมือง : เยาวชนสร้างบ้านนาข้าว เกิดขึ้นที่หอดูดาวจางฮายใต้ (6

นักข่าวพลเมือง : พลังเยาวชนเปลี่ยนชุมชน บ้านสันมะค่า จ.เชียงราย (16 พ.ย. 60) 400 views 4 0 SHARE ...

ThaiPBS 9 Published on Nov 16, 2017 SUBSCRIBE 782K

ติดตามชม "นักข่าวพลเมือง" ในรายการ "ที่นี่ Thai PBS" ทุกวันจันทร์ - ศุกร์ เวลา 22.00 - 22.40 น. ทางไทยทีบีเอส หรือชมบนทีวีออนไลน์ทาง <http://www.thaipbs.or.th/Live>

นักข่าวพลเมือง : พลังเยาวชนเปลี่ยนชุมชน บ้านสันมะค่า จ.เชียงใหม่ (16 พ.ย. 60)

400 views

ThaiPBS Published on Nov 16, 2017

ติดตามชม "นักข่าวพลเมือง" ในรายการ "ที่นี่ Thai PBS" ทุกวันจันทร์ - ศุกร์ เวลา 22.00 - 22.40 น. ทางไทยทีบีเอส หรือชมบนทีวีออนไลน์ทาง <http://www.thaipbs.or.th/Live>

SUBSCRIBE 782K

Up next

โรงการบ้านพลเมืองชุมชนตำบลสันมะค่า Jessada Taboon 48 views

นักข่าวพลเมือง : พลังผู้หญิงชายแดนใต้ รณรงค์พื้นที่ปลอดภัย ThaiPBS 238 views

เปิดโลกเปิดเล่ม TPBS Kasalak Harachai 3.8K views

สภาเด็กสันมะค่าเยี่ยมชมกองถ่ายเยาวชนไร้พียง Jessada Taboon 14 views

ตัวร้ายที่กระแ - หน้ากากเกราะ | The Mask Singer 3 WorkpointOfficial Recommended for you

นักข่าวพลเมือง : วีซีอีคอนเท้นท์ (21 มี.ค. 60) ThaiPBS 815 views

นักข่าวพลเมือง : เยาวชนสร้างผู้นำ เปิดพื้นที่ปลอดภัยสร้างรายได้ (6

นักข่าวพลเมือง : พลังเยาวชนเปลี่ยนชุมชน บ้านสันมะค่า จ.เชียงใหม่ (16 พ.ย. 60)

400 views

ThaiPBS Published on Nov 16, 2017

ติดตามชม "นักข่าวพลเมือง" ในรายการ "ที่นี่ Thai PBS" ทุกวันจันทร์ - ศุกร์ เวลา 22.00 - 22.40 น. ทางไทยทีบีเอส หรือชมบนทีวีออนไลน์ทาง <http://www.thaipbs.or.th/Live>

SUBSCRIBE 782K

Up next

โรงการบ้านพลเมืองชุมชนตำบลสันมะค่า Jessada Taboon 48 views

นักข่าวพลเมือง : พลังผู้หญิงชายแดนใต้ รณรงค์พื้นที่ปลอดภัย ThaiPBS 238 views

เปิดโลกเปิดเล่ม TPBS Kasalak Harachai 3.8K views

สภาเด็กสันมะค่าเยี่ยมชมกองถ่ายเยาวชนไร้พียง Jessada Taboon 14 views

ตัวร้ายที่กระแ - หน้ากากเกราะ | The Mask Singer 3 WorkpointOfficial Recommended for you

นักข่าวพลเมือง : วีซีอีคอนเท้นท์ (21 มี.ค. 60) ThaiPBS 815 views

นักข่าวพลเมือง : เยาวชนสร้างผู้นำ เปิดพื้นที่ปลอดภัยสร้างรายได้ (6

นักข่าวพลเมือง : พลังเยาวชนเปลี่ยนชุมชน บ้านสันมะค่า จ.เชียงใหม่ (16 พ.ย. 60)

400 views

ThaiPBS Published on Nov 16, 2017

ติดตามชม "นักข่าวพลเมือง" ในรายการ "ที่นี่ Thai PBS" ทุกวันจันทร์ - ศุกร์ เวลา 22.00 - 22.40 น. ทางไทยทีบีเอส หรือชมบนทีวีออนไลน์ทาง <http://www.thaipbs.or.th/Live>

SUBSCRIBE 782K

Up next

โรงการบ้านพลเมืองชุมชนตำบลสันมะค่า Jessada Taboon 48 views

นักข่าวพลเมือง : พลังผู้หญิงชายแดนใต้ รณรงค์พื้นที่ปลอดภัย ThaiPBS 238 views

เปิดโลกเปิดเล่ม TPBS Kasalak Harachai 3.8K views

สภาเด็กสันมะค่าเยี่ยมชมกองถ่ายเยาวชนไร้พียง Jessada Taboon 14 views

ตัวร้ายที่กระแ - หน้ากากเกราะ | The Mask Singer 3 WorkpointOfficial Recommended for you

นักข่าวพลเมือง : วีซีอีคอนเท้นท์ (21 มี.ค. 60) ThaiPBS 815 views

นักข่าวพลเมือง : เยาวชนสร้างผู้นำ เปิดพื้นที่ปลอดภัยสร้างรายได้ (6

1.2 นักข่าวพลเมือง: “เยาวชนกลุ่มรักบ้านเกิดบาลอ จ.ยะลา รวมตัวสร้างร้านน้ำชา เปิดพื้นที่เรียนรู้แลกเปลี่ยนคนหลากหลาย” ใช้เวลาและลานชาเป็นเวลาแห่งเรียนรู้ความคิดชีวิตคนในพื้นที่ สร้างพลังคนรุ่นใหม่ด้วยกิจกรรมอาสาเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน และสร้างรายได้เสริมให้กับเยาวชนและคนในท้องถิ่น ออกอากาศทางช่อง Thai PBS ในช่วง #ที่นี่Thaipbs วันที่ 6 ธันวาคม 2560 เวลา 22.30 น. และนำเสนอผ่านช่องทาง Facebook เพจ นักข่าวพลเมือง (ThaiPBS) และ Youtube Channel: Teenee ThaiPBS

(URL: <https://www.facebook.com/citizenthaipbs/videos/1898917150136815/>)

2. การใช้ประโยชน์ข้อมูลให้เกิดกิจกรรมการพัฒนาและคุ้มครองเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่

ทีมวิจัยโครงการศึกษาและถอดบทเรียนตัวแบบการจัดการเชิงระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่ สถาบันรามจิตติ ร่วมในกิจกรรมเปิดบ้านสันมะค่า เมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน 2560 เป็นกิจกรรมที่ต่อยอดจากการเปิดพื้นที่พูดคุยและศึกษาเรื่องการคุ้มครองเด็กและเยาวชนของพื้นที่ตำบลสันมะค่า อำเภอป่าแดด จังหวัดเชียงราย และส่งเสริมให้เกิดพื้นที่และกิจกรรมที่เด็กและเยาวชนได้มีส่วนในการออกแบบร่วมคิด ร่วมทำ โดยเป็นงานที่มีทั้งการนำเสนอข้อมูลการสำรวจสถานการณ์ด้านความรุนแรงที่เกิดขึ้นกับเด็กและเยาวชนทั้งในครอบครัว ในโรงเรียน และในชุมชน การผลิตคลิปหนังสั้นจากมือถือเพื่อเป็นเครื่องมือในการรณรงค์ประเด็นความรุนแรง เพศ และสิ่งแวดล้อม รวมถึงจัดให้มีพิธีลงนามความร่วมมือรวมพลังเครือข่ายภาคีทั้งภายในและภายนอกพื้นที่ ใน 5 ประเด็น ได้แก่ การยุติความรุนแรงทุกรูปแบบ การจัดการดิน น้ำ ป่า สัตว์ป่า และทรัพยากร การจัดการที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน การจัดการขยะ และการจัดสวัสดิการสังคมแก่กลุ่มเปราะบาง นอกจากนี้ ยังมีกิจกรรมปั่นจักรยานรณรงค์ในชุมชน เสวนารวมพลังยุติความรุนแรง ฉายหนังสั้นจากผลงานของเด็กและเยาวชน และบูธกิจกรรมของเครือข่ายภาคีการทำงาน โดยมีส่วนร่วมประมาณ 600 คน

ภาคผนวก ค

ตัวบ่งชี้คัตสรรที่เก็บข้อมูลระดับชุมชน

ตารางแสดงตัวอย่างตัวบ่งชี้คัดสรรที่ใช้เก็บข้อมูลระดับชุมชน

ตัวบ่งชี้คัดสรร	หมายเหตุ
ด้านสุขภาพ - อัตราทารกตายแรกคลอดต่อพันการคลอด (อัตราการเกิดมีชีพ/อัตราตายปริกำเนิด) - ร้อยละของทารกแรกคลอดน้ำหนักต่ำกว่า 2,500 กรัม - ร้อยละของเด็กอนุบาล/ประถมน้ำหนักต่ำ/สูงกว่าเกณฑ์ - ร้อยละเด็กพิการหรือเด็กที่ต้องการความช่วยเหลือพิเศษ - ร้อยละเด็กดื่มเหล้าเป็นครั้งคราวถึงประจำ - ร้อยละเด็กสูบบุหรี่เป็นครั้งคราวถึงประจำ - จำนวนเด็กที่บาดเจ็บ/เสียชีวิตจากอุบัติเหตุจักรยานยนต์ ต่อประชากรแสนคน - จำนวนเด็กพยายามฆ่าตัวตาย/ฆ่าตัวตายสำเร็จ ต่อประชากรแสนคน - อัตราส่วนเด็ก 19 ปีและต่ำกว่าที่มาทำคลอดต่อประชากรแสนคนจำแนกช่วงอายุ 10-14 ปี /15-19 ปี และภาพรวม (แม่วัยรุ่น) - ฉันทู้สึกปลอดภัยในครอบครัว การไปโรงเรียน หรืออยู่ในชุมชน**	** ตัวสุดท้ายจะพ่วงในหลายมิติ
ด้านการศึกษา - เด็กที่ไม่ได้เข้าสู่ระบบการศึกษา - เด็กอ่านไม่ออกเขียนไม่ได้ในระดับประถมศึกษาตอนต้น - อัตราขาดเรียนเป็นประจำ ตีตร. ม.ส. ม.ผ. - อัตราส่วนนักเรียนที่ออกกลางคัน/ย้ายสถานศึกษาต่อจำนวนนักเรียนทั้งหมดแยกตามระดับชั้น - อัตราส่วนการเรียนต่อม. 4 / อุดมศึกษา	
ด้านสถานะความสัมพันธ์ในครอบครัว - ร้อยละเด็กที่ไม่ได้อยู่กับพ่อแม่ (ครอบครัวไม่ได้อยู่พร้อมหน้า) - อัตราส่วนการจดทะเบียนสมรสต่อการหย่าร้าง - ระดับการศึกษาของพ่อแม่ สถานะทางเศรษฐกิจ - สภาพและลักษณะการเลี้ยงดูของครอบครัว - พ่อแม่ลูกหรือญาติมีการสื่อสารสร้างความสัมพันธ์เชิงบวก เช่น รับฟังปัญหา เป็นที่ปรึกษา - การมีกิจกรรมร่วมกันในครอบครัว	
ด้านสังคม - เด็กที่มีโทรศัพท์มือถือ/คอมพิวเตอร์/กล้องดิจิทัล ร่วมกับเวลาที่ใช้และลักษณะการใช้งาน - กลุ่มเพื่อนที่มักชวนทำกิจกรรมสาธารณะประโยชน์ vs. กลุ่มเพื่อนที่มักชวนทำกิจกรรมเสี่ยง - พื้นที่เสี่ยงทางสังคม ปัจจัยเสี่ยงทางสังคมยาเสพติด พื้นที่มั่วสุม - พบเห็นการใช้สิ่งมอมเมา /ยาเสพติด / - พบเห็นการพกพาอาวุธไปโรงเรียนหรือในที่สาธารณะ	

ตัวบ่งชี้คัดสรร	หมายเหตุ
● อัตราก่อเหตุวิวาทะทำร้ายร่างกายผู้อื่น /ก่อความรุนแรง ● เด็กถูกล่วงละเมิดทางเพศหรือเป็นเหยื่อความรุนแรง /การค้ำมนุษย์ ● อัตราส่วนเด็ก 18 ปีและต่ำกว่าที่ถูกดำเนินคดีอาญาต่อประชากรแสนคน ● อัตราส่วนเด็กถูกส่งเข้าสถานพินิจต่อประชากรแสนคน	
ด้านชุมชน ● ชุมชน/ท้องถิ่นของฉันทันช่วยกันสอดส่องดูแลเด็กและเยาวชนในพื้นที่ ● ชุมชนของฉันทันมีการดูแลช่วยเหลือสมาชิกในชุมชนที่ประสบปัญหาหรือต้องการความช่วยเหลือ ● ชุมชนมีพื้นที่เรียนรู้ เช่น แหล่งเรียนรู้ต่างๆ มีพื้นที่สร้างสรรค์เช่น ลานกีฬา สวนสาธารณะ ฯลฯ ● ชุมชน/ท้องถิ่นส่งเสริมการมีส่วนร่วมและการทำกิจกรรมของเด็กและเยาวชนในพื้นที่ ● มีผู้นำชุมชนที่ใส่ใจและร่วมพัฒนาเด็กเยาวชนและครอบครัวอย่างต่อเนื่อง ● การได้รับบริการด้านคำแนะนำและการดูแลสุขภาพ การเรียนรู้และการพัฒนาศักยภาพคุณภาพชีวิตอย่างจ่อเนื่องจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง (เช่น หน่วยงาน สาธารณะสุข อสม. โรงเรียน)	

ภาคผนวก ง

ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้ และกิจกรรมที่ดำเนินการมา
และผลที่ได้รับตลอดโครงการ

Gantt chart เปรียบเทียบกิจกรรมที่เสนอในข้อเสนอโครงการและกิจกรรมที่ทำจริง

กิจกรรมตามแผนปฏิบัติการตลอดโครงการ (15 กรกฎาคม 2559 - 14 ตุลาคม 2560)

ที่	แผนการดำเนินงาน	ผลการดำเนินงาน
1.	ทบทวนองค์ความรู้และกรอบการทำงานเชิงพื้นที่	• ทีมวิจัยทบทวนองค์ความรู้เกี่ยวกับ 1) แนวคิดเชิงระบบ 2) ความรู้ความเคลื่อนไหวและกรอบความคิดระบบคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนในระดับสากล 3) ความรู้ความเคลื่อนไหวและกรอบความคิดระบบคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนในประเทศไทย 4) แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์เชิงระบบด้านเด็กและเยาวชน และ 5) กรอบการทำงานและเกณฑ์การคัดเลือกพื้นที่กรณีศึกษาในจังหวัดน่าน
2.	การประชุมหารือร่วมกับผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อวางแผนงานและคัดเลือกพื้นที่น่านดำเนินงานเชิงลึก	• ประชุมหารือร่วมกับหน่วยงานระดับชาติและระดับพื้นที่ อาทิ กรมกิจการเด็กและเยาวชน สถาบันราชานุกูล กระทรวงสาธารณสุข พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดนนทบุรี ศูนย์วิจัยเพื่อเสริมสร้างความปลอดภัยและป้องกันการบาดเจ็บในเด็ก โรงพยาบาลรามาธิบดี โดยได้ร่วมกันกำหนดแนวทางการศึกษาและถอดบทเรียนของโครงการ ตลอดจนร่วมกันเสนอพื้นที่ที่มีผลงานเด่นด้านการคุ้มครองเด็กและเยาวชน จนได้พื้นที่จังหวัดน่าน 5 จังหวัด ได้แก่ เชียงราย อุบลราชธานี นนทบุรี ระยอง และยะลา โดยกำหนดพื้นที่ชุมชน/ตำบลในการศึกษาจังหวัดละ 3-5 แห่ง
3.	ประชุมหารือทำความเข้าใจกับภาคีที่เกี่ยวข้องในระดับจังหวัดและพื้นที่เป้าหมาย	• ทีมวิจัยลงพื้นที่จังหวัดน่านเพื่อประชุมร่วมกับสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ทั้ง 5 จังหวัด โดยทาง พมจ. ได้ช่วยเหลือในการคัดเลือกพื้นที่ที่มีผลการดำเนินงานด้านการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนในระดับดีมากจำนวนจังหวัดละ 3-5 แห่ง ดังนี้ - จังหวัดนนทบุรี วันที่ 5 กันยายน 2559 ณ สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดนนทบุรี - จังหวัดยะลา วันที่ 4 พฤศจิกายน 2559 ณ ห้องประชุมสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดยะลา - จังหวัดระยอง วันที่ 8 พฤศจิกายน 2559 ณ ห้องประชุมสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดระยอง - จังหวัดเชียงราย วันที่ 29 พฤศจิกายน 2559 ณ ห้องประชุมสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดเชียงราย - จังหวัดอุบลราชธานี วันที่ 15 ธันวาคม 2559 ณ ห้องประชุมสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดอุบลราชธานี - ผลจากการประชุมในเบื้องต้น ได้ทราบถึงสภาพปัญหาเด็กและเยาวชนในพื้นที่ โดยภายหลังการประชุมได้นัดหมายพื้นที่ชุมชน/ตำบลน่านในการลงพื้นที่ศึกษาเชิงลึกต่อไป

ที่	แผนการดำเนินงาน	ผลการดำเนินงาน
4.	การดำเนินงานจัดประชุมปฏิบัติการวิเคราะห์และศึกษาภาพรวมและวิเคราะห์โจทย์การทำงานตัวแบบเชิงระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่เพื่อการพัฒนาเด็กและเยาวชนในจังหวัดเป้าหมายและพื้นที่นำร่อง	● ทีมวิจัยลงพื้นที่ตำบล/ชุมชนนำร่อง เพื่อประชุมร่วมกับหน่วยงานและเครือข่ายระดับพื้นที่ ร่วมกันวิเคราะห์ข้อมูลบริบทพื้นที่และตั้งโจทย์การทำงานของพื้นที่ในการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชน ซึ่งใช้กระบวนการประชุมเชิงปฏิบัติการและการถอดบทเรียน ดังนี้ 1. การศึกษาข้อมูลเด็กและเยาวชนในพื้นที่ ปัญหาที่พบมีอะไรบ้าง เรียงลำดับความสำคัญของปัญหา 2. ปัญหาเด็กและเยาวชนที่ชุมชนจะหยิบยกมาทำ ทำเฉพาะเรื่องสำคัญเร่งด่วนหรือทำทุกเรื่อง 3. กลไกและเครือข่ายที่มี มีลักษณะอย่างไร และใครมีบทบาทในการรับผิดชอบและสนับสนุนในแต่ละเรื่องบ้าง
5.	การถอดบทเรียนทางการทำงานตัวแบบเชิงระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่เชิงลึก 5 จังหวัด(field study)	● ทีมวิจัยจัดเวทีระดับจังหวัดเพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้การดำเนินงานของเครือข่ายภาคีเชิงพื้นที่ เพื่อแบ่งปันประสบการณ์และการเติมเต็มหนุนเสริมศักยภาพการทำงานในพื้นที่นำร่อง โดยนัดหมายพื้นที่จังหวัดในการจัดประชุม ดังนี้ - จังหวัดยะลา วันที่ 26 กรกฎาคม 2560 - จังหวัดระยอง วันที่ 22 สิงหาคม 2560 - จังหวัดอุบลราชธานี วันที่ 20 กันยายน 2560 - จังหวัดนนทบุรี วันที่ 31 ตุลาคม 2560 - จังหวัดเชียงราย วันที่ 10 พฤศจิกายน 2560
6.	การประมวลบทเรียนจากฝ่ายต่าง ๆ เพื่อให้ข้อสรุปงานวิจัยและข้อเสนอนโยบายและยุทธศาสตร์ระดับพื้นที่และระดับประเทศต่อไป	● ได้ข้อเสนอเชิงนโยบายและยุทธศาสตร์ในการขยายผลและต่อยอดการทำงานเชิงยุทธศาสตร์ระดับพื้นที่เพื่อการพัฒนาระยะยาว
7.	การสื่อสารสาธารณะเพื่อเสริมสร้างการเรียนรู้ทางสังคม	โครงการดำเนินการสื่อสารสาธารณะเพื่อสร้างและขับเคลื่อนความรู้ทางสังคมผ่านสื่อ Facebook: Family Empowerment (https://www.facebook.com/Ramajitti/?fref=ts) โดยนำเสนอภาพหนึ่งประกอบการบรรยายรายละเอียดกิจกรรมและการนำเสนอสื่อสารคดีความยาวประมาณ 5-7 นาที นำเสนอไปทั้งสิ้นจำนวน 20 กิจกรรม ตลอดจน ผลิตสื่อสารคดีสั้นจำนวน 2 เรื่อง เกี่ยวกับกิจกรรมการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและเยาวชนของพื้นที่ที่เป็นกรณีศึกษา เผยแพร่ทางสถานีโทรทัศน์ ThaiPBS ในรายการ ที่นี้ ThaiPBS ออกอากาศช่วงเดือนธันวาคม 2560
8.	การจัดทำรายงานฉบับสมบูรณ์	● ทีมวิจัยนำข้อมูลจากการดำเนินงานทั้งหมดมาประชุมเพื่อประมวล วิเคราะห์สังเคราะห์ และสรุปเป็นรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

ตารางเปรียบเทียบ Output ที่เสนอในข้อเสนอโครงการ และที่ได้จริง

Output		ในกรณีล่าช้า (ผลสำเร็จไม่ถึง 100%) ให้ ทำระบุสาเหตุและการแก้ไขที่ท่าน ดำเนินการ
กิจกรรมในข้อเสนอโครงการ / หรือจากการ ปรับแผน	ผลสำเร็จ	
1. ได้องค์ความรู้และสถานการณ์ความ เคลื่อนไหวเกี่ยวกับการคุ้มครองทางสังคมด้าน เด็กและเยาวชนของหน่วยงานต่างๆ ทั้งใน ระดับประเทศและระดับสากล	100%	
2. ได้ประชุมหารือร่วมกับหน่วยงานระดับชาติ และพื้นที่นำร่อง 5 จังหวัด ตลอดจนได้ คัดเลือกพื้นที่นำร่องเพื่อดำเนินการศึกษาเชิง ลึก	100%	
3. ได้ประชุมปฏิบัติการวิเคราะห์และศึกษา ภาพรวมและวิเคราะห์โจทย์การทำงานตัวแบบ เชิงระบบการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็กและ เยาวชนเชิงพื้นที่เพื่อการพัฒนาเด็กและ เยาวชนในจังหวัดเป้าหมายและพื้นที่นำร่อง	100%	
4. ได้จัดกิจกรรมถอดบทเรียนการทำงาน ตัวแบบเชิงระบบการคุ้มครองทางสังคมด้าน เด็กและเยาวชนเชิงพื้นที่เชิงลึก 5 จังหวัด (field study)	80%	จังหวัดนนทบุรีไม่ได้จัดในลักษณะเวทีถอด บทเรียน แต่เป็นการสัมภาษณ์แนวทางการ ขับเคลื่อนการคุ้มครองทางสังคมด้านเด็ก และเยาวชนโดยนำข้อมูลพื้นที่มาหารือ ร่วมกับ พมจ.นนทบุรีแทน
5. ประมวลบทเรียนจากฝ่ายต่าง ๆ เพื่อให้ ข้อสรุปงานวิจัยและข้อเสนอนโยบายและ ยุทธศาสตร์ระดับพื้นที่และระดับประเทศต่อไป	100%	
6. การสื่อสารสาธารณะเพื่อเสริมสร้างการ เรียนรู้ทางสังคม	100%	
7. จัดทำรายงานฉบับสมบูรณ์	100%	

รายชื่อคณะผู้วิจัย

ที่ปรึกษาโครงการ

- 1) ดร.จุฬากรณ์ มาเสถียรวงศ์ สถาบันรามจิตติ เครือข่ายวิจัยเพื่อการพัฒนา
เด็ก เยาวชน และการศึกษา

รายชื่อคณะนักวิจัย

1) นายสรชัย	หนองตรุด	หัวหน้าโครงการ
2) นายจิรศักดิ์	อุดหนุน	นักวิจัย
3) นายธนาวัฒน์	วยาจูด	นักวิจัย
4) นางสาวอรุษา	หนองตรุด	นักวิจัย
5) นางสาวภัทรา	วยาจูด	นักวิจัย